

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β'. Τεύχος 25, Σάββατο 16 Αυγούστου 1975

Δρχ. 20

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ

●
Έλληνικος
Τουρισμός

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ
ΑΠΟ ΤΗΝ
ΚΥΠΡΟ

ΑΝΤΙ25

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4	Στρατηγοί	7	7 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ 28 - 40
	Το Έρωτηματολόγιο του «ΑΝΤΙ»		Η ζωή ενός επαναστάτη
	ΘΩΜΑ ΜΑΡΑ: Λίγα περί ενόθητος της Άριστερας	9	Συνέντευξη του Γιόζεφ Σμρκόφσκυ στο Ιταλικό περιοδικό «Τζόρνι - Βίε Νουόβε»
	ΓΕΩΡΓΙΟΥΛΑ ΜΠΕΪΚΟΥ: Η κατοχική λαϊκή αυτοδιοίκηση και δικαιοσύνη	11	DAVID LAJOLO: Γιατί αυτά τα λόγια έχουν αξία
	ΟΜΑΔΑ ΑΠ' ΤΟ ΠΑΡΙΣΙ: Στη Γαλλία διευρύνεται η πίεση για έκδημοκρατισμό του Στρατού	14	ΑΛΕΞ. ΝΤΟΥΜΠΤΣΕΚ: Γιατί προδώσατε!
	ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ:	17	ΑΛΕΞ. ΝΤΟΥΜΠΤΣΕΚ: Γράμμα στη χήρα του Σμρκόφσκυ
	ΑΥΓΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΩΣΤΗ ΓΚΑΡΤΖΟΥ:	19 - 27	DAVID TONGE: Μαύρες μέρες στην Κύπρο
	Ανασκόπηση και προβληματική για μία τουριστική πολιτική στην Ελλάδα		ΑΝΔΡΕΑ ΛΕΝΤΑΚΗ: Χουντικά Σωματεία
	ΠΕΤΡΟΥ ΓΑΪΤΑΝΟΥ: Μια συνηθισμένη ιστορία αουδοσίας	19	«Στάδιο Χίλς» Άνέκδοτο ποίημα του Βίκτορ Χάρα
	Π. ΚΟΜΙΛΗ: Σκηνές από ένα Σαββατοκύριακο αναψυχής	22	ΧΑΡΗ ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΗ: Η εικαστική ζωή στη Θεσσαλονίκη τη χρονιά που πέρασε
	ΑΛΕΚΑΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ: Οι ξεναγοί μιλούν για τα προβλήματά τους	23	ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΛΟΥΝΤΕΜΗ: Φόρος τιμής και πίκρας
		26	ANNY Θ. ΚΟΛΤΣΙΔΟΠΟΥΛΟΥ: Έταιρίες και οργανισμοί
			Ο ΠΙΡΡΟΣ ΛΕΩΤΣΑΚΟΣ μιλά στον Χ. ΞΑΝΘΟΥΔΑΚΗ
			Α.Γ. ΞΥΔΗ: Εικαστικό χρονικό
			ΑΝΤΕΙΑΣ ΦΡΑΝΤΖΗ: Βιβλιοπαρουσίαση

Κάθε ένυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική γνώμη του συγγραφέα του. Μόνο το κύριο άρθρο και τα σχόλια εκφράζουν τη γνώμη του περιοδικού, ή όποιοδήποτε άλλο κείμενο που είναι ανώνυμο ή υπογράφεται από το ΑΝΤΙ.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξάμηνη 260 δρχ. - Ετήσια 520 δρχ. Έτησια Όργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ. 1.000 δρχ. - Για μαθητές, σπουδαστές έκπτωση 15%. ● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρωπη - Μεσογ. χώρες: Εξάμηνη: απλή δολ. 10, αεροπ. δολ. 13· Ετήσια: απλή δολ. 20, αεροπ. δολ. 25 - Η.Π.Α - Καναδάς - Ανατ. Ασία: Εξάμηνη: απλή δολ. 10, αεροπ. δολ. 17· Ετήσια: απλή δολ. 20, αεροπ. δολ. 34· Αυστραλία - Ωκεανία: Εξάμηνη: απλή δολ. 10, αεροπ. δολ. 24 - Ετήσια: απλή δολ. 20, αεροπ. δολ. 47 ● Έμβασματα, τραπεζικές επιταγές: ΧΡΗΣΤΟΝ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΝ, Δημοχάρους 62, ΑΘΗΝΑ 601. ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ δρχ. 20.

Στους αναγνώστες μας

Το ΑΝΤΙ δὲ θὰ κυκλοφορήσει τὸ ἐπόμενο δεκαπενθήμερο κανονικά. Μὲ καθυστέρηση μιᾶς ἐβδομάδας θὰ ξανακυκλοφορήσει στὶς 6 Σεπτεμβρίου, ὁπότε καὶ συμπληρώνεται χρόνος ἀπὸ τὴν ἐπανεκδόσή του μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς δικτατορίας.

Ἡ διακοπὴ τῆς μιᾶς ἐβδομάδας δὲ θὰ ᾖ τόσο γιὰ τὴν ἀνάπαυση τοῦ προσωπικοῦ του, ὅσο, καὶ κυρίως γι' αὐτό, γιὰ τὴν καλύτερη προπαρασκευὴ τῆς ἀναμόρφωσης, ἀναδιάρθρωσης, τῆς νέας ἐμφάνισης τοῦ περιοδικοῦ, πὺν θὰ ἀρχίσει νὰ πραγματώνεται ἀπὸ τὸ φθινόπωρο. Σ' ὅλη αὐτὴ τὴ δύσκολη προσπάθεια, ὅπως καὶ σὲ κάθε βῆμα του, τὸ ΑΝΤΙ δὲ θεωρεῖ ὅτι ἀρκοῦν οἱ γνώσεις καὶ οἱ γνώμες τῶν συντακτῶν του καὶ μόνο. Κατ' ἐξοχὴν σημασία ἀποδίνει στὴν πείρα, τὴν κρίση καὶ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀναγνωστῶν καὶ φίλων του, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸ μέλλον μιὰ οὐσιαστικότερη καὶ ἐνεργότερη συμμετοχή. Ἔχουμε, λοιπόν, ἀνάγκη τῆ βοήθειά σας καὶ αἰσθανόμαστε ὑποχρέωση νὰ ἀπευθυνθοῦμε σὲ σᾶς. Γι' αὐτὸ στὴν 6 σελίδα καταχωρεῖται ἓνα ἐρωτηματολόγιο στὸ ὁποῖο σᾶς καλοῦμε ν' ἀπαντήσετε γιὰ νὰ φτιάξουμε μαζὶ τὸ ἔντυπο πὺν θέλετε.

Κεντρικὴ διάθεση γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα Βορείου Ἑλλάδος:
Βιβλιοπωλεῖο «ΞΕΝΟΣ ΤΥΠΟΣ» Ν. Κοτζιάς καὶ Σία Ο.Ε.
Τσιμισκὴ 78, τηλ. 279-720, Θεσσαλονίκη

Κεντρικὴ διάθεση τοῦ ΑΝΤΙ, γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Ἀθήνας:
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ
Βιβλιοπωλεῖο «δέντρο», Χαρ. Τρικούπη 13, τηλ. 606-393

Οί Δίκες

Οί τόσες μέρες της δίκης των «πρωταιτίων», που συνεχίζεται στον Κορυδαλλό, επιτρέπουν πιά να εξαχθούν όρισμένα συμπεράσματα και να επιχειρηθεί μιὰ τοποθέτησή τους σαν στοιχείο των μελλοντικών εξελίξεων στον τόπο.

Ήταν φανερό, και είχε εγκαίρως επισημανθεί, πώς ο τρόπος δίωξης που επέλεξε η κυβέρνηση, αποδυνάμωνε το πολιτικό περιεχόμενο που έπρεπε αυτή να έχει, και άφηνε άθικτο το καθεστώς της έφταετίας, έχοντας σαν μόνο αντικείμενό της τη δράση όρισμένων προσώπων, των «πρωταιτίων», και μάλιστα, την «τεχνική», ως την πούμε έτσι, πλευρά της δράσης τους.

Σε ένα τέτοιο νομικό πλαίσιο διεξαγωγής της, τη σωστή διάσταση και τη βαθύτερη νοηματοδότηση της δίκης, περίμενε ο λαός, και επιβαλλόταν να προέλθει, από την πολιτική ήγεςία της χώρας, καθώς και από όλους εκείνους που η δίωξή τους από τη δικτατορία επέτρεπε την ελπίδα, ότι έχουν δει τα πράγματα πέρα από τη «ματαιοδοξία» και την «άφροσύνη» των συνταγματαρχών.

Απογοητευτική και δυσοίωνη υπήρξε όμως η στάση των περισσότερων από τους μάρτυρες κατηγορίας, ιδιαίτερα εκείνων που προέρχονταν από την παραδοσιακή δεξιά, και όχι μόνον αυτών. Οί καταθέσεις τους, έναρμονισμένες πλήρως στο πνεύμα της παραπομπής, όχι απλώς συνέβαλαν στην αποδυνάμωση και τον ευνουχισμό του ουσιαστικού περιεχομένου της δίκης, αλλά έδειξαν, ότι ένα τμήμα σημαντικό της άρχουσας τάξης δεν θέλει με κανένα τρόπο να κόψει τους δεσμούς του με το ιδεολογικό και πολιτικό πλέγμα που απέτέλεσε το θερμοκήπιο της δικτατορίας, και που η αποκάλυψη, καταγγελία και αποδιάρθρωσή του, αποτελεί άκρογωνιάια προϋπόθεση της βιωσιμότητας και της τωρινής μας δημοκρατίας.

Έτσι, ο «κομμουνιστικός κίνδυνος», θα αποτελούσε κατά τους μάρτυρες λόγο έπεμβάσεως του Στρατού, αλλά δεν είναι δικαιολογία για τους πραξικοπηματίες, διότι την 21 Απριλίου του '67 τέτοιος κίνδυνος δεν υπήρχε... Ο ξένος παράγοντας, οί ντόπιοι μηχανισμοί μέσω των όποιων διαρθρώνει την επέμβασή του, ο ρόλος του παρακράτους και του βασιλιά, τηρούνται επίμονα, με τη βοήθεια της έδρας, εκτός διαδικασίας.

Και αυτή η ένορχήστρωση της συγκάλυψης, η έμμονή σε ένα παρελθόν που η επιβίωσή του υποσκάπτει το παρόν και απειλεί καίρια το μέλλον της δημοκρατίας, κάνει ακόμα μεγαλύτερο το καθήκον στις δυνάμεις της Άριστερας, να αποπαγιδεύσουν την πολιτική ζωή, και να βρουν τους δρόμους της ενότητας στη λαϊκή βάση, έτσι ώστε η Δημοκρατία να μην εξερτάται από μιὰ «φωτισμένη» και «άνανίφασα Δεξιά, αλλά από ένα σωστά καθοδηγημένο και επαγρυπνούντα λαό.

Όσο για τη δίκη, το απόφασιστικό της σκέλος είναι ήδη έξω από τον Κορυδαλλό. Καθήκον όλων μας είναι να ξεριζώσουμε από τη δημόσια ζωή όλους εκείνους τους μηχανισμούς, την ιδεολογία και τη νοστορπία, το καθεστώς της ύποτέλειας και της εξάρτησης, που γέννησαν και θα άναπαράγουν, αν δεν εξαρθρωθούν, τη δικτατορία. Αυτή η άλλαγή θα είναι η πραγματική καταδίκη, έργο και κτήμα του λαού.

«ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ» ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ - ΠΑΓΙΔΕΣ ΚΙ ΟΣΑ ΚΡΥΒΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΠΙΣΩ ΤΟΥΣ

Δέσποσαν στο δεκαπενθήμερο οι δίκες. Και το Κυπριακό. Όπως εξελίχτηκε στο Έλσίνκι και μετά απ' αυτό. Με τη μεσολάβηση της Ε.Ο.Κ. και με την τελευταία φάση των διακοινοτικών της Βιέννης. Πού διαφημίστηκαν σαν επιτυχίες: η πρώτη της κυβέρνησης και η δεύτερη του κ. Κληρίδη. Ένω άνοιξαν το δρόμο για την επισημοποίηση της διχοτόμησης του νησιού. Όπως δείχνουν οι δηλώσεις του Γερμανού υπουργού των Ξεωτερικών, κ. Γκένσερ. Σύμφωνα με τις όποιες μόνη λύση είναι η «διζωνική» - δηλαδή, η διχοτόμηση - και όπως δείχνει, επίσης, η συμφωνία για τη μετακίνηση των Τούρκων του νότου, στο βορρά - πού αποτελεί εφαρμογή της διχοτόμησης στην πράξη. Κι όλ' αυτά, σκεπασμένα, φυσικά, από τις διθυραμβικές θριαμβολογίες της κυβέρνησης. Και από άσκοπες, επανειλημμένες διαψεύσεις.

Και δέσποσε, στο παρασκήνιο, off the record, ή ίδια πάντα, μονότονη πιά, καλλιέργεια αισθήματος ανησυχίας και φοβίας: για το «άναπότρεπτο» του πολέμου και για τα «άλλα», τα περί άνωμαλίας. Πού συνοδεύονταν, βέβαια, από τις κλασικές, θεσμοποιημένες, θα λέγαμε, συστάσεις της κυβέρνησης για...κοινωνική ειρήνη. Πού έγινε μονομανία. Και την αποδέχτηκαν οι πάντες. Ή σχεδόν οι πάντες.

Ή παγίδα Φόρντ

Όπως δέσποσε - ευτυχώς, μόνο για ένα είκοσιτετράωρο - και η χοντροκομμένη προσπάθεια του Προέδρου Φόρντ να ξεπλύνει, σά σύγχρονος Πόντιος Πιλάτος, τα χέρια του από την τραγωδία της Κύπρου. Ρίχνοντας όλα τα φώτα στον Ίωαννίδη και τη χούντα του. Και «ξεχνώντας» για λογαριασμό τίνος είχε ενεργήσει ο άλλοτε αὐθέντης της ΕΣΑ. Προσπάθεια πού, δυστυχώς, πέτυχε. Γιατί όρισμένες απογευματινές εφημερίδες - με τιμητική εξαίρεση την «Αθηναϊκή», την «Ελευθεροτυπία» και τα «Νέα» - πρόβαλαν τις δηλώσεις Φόρντ σά γεγονός κοσμοϊστορικό. Όπως, δηλαδή, ήθελαν οι Άμερικανοί. Και μάλιστα, παράδοξα, οι δυο με τον ίδιο τίτλο, και ή τρίτη σύμφωνα με την όπτική του βασιλισμού. Πού κινείται ανενόχλητος. Κι ελπίζει πάντα να μπορέσει κάποτε να ψαρέψει σέ θολά νερά.

Οί δίκες, από την πλευρά τους, έδειξαν πόσο ανύπαρκτη υπήρξε ή καθαρή. Άφου, στή μιá απ' αυτές και για πολλές μέρες δέσποσαν, μέσα στην αίθουσα του δικαστηρίου, οί χουντικοί μπράβοι. Και παρέλασαν «μάρτυρες», άξιωματικοί έν ενεργεία, πού κάλυψαν τούς συνωμότες και διακήρυξαν τó μίσος τούς για τó σύνταγμα και τη δημοκρατία. Χωρίς νά βρεθεί κανείς στο έδωλό. Ή χωρίς νά τιμωρηθούν με άλλο τρόπο. Τουλάχιστον για την ώρα.

Διάβρωση

Κι έδειξαν οί δίκες και κάτι άλλο, ακόμη χειρότερο. Έδειξαν πανηγυρικά πόσο διαβρωμένο υπήρξε - και σέ μεγάλο βαθμό εξακολουθεί νά είναι και σήμερα - τó έλληνικό κατεστημένο από ένα πνεύμα τυφλής μισαλλοδοξίας, φανατικού αντικομμουνισμού, αποστροφής για τη λαϊκή θέληση. Άφου, όλοι σχεδόν, ήταν έτοιμοι νά αποδεχτούν τη δικτατορία - όλοι εκείνοι πού κατείχαν άνώτατα άξιώματα στην Πολιτεία και στο Στρατό. Φτάνει, βέβαια, ή δικτατορία νά γινόταν από τούς «δικούς» τούς. Κι άφου, τουλάχιστον ή δεξιά, κάλυπτε με μανία τούς συνωμότες - άκριβώς γιατί τούς θεωρούσε δικά της όργανα. Ή και γιατί έτσι διέταζαν οί «μεγάλοι σύμμαχοι». Κι άφου και σήμερα ακόμη άνθρωποι σαν τόν κ. Μαύρο και τόν κ. Άλευρά μιλούν για «συμμοριτοπόλεμο», για «επανάσταση» (πρόκειται για τη δικτατορία) και για άλλα παρόμοια. Αὐτά, 26 όλόκληρα χρόνια μετά τη λήξη του Έμφυλιου και ύστερα από όχτώ σχεδόν χρόνια άμερικανοκίνητης δικτατορίας.

Ζυμώσεις

Στό μεταξύ, ό κ. Καραμανλής έτοιμάζεται για τόν άνασχηματισμό της κυβέρνησης του. Όπως φαίνεται, με την είσοδο σ' αυτήν και άλλων Άποστατών. Στερεώνοντας, δηλαδή, τó δεξιότατο χαρακτήρα της. Και απομονώνοντας την καλούμενη ομάδα των «φωτισμένων άστών».

Ένώ παράλληλα συνεχίζεται, έστω άθόρυβα, ή αποδιοργάνωση της «Ε.Κ. - Ν.Δ.». Στούς κόλπους της όποιας αύξάνονται οί προσωπικοί καυγάδες. Πού φτάνουν μέχρι τó σημείο νά έμποδίζουν ακόμη και την καλημέρα άνάμεσα στούς ένδιαφερόμενους. Και ό κ. Παπανδρέου, από τη μιá κάνει άπαράδεχτους ύπαινιγμούς για δάχτυλο της ΣΙΑ πίσω από όσους διαφωνούν μ' αυτόν και με άλλα κόμματα της Άριστεράς και προχωρεί στην αναδιοργάνωση του ΠΑΣΟΚ κατά τρόπο πού νά τού εξασφαλίζει τόν προσωπικό έλεγχο πάνω στα όργανα.

Τέλος, προχωρεί συστηματικά ή όλόκληρωση της όργάνωσης της αυτόνομης πιά ΕΔΑ. Πού έδωσε στή δημοσιότητα και τó πρώτο πολιτικό της κείμενο. Όπως προχωρεί και ή συσπείρωση εκείνων πού διαφώνησαν με τόν κ. Παπανδρέου. Πού τείνουν νά έκφραστούν σέ αυτόνομη πολιτική κίνηση.

Όπωσδήποτε βρισκόμαστε και πάλι μπροστά σέ νέες ζυμώσεις και ένδεχόμενα νέων προσανατολισμών και κρυσταλλώσεων, οί προοπτικές των όποιων δέν είναι εύκολο νά προδιαγραφούν αυτή τη στιγμή. Κι αυτό γιατί και στο ΠΑΣΟΚ, και στούς διαφωνούντες πού απέχρησαν, αλλά και στο χώρο της παραδοσιακής άριστεράς, αρχίζουν ξανά νέες διεργασίες.

Λόγω πληθώρας ύλης τó δεύτερο μέρος της συζήτησης
με τούς Βέλτσο, Βεργόπουλο, Νοταρά, Πουланτζά, Τσουκαλά
θα δημοσιευτεί στο επόμενο τεύχος.

αντι·θέσεις

ΑΦΕΛΕΙΑ

Στη δίκη των αρχιπραξικοπηματιών.

‘Ο Πρόεδρος: «... Έν πάση περιπτώσει, τί γνώμη έχετε επί της θέσεως του ελληνικού λαού έναντι του καθεστώτος;»

‘Ο Μάρτυς (Α. Παπανδρέου): «Κύριε Πρόεδρε, ήμπορώ νά είπω ότι είμαι υπερήφανος για τή στάση του Έλληνικού Λαού. Είναι άφελές νά πιστεύει κανείς ότι ένας λαός ήμπορεί εύκολα νά αντιμετώπισει με γυμνά στήθη τά τεωρακισμένα της έξουσίας. Όσοι επερίμεναν περισσότερα σ’ αυτόν τον τομέα ήσαν άπλως άφελεις...».

Μά τόσον άφελής ήταν ό κ. Α. Παπανδρέου, που έπανελημμένα κήρυξε, κατά τά τελευταία χρόνια της έπταετίας, τήν έναρξη του ένοπλου έθνικού άπελευθερωτικού άγώνα του Έλληνικού Λαού;

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΛΛΟΥ

Έγινε ή δίκη των «πρωταιτίων άριστεροχουντικών» για τά γεγονότα της 23ης Ιουλίου «ίνα πληρωθεί τό ρηθέν υπό προφήτου»... περί άριστεροχουντισμού. ‘Η κρίση όμως για τίς ευθύνες και τούς υπεύθυνους της άστυνομίας, που άναστάωσαν με αύρες δακρυγόνων, βιαιότητες και πυροβολισμούς τήν πρωτεύουσα, για περισσότερες από 12 ώρες, από ποιόν και πότε θα γίνει; ‘Ο κ. Καραμανλής δέν πήγε έπιδεικτικά στο Στάδιο για τή γιορτή της Δημοκρατίας, σ’ ένδειξη δυσaréσκειας και διαμαρτυρίας. ‘Αλλά αυτό δέν άρκει. Όλοι και όλα έχουν υποφέρει και υποστεί και προδοθεί άπ’ τά φίδια που ‘τρεφε στούς κόλπους της τόσα χρόνια ή δεξιά. Μήπως είναι ακόμα καιρός τά φίδια αυτά νά πνιγούν;

ΠΑΛΑΙΟΗΜΕΡΟΛΟΓΙΤΗΣ

«Έχω ζήσει όλην τήν περίοδον μετά τήν άπελευθέρωσιν της χώρας ή ως μέλος Κυβερνήσεων, και κατά τήν διάρκειαν του Συμμοριτοπολέμου, είτε ως μέλος της Βουλής, καί...» εξακολουθεί νά ζει τόν «Συμμοριτοπόλεμον» ό κ. Μαύρος έν έτει 1975 μετά από τήν ιστορική έμπειρία της δικτατορίας και τίς δηλώσεις, έγγραφες και ένυπόγραφες, του κ. Κανελλόπουλου περί έμφυλίου πολέμου. ‘Η δεξιά... άνένιψε, αλλά όχι και τό «προοδευτικό» κέντρο, φαίνεται.

ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

‘Η παταγώδης κατάρρευση της μυθολογίας περί κομμουνιστικού κινδύνου, ή χρεωκοπία του άντικομμουνισμού, ή ιστορική άυτογνωσία όχι μόνο για τά τελευταία, αλλά και για τά παλιότερα γεγονότα δέν άφησε άθικτους όρισμένους ήγέτες, όπως ό κ. Μαύρος του άστικού κέντρου, αλλά και άλλα στελέχη, όπως ό κ. ‘Αλευράς του σοσιαλιστικού ΠΑΣΟΚ.

Μιλώντας για τόν κομμουνιστικό κίνδυνο ό γνωστός βουλευτής τονίζει και διαβεβαιώνει κατηγορηματικά ότι άν υπήρχε θα τόν αντιμετώπιζε ένωμένη ή έθνική παράταξη, ό βασιλεύς και τά κόμματα.

Και άλλου «... Τό 1945 τό κράτος ήτο άοπλον και ό κομμουνισμός πάνοπλος. Παρά ταύτα τό κράτος έπεβλήθη και όχι ό κομμουνισμός. Τό 1948 οι κομμουνιστοσυμμορίται είχαν φθάσει εις τήν Πάρνηθα, αλλά έπετεύχθη νά αντιμετωπιστούν».

Χωρίς νά μιλήσουμε για τό τί έχει κρυφτεί κάτω από όρους όπως «έθνική παράταξη» και τί υποθάλπουν αυτό

του είδους οί χαρακτηρισμοί καί οί μισαλλοδοξίες, σημειώνουμε απλά πώς ό «πατήρ αυτός του έθνους», άν μή τι άλλο, είναι άνιστόριτος κι αδιάβαστος, όντας... σοσιαλιστής. Πιστεύετε αλήθεια, κ. Άλευρά, πώς ήσαν «συμμορίτες» οί άνδρες που συμμετείχαν στην Έποποιία της Άντίστασης; Δέν είναι δά ανάγκη νά 'σαι κομμουνιστής γιά νά δεχτείς μερικές ιστορικές αλήθειες.

Η ΔΙΚΗ ΠΟΥ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΗΡΙΑΛ

Έχουμε καί άλλες φορές μιλήσει γιά τó λειτούργημα του τύπου καί γιά τή δυσαρμονία πρòς τή σοβαρότητα της αποστολής του, που πολλές φορές έπιδεικνύεται από τους φυσικούς φορείς του. Άλλα πλέον υπάρχουν καί όρισμένα όρια ή παραβίαση των όποιων καταργεί κάθε έννοια περι δημοσιογραφίας. Καί νομίζουμε πώς τέτοια όρια καταπατούνται με τά «πικάντικα» ρεπορτάζ, που μετατρέπουν σε συναισθηματικά σήριαλ τά παρασκήνια των δικών των παραγόντων της τυραννίας καί δίνουν ανθρώπινη, έστω καί θλιβερή, υπόσταση στους δυνάστες του ελληνικού λαού. Ποιά ή σκοπιμότητα των χυδαίων, σε τελευταία άνάλυση, διαλόγων των πρωταγωνιστών της ελληνικής τραγωδίας με όρισμέ-

νους ρέπορτερ; Μήπως ή έξοικείωση των βιαστών των ελευθεριών καί της αξιοπρεπείας με τó δημόσιο αίσθημα καί ή άμβλυνση της όργης του λαού;

ΜΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ

Τό «ΑΝΤΙ» πρώτο είχε άνοίξει τους φακέλους των συκοφαντημένων αγωνιστών του λαϊκού κινήματος Πλουμπίδη, Καραγιώργη κ.λπ. Τώρα, με ικανοποίηση πληροφορήθηκε πώς τó ΚΚΕ έσωτερικού όργανώνει στις 25 του μηνός έκδήλωση γιά τήν άποκατάσταση της τιμής καί της μνήμης των αγωνιστών της προόδου καί της προκοπής της πατρίδας καί θυμάτων της κακοδαιμονίας καί του κομματικού έτσιθελισμού της τότε ήγεσίας του ΚΚΕ.

Κύριος όμιλητής στην έκδήλωση αυτή θά 'ναι ό Μητσος Παρτσάλιδης. Θά 'ταν εύχης έργο ή πρωτοβουλία αυτή νά μην αποτελέσει μιάν άκόμα φανφάρα καθυσούχησης των συνειδήσεων των επιζώντων, αλλά νά σταθεί άφετηρία γιά μιá σε βάθος έρευνα καί κατάργηση των δομών εκείνων που είναι οί γενεσιουργές τέτοιων καταστάσεων φθοράς καί αύτοαναίρεσης του ρόλου καί των σκοπών των κομμάτων που θέλουν νά ύπηρετούν τó ιδανικό του Σοσιαλισμού.

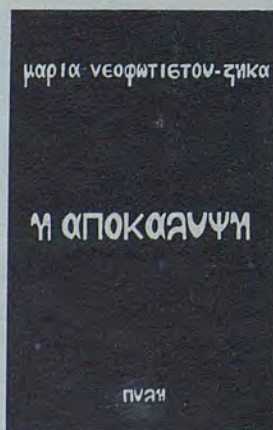
3 γυναίκες που έκαναν τήν τόλμη τους έργο

Μιά Ρωσίδα

Ό Λένιν
τή θαύμαζε

Μιά Έλληνίδα

Η Χούντα τήν
κυνήγησε άγρια

Μιά Ίσπανίδα

Ό Φράνκο
τήν έξόρισε

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΠΥΛΗ" ΑΓΡΑΣ 39, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 711.139

4 Στρατηγοί ...

Του Κώστα Παπαϊωάννου

«Κόκκινη κλωστή δεμένη
στην άνεμη γυρισμένη,
δώστης κλώτσο, μπάτσο να γυρίσει
παραμύθι ν' άρχηνίσει...»

Κάποτε, σέ μιὰ κατεχόμενη χώρα, ένας άξιωματικός του στρα-
του κατοχής, μπαίνει σ' ένα σπίτι και δείχνει στον ιδιοκτήτη του
ένα χαρτί που λέει, ότι από δώ και πέρα τὸ σπίτι «ἀνήκει στον
φέροντα» κι ότι ὁ ἴδιος πρέπει νὰ τὸν ὑπηρετεῖ. «Θὰ μὲ ὑπηρε-
τεῖς;» ρωτάει ὁ άξιωματικός. Ἐκεῖνος, στρώνει τραπέζι, φτιά-
χνει φαῖ, ἐτοιμάζει τὸ κρεβάτι. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται
κάθε μέρα γιὰ ἑπτὰ χρόνια. Ὁ άξιωματικός τρώει, πίνει, κοιμᾶ-
ται, χοντραίνει καὶ στο τέλος πεθαίνει... Ὁ ἀνθρώπος, τυλίγει
τὸ κουφάρι σ' ένα σεντόνι, τὸ πετάει στο δρόμο, ἀνοίγει τὰ
παράθυρα νὰ μπεῖ καθαρός ἀέρας, καθαρίζει τὸ σπίτι καὶ
ἀπαντᾷ: «Ὁχι!...»

Αὐτά, στήν (συντομευμένη) γνωστὴ
Μπρεχτική ἱστορία...Στὴ δική μας περι-
πτωση (όπου ἡ κλωστή δὲν ἦταν κόκκινη,
ἀλλὰ «γαλάζια», όπου ἀπὸ κλώτσο κι
ἀπὸ μπάτσο ἄλλο τίποτα, κι όπου τὸ
παραμύθι παρατράβηξε), τὸ «κατὰ πὼς
ἔγιναν τὰ πράγματα» εἶναι μιὰ μακριά
ἱστορία -ὄχι τῆς στιγμῆς...Ὅταν, ὅμως,
«ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», οἱ «κα-
κοὶ» τῆς ἱστορίας παρέδωσαν τὴν ἐξου-
σία σ' αὐτοὺς - ἀκριβῶς! - ἀπὸ τοὺς
ὁποίους τὴν εἶχαν ἀρπάξει (στο παρα-
μύθι, ἀπὸ κάποιο σημείο καὶ πέρα, ἀπου-
σιάζει- πρὸς τὸ παρόν, τουλάχιστον- ἕνα
βασικὸ πρόσωπο ὅλων τῶν παραμυθίων:
τὸ βασιλόπουλο...) κι αὐτοί, μὲ τὴ σειρά
τους, ἀποφάσισαν νὰ τοὺς τιμωρήσουν
γιὰ τὴν ἀρχικὴ κακὴ πράξη τους- κι ὄχι,
φυσικά, γιὰ τὴν τελευταία καλή...

ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΜΥΣΤΙΚΑ

Δίκη, λοιπόν...Κι ἀποκαλύψεις, ἀλλὰ
τόσο λίγες. Τὰ πολλὰ (καὶ καλὰ) δὲν τ'
ἀκούσαμε- κρίμα...

Ἔτσι, π.χ.

● Μᾶς εἶπαν γιὰ τὸν «μπαμπά» τῶν
«παιδιῶν» πὺν κάθονται στο σκαμνὶ

(τοὺς «ἀδελφούς» τοὺς ξέραμε -κάτι
εἶχαμε ἀκούσει καὶ γι' «ἀδελφές»),
ἀλλὰ κουβέντα γιὰ τὴ «μαμὰ» πὺν
τοὺς ἔφερε στὸν κόσμο, τοὺς βύζαξε
(γιὰ τὴν ἀκρίβεια: ἐκεῖνοι τὴ βύζα-
ξαν), τοὺς ἀνάθρεψε. Οὐτε γιὰ τοὺς
«θεῖους», οὐτε γιὰ τὴ «θεία» πὺν
'στελνε τὸ παραδάκι ἀπ' ἔξω, οὐτε γιὰ
τοὺς προγόνους καὶ τοὺς ἄλλους συγ-
γενεῖς-γιὰ...ἐπιγόνους δὲν μιλάμε, εἶ-
ναι...ἀπὸ ἄλλη δίκη!

● Μᾶς εἶπαν, ὅτι τὰ «παιδιά» εἶναι
«ξένο σῶμα» καὶ τῆς «μεγάλης οἰκο-
γένειας» καὶ τοῦ εἰδικοῦ «τμήματός
της». Σύμφωνοι. Οἱ ἄλλοι, ὅμως; Οἱ
«μπαμπάδες», οἱ θεῖοι» κ.λπ.; «Ξένο
σῶμα» κι αὐτοί, πὺν μᾶλλον
λόγω...ἡλικίας (ἀλλὰ καὶ νοοτροπίας)
ἔχασαν τὸ τραῖνο τὴν τελευταία σι-
γή;

ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΕΣ

Νὰ σοβαρευτοῦμε;

Λοιπόν, ἐμεῖς, «κολλήσαμε» στὶς πρῶ-
τες μέρες τῆς δικῆς-στοὺς στρατηγοὺς
πὺν μᾶς γοήτευσαν καὶ σὲ δύο πολιτι-
κούς, πὺν ἀνῆκαν (καὶ τότε καὶ τώρα)

στὴν κυβέρνηση: στὸν κ. Γ. Ράλλη καὶ
στὸν κ.Π. Παπαληγοῦρα. Θυμηθεῖτε τὴν
εἰκόνα τοῦ στρατοῦ γενικά, τοῦ Πεντα-
γώνου ειδικά, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ἐκείνη
τὴν τραγικὴ μέρα: στρατηγοὶ νὰ συνωμο-
τοῦν σ' ἕνα δωμάτιο, γιὰ τὸ πὼς θὰ σώ-
σουν, μὲ τὸ βασιλιά μαζί, τὴν πατρίδα. Σ'
ἄλλο δωμάτιο, οἱ συνταγματάρχες προ-
ετοιμάζουν τὸ δικό τους «κόλπο». (Τὴν
ἴδια ὥρα ὁ λαός, ἡ Ἀντιπολίτευση, καὶ
μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, πί-
στευαν ὅτι πάνε κανονικά γιὰ ἐκλογές...).
Στὴ συγκέντρωση τῶν στρατηγῶν ἡ συμ-
μετοχὴ δὲν εἶναι μικρὴ: ἔξι στρατηγοὶ
παρόντες -κι ὅλοι σύμφωνοι γιὰ τὴ...σω-
τηρία τοῦ τόπου! Λίγο μετὰ, ὁ ένας θὰ
προδώσει στοὺς «μικροὺς» τὸ «μεγάλο
μυστικὸ» καὶ θὰ γίνῃ «ἀντιβασιλιάς», οἱ
δύο θὰ προσχωρήσουν ἀμέσως ὁλόψυχα
-γιὰ τὸν ένα, τὸ μόνο πρόβλημα ἦταν τὸ
κολάρο πὺν δὲν κούμπωνε...Κι οἱ ἄλλοι
τρεῖς;

Τότε:

● Ὁ ένας (Κ. Κόλλιας, διοικητὴς Α'
Σώματος Στρατοῦ, στήν Κοζάνη) ρω-
τοῦσε τὸν Σπαντιδάκη «Στρατηγέ,
δώσατε τὸν λόγο σας! Τί εἶναι αὐτὰ
πὺν κάνετε;», μετὰ πῆγε στήν Κοζάνη
καὶ τηλεφωνικά (μὲ ἐνδιάμεσο ἕναν
συνταγματάρχη πὺν φυσικά δὲν δικά-
ζεται) ἀνήγγειλε στοὺς συνταγματάρ-
χες ὅτι «δὲν συμφωνεῖ μαζί τους»!

MART: Ρώτησα τὸν συνταγματάρχη:
«Τοὺς τὸ εἶπες;». Μοῦ ἀπάντησε:
«Ναί». «Καὶ τί εἶπαν», ξαναρώτησα.

«Τίποτα» μοῦ εἶπε...

● Ὁ ἄλλος (Ι. Μανέτας, διοικητὴς Β'
Σώματος Στρατοῦ, στήν Βέροια), 4
μέρες μετὰ, ἔψαχνε νὰ βρεῖ κάποιον
γιὰ νὰ παραιτηθεῖ (πῆγε διαδοχικά
στοὺς Σπαντιδάκη, Ζωῖτάκη, Ἀγγελῆ,
βασιλιά) καὶ τελικά παρέμεινε ὡς τῆς
13 Δεκεμβρίου. Σήμερα πιστεύει «ὅτι
ἡ Δημοκρατία, λόγω τῶν ταραχῶν
βρισκόταν σὲ μιὰ κατάσταση ἀνατα-
ραχῆς (...) κινδύνευε ἀπὸ Λαμπράκη-
δες κ.ά.».

● Ἐνας τρίτος (Μαράντος, ἐπιθεωρη-
τὴς Στρατοῦ) «ἐξηπατήθη διότι νόμιζε
ὅτι ἦταν (τὸ πρᾶξικότημα) τῆς νομί-
μου κυβερνήσεως μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ
βασιλέως!»

● Ένας τέταρτος (Παπαδάτος, διοικητής ΑΣΔΕΝ) «δεν έκανε «διάβημα» χωρίς την έγκριση του βασιλιά».

ΠΡ: Τί έννοείτε «διάβημα»;

Μ: Έπανάσταση.

ΠΡ: Δηλαδή έκτροπή;

Μ: Μάλιστα, έκτροπή.

Τώρα, είναι μάρτυρες κατηγορίας, μαζί μ' έναν ακόμα «μεγάλο» της εποχής, τον πτέραρχο Άντωνάκο, που έμεινε 7 μήνες με τη χούντα και έκανε -μετακουμπάρο τον άνθρωπο που τον συνέλαβε, τον (φυγόδικο σήμερα) Παλαιολόγου!...

Όσο για τὸ Πεντάγωνο (όπου «διάβοης» λοχαγοί σχημάτιζαν κυβέρνηση, ὁ ἀρχηγός των ...ΤΕΑ (τὰ θυμάστε;) προσπαθοῦσε νὰ τοὺς καλμάρει κι ένας ὑπαξιωματικός (πού ὑπηρετεῖ, ἄραγε, σήμερα;) ἔλυne κι ἔδενε, ἡ κατάσταση πού επικρατοῦσε δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ, νομίζουμε - δὲν πάει...

ΜΙΑ ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ

Νὰ κάνουμε μιὰ παρένθεση;

● Θυμάστε στὸν «Κύκλο μετὴν κιωλία» ἕνα τραγούδι-σουξέ στὶς προδικτατορικὲς μπουάτ τῶν Ἑλύτη-Χατζηδάκη, πού ἔλεγε:

«Τέσσερις στρατηγοὶ κινᾶν καὶ πᾶν γιὰ πόλεμο στὸ μακρινὸ τὸ Ἰράν.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ πόλεμο δὲν κάτεχε, ὁ δεῦτερος στὶς κακουχίες δὲν ἄντεχε, ὁ τρίτος ἦταν ὑποκείμενο γελοῖο, ὁ τέταρτος φοβότανε τὸ κρῦο.

Τέσσερις στρατηγοὶ κινᾶν καὶ πᾶν ἀλλὰ δὲν φθάνουνε ποτὲ στὸ Ἰράν...»

ΠΕΡΙ ΕΔΩΛΙΩΝ

Κλείνει ἡ παρένθεση.

Καὶ τώρα;

Τώρα, οἱ λιγοστοὶ «μικροὶ» (οἱ...πρωταίτιοι) πού δικάζονται, ἀκοῦνε σιωπηλοὶ τὸ «κατηγορῶ» τῶν «μεγάλων» (καὶ τῶν ἄλλων) πού, ἴσως, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ εἰδικὸ βάρος τὸ ὁποῖο ῥίχτηκε στοὺς στρατηγούς καὶ τὸ βασιλιά, ἀποτελεῖ -ἴσως, λέμε- κάποιο «ἄλλοθι» ἢ «ἐλαφρυντικὸ» -ὄχι μόνο μετὰ τὴ νομικὴ πλευρὰ τοῦ πράγματος.

Καὶ οἱ ἄλλοι;

Ζητήθηκε, ἕνα «κενὸ ἐδώλιο γιὰ τὸν βασιλέα». Μόνο ἕνα; Καὶ μόνο ...κενὸ - ἢ κεναὶ ἐδώλια λείπουν;

● Ποιοὶ εὐθύνονται, πού ἡ παρέα τοῦ Παπαδόπουλου ἀλώνιζε στὸ στρατό; Ποιοὶ εὐθύνονται πού οἱ στρατηγοὶ ἐτοίμαζαν πραξικοπήματα; (Σ' αὐτό, ἴσως πάροουμε ἀπάντησι, ἀν ὁ εἰσαγγελεὺς ἐπέμβει, μετὰ τὴ σχετικὴ ἐρώτησι τοῦ βουλευτῆ Κωνινωτάκη). Ποιοὶ εὐθύνονται γιὰ τὸ «κατάλληλο κλίμα», μέσα στὸ ὁποῖο κινήθηκαν οἱ δικαζόμενοι πραξικοπηματίες;

Ἡ Ἀντιπολίτευσις ἔδωσε (περιορισμένα) μιὰ κάποια ἀπάντησι.

Ἡ Κυβέρνησις;

● Ὁ κ. Παπαληγούρας, εἶπε: «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἤθελα νὰ λάβω κι ἐγὼ μερικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι ἑνὸς τέτοιου ἐνδεχομένου. Ἐπρεπε νὰ εἶμαι προσεκτικὸς, γιὰτὶ πιστεῦνα ὅτι δὲ θὰ σημειωθοῦν μεγάλες ταραχές, ἀλλὰ δὲν ἤμουνε καὶ σίγουρος γι' αὐτό». Θέλετε κι αὐτοκριτικὴ; «Τὸ μέγα λά-

θος μου εἶναι ὅτι δὲν πρόφτασα νὰ ὑποπτευθῶ μέσα σὲ 17 μέρες ὅτι ἦταν δυνατό νὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη κίνησι». Τίποτ' ἄλλο...

● Ὁ κ. Ράλλης, δὲν γνωρίζει ἀν οἱ πραξικοπηματίες εἶχαν ἰδεολογικὸ πρόγραμμα, οὔτε ξέρει τίποτα «περὶ σαμποτάζ» καὶ νομίζει ὅτι τὸ πραξικόπημα «ἔγινε γιὰτὶ ὁ Παπαδόπουλος ἤθελε νὰ κυβερνήσει τὴν Ἑλλάδα!» Δὲν ξεχνᾷ, φυσικά, τὴν προστασία τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος. «Καὶ σήμερον πιστεύω -εἶπε- ὅτι καθῆκον κάθε πολιτευομένου πού πιστεύει στὸ ἀστικὸ καθεστὼς εἶναι νὰ προπαγανδίζει καὶ νὰ στρατεύει πολίτες γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι κάθε κινδύνου ἢ κάθε ἐπιθυμίας ν' ἀλλάξει τὸ καθεστὼς αὐτό». Αὐτά...

Κουβέντα γιὰ τοὺς μηχανισμούς πού (μετὰ ντόπια καὶ ξένα στηρίγματα) ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσι κι ἐδῶ γέννησαν τὸ πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ παρακράτος. Κουβέντα γιὰ τὸ πὼς τελικὰ κράτος καὶ παρακράτος κατάντησαν τόσες φορές, στὴν πράξι, ἑνωιες ἀδιαχώριστες. Γιὰ ὅλα, λοιπόν, τὰ μὴ «παραγραφέντα» λόγω χρόνου ἀνομήματα μιᾶς δλόκληρης παρατάξης (ἀπὸ τὸ '51 ἔστω καὶ μετὰ) φταῖνε οἱ δικαζόμενοι «πρωταίτιοι» τοῦ Ἀπριλιανοῦ πραξικοπήματος; Μόνο αὐτοὶ -γιὰ ὅλα;

Κι ἡ «μαμά», οἱ «θεῖοι», οἱ «λοιποὶ (καὶ...μακρινὸι κυρίως) συγγενεῖς» πού λέγαμε -γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ παραμῦθι; Θὰ πείτε: κηδεῖα ἔχουμε; Ὅχι. Μήπως...θάπρεπε;

Κώστας Παπαϊωάννου

Ἑκδόσεις ΒΕΡΓΟΣ

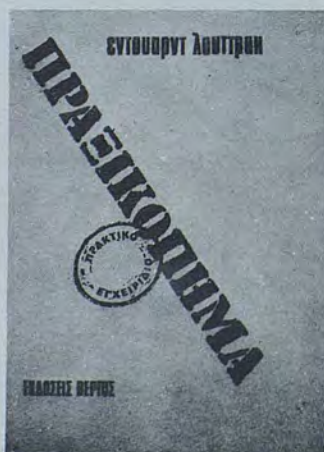
Σόλωνος 128 - Ἀθήνα 145 Τηλ. 606.207

RICHARD GOMBIN

Ἡ καταγωγή τοῦ ἀριστερισμοῦ

Πρόλογος: Ἡ ὥσα ὁ ἀριστερισμός. Τὸ προδικαστικὸ ὅριο, τὸ πάλαιον τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως καὶ ὁ πραξικοπηματικὸς φονισμὸς Ἡ φαινομενικὴ ἀντιθέσφις Ἡ κριτικὴ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς. Ἡ θεωρία τοῦ κοινομοῦ τῶν συμβαλλόντων Ἀπὸ κληρονομιάς. Ὁ κληρονομιάς Ἀριστερισμός καὶ ἀντιθέσφις. Ἐπίλογος

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΒΟΥΚ

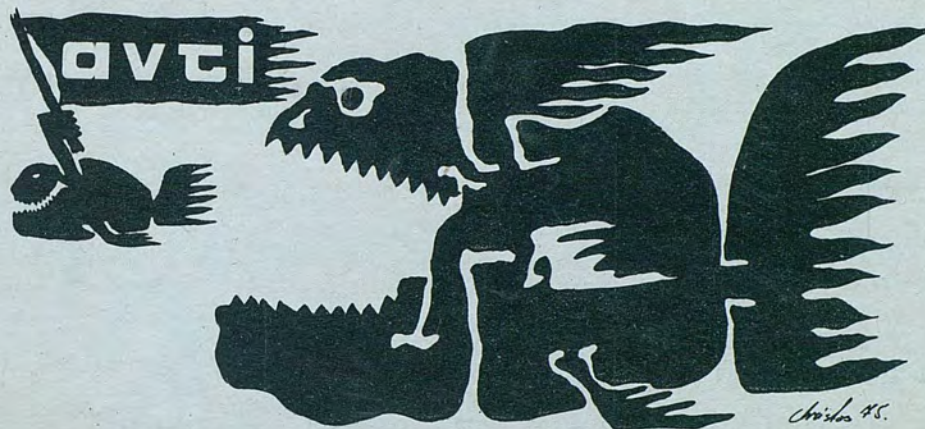
Μόλις κυκλοφόρησε

Φτιάξτε μαζί μας τὸ

αντι

Φίλοι μας,

Μὲ τὸ εἰκοστὸ πέμπτο τεῦχος πὺν κρατᾶτε στὰ χέρια σας, κλείνει ὁ πρῶτος χρόνος παρουσίας τοῦ «ANTI». Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ «ANTI» δέχτηκε τὶς ἐπιρροὲς τῶν γεγονότων πὺν ἔζησε ὁ τόπος καὶ τὶς ἀντιμετώπισε μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ συμμετέχει καὶ νὰ ἔχει ἀφορμὲς γιὰ νὰ βγάζει τὰ δικά του συμπεράσματα. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ «ANTI» θέλησε καὶ προσπάθησε σ' αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ δημιουργήσει, μὲ μελέτες, ἀποκλειστικὲς πληροφορίες, ἐρευνες, τὸ διάλογο καὶ τὸν προβληματισμὸ τοῦ ἀναγνώστη, πάνω σὲ καίρια θέματα.

Μπαίνοντας στὸ δεύτερο χρόνο τῆς ζωῆς του, τὸ «ANTI» ἐπιθυμεῖ νὰ κάμει τὸν ἀπολογισμὸ τῆς δραστηριότητάς του, ἔτσι ὅπως αὐτὸς ὁ ἀπολογισμὸς θὰ δοθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες του, καὶ νὰ χαράξει, πάλι μὲ τὴν ὑπόδειξη τῶν ἀναγνωστῶν του, βελτιώσεις. Σκοπὸς γιὰ τὸ δεύτερο χρόνο εἶναι νὰ γίνει τὸ «ANTI» περισσότερο τὸ περιοδικὸ πὺν οἱ ἀναγνώστες του θὰ ἔβλεπαν ΣΑΝ ΔΙΚΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ.

Φίλοι μας,

Θὰ θέλαμε νὰ συμπληρώσετε τὸ παρακάτω ἐρωτηματολόγιο κι ἀφοῦ τὸ κόψετε νὰ τὸ ἀποστείλετε στὴ διεύθυνση:

Περιοδικὸ «ANTI» - Δημοχάρους 62 - Ἀθήνα 601.

Γιὰ νὰ γίνει σωστὴ ἀποδελτιοποίηση καὶ νὰ ὑπάρξουν ἀντικειμενικὰ ἀποτελέσματα, θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ δοθοῦν ἀπαντήσεις σὲ ὅλες τὶς ἐρωτήσεις πὺν περιλαμβάνει τὸ ἐρωτηματολόγιο. Σὲ χωριστὸ γράμμα μπορεῖτε νὰ μᾶς δώσετε ὅ,τι ἄλλο θεωρεῖτε χρήσιμο ἢ σκόπιμο γιὰ τὸ «ANTI».

Σᾶς εὐχαριστοῦμε

Τὸ «ANTI»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Βάλτε ἓνα V σὲ κάθε τετραγωνάκι πὺν ἀντιπροσωπεύει μιὰν ἀπάντησή σας.

1. Διαβάζετε τὸ «ANTI»

- ☒ ἀπὸ τὸ πρῶτο του τεῦχος;
- ☐ τῶρα τελευταῖα;
- ☐ ὅποτε τύχει;

2. Ἀγοράζετε τὸ «ANTI»

- ☒ ἀπὸ τὸ περίπτερο;
- ☐ ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο;
- ☐ εἴσαστε συνδρομητής;

3. Τὸ δίνετε καὶ σὲ ἄλλους νὰ τὸ διαβάσουν;

- ☒ ΝΑΙ
- ☐ ΟΧΙ

4. Πῶς χαρακτηρίζετε τὸ «ANTI»;

- ☒ πολιτικὸ περιοδικὸ πὺν σχολιάζει;
- ☐ πολιτικὸ περιοδικὸ μὲ εἰδησεογραφία;
- ☐ περιοδικὸ γενικῆς ὕλης;

5. Ποιὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ «ANTI» πὺν σᾶς ἀρέσουν

- ☒ ἄρθρα;
- ☒ μελέτες;
- ☒ ἐρευνες;
- ☒ ἀποκλειστικὲς πληροφορίες;
- ☐ μεταφράσεις;
- ☐ πρότυπες παρουσιάσεις;
- ☐ συνεντεύξεις;

6. Μέχρι σήμερα, τὸ «ΑΝΤΙ» ἀσχολήθηκε μὲ τὸν κατάλογο τῶν θεμάτων ποὺ δίνουμε παρακάτω. Πῶς ἱεραρχεῖτε αὐτὰ τὰ θέματα; (Γράψτε, 1,2,3 κ.λπ.)

– ΠΟΛΙΤΙΚΗ:

- ☐ ἑσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση
- ☐ ἑξωτερικὴ πολιτικὴ
- ☐ πολιτικὰ γεγονότα σὲ ἄλλες χῶρες.

– ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ:

- ☐ γενικὰ οἰκονομικὰ προβλήματα
- ☐ εἰδικὰ οἰκονομικὰ θέματα
- ☐ συνδικαλισμὸς
- ☐ μετανάστευση

– ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ καὶ ΕΡΕΥΝΑ:

- ☐ οἱ νέοι καὶ τὰ προβλήματά τους
- ☐ οἱ φοιτητὲς καὶ τὸ φοιτητικὸ κίνημα
- ☐ τὸ γυναικεῖο κίνημα
- ☐ ἡ παιδεία
- ☐ ἡ ἐπαρχία καὶ τὰ προβλήματά της
- ☐ τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα.

– ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ καὶ ΑΣΤΥΝΟΜΕΥΣΗ:

- ☐ πληροφορίες ἀποκλειστικὲς
- ☐ ἀνάλυση τῶν μηχανισμῶν
- ☐ καταγραφή δραστηριοτήτων

– ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:

- ☐ πρὶν τὸ 1936
- ☐ δικτατορία Μεταξᾶ
- ☐ Β' Παγκόσμιος καὶ Ἀντίσταση
- ☐ Δεκεμβριανὰ καὶ Ἐμφύλιος
- ☐ περίοδος μέχρι τὸ 1967
- ☐ δικτατορία 1967-1974

– ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ:

- ☐ κριτικὴ καὶ ἐνημέρωση
- ☐ παρουσιάσεις καὶ ἀναλύσεις.

7. Σύμφωνα μὲ τὴν ἱεράρχηση ποὺ κάμετε, σὲ ποιά σημεία, κατὰ τὴ γνώμη σας, τὸ «ΑΝΤΙ» ὑπερτερεῖ;

.....

8. Σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια ἱεράρχηση, σὲ ποιά σημεία, κατὰ τὴ γνώμη σας, τὸ «ΑΝΤΙ» ὑστερεῖ;

.....

9. Ποιά εἶναι λοιπὸν τὰ σημεία ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσατε ν' ἀναπτύξει τὸ «ΑΝΤΙ»;

.....

10. Ποιά εἶναι τὰ σημεία ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσατε νὰ περιορίσει τὸ «ΑΝΤΙ»;

.....

11. Ποιά εἶναι τὰ σημεία ποὺ δὲν ἀπασχόλησαν μέχρι τώρα τὸ «ΑΝΤΙ» καὶ ποιά, κατὰ τὴ γνώμη σας, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀπασχολήσουν;

.....

12. Τί προτάσεις ἔχετε νὰ κάμετε, σχετικὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ «ΑΝΤΙ»; (μῆκος ἀρθρῶν, φωτογραφίες, σκίτσα, γλώσσα κ.λπ.)

.....

ΟΝΟΜΑ: .....

ΕΠΩΝΥΜΟ: .....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: .....

ΠΟΛΗ: ..... Τ.Τ.....

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ: .....

ΗΛΙΚΙΑ: .....

ΟΤΑΝ «ΚΟΥΤΣΑΙΝΟΥΝ»

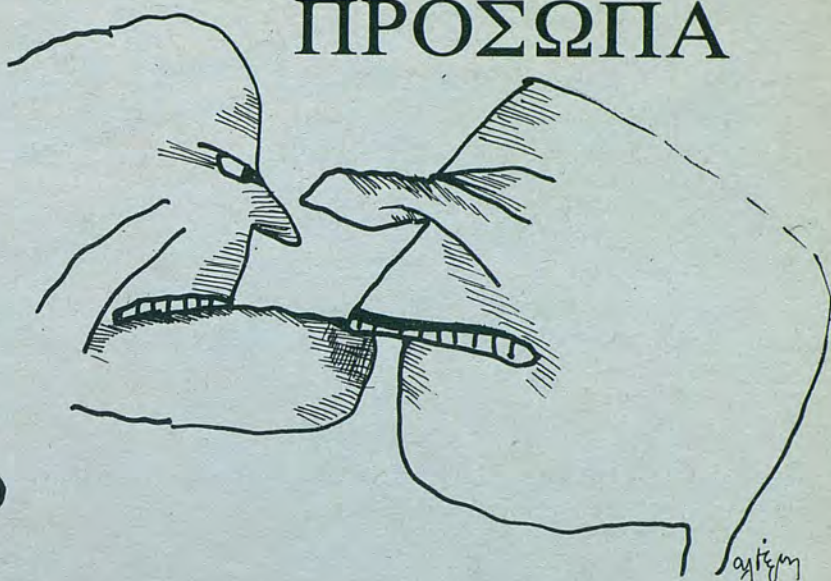
ΤΑ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΚΟΥΤΣΑΙΝΕΙ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ

Του Θωμά Μάρα

Λίγα περὶ ἐνότητας τῆς Ἀριστερᾶς

Λίγα κι ἐγὼ γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἀριστερᾶς

Πολλὰ λόγια χάνονται καὶ πολὺ μελάνι χύνεται, τώρα τελευταῖα, σχετικὰ μὲ τὴν ἐνότητα τῆς Ἀριστερᾶς. Καὶ προτείνονται τρόποι ἐξόδου καὶ ἀκούγονται λυπημένα τροπάρια κι ἄλλα πολλά, μὲ σκοπὸ νὰ συγκινηθοῦν οἱ «ἀρμόδιοι» καὶ πάνω σὲ κάποιο τραπέζι (μεταξὺ τυροῦ καὶ ἀχλαδίου) νὰ παραμερίσουν τὶς ἀντιθέσεις τους καὶ νὰ δώσουν, ἐπιτέλους, μιὰ «Μαρξιστικὴ ἡγεσία» στὸ Λαό.

Πρέπει ὅμως κάποιος νὰ ρωτήσῃ – ἅς τὸ κάνω ἐγώ: Γιατί λοιπὸν εἶναι τόσο ἀπαραίτητο νὰ ἐνωθεῖ ἡ Ἀριστερά; Δὲν εἶναι καλύτερά ἔτσι, πὺν χωρισμένη σὲ πολλὰ κομμάτια, τὰ λένε οἱ μὲν στοὺς δὲ καὶ μαθαίνει κι ὁ κόσμος τί γίνεται στὸ χῶρο τῆς; (σκεφτεῖτε πὼς ἡ κρίση τῆς αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1958 – μᾶς τὸ εἶπαν οἱ ἴδιοι – καὶ οἱ πολλοὶ δὲν ξέραν τίποτα).

Ἐπειτα, τί σὺν ἐνότητα θὰ γίνῃ κι ἀπὸ ποιούς; Ποιοὶ θὰ μποῦν «μέσα» καὶ ποιοὶ θὰ μείνουν «ἀπὸξω»; Οἱ Μαοῖκοί, οἱ Τροτσκυστὲς κι ὅλα τ' ἄλλα «μίσθαρνα ὄργανα τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τῆς ασφάλειας» τί θὰ γίνουν; Θὰ τοὺς δώσουμε «βῆμα» μέσα «στὸ ἓνα καὶ μοναδικό» κόμμα κι ἔτσι ἐλεύθερα θὰ μεταφέρουν τὸ μικρόβιο τῆς CIA, τῆς ὁποίας εἶναι πράκτορες, στὸ ὑγιὲς σῶμα τοῦ κομματικοῦ μηχανισμοῦ; (Καὶ νὰ μᾶστε κι

ἀναγκασμένοι νὰ τοὺς ἀποκατασταῖνουμε μετὰ θάνατον;) Ποτὲ τῶν ποτῶν.

Ἄν φτιάξουμε ἐνότητα, ἡ ἐνότητα αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἔχει πάλι ἐμᾶς ἡγέτες, τοὺς μόνους ἀλάθητους, ὥστε νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν παλιὰ καλὴ ἐποχὴ, ὅπου ἐνῶ τὴ σοφὰ σωστὴ γραμμὴ τὴν ἔδινε τὸ ἀτομο-ἡγέτης, τὰ λάθη τὰ ἔκανε τὸ Κόμμα! Γιὰ νὰ ἔχουμε νὰ λέμε κι ἐκεῖνο τὸ βαθυστόχαστο: «Κόμμα δράσης εἴμαστε, γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ ἀγωνιζόμαστε, λάθη θὰ κάνουμε. Μόνο οἱ πεθαμένοι δὲν κάνουν λάθη» (Τὸ ἔχουν πεῖ πολλοί, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ὁ Α. Μπριλάκης σὲ κάποια συγκέντρωση στὸ θέατρο Παπαϊωάννου, τὸ 1965). Κι ἔτσι, μὲ τ' ἀπρόσωπο κόμμα, βγάζουμε ἀπ' τὴν πλάτη μας τὰ δικά μας λάθη, ὅπως καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴ παραίτηση ἀπ' τὸ ἡγετικὸ πόστο, πὺν συνεπάγεται μιὰ τέτοια σειρά λαθῶν.

Ἐ, λοιπὸν, ὅχι. Ἐνότητα στὴν ἀριστερά δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ, γιατί ἡ παλιὰ «ὥραία» τακτικὴ συνεχίζεται, χωρὶς νὰ βρεθεῖ οὐτ' ἓνας νὰ κοκκινίσει.

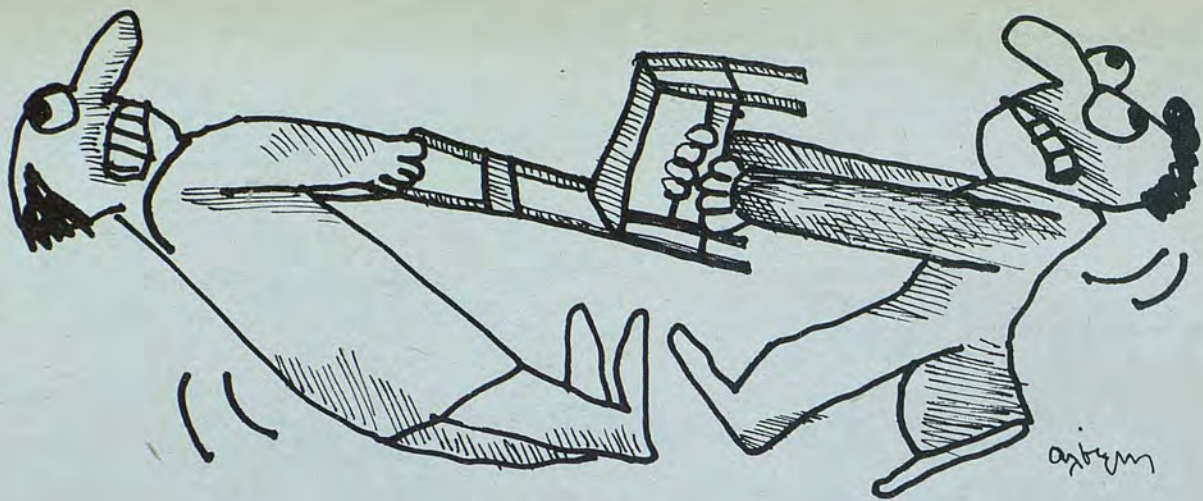
Ἀπ' τὰ πάμπολλα τοῦ τελευταίου καιροῦ, ἅς δώσουμε μερικὰ δείγματα, ἔτσι νὰ ποῦμε, γιὰ γέλια καὶ γιὰ κλάματα.

Ἡλίας Ἡλιοῦ: (Κατὰ Δημήτρην Δούκαρη, ἔστω «καὶ στὸ κοινοβούλιο», «ὁ ἀριστος καὶ ἴσως μοναδικὸς – ἀν' ἐξαίρεσιν τὸν Λεωνίδα Κύρκο – ἐκπρόσωπος τῆς ἀριστερᾶς»). Μᾶς λέει, λοιπὸν, στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμά του («Ἀγῆ», Κυριακὴ 16.2.1975) πὺν μῆκε γιὰ τὴ δημοσίευση δυὸ ἀγνώστων κειμένων-ἐκθέσεών του: «Μοῦ προκάλεσε αἴσθησι, ὅτι πρόσωπα, πὺν ἐνομιζέτο – καὶ ἀπὸ μὲνα πολλὲς φορὲς – ὅτι καθοδηγῶ, βοηθοὶ στὴν κοινοβουλευτικὴ δουλειά, γραμματεῖς μου στὸ προσωπικὸ μου γραφεῖο, στὴν πραγματικότητά ἦταν, ἔμμεσα, σὺν μέλῃ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ, καθοδηγητὲς μου».

Ποῦ νὰ τὸ τοποθετήσουμε αὐτό, στ' ἀστεῖα ἢ στὰ σοβαρά; Ἄν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ πηγαίναμε σὲ κάποιο ἀπομονωμένο χωριό, χωρὶς ραδιόφωνο, τηλεόρασι καὶ ἐφημερίδες, καὶ ρωτούσαμε: Ποιοὶ εἶναι μέλῃ τῆς ΚΕ καὶ τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ, θὰ παίρναμε ἀμέσως τὴν ἀπάντησι: Ὁ τάδε, ὁ τάδε κι ὁ δέιν. Κι ὁ Ἡλίας Ἡλιοῦ, μέλος τοῦ ΚΚΕ, ἀρχηγὸς τῆς Κοινοβουλευτικῆς ομάδας, «πανελλήνια μορφὴ» τοῦ Δ. Δούκαρη, τὸ ἀγνοοῦσε! Ἄν μᾶς κοροϊδεύει, δὲ μᾶς κάνει γιὰ ἡγέτης. Ἄν ὅχι, πὺν νὰ καὶ τὸ χειρότερο, γιατί ὅπως δείχνει τὸ γράμμα ἦταν τὸ μπαίγνιο τῶν «ὑφισταμένων» του, πάλι δὲν μᾶς κάνει.

Ἄς ἀλλάξουμε τώρα «χῶρο» καὶ ἅς περάσουμε στοὺς «ἐξ».

Ειδικότερα στο άρθρο του Α. Λιακόπουλου «Η πάλη για την ένότητα της εργατικής τάξης» (Κομ. Έπιθεώρηση, Μάρτης 1975, σελ. 26 και πέρα). Έχει μέσα λοιπόν, διαβάζουμε όλα τα κόλπα που χρησιμοποιούν οι μεγαλοαστοί, προκειμένου να διασπάσουν την εργατική τάξη κι ακόμα τί «έκμεταλλεύονται επιδέξια» – για παράδειγμα την αντισοβιετική στάση των διάφορων «αριστεριστικών» ή «δεξιών όπορτουνιστικών ομάδων» – προκειμένου να κρατούν αυτή τη διάσπαση πάντα ανοιχτή. Κι είναι να κλαίς ή να γελάς, κατά τη «στιγμή» σου, που μέσα στα τόσα που παραθέτει δεν υπάρχει ούτε μια λεξούλα για την «έκμετάλλευση», απ' τους αστούς, των λαθών της ήγερσας. Κι είναι ευκολοεξήγητο. Αν παραδεχτούμε πως ή ήγερσα κάνει λάθη και μάλιστα τέτοια που ή ωφέλεια των μεγαλοαστών είναι πρώτου μεγέθους, τότε τί κάνουμε! Ούτε ή χρυσός οδηγός δεν μάς γλιτώνει.

Αν ρίξεις όμως μια ματιά στο ίδιο περιοδικό, αλλά σ' άλλο άρθρο κι άλλης ημερομηνίας (δές Τ. Αδάμου «Τό ΚΚΕ και ή Έθνική Αντίσταση», σελ. 13, Απριλίου 1975), θά διαπιστώσεις πως τέσσερα σοβαρά λάθη της τότε ήγερσας του ΚΚΕ, που κατηγορείται για όπορτουνιστική (σελ. 14), την έκαναν να χάσει την κατάληψη της έξουσίας (σελ. 12) και μάλιστα με τραγικό τρόπο. Κι είναι για να γελάς (ή να κλαίς, γιατί ξέρεις (έστω υποθέτεις) πως οι σημερινοί καθοδηγητές γνωρίζουν πολύ καλά, πως τά μέλη τους που αγοράζουν την ΚΟΜ-ΕΠ, αν την διαβάσουν, δεν θά προσέξουν, και πως όσοι προσέξουν, δεν θά χουν τό «κουράγιο» να συσχετίσουν συγκριτικά αυτά τά στοιχεία.

Σκάκι και «τί θέλουν οι Αμερικανοί»

Ας γράψουμε όμως και κάτι για σίγουρη διασκέδαση (σίγουρη με την έννοια πως εδώ δεν έχεις δίλημμα να κλάψεις ή να γελάσεις). Μιλώ για τό γράμμα του Γ.Α.Π., τό σχετικό με τό σκακιστικό αγώνα Κάροπο - Φίσερ (Ριζοσπάστης, Κυριακή 4.5.75). Γράφει πως ή Σοβιετική σκακιστής θά νίκαγε τόν Αμερικανό αντίπαλό του (έ, ρέ θεέ του ΚΚΕ έξέ, τί μαντικές δυνάμεις δίνεις στους οπαδούς σου). Και δεν βρέθηκε κάποιος με λίγο μυαλό να πεί σ' αυτόν τόν σύντροφο ή κύριο πως κι αν νικούσε ή Φίσερ (άλλωστε Σοβιετικό σκακιστή νίκησε και πήρε τόν τίτλο), δεν θά 'χανε ή Βενετιά βελόνι. Κι ακόμα, ότι ή Αμερικανικός λαός έχει τό δικαίωμα, έστω και με τό καπιταλιστικό σύστημα, να 'χει μερικώς να παίρνουν κι αυτοί λίγα χρυσά μετάλλια (στιβός, μπάσκετ, κολύμπι κ.τ.λ.). Ο Ριζοσπάστης δημοσίευσε τό γράμμα πανηγυρικά κι έτσι γελάσαμε κι έμεις λίγο.

Ας γυρίσουμε όμως πάλι στο Έσ. «Κομμουνιστική θεωρία και πολιτική» άρ. φ. 1, Μάρτης 1975, Λεωνίδα Κύρκου, «Ποιός ποιών», άρθρο που μπορεί να χαρακτηριστεί άφοβα σαν επίσημη γραμμή του Κόμματος, όπως και προγραμματικό του περιοδικού. Γράφει λοιπόν ή Α.Κ., που κατά Δημ. Δουκαρήν («Τομές», σελ. 49, Απρίλιος 75) είναι, με τόν Η. Ηλιο, ή άριστος κ.λπ., «Κάθε άνάλυση της Έλληνικής κατάστασης πρέπει να ξεκινάει από τό έρώτημα: Τί θέλουν οι Αμερικανοί ιμπεριαλιστές...» (σελ. 7). Και μια κι οι Αμερικανοί θέλουν τη χούντα κι όχι τόν Καραμανλή, έμεις, παρ' όλο που ή ήγέρτης της «Νέας Δη-

μοκρατίας» είναι «συντηρητικός και αυταρχικός αλλά δημοκρατικός, από την τυπική του προσήλωση στην κοινοβουλευτική δημοκρατία» (σελ. 6), τόν υποστηρίζουμε.

Ωραία λόγια μά τόν... Μάρξ! Οι Αμερικανοί θέλουν τη χούντα κι όχι τόν Καραμανλή, γι' αυτό κι έμεις συνθηματοποιούμε, «ή ή Καραμανλής ή τά τάνκς».

Μ' αυτόν τόν τρόπο, δέ γίνεται μαρξιστική πολιτική. Τό τί θέλουν οι Αμερικανοί είναι μόνο ή ένας πόλος, ή άλλος τό τί μπορούν. Κι αυτό δεν μάς τό λέει στο άρθρο του ή Α. Κύρκος. Και δεν μάς τό λέει, γιατί τότε θά 'ναι υποχρεωμένος να μάς κάνει άνάλυση του παγκόσμιου πολιτικοοικονομικού χώρου (αν δεν τό μπορεί, δεν μάς κάνει για ήγέρτης, αν τό μπορεί και δεν τό κάνει, πάλι άπορρίπτεται), που οι δεξιμένες αντιθέσεις του, άποδυναμώνουν σημαντικά την Αμερικανική πολιτική και τά «θέλω» της. Γεννιέται όμως τό έρώτημα. Γιατί στο άρθρο αυτό, ή πολιτική του ενός απ' τά δυό «έπίσημα» ΚΚΕ άρχίζει και τελειώνει μ' ένα πολιτικό σύνθημα, πολύ σχετικό με την παγκόσμια καπιταλιστική κρίση, που κάνει τις ΗΠΑ να εισπράττουν μόνο καρπαζιές, παρωχημένο; Η απάντηση είναι μία. Βαθιά διασπασμένο τό «έπίσημο» ΚΚΕ και με πλήρη χρεωκοπία των ήγερτικων μορφών του, ζητάει να ξαναβάλει, του χρειάζεται «έξ αντικειμένου» ένα χρονικό διάστημα που μέσα του θά καταφέρει να ξαναβάλει στη στρουγγα τη νεολαία, ιδιαίτερα τη φοιτητική, πρώτα και την εργατική τάξη δεύτερα.

Αλλά άς ξαναγυρίσουμε στους έξ. (διασκεδάσω με τά ξιζάζκ, γιατί σκέφτομαι πως, εκεί που κάποιος απ' αυτούς που με διαβάζουν μονολογεί: «καλά τούς τά λέει», αισθάνεται ξαφνικά τό κρύο νερό που του ρίχνω). Λοιπόν, αν θέλετε να μάθετε πως λέγεται τό γεγονός ότι «ή Κίνα έχει άναγνωρίσει τό ματοβαμμένο καθεστώς του Πιντοσέτ της Χίλης», διαβάστε την ΚΟΜ-ΕΠ του Φλεβάρη 1975, στο άρθρο του Μ. Αργύρη «Ο «υπερεπαναστατικός» άριστερός όπορτουνισμός». (Άλλωστε, ή Κίνα είναι προδοτικό, μια και στρέφεται ενάντια στους υποστηρικτές του ΚΚΕ έξ). Αν τώρα ή Σοβιετική Ένωση κάνει τό ίδιο, άναγνωρίζει δηλαδή την κυβέρνηση Λόν-Νόλ, για παράδειγμα, αυτό πως λέγεται; Αν μπορείτε βρείτε το. Αν όχι, ρίξτε μια ματιά στην τελευταία σελίδα του Ριζοσπάστη (Κυριακή 13.4.75) και πάρτε την απάντηση. Λέγεται «Διπλωματική άνωμαλία»! Μάλιστα, αυτό είναι τ' όνομά της. Όπως τέτοια «άνωμαλίες» ήταν και τό γεγονός ότι ή Σοβιετικός στρατιωτικός άκόλουθος τσούγκριζε τό κόκκινο αυγό με τόν Παπαδόπουλό μας, λίγες μέρες μετά την «άναγεννητική επανάσταση» της 21ης Απριλίου, όπως... μά, τί να τά λέμε ένα - ένα αφού όλοι τά ξέρουμε πολύ καλά. Έτσι, ενώ στην ΚΟΜ-ΕΠ του Φλεβάρη, ή Μ. Αργύρης έφωνεύεται τούς Μασικούς που νομίζουν (οί άνόητοι) πως ή Κίνα θά υποστηρίξει τό κυρίακό, παραθέτοντας τη μεγάλη προδοσία του Πεκίνου, σχετικά με την άναγνώριση της χούντας των Αθηνών και τό ταξίδι του Μακαρέζου στην Κίνα, κάνει την πάπια, όταν υποχρεώνεται απ' αυτά που γράφει εναντίον των Κινέζων να μιλήσει και για τις Σοβιετικές φιλικές τσιριμόνιες των... κινηματογραφιστών της Λάρισας προς τό χουντικό καθεστώς των Αθηνών. Αυτό έχει ή... διπλωματική άνωμαλία.

Τώρα, όσο για τὸ ὅτι οἱ μεγαλοαστοὶ «ἐκμεταλλεύονται ἐπιδέξια τὴν ἀντισοβιετικὴν στάση» (Α. Λιακόπουλος ὅπου παρ.), ἔχουμε νὰ φωτίσουμε: Δὲν ἐκμεταλλεύονται ἐπιδέξια τὴν ἀντι-κινέζικη ἢ τὴν ἀντιτροσκυιστικὴ ἢ ... Ἡ ἀπάντηση, καὶ γρήγορη εἶναι καὶ εὐκολη. Ὁχι. Γιατί, ὅπως εἶναι παγκόσμια γνωστὸ, ὅλοι αὐτοὶ εἶναι πράκτορες τῆς CIA κι ἔτσι κάθε ἀντιμαοϊκή, ἀντιτροσκυιστικὴ, ἀντι..., χτυπάει κατὰστηθα, ἀντὶ νὰ ὠφελεῖ, τὸν ἱμπεριαλισμό!! (γιὰ γέλια).

Καὶ μιὰ φορὰ χωρὶς ἡγεσία

Δὲς τώρα στὴν Αὐγὴ (Κυριακὴ 4.5.75), τὸ ἄρθρο γιὰ τοὺς «Γκωσιότες», γιὰ νὰ δεῖς, πρῶτα, πῶς ἡ παλιὰ καλὴ φόρμουλα μπαίνει σὲ ἐφαρμογή, ὅταν λείπουν τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ δεύ-τερο, πῶς ἀλλάζει τὸ νόημα, ἀλλάζοντας μόνο μιὰ φράση. Ἔτσι «μέσα σ' αὐτὸ τὸ «κλίμα» τῶν ἀριστεριστῶν, εἶναι ὀλοφάνερο πόσο εὐκολο εἶναι νὰ δράσουν προβοκάτορες τῶν ποικιλιανύ-μων μυστικῶν ὑπηρεσιῶν». Αὐτὴ εἶναι ἡ φόρμουλα. Ἀλλάξέ της τώρα τὴ λέξη «ἀριστεριστῶν» καὶ κάν' τη «ρεβιζιονιστῶν», καὶ θὰ βγάλεις τὸ γιὰ γέλια συμπέρασμα. Ἐξω κι ἀπ' τὸ ὅτι ὁ ρεβιζιονισμός, αὐτὸς καθ' αὐτός, μιὰ καὶ ἐκφράζει εὐνοούμενα πολιτικοκοινωνικὰ στρώματα, εἶναι, ἀπ' τὴν κοινωνικὴ του αὐτὴ «θέση», ἓνα ἀπ' τὰ στηρίγματα τοῦ καπιταλισμοῦ.

Κι ἐμεῖς ποὺ πιστέψαμε, διαβάζοντας πολλὰ σχετικὰ ἄρθρα, πῶς οἱ καινούργιες συνθήκες ὑποχρεώνουν στὴ σωστὴ χρησιμο-ποίηση τῆς Μαρξιστικῆς διαλεκτικῆς μεθόδου, ποὺ θὰ πει στὴν ἐλευθερία, συντροφικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἀνταλλαγῆς ὅλων τῶν γνω-μῶν, ἀντιληφθήκαμε, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, πῶς ὅλοι εἶναι ἐλευθε-ροι νὰ ἐκφράζουν τὴ γνώμη τους, φτάνει αὐτὴ ἡ γνώμη νὰ μὴ βγαίνει ἔξω ἀπ' τὰ πλαίσια ποὺ χάραξαν οἱ «σοφοί» μας ἡγέτες.

Κι ἄλλα πολλὰ ὥραϊα καὶ καλὰ.

Συμπέρασμα

Ἐνότητα στοὺς χώρους τῆς ἀριστερᾶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἀντικειμενικά, μὰ κι ἂν γινόταν, ὅπως θὰ γινόταν, θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς τοποθετοῦσε ἐναντίον της. Κι αὐτὸ, γιατί οἱ ἐκφραστὲς μιᾶς θεωρίας, σὰν ὁρθοί συντελεστὲς αὐτῆς τῆς θεωρίας, εἶναι τμῆμα ἀναπόσπαστο τῆς θεωρίας, ποὺ θὰ πει, ὅταν «κουτσαί-νουν» τὰ πρόσωπα, κουτσαίνει κι ἡ θεωρία.

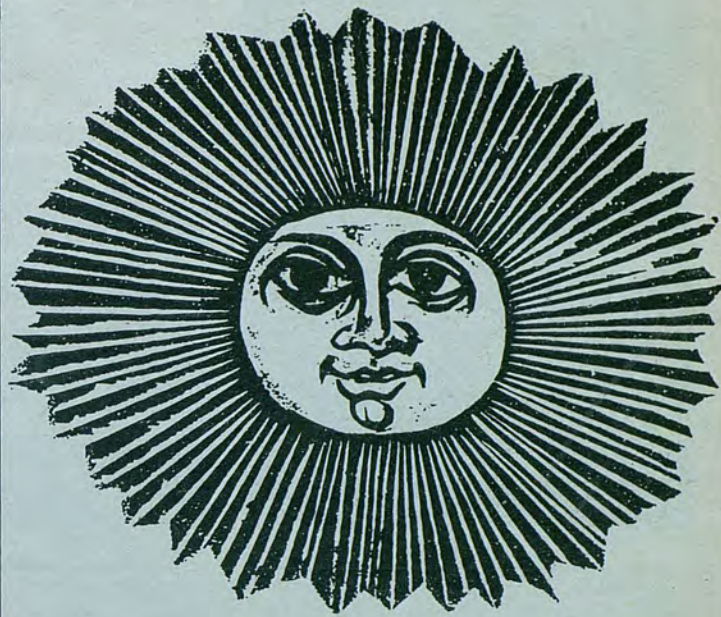
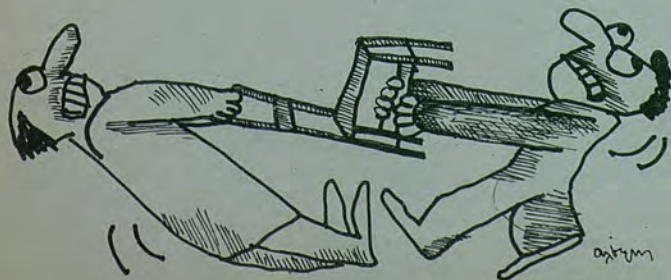
Καὶ τὰ πρόσωπα, στὴν Ἑλλάδα, ἀναμφισβήτητα κουτσαί-νουν. Τριάντα χρόνια τώρα, μᾶς δίνουν καὶ μᾶς ξαναδίνουν ἀποδείξεις πάνω σ' αὐτὸ (μιὰ ἀπ' αὐτές, ἀρκετὰ κραυγαλέα, εἶναι κι ὁ τρόπος ποὺ βρέθηκαν τελευταῖα στὴν ἡγεσία – δὲς τοὺς καυγάδες τους γιὰ τὸ πόσοι πήραν μέρος στὴν τάδε συν-εδρίαση, πόσοι στὴ δείνα, πόσοι εἶναι τῆς παλιᾶς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πόσοι τῆς νέας, πόσοι πάνω ἀπὸ σαράντα χρόνων καὶ πόσοι κάτω κ.λπ.), ὅτι δηλ. δὲν κάνουν γιὰ τὸ ρόλο ποὺ τοποθέτησαν οἱ ἴδιοι τὸν ἑαυτό τους.

Τώρα, ἴσως μὲ ρωτήσετε. Κι ὁ λαός; Τί θὰ γίνεῖ ὁ δύστηνος Λαὸς χωρὶς «Μαρξιστικὴ ἡγεσία» μέσα κι ἔξω ἀπ' τὴ βουλή;

Ἐ, ὅσο γι' αὐτὸ μὴν ἀνησυχεῖτε. Καὶ τὴ βρεμὲν σανίδα του, γιὰ νὰ σπάσει πολλὰ κεφάλια, κρατᾷ (παρ' ὅλη τὴν πρώτη θριαμβευτικὴ μεταχουντικὴ ἐκλογικὴ ἐπιτυχία τοῦ «ΚΚΕ», ὅπως ἔγραψε ὁ Ριζοσπάστης – γιὰ νὰ γελάσουμε λίγο ἀκόμα) καὶ σὲ θέση εἶναι νὰ βγάλει, μέσα ἀπ' τὰ δικά του σπλάχνα, τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ θὰ εἶναι πραγματικὰ ἱκανοὶ νὰ μποῦν ἐπικεφαλῆς στοὺς παραπέρα, πραγματικὰ ἱστορικοὺς, κρίσι-μους ἀγῶνες του.

Ἄν πάλι δὲν τὰ καταφέρει – ποὺ ἀποκλείεται – ἄς μείνει καὶ μιὰ φορὰ χωρὶς ἡγεσία. Σίγουρα, κι ἔτσι ἀκόμα, θὰ τὰ πᾶει καλύτερα.

Θωμᾶς Μάρας

Τώρα, πρέπει νὰ πᾶτε στὴν Κύπρο

Ἄν σκέπτεσθε νὰ πᾶτε στοὺς ἐξωτερικὸς φέτος, πρέπει νὰ πᾶτε στὴν Κύπρο. Ἡ Κύπρος σᾶς προσφέρει τὰ πάντα. Ξεκούραση φύσι, καταπράσινα βουνά, δαντελλένιες ἀκρογιαλιές, ζεστὴ νωχελικὴ θάλασσα, ἀνετα ξενοδοχεῖα, σπόρ - τὰ πάντα. Θὰ κάνετε ψώνια φθηνότερα ἀπ' ὅλες τὶς πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης (καὶ μάλιστα πολλὰ ψώνια ἐπειδὴ εἰδικὰ γιὰ τὴν Κύπρο τὸ συνάλλαγμα εἶναι 450 δολλάρια).

Πουθενὰ στὸν κόσμο δὲν θὰ κάνατε καλύτερες διακοπές. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα θὰ νοιώσετε τὴν ὑπερφάνεια ὅτι κι ἔσεῖς προσφέρετε. Προσφέρετε τὴν παρουσία σας, προσφέρετε τὴν αἰσθησι στοὺς Ἕλληνες Κύπριους ὅτι εἰσθε κοντὰ τους.

Ἄν σκέπτεσθε νὰ πᾶτε στοὺς ἐξωτερικὸς φέτος, πρέπει νὰ πᾶτε «στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη, ὅπου ἡ ἀθάνατη ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἔσθισε μὰ πάντα ζῇ καὶ ζῇ».

ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

για να
τερματιστεί
ή μυθοπλασία

Η ΚΑΤΟΧΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

“Κορυφαίο στη φωτογραφία φαίνεται (με το τόξο), με τα δυο μπαλκόνια, ό ... σπίταρος, όπου σ' ένα από τα πέντε επάνω δωμάτια του συνεδρίασε η 'Υπαχτιδική 'Επιτροπή μας”.

Είδате, αλήθεια, μέσα σε μιὰ παράγραφο μόνο πόσα «νέα» πράγματα ξεφυτρώσαν - «Λαϊκή», «'Εντολαί», «'Υπαχτιδική Κτημενίων και Δολόπων», υπογραφή «Ποσειδών», Μανιάτης, Κουτσαγγέλου... Και θ' ακολουθήσουν κι άλλα, τὰ όποια για τόν άρθρογράφο του «ΑΝΤΙ» και για τις πηγές από τις όποιες άντλησε την «ένημερότητα» του, αποτελούν προφανώς terra incognita.

Κάθε φορά που βλέπω δημοσίευμα για τούς «Θεσμούς» έκείνους, χαίρομαι χαρά μεγάλη. Γιατί τὸ γεγονός άποτελεί άπόδειξη, έστω μαρτυρία, ότι οί δυο Θεσμοί παρουσιάζουν πάντα «έπικαιρότητα». Χαίρομαι, γιατί διαπιστώνω ότι για τὸ πέρασμα από την εθνική μας ζωή των Θεσμών θά μπορούσε νά ειπωθεί, τηρώντας τις αναγκαίες αναλογίες, αυτό που είχε γράψει ὁ Μάρξ για την Κομμούνα του Παρισιού: «Τὸ μεγάλο κοινωνικό μέτρο της Κομμούνας ήταν ἡ ἴδια ἡ ύπαρξή της, ἡ εργασία της». Κι ἄς μὴ βρεθεί αὐτός που θά πει «κι ἡ κοσκινὸν τὸν άντρα της με τούς πραγματευτάδες». Γιατί ἂν είχε γίνει μιὰ σοβαρή, από μαρξιστική σκοπιά, μελέτη τοῦ φαινομένου τῶν δύο Θεσμών, που τόσο άνταποκρίθηκαν στις λαχτάρες τοῦ λαοῦ και τόσο πολύ συνέβαλαν στη μεταλλαγὴ τῶν ανθρώπων της υπαίθρου, όπου ἴσχυσαν, ἴσως άποδειχόντας πῶς για τὴ χώρα μας, τουλάχιστο στίς δοσμένες συνθήκες της εμφάνισης της Α. Α. και Α. Δ. κι ασφαλῶς και στην προέκταση της εθνικής ζωής, ἂν αὐτὴ είχε ἀνελιχθεῖ ὁμαλά και φυσιολογικά στή βάση τῶν νέων πραγματικοτήτων, που διεμόρφωσε ἡ πάλι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του - ὑπῆρξαν μιὰ εὐτυχὴς σύζευξη τοῦ «γενικοῦ» με τὸ ἔθνικό, μιὰ περίπλοκη δημιουργικὴ ἐφαρμογὴ της λενινιστικῆς διδασκαλίας γιὰ τὸ κοινὸ καθήκον της ἐξουσίας τοῦ προλεταριάτου και της ἀνεύρεσής ἀπὸ κάθε κόμμα τῶν ἐθνικῶν ιδιομορφιῶν, τοῦ ἔθνικά ἰδιαίτερου, ἑνας «ἐλληνικὸς δρόμος».

Συνάμα, ὅμως, τὴν κάθε φορά λυπάμαι και βαθύνεται πικραίνομαι γιὰ τὴ μυθοπλασία, τούς «ρομαντισμούς» - τῆς κακῆς ὥρας - και τὰ κατά ἀπαράδεκτο τρόπο λαθεμένα συμπεράσματα, που περιέχονται στὰ διάφορα αὐτὰ σχετικὰ δημοσιεύματα. Και προπαντὸς ἐκείνη ἡ ἀντίληψη τῶν Θεσμῶν ὅχι σάν μορφῆς, ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως και λαϊκῆς-ταξικῆς ἐξου-

ἔργο τοῦ ΚΚΕ κι ὄχι τοῦ «αὐθορμητισμοῦ”

ὁ Γεωργούλας Μπέικος ἀπαντᾷ στοῦ Δῆμο Ν. Μέξη

Στὸ τεῦχος 15, ἀπὸ 22.3.75 τοῦ περιοδικοῦ «ΑΝΤΙ», διάβασα μ' ἐνδιαφέρον τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Δήμου Ν. ΜΕΞΗ «Ἡ Αὐτοδιοίκηση στήν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα τῆς Κατοχῆς». Λέγω μ' ἐνδιαφέρον, κι ὄχι μόνο μ' ἐκείνο που προκαλεῖ τὸ θέμα αὐτὸ καθ' αὐτό, μὰ και μ' ἕνα ἄλλο, ἐντελῶς ἰδιάζον στὸ προκείμενο. Ὁ ὑποφαινόμενος συμβαίνει νά συνδέεται με τὴ Λαϊκὴ Αὐτοδιοίκηση και τὴ Λαϊκὴ Δικαιοσύνη, πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο στοὺς Κορυσχάδες τὶς ἀνακήρυξε, με τὸ ἄρθρο 2 τοῦ Ψηφίσματος Α', «θεμελιώδεις θεσμοὺς τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων», με τὴ σχέση τοῦ δημιουργοῦ τους, τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τούς πέντε θεσμοθέτες τῶν «Ἐντολῶν διὰ τὴν Λαϊκὴν Αὐτοδιοίκησιν και τὴν Λαϊκὴν Δικαιοσύνην», τὶς ὁποῖες ὀνόμασε, γιὰ πρώτη φορά, στὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο, τὸ Μάη τοῦ 1944, «Κώδικα Ποσειδῶνα» ὁ ἔθνοςσύμβουλος Φθιώτιδας και Γραμματέας τῆς Κομμουνιστικῆς Ὁργάνωσης Περιοχῆς Στερεᾶς Ἡλίας Μανιάτης, ἀνασκευάζοντας ἀνακριβῆ δήλωση, πού εἶχε κάνει τὴν προηγούμενη μέρα ὁ ἔθνοςσύμβουλος Δωριδᾶς Βασ. Κουτσαγγέλου. Ἐδωσε αὐτὴ τὴν ὀνομασία, πού τελικὰ ἐπικράτησε στή σχετικὴ ἱστοριογραφία, ἀπὸ τὴν ὑπογραφή «Ποσειδῶν», συλλογικὸ ψευδώνυμο τῆς Ὑπαχτιδικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ τῶν δήμων Κτημενίων και Δολόπων, με τὴν ὁποία κυκλοφόρησε ὁ πρῶτος, ὁ ἰδρυτικὸς Νόμος τῶν νέων Θεσμῶν, πού πάνω τους ὕστερα θεμελιώθηκε αὐτὸ πού γνώρισε ἡ ἱστορία σάν Λαϊκὴ Ἐξουσία και Λαϊκὸ Κράτος στήν Ἑαμική, ἰδίᾳ, Ἐλεύθερη Ἑλλάδα, στὰ χρόνια τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης.

σίας, μὰ σάν ἀναγκαία «ἀνάπτυξη τοῦ κρατούντος κοινωνικοῦ καθεστώτος» και ἀπλῶς «ἀνατροπὴ τῶν ἀντιστασιακῶν τμημάτων τοῦ δικαίου μας», ὅτι «οἱ κύριες θέσεις τῶν διαβλημένων αὐτῶν θεσμῶν και οἱ νέες ἀρχές πού τούς διέπουν εἶναι μεταρρυθμίσεις, πού κι ἂν θεωρηθοῦν σάν «ρήξη δικαίου» ἀπὸ τυπικὴ νομικὴ ἄποψη, στήν οὐσία ὅμως φανερώνουν εἶτε μιὰ πολὺ καθυστερημένη, στοιχειώδη ἀναπροσαρμογὴ και τοῦ ἑλληνικοῦ νομικοῦ καθεστώτος σὲ θεσμοὺς δικονομικοὺς, ὀργανωτικοὺς τῆς δικαιοσύνης, οὐσιαστικοῦ δικαίου και διοικητικοὺς πού ἱσχύουν σὲ ὅλες τὶς χώρες με ἀντιπροσωπευτικὴ Κυβέρνηση, εἶτε ἐπαναθεμελίωση θεσμῶν δικονομικῶν και

διοικητικῶν, καθιερωμένων στήν παλιότερη νομοθεσία μας». (Χρήστος Καλατζῆς, «Ἰδεολογικὴ Ἐπιτομή τῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης», Ἐπιθεώρηση Τέχνης, τεῦχος 87-88, Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1962) ἡ «δικαιοδικασίς γιὰ τὴ θεμελίωση μιᾶς «διευρυμένης» δημοκρατίας με ἐλεύθερους θεσμοὺς, κατὰ τὸν κ. Μέξη.

Φανερό, πῶς ἀπὸ τὸ πάθημα ἐπανάληψης προηγούμενων «τυπωμάτων» δὲ γλίτωσε και ὁ ἐκλεκτὸς συνεργάτης τοῦ «ΑΝΤΙ». Κι ὅ, τι τυπώνεται, δυστυχῶς δὲν ξετυπώνεται. Και γίνεται μάλιστα ἐπικλήση μετὰ σ' αὐτό. Γιὰ ἕνα παρόμοιο λάθος τοῦ ὁ ἱστορικὸς Α. Παπαπαναγιώτου, στήν «Ἐλεύθερη Ἑλλάδα» τῆς Ρώ-

μης, μου απάντησε τα ξήξες σε σχετικές παρατηρήσεις μου: «Για τόν «Κώδικα Ποσειδών» στην «Ε.Ε.» έβαλα αυτό που είχαμε «Στ' άρματα! Στ' άρματα!» με βάση τα τότε στοιχεία. Δεν έκανα νέα έρευνα. Όσο για τόν «Ποσειδών» είχε γίνει από καθηγήνη φιλολόγιας και «Ιστορικό». Τώρα με έκανες να πιάξω σχετικά και να δώ τό λάθος που έγινε. Έχεις δίκιο και σέ εύχαριστώ για τή βοήθεια. Φοβόμαι ότι δέ θα προλάβω να τό διορθώσω και θα ξαναβγεί άλλη μιá φορά έτσι». Πόσο δίκιο είχε ο Γκαίτε, όταν έγραφε στόν Έκκερμαν ότι ή πλάνη διαρκώς επαναλαμβάνεται γύρω μας - γι' αυτό χρειάζεται, τόνιζε ο μέγάλος στοχαστής, να επαναλαμβάνεται αδιάκοπα και ή αλήθεια. Καί καταπνέται κομικά, μά τήν αλήθεια, να γίνεται... αναφορά σε ιστορικό γιά τό ότι γράφτηκε «Κώδικας Ποσειδών», αντί του σωστού «Κώδικας Ποσειδών», όταν πρόκειται, απλούστατα, γιά περίπτωσι... καλλιγραφίας από τής μυλωνούς! Τό 1960 έγραφα, με τό ψευδώνυμο Μ. Βαρδούσης, δυό συνέχειες στην «Αύγη», αναφορικά με τούς δυό Θεσμούς. Έγώ έδωσα χειρόγραφο με «Κώδικας Ποσειδών». Όμως ο συντάκτης ήλθε εκλεκτός συνάδελφος κ. Θανάσης Ζαφειρόπουλος, έξαναγκασμένος να κάνει «γλώσσα» τής «Αύγης», ούτε καθαρεύουσα, ούτε δημοτική, διόρθωσε «Ποσειδών», αλλάζοντας και τό νόημα. Καί «Ποσειδών» πιά επαναλαμβάνεται σ' όλα τα κατοπινά γραφτά. Τό... είτε και ο «Ιστορικός», θού φυλακήν τώ στόματί μου!

Στήν περίπτωση που πρρίματεύεται στο «ΑΝΤΙ» ο κ. Μέξης χρόνια τώρα συμβαίνει εκείνο τής λαϊκής παροιμίας, όπου «ή παπαδιά μολογάει» γιά τήν Κωνσταντινούπολη των καιρού, ενώ ο παπάς τήν είχε έπισκεφθεί τήν Πόλη! Κι επειδή συντρέχει να έμια στο προκείμενο «ο παπάς», άς μου έπιτραπεί κι έμένα να «μολογήσω».

Έχω, βέβαια, έτοιμη έκτενή εργασία με τόν τίτλο «ΟΙ ΠΛΑΤΑΝΟΡΙΖΕΣ», καρπό πολλών χρόνων μόχτου και που σάν πρώτο γραψίμο, άντιστοιχεμένταριστο, λόγω συνθηκών, έγινε στή Γιούρα τό 1958 και 59. Έλπιζω να ύπαρξει ενδιαφέρον και να μην άργήσει ή έκδοσή τής, τουλάχιστο των δυό πρώτων μερών. Παράλληλα, περιμένω σύντομα ή «Αύγη» να δώσει σχετικό «Γράμμα» μου, που βασικά άποτελείται από άποσπάσματα του χειρόγραφου, που προανάφερα. Για τούς λόγους αυτούς έδω, στο σημείωμά μου τούτο, θα περιοριστώ «σε μερικά τινά πάνω στο σχετικό άρθρο του κ. Δήμου Μ. Μέξης».

Πηγές, έξόν από τό νομοθέτημα που είδαν τό φώς τής δημοσιότητας, άποτελούν γιά τόν κ. Μέξη: 1ον Α. Ι. Ζέπου: «Λαϊκή Δικαιοσύνη εις τās έλευθέρας περιοχάς τής υπό Κατοχήν Έλλάδος, Αθήνα 1945» και 2ον Α. Καστρινού: «Η Λαϊκή Δικαιοσύνη και Αυτοδιοίκηση εις τήν Έλευθήρη Έλλάδα, 1941-1945» στήν τριμηνιαία έκδοση «Ιστορική Έπιθεώρησης», τεύχος 1ον κ.έ., 1963. «Ο Καστρινούς ήπηρεξε Δ/ντή Δικαστικού του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ και από τούς συντάκτες, άν όχι ο μόνος, που κατάρτισε τής «Διατάξεις» γιά τήν Αυτοδιοίκηση και τή Λαϊκή Δικαιοσύνη του Γ.Σ. του ΕΛΑΣ. Στήν εισαγωγή δέ τής μελέτης του αναφέρει: «Αρκετάς από τās, ιστορικού περιεχομένου και αί όποιαι αναφέρονται ειδικώς και μόνον εις τόν θεσμόν τής Α.Δ., πληροφορίας, παρεχώρησα εις τόν κ. Α. Ι. Ζέπον, ο όποιος τās έχρησιμοποίησαν τώσον έπωφελώς διά τήν ένημέρωσιν του βιβλίου του...» Καί σέ άλλο σημείο τής μελέτης του: «Τό βιβλίον του κ. Ζέπου, τό πρώτον τό όποιον έξεδόθη σχετικώς με τό θέμα αυτό, ασχολείται με ό ν ο ν με τήν Λαϊκήν Δικαιοσύνην και μ ό ν ο ν από στενήν νομικήν άποψιν. Δέν διαλαμβάνει τίποτε διά τήν Αυτοδιοίκησιν...»

Προσπακά είχα εκτιμήσει πολύ τήν εργασία του κ. Ζέπου, όταν τή διάβασα τό 1945. Για τότε ήταν συμβολή σημαντική. «Επί πλέον

ο κ. Ζέπος «παρουσιάζει» με συμπάθειαν, στοργήν, ακόμη και με ένθουσιασμόν τόν θεσμόν και τόν ύποστηρίζει «ώς ένα βαθμόν», όπως ύπογραμμίζει ο Α. Καστρινούς.

Τού τελευταίου ή μελέτη έμεινε «μισοστρατίς», άτέλειωτη, γιά τούς λόγους που ο ίδιος αναφέρει στο Υ.Γ. τής Εισαγωγής του.

ΤΟ «ΑΥΘΟΡΜΗΤΟ»

Η μελέτη του κ. Καστρινού άποτελεί άλλη ή συμβολή, πολύτιμη στή γνωριμία με τούς Θεσμούς, τήν εκτιμώ βαθύτατα και τή χρησιμοποίησιν σχεδόν στο σύνολό τής στίς «Πλατανόριζες». Συνυπογράφω, αναφερόμενος σ' αυτά, τās όσα, άληθινά, άκριβή, περιείχε, αλλά, παράλληλα, θανά κριτική και άνασκηνάω τούς «κύθους» και τās παραμύθια τής και χτυπώ κυριολεκτικά τās λαθεμένα τής έξαγόμεινα.

Ο κ. Καστρινούς άρχίζει έτσι τήν εργασία του:

«Μία από τīs μεγάλες κατακτήσεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, μία από τās πλέον «άποδοτικές» δημιουργίας του Έθνικοαπελευθερωτικού Κινήματος Αντιστασεως, κατάκτησις και δημιουργία ή όποία άσφαλώς είναι ριζωμένη βαθύτατα εις τήν ψυχήν του Έλληνικού Λαού, ή όποία έριζοβόλησε και θα ζήση αιώνα, είναι ο θεσμός τής Λαϊκής Δικαιοσύνης και Αυτοδιοικήσεως. Έγεννήθη και άνδρώθηκε εις τήν Έλευθήρη Έλλάδα, άγαπήθηκε στοργικά και ζηλότυπα διαφυλάχθηκε και περιφρουρήθηκε από τόν Λαό και από τόν ΕΛΑΣ και άποτελεί τό πλέον ζηλευτό διαμάντι τής Έαμικής δημιουργίας και τήν αιωνίαν δόξαν και ύπερηφάνειαν των αγωνιστών του Β ο ν ο υ.»

Όμως, σε συνέχεια αυτής τής όρθης διαπίστωσης, παραθέτει έντελώς έσφαλμένη, και σάν ιστορικό γεγονός και σάν πολιτική αντίληψη, θέση Ίδου:

«Σημασιών τεραστίαν ιστορικήν, κοινωνικήν και πολιτικήν έχει τό γεγονός ότι έξεπήδησεν ο θεσμός ούτος και άνεπτύχθη αυτομάτως μέσα από τόν Λαό, δίχως σαφή και οργανωμένη καθοδήγησιν. Είναι καθαρός Λαϊκός Θεσμός. Και ούτω κατά τη γαίον και αυθόρμητον τρόπον άνδρώθηκε και έτεκράθησεν. Ύστερα ήλθεν ή οργανωμένη καθοδήγησις διά να συστηματοποιήσιν εκείνο τό όποιον υ π η ρ χ ε ν ή δ η.» «Ακριβώς στο διαμετρικά αντίθετο βρίσκεται ή ιστορική αλήθεια. Καί ή σ η μ α σ ί α -προπαντός- ή τεράστια ιστορική, κοινωνική και πολιτική. Καί βρίσκεται αυτή στο γεγονός, ότι ή Α.Α. και ή Α.Δ. ύπήρξαν καρποί σαφούς και οργανωμένης καθοδήγησις σ υ γ κ ε κ ρ ι μέ ν ης οργανώσεως του ΚΚΕ.

Και ή α λ ή θ ε ι α τούτη, που από έδω τό βιβλίό τήν αφιερώνει στα μαρτυρικά Πεντητάχρονα του ΚΚΕ, άποχτάει, κατά τή γνώμη μου, ιδιαίτερη σημασία σήμερα, τώρα, που ο Έλληνικός Λαός περνάει τρομερή δοκιμασία και τό ΚΚΕ καλείται στίς έπάλξεις και στήν έκπληρωσιν του πρωτοποριακού του ρόλου.»

Αιτά τό Μάη του 1968. Μα και σήμερα τό ίδιο αναγκαίο είναι να λεχθούν.

Η Οργάνωση αυτή ήταν ή Ύπαχτιδική του ΚΚΕ Κτημενίων και Δολόπων, πύδ συγκεκριμένα ή καθοδήγησή τής, ή Ύπαχτιδική Έπιτροπή. Τα καθέκαστα είναι έκτενή, δέ χωρούν έδω, μιá περιλήψη περιέχεται στο «Γράμμα» που έλπίζω να δημοσιεύσει ή «Αύγη».

Λένε ότι τό ψέμα έχει κοντά ποδάρια. Έντούτοις, τού είναι ταχύτερα από ό,τι τής αλήθειας. Έτσι πρέπει να ξεηγήται που τό ψέμα τρέχει περισσότερο από τήν αλήθεια. Έτσι, λοιπόν, και ή έκδοχή του «αυθόρμητου» μεταβιβάζεται από γραφτό σε γραφτό, συντελούντων και άλλων παραγόντων ακομοιριάς τής αντιστασιακής ιστοριογραφίας μας, διεισδύει και στο πρόσφατο άρθρο του «ΑΝΤΙ» και δι-

εκδικεί παράστημα άξιωματικής εμφάνισής στο γραφτό του κ. Α. Ν. Μ., Ίδου:

«Γενικά ή αυτοδιοίκηση είναι έργο π η γ α ί ο α υ θ ό ρ μ η τ ω ν λ α ι κ ώ ν σ υ ν ε λ ε υ σ ε ω ν». Αφερμι!

Ευτυχώς ακόμα ζούμε και οι πέντε των αυθόρμητων συνελεύσεων που είχαμε ιδρύσει τούς Θεσμούς εκείνους. Ο ίδιος έγώ λέγω ότι από μιá συνέλευσις τού Κλειτσού, που άφορούσε στή μωρασιά τής κοινοτικής γής, βγήκα με τήν έννοιακή σύλληψη τής Γενικής Συνέλευσης, που άργότερα τή θεμοθετήσαμε στο άρθρο 5 των «Εντολών» - «Ο ένήλικος Λαός όλου του χωρίου συνερχόμενος εις Γενικήν Συνέλευσιν συνιστά τήν Λαϊκήν Έξουσίαν αυτήν καθ' έαυτήν εις τόν χώρον τής κοινοτικής μονάδος του. Η Γενική Συνέλευσις άποτελεί τό άνώτερον και Κυρίαρχον Σώμα του Λαού και ούσα έν λειτουργία τόν άμεσον, μόνον και άναντικατάστατον φορέα και έκφραστήν τής Έξουσίας του, τήν όποίαν ένδιαμέσως των Γενικών Συνελεύσεών του άσκει δι' αρετών ύπ' αυτού Όργάνων.»

Τό σπóδο του «αυθόρμητου», τήν «άπόκρυψη» του ρόλου τής Οργάνωσης, τήν παραποίηση τής αλήθειας ως πρós τή «σαφή και οργανωμένη καθοδήγησιν», χειρών άδίκων κατά τής ιστορικής ακρίβειας πρώτος σήκωσε ο Άρης Βελουχιώτης στο λόγο στή Λαμία, στίς 20-10-44, όπου έπρε:

«Εμείς δέ δημιουργήσαμε κυβερνητικό τύπο. Αυτός δημιουργήθηκε μόνος του από τό λαό. Από τόν Όχτώβρι του 1942 μόνος του ο λαός τράβηξε στίς εκλογές τής αυτοδιοικήσεως του...» κ.λπ.

Δέ θα επαναλάβω έδω τās όσα γράφω στίς «Πλατανόριζες» γι' αυτή τήν «κατραπακιά» που κατάφερε ο Άρης στήν ιστορική αλήθεια. Για λόγους «δικούς» του - γνωστούς σε όλους έμάς που τόν ζήσαμε από κοντά, που τόν «φορέσαμε» όπως λέει ο λαός μας - ακόμη από τήν «προκατάληψη» που διέκρινε τόν άξιο εκείνο Πολεμάρχο γιά τήν πολιτική όργάνωση γενικά, γιά μιá «καρλαβλική» αντίληψη που είχε γιά τή δημιουργία τής ιστορίας και, τέλος, παραγνωστών ήθελε τήν από τό άρθρο του Γ. Πετρωτού στο τεύχος 1, Γενάρης 1944, στο «Μηνιαίο Αντάρτα», και τή Δήλωση Μανιάτη στο Έθνικό Συμβούλιο, ότι τή Α.Α. και τή Α.Δ. τίς καθίδρυσαν οι Ύπευθυνοι του ΕΑΜ Φουρνάς-Κλειτσού που συνέταξαν τόν «Κώδικα Ποσειδών», διευκρινίζοντας ότι δέν αναφέρει τα όνόματά τους ύστερα από τέτοια άπαίτηση των ίδιων, που θεωρούν ότι τό έργο αυτό άνήκει σε όλη τήν Οργάνωση Εύρυταίας, διέπραξε τό όλίθημα, στα ίχνη του όποιού σε συνέχεια δλισθαίνουν οι μετέπειτα ιστοριογράφοι των Θεσμών, από τόν Α. Κ. ως τόν Α. Ν. Μ.

Έτσι γιά τήν ιστορία του πράγματος: ήμουνα δίπλα του, στο μπαλκόνι του ξενοδοχείου του Βούλαρη, στή Λαμία, απ' όπου μίλησε ο Άρης, και μόλις τέλειωσε τού έπλα ότι διαστρέβλωνε τήν ιστορία. Καί με τό ειρωνικό του ύφος, που τό έπαιρνε όταν δέν ήθελε ν' άνοίξει κουβέντα μαζί σου, μου απάντησε: «Όταν γράφεις έσθ ιστορία, να με διορθώσεις». Τού τό ύποσέθηκα. Τόν διαβεβαίωσα ότι και θα γράψω και θα τόν διορθώσω.

ΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Άς ξαναγυρίσουμε: δέν ύπηρεξε «αυθόρμητο» και «στοιχειακό». Αυτό που γνώρισε ή ιστορία σάν Α.Α. και Α.Δ. προήλθε από τās 8 άρθρα των «Εντολών». Τό ότι στίς 14-10-42 ο Άρης κι έγώ αλλάξαμε με στοιχειώδες έκλογες - βάζοντας τόν κόσμο σε δυάδες και με σήκωμα του χειριού - τό κοινοτικό συμβούλιο τής Βράχας, ύστερα από κάποιες καταγγελίες στόν Άρη πώς ο πρόεδρος του χωριού έκλεψε τό σιτάρι τής συγκέντρωσης τής δεκάτης, τό ότι τό ίδιο κάναμε τήν επομένη στόν Κλειτσό, τό γεγονός ότι σε κάποιο χωριό ο Άρης μπήκε

στην αίθουσα του Πταισματοδικείου που δικάζε αγροζημία ο άγονόμος, κι έδωσε ο καπετάνιος μιὰ λύση ή στη Βράχα εκείνος, ο 'Αριστείδης Θηβαίος κι εγώ λύσαμε μιὰ-δυο διαφορές της «τάξεως» του χρέους ενός 50 προπολεμικών δραχμών σέ μιὰ γριά γιά τόν «κόπο» του γουρουνιού της νά γονιμοποιήσει τη γουρούνα του όφειλέτη, ή, πρὸς Θεοῦ! αὐτὰ ντροπή νά τὰ ἐξομολώνουμε μέ τούς Θεσμούς, μ' αὐτό γιά τὸ όποιο μέ κεφαλαία γράμματα γράφω στίς «Πλατανόριζες». «ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΑΜΕ ΕΝ ΕΠΙΓΝΩΣΕΙ ΜΑΣ ΤΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΜΕ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟ ΤΥΠΟ ΜΕ ΤΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ».

Εισηγητής γιά τούς δυο Θεσμούς και συντάκτης τὸν προσχεδίου τῶν «Εντολῶν» συνέτρεξε νά εἶναι ὁ ὑποφαινόμενος, ὄντας τότε Γραμματέας τῆς 'Υπαχτιδικῆς 'Επιτροπῆς Κτημενίων και Δολόπων. Τὸ ὄργανο, πού ἤμουνα ἐπικεφαλῆς του μέ τὴν ψήφο και ἐμπιστοσύνη τῶν συντρόφων μου, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τούς: Στέφο Θάνο, δάσκαλο, ἀπὸ τὰ Σαραντάπορα Δολόπων, παλιὸ σύντροφο. Βασίλη Μανούκα, ἀγρότη, γερό νοικοκύρη, ἀπὸ τὴ Μολόχα Δολόπων, παλαίμαχο ἀγωνιστὴ κομμουνιστὴ τῆς περιοχῆς, κάτοχο καλῆς μαρξιστικῆς βιβλιοθήκης. 'Απόστολο Μάλλιο, ἀπὸ τὴ Βράχα, ἐργάτη γῆς. Μήτσο Τραχανή, τελειόφοιτο, τότε, τῆς Νομικῆς, ἀπὸ τὴ Φουρνά. Κι ἐμένα, βέβαια, δημοσιογράφο ἦδη τότε.

Ἡ 'Υπαχτιδικὴ 'Επιτροπὴ συνήλθε σὸ σπίτι μου και ἡ συνεδρίαση κράτησε μιὰ μέρα. Στὴ θέσθ τοῦ 'Απόστολου Μάλλιο, πού ἔλειπε σὸν λιωμαζώμα στὴ Στυλίδα, γιά τὸ καρβέλι, πῆρε μέρος ὁ Κωστάκης Ράγκος, ἀδιόριστος καθηγητῆς τῆς φιλολογίας, ἀπὸ τὴ Βράχα. Γιά τὴν ἱστορία ἀργότατα, μετὰ τὴ Βάρκιζα, κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴ Βράχα δὲ συνέχισαν τὸ «δρόμο». 'Ο 'Αποστόλης «κουράστηκε», ὁ Κωστάκης πῆρε ἄλλη κατεύθυνση. Μὰ αὐτὸ δὲν ἀναιρεῖ τὴν τιμὴ ὅτι ὑπῆρξε ἀπὸ τούς ἰδρυτὲς τῶν Θεσμῶν κι εγὼ διατηρῶ και γιά τούς δυο ἐκείνους συντρόφους μου τίς καλύτερες ἀναμνήσεις και βαθιὰ ἐκτίμηση.

Κι ἔτσι μ' αὐτὰ τὰ λίγα «ἱστορικά», ἄς δοῦμε και μερικά τινά, ἄς ἐλέγξουμε τὰ γραφόμενα ἀπὸ τὸν ἐκλεκτὸ συνεργάτη τοῦ περιόδικου Δ. Μ. κι ὅχι γιά τίποτα ἄλλο, μὰ γιά νά βάλουμε ἕνα, ὀφειλόμενο, τέμα στὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν ἱστορικῶν ἀναληθειῶν και τῆς μυθοπλασίας.

Ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν τίτλο. «Ἡ Αὐτοδιοίκηση» – σκέτη, ἀπροσδιόριστη, «ἀπολυτικοποιημένη», γιά νά χρησιμοποιήσω ὄρο τῆς ἐποχῆς μας και λέξη τοῦ κ. Δ. Μ. Λοιπόν: δταν μιλάμε γιά τὸ Θεσμὸ ἐκεῖνο, ὀφείλουμε νά λέμε: «Ἡ Λαϊκὴ Αὐτοδιοίκηση» – ὅπως τὸν καθιέρωσαν οἱ «Εντολές». Τὸν ἀποκεφαλισμό, τὴν ἀφαίρεση τοῦ προσδιορισμοῦ τὰ διέπραξε ὁ «Κώδικας» Στερεάς, πού κατάργησε και τὸ Λαὸ, σβήνοντας τὴ Γενικὴ Συνέλευση ἀπὸ τὰ ἄρθρα του. Τὴν ἀλλοκάστησαν οἱ «Διατάξεις» τοῦ Γεν. Στρατηγείου τοῦ ΕΛΑΣ, μὰ ὅχι και τὸν τίτλο «Λαϊκὴ», γιατί εἶχαν ἀφετηρία τους τὸν «Κώδικα» Στερεάς. 'Υστερα ἤρθε ὁ Σιάντος και τὸ ἐπιτελεῖο του πού «συν-

έλαβαν» τὸ Θεσμὸ σὰν Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση, κόβοντάς του τὰ ἀρχικὰ φτερά του ν' ἀποτελέσει τὴ Λαϊκὴ 'Εξουσία αὐτὴ καθαυτὴ, γεγονός τὸ ὁποῖο μόνο ὁ Γληνὸς τὸ εἶχε δεῖ, ἂν και μακριὰ ἀπ' τὸ Βουνό, ὅπου διαμορφώνονταν ὁ Θεσμός, ὅπως μαρτυρεῖ μιὰ θέση τῆς εἰσηγησῆς στὴ 10ῃ 'Ολομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ, πού τὴν εἶχε γράψει ὁ Γληνός, μὰ σὸ μεταξὺ πέθανε και τὴν παρουσίασε ὁ Γιάννης Ζεύγος. Ἡ θέση αὐτὴ, ἀσυμβίβαστη μέ τὴν ἀντίληψη τῆς «Τοπικῆς» Αὐτοδιοίκησης, δὲν πέρασε στὴν ἀπόφαση τῆς 10ης. Προφανῶς δὲν τὴν κατὰλαβαν ἢ ὁ Σιάντος δὲν ἤθελε τὴν «αὐτοδιοίκηση» πέρα ἀπὸ τὰ στενὰ ὅρια τῶν «τοπικῶν» δραστηριοτήτων. Τέλος πάντων!

Τὰ «γεγονότα» πού ἐκθέτει στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἄρθρου του και σὲ συνέχεια ὁ κ. Δ. Ν. Μ., εἶναι ἀντιγραφὰ ἀπὸ τὸν Καστρινό, ὅπως προδίδει και ἡ ἀναφορὰ σὸ ἀνυπαρκτὸ χωριὸ Περάνθη, πού τό... ἔχει χτῖσει ὁ Α. Κ.

Τὴν 4ῃ Δεκέμβρη ὁ Καστρινὸς τὴν τοποθετεῖ «εἰς ἕνα ἀπόμειρο σπιτάκι μέσα εἰς τὸ χιονισμένο δάσος». 'Ο Α. Κ. πρέπει νά πέρασε ἀπὸ τὸν Κλειτσό, ὅταν ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1944 ἦταν ὁ Σ. Δ. τοῦ Γ. Σ. τοῦ ΕΛΑΣ και στὴ Φουρνά ἡ ἔδρα τῆς ΠΕΕΑ, και νά τοῦ ἔδειξαν τὸ σπιτάκι, ἀφοῦ εἶναι φανερό ὅτι σὸν Κλειτσό ἔχει συγκεντρώσει ἀρκετὲς σωστὲς πληροφορίες γιά τὴν «ἱστορία» τῶν Θεσμῶν πρὶν ἀπὸ τὸν «Κώδικα» Στερεάς.

Ὁ κ. Μ. ὁμως, «ρομαντικότερος» τοῦ φίλου Καστρινοῦ, θέλει «καλύβην» – κατὰ τὴν τοῦ «Μάρμαρα Θωμά» – και γράφει: «Τότε ἀποφασίστηκε ἀπὸ τὴ λαϊκὴ συνέλευση, πού συνήλθε μέσα σὲ μιὰ καλύβα σὸ δάσος, ὅπως οἱ ὑπαίθριες ἔθνονυνελεύσεις τοῦ 1821, ἡ συνταξὴ ενός κώδικα γιά τὴν αὐτοδιοίκηση και γιά τὴν λαϊκὴ δικαιοσύνη».

Σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ γραφτό μου ἐπισυνάπτω και μιὰ φωτογραφία. Δείχνει ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ συνοικία Κορίτσια τοῦ χωριοῦ Κλειτσός. Κορυφαῖο στὴ φωτογραφία φαίνεται, μέ τὰ δυο μπαλκόνια, ὁ... σπιτάκος, ὅπου σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πέντε ἐπάνω δωμάτιά του – ὄντ' – συνεδρίασε ἡ 'Υπαχτιδικὴ 'Επιτροπὴ μας. 'Απὸ κεῖ μέσα – κι ὅχι ἀπὸ τὴν καλύβα – κατὰ τὴ φάνη τῶν ἁλόγων; – βγήκε ὁ «Κώδικας Ποσειδῶνα», κατὰ τὸν κ. Ζέπο και τὸν κ. Μέξη πού νύοθετεῖ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ πρώτου, μιὰ κι ἀναλαμβάνει νά τὸν ὑπομνήσει, «αὐτοσχέδιος και ὑποτυπῶδης». 'Ο Ζέπος δὲν ἤξερε τὸ κείμενο τῶν «Εντολῶν». Τῆς πληροφορίας τοῦ τίς ἔδωσε ὁ Καστρινός. Μὰ κι αὐτὸς δὲν τὸ ἤξερε. Δὲν εἶναι... περίεργο, νά κάνει κανένας χαρακτηρισμὸ πράγματος πού δὲν εἶδε; 'Εντούτοις, θὰ παρακαλέσω τὸν φίλο κ. Μέξη νά τὸ ξανακουβεντιάσουμε τὸ πράγμα, ὅταν διαβάσει, ὅπως ἐλπίζω ὅχι ἀργὰ σὲ χρόνο, τὸ κείμενο τῶν «Εντολῶν» στίς «Πλατανόριζες». Εἰς Φιλίππους, λοιπόν. Καὶ νά δοῦμε, ἂν θὰ ὑπάρξουν Φιλήμονες, νά παραδεχτοῦν ὅτι ἔσφαλαν ἱστορικά...

Γιά νά ἀνασκευάσω τίς ὁσες – και πόσες – ἱστορικὲς ἀνακρίβειες μεταφέρει σὸ κείμενό του ὁ κ. Μέξης ἢ ν' ἀντιρροῦσω λαθεμένες, τὸ κατ' ἐμὲ, κρίσεις και συμπεράσματά του, θὰ χρειάζομαι νά μεταφέρω ἐδῶ ὁλόκληρα κεφάλαια ἀπὸ τίς «Πλατανόριζες». Μιὰ και τὸ

κάνω ἐκεῖ γιά ἄλλους προλαλήσαντες, ὑπομονὴ ὡς νά κυκλοφορήσει αὐτὴ ἡ ἐργασία.

Θέλω, ὁμως, νά ὑπογραμμίσω, ὅτι ἡ εὐθύνη δὲν εἶναι τοῦ κ. Μέξη. 'Ο ἴδιος μέ πολλὴ ἀγάπη κι ἐκδηλο θαυμασμὸ γιά τούς Θεσμούς πραγματεύεται τὸ θέμα. 'Ομως, ἡ ἄγνοια εἶναι ὀλέθριο πράγμα, ὅταν ἐπιχειρεῖ νά παραστήσει τὴν ἀπὸ καθέδρας ἐπιστῆμη και ἐξάγει «ἐξιώματα», μάλιστα πολιτικὰ ἐπικίνδυνα, ὅπως αὐτὴ ἡ ἐπιμονὴ σὸ ἀυθόρμητο, σὸ «στοιχειακό», σὸν ἐξοστρακισμό τῆς 'Οργάνωσης και «τῆς σαφούς ὁργανωμένης καθοδήγησης». Βέβαια, φταίμε κι οἱ γνώστες τῶν πραγμάτων, πού δὲν μιλήσαμε γιά τὸ θέμα, ἄς εἶναι!

Γιά τὴν 'Απόφαση 6 τοῦ ΚΓΣΑ και τὸν «Κώδικα» Στερεάς, θὰ ἔπρεπε νά εἶχε προσέξει ὁ κ. Μ. πὺ πολλὴ τὰ ὅσα ὑπάρχουν ἴσαμε σήμερα γραφτά.

Τέλος, τί ἦταν, ἀπὸ πού πήγασε ἡ σύλληψη τῶν δυο Θεσμῶν, τί ἀντιπροσωπεύανε μέσα τους ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ μας παρελθὸν και ἀπὸ τὴ διεθνή πείρα, στίς «Πλατανόριζες», σὸ Δεύτερο Μέρος ὑπάρχει τὸ κεφάλαιο III μέ τίτλο «ΠΟΘΕΝ» και μόχο τὰ ἐξῆς δύο:

«Ἡ σοσιαλιστικὴ μας δημοκρατία τῶν Σοβιετ θὰ στέκεται σταθερὰ σὰν πυρὸς τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ και σὰν παράδειγμα μπροστὰ σ' ὅλες τίς ἐργαζόμενες μάξες». (Β. Ι. Λένιν, ἀπὸ τὸ λόγο του σὸ III Πανερωσικὸ Συνέδριο τῶν Σοβιετ). Καὶ

«Αἱ κοινότητες εἶχον ὅριζα βαθείας ἐν ταῖς ἔξεσι και ταῖς παραδόσεσι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους» (Κ. Παπαρηγόπουλος, 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους. 'Αθῆναι 1874, τόμος πέμπτος, σ. 669).

Ἡ σύζηξη αὐτῶν τῶν δυο δεδομένων γέννησε τούς Θεσμούς. 'Απὸ κεῖ και πέρα οἱ μαρξιστὲς-λενινιστὲς μελετητὲς ὀφείλαν νά κῆφουν και νά βγάλουν διδάγματα. Καὶ νά μὴ νομίσουν ὅτι ὑπῆρξαν ἔργο «εἰκόλο», πολλὺ περισσότερο «αὐθόρμητο» και «πληαῖο». Κατὰ τὰ ἄλλα, καιρὸς νά πάψουμε νά διδάσκουμε, ἰδιαίτερα τούς νέους μας, πού διπρὸν νά μάθουν γιά τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅτι δημιουργήματα τῆς κλάσης τῶν Θεσμῶν τῆς Λαϊκῆς Αὐτοδιοίκησης και τῆς Λαϊκῆς Δικαιοσύνης μποροῦν νά εἶναι ἔργο «αὐθορημητισμοῦ», «στοιχειακό», «δῆλως σαφὴ και ὁργανωμένη καθοδήγηση» – κοντολογίς νά τὸ ... περνάμε σὸν ἀναρχισμό. Φτάνει πιά νά κρύβουμε ἐδῶ τὸ ρόλο τῆς Κομμουνιστικῆς 'Οργάνωσης, σὲ τελευταία ἀνάλυση τοῦ ΚΚΕ, χωρὶς, ἔξαρνα, τοῦ ὁποῖου τὴν 'Απόφαση τῆς 6ῆς 'Ολομέλειας τοῦ 1934 ἐμεῖς δὲ θὰ προχωροῦσαμε στὴ σύλληψη «ἐπανάσταση» και συνεπῶς Θεσμῶν ἐξουσίας – κοινὰ μετρημένα!

Καιρὸς και στὴν ἱστοριογραφία τῶν τῆς 'Εθνικῆς μας 'Αντίστασης νά βάλουμε τὰ πράγματα ὀρθοκέφαλα κι ὅχι μπηχτοκεφαλαμένα. Μᾶς ἀρέσει, δὲ μᾶς ἀρέσει!

Μόσχα, 2-IV-1975.

Γεωργούλας Μπέικος

στὶς ἐπάλξεις τῆς Δημοκρατίας
ἡ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ
ἡ ἀπογευματινὴ σου ἐφημερίδα

Ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἀναπροσαρμογῆς
τοῦ νομοσχεδίου

ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΔΙΕΥΡΥΝΕΤΑΙ

Η ΠΙΕΣΗ ΓΙΑ ΕΚΔΗΜΟΚΡΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

παραχώρηση δωρεάν συγκοινωνίας, αὐτομάτων ἐβδομαδιαίων ἀδειῶν καὶ ἐλευθέρης διάθεσης τῶν ὥρων ἐκτὸς ὑπηρεσίας, κατάργηση τῶν ἀδικαιολογῶν τιμωριῶν, παραχώρηση πλήρους ἐλευθερίας ἐνημέρωσης καὶ ἐκφρασης, καί, τέλος, κατάργηση τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν στρατοδικεῶν. Ἡ «ἐκκλήση» βρῆκε ἀμέσως μεγάλη ἀπόκριση. Ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἀντέδρασε καὶ ἔκανε τὸ λάθος νὰ σκορπίσει τοὺς ὑπογράφοντες σὲ διάφορα συντάγματα, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ διαλύσει τὸ κίνημα, ἀλλὰ ἔτσι ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα καὶ τὸ ἀπλώσε: οἱ 100 ὑπογράφετες γίνανε γρήγορα πάνω ἀπὸ 4.000. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπέβαλαν ποινές, φυλακίσεις κτλ., ταυτόχρονα ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ ὁργάνωση καὶ ἡ αὐτοάμυνα τῶν στρατιωτῶν, σχηματίστηκαν ἐπιτροπὲς ἀγώνα, τυπώθηκαν παράνομα δελτία. Σήμερα ὑπάρχουν παρόνομες «ἐπιτροπὲς στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν» σ' ὅλα τὰ στρατόπεδα τῆς Γαλλίας. Τὴν πρωτοβουλία τῶν ἐπιτροπῶν τὴν ἔχουν οἱ τροκιστὲς καὶ προπάντων τὸ PSU (τὸ ἐνιαῖο Σοσιαλιστικὸ κόμμα ποὺ δὲν πρόκειται στὴν συμμαχία κομμουνιστῶν - σοσιαλιστῶν), ἀλλὰ σήμερα μετέχουν ἐνεργὰ καὶ ἀγωνιστὲς τοῦ σοσιαλιστικοῦ καὶ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Οἱ ἐπιτροπὲς συνδέονται μεταξὺ τους κυρίως μέσω τοῦ «Μετώπου τῶν Ἐπαναστατῶν Στρατιωτῶν, Ναυτῶν καὶ Ἀεροπόρων» (FSMAR).

Ἔτσι, σὰν συνέπεια τῆς κλιμάκωσης τῶν ποινῶν καὶ τῆς ὁργάνωσης τῶν στρατιωτῶν, ἐπεκτείνεται ἡ κινητοποίηση μέσα ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν στρατό. Τελικὰ, ἡ διαδήλωση τοῦ Ντραγκινιὰν στὶς 10 τοῦ Σεπτεμβρίου '74 καὶ ἡ μετέπειτα Δίκη τῶν τριῶν, «ὀχλαγωγῶν» τῆς διαδήλωσης, στὶς 7 τοῦ Γενάρη 1975, ἐντυπωσίασαν τὴν κοινὴ γνώμη. Ἦταν πρωτόγνωστο. Διακόσιοι στρατιῶτες τοῦ 19ου Συντάγματος Πυροβολικοῦ διαδήλωναν ἐπὶ τρεῖς ὥρες, ἐν στολῇ, στοὺς δρόμους τοῦ Ντραγκινιὰν, τῆς Προβηγκίας, γιὰ τὰ στοιχειώδη δικαιώματά τους σὰν πολῖτες, υἱοθετοῦσαν θέσεις «τῶν ἐκατὸν» καὶ ἀπαιτοῦσαν τὸ σταμάτημα τῶν φιλικῶν διακρίσεων ποὺ γινόντουσαν στὸ 19ο Πύροβολικόν, σὲ βάρος τῶν στρατιωτῶν ποὺ κατὰγονται ἀπὸ τοὺς υπερπόντιους νομούς τῆς Γαλλίας.

Ἡ ἀπάντηση τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας ἦταν καὶ ἄλλες ποινὲς καὶ ἄλλες φυλακίσεις. Ἐπιπλέον, τρία παιδιά κατηγοροῦνται σὰν ἐμπνευστὲς τῆς διαδήλωσης καὶ «ὀχλαργοί»! Σημειώνονται περιπτώσεις ὁμαδικῆς ἀπειθαρχίας σὰν ἐνδειξὴ ἀλληλεγγύης μὲ τοὺς τρεῖς καὶ σχηματίζονται «ἐπιτροπὲς ὑποστήριξης τοῦ ἀγώνα τῶν στρατιωτῶν» ἀπὸ ἰδιώτες. Τὴν ἡμέρα τῆς δίκης, μπρὸς στὴν ἀδυναμία τῶν κατηγοριῶν καὶ στὴν πλατὴν κινητοποίηση τοῦ λαοῦ, τῶν ὁργανώσεων καὶ

προσωπικότητων, ἡ ἀπόφαση τοῦ στρατοδικείου τῆς Μασσαλίας ὑπῆρξε σχετικὰ ἐλαφριά: ἀπαλλαγὴ γιὰ τὸν ἕνα, μερικὸς μῆνας, ποὺ καλύφθηκαν ἀπὸ τὴν προφυλάκιση, γιὰ τοὺς ἄλλους δύο.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ στρατιώτης Φουρνὲλ τρώει ἔξη μῆνες φυλακὴ σὺν ἔξη μὲ ἀναστολή, ἐπειδὴ ἔβγαλε λόγο μπροστὰ σ' ὁλόκληρο τὸ Σύνταγμα καὶ ὑποστήριξε τοὺς συναδέλφους του τοῦ Ντραγκινιὰν. Στὸ Στρασοῦργο 800 στρατιῶτες παρὰ λίγο νὰ κάνουν διαδήλωση στὴν πόλη, ἀλλὰ τοὺς πρόλαβε ἡ στρατιωτικὴ ἀστυνομία. Στὸ Μὲτς γίνετα μεγάλη συνέλευση τῶν στρατιωτῶν καὶ συζήτηση γιὰ τὴν «ἐνστάση συνείδησης» (objection de conscience). Στὸ πολεμικὸ «Κλεμανσώ» οἱ ναῦτες κατεβαίνουν σὲ εἰκοσιτετράωρη ἀπεργία σὲ ἐνδειξὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὸ τραγικὸ δυστύχημα ποὺ σκότωσε συνάδελφό τους. Καί, τελικὰ, ἡ «δυσωρέσκεια ἐκδηλώνεται καὶ στὰ «σκληρὰ» συντάγματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, στὴ Γερμανία:

Λίγες μέρες μετὰ τὴ Δίκη τῶν τριῶν, 300 στρατιῶτες τῶν 521 καὶ 523 ὁμάδων συγκοινωνιῶν κάνουν γενικὴ συνέλευση καὶ ἔπειτα διαδήλωση ἐν στολῇ στοὺς δρόμους τῆς Καρλσρούης. Αὐτὴ τὴ φορά, οὔτε κυρώσεις οὔτε δίκη. Τὸ κατεστημένο ἀναρωτιέται πῶς ἂν τὸ πρόβλημα μπορεῖ νὰ λυθεῖ μὲ μέτρα ἀντεκδίκησης καὶ ποινῶν.

Κι ὁμως, ἀτάραχος μέσα στὴ θύελλα, ὁ ὑπουργὸς Ἀμύνης Σουφλὲ καυχίεται: «Δὲν ὑπάρχει καχεξία μέσα στὸ Στρατό». Ὁ Ζισκάρ Ντ' Ἐσταὶν τὸν διώχνει. Ἀντίθετα, ὁ Ἀρχηγὸς Ἐπιτελείου Στρατοῦ γράφει. «Ὁ στρατὸς ποτὲ δὲν βρέθηκε μπρὸς σὲ μιὰ ἀμφισβήτηση τόσο καθαρὴ καὶ τόσο ἐπικίνδυνη». Ἀπολύεται καὶ αὐτός.

Ἐφημερίδα τῆς δεξιᾶς στριγγίλζει: «Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐλάχιστη μειοψηφία ποὺ ἀποσκοπεῖ μανιωδῶς στὴν καταστροφὴ τοῦ στρατιωτικοῦ θεσμοῦ». Ἀλλὰ, δυστυχῶς γι' αὐτήν, ἡ μειοψηφία δὲν περιορίζεται στοὺς ἀπλούς στρατιῶτες. Ἡ καχεξία ἀπλώνεται καὶ ἀνάμεσα στοὺς τακτικούς ἀξιωματικούς καὶ ὑπαξιωματικούς, ἀν καὶ ὄχι ἀκόμα μὲ ὁργανωμένη μορφή. Αὐτοὶ ἀμειβονται ἀσχημα, περιφρονοῦνται ἀπὸ τοὺς πολῖτες, ποὺ τοὺς βλέπουν σὰν τοὺς πιστοὺς καὶ ἀμόρφωτους ὑπηρέτες τῆς ἀντίδρασης. Τελικὰ, τείνουν ν' ἀδιανοήτως γιὰ τὴν ἀπειθαρχία τῶν ἀνδρῶν τους. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἀναφέρεται «στὴν προλεταριοποίηση τῶν ὑπαξιωματικῶν». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἀντιπολίτευση ἀντιλαμβάνεται καλὰ τὴν κατάσταση καὶ οἱ σοσιαλιστὲς ἀπευθύνονται ἀνοικτὰ «στοὺς νέους λοχαγούς, τὴν ἐλίτιδα τοῦ Στρατοῦ». Εἶναι κιόλας γνωστὸ ὅτι οἱ μισοὶ ἀξιωματικοὶ ὑψίσαν ὑπὲρ τοῦ Μιττεραν στὶς τελευταῖες ἐκλογὲς καὶ ὅτι πολλοὶ εἶναι ταχτικά μέλη τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Εἶναι φανερό πῶς τὸ κίνημα ποὺ ξεκίνησε σὲ συνεχιζακὴ βάση, παίρνει ὅλο καὶ πὺ καθαρῶς πολιτικὲς διαστάσεις. Καὶ θ' ἀπαιτήσει πολιτικὴ λύση. Αὐτὸ συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν δράση τῶν ἐπιτροπῶν ἀγώνα.

Ὅταν μπαίνει ὁ νεοσύλλεκτος στὴ μονάδα του, ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐνημερώνει γιὰ τὸν κανονισμὸ τοῦ στρατοῦ καὶ γιὰ τὰ νόμιμα δικαιώματά του. Θὰ μάθει, παραδείγματος χάριν, ὅτι οἱ ὁμαδικὲς τιμωρίες ἀπαγορεύονται ἀπὸ τὸν κανονισμὸ: τὰ παιδιά δὲν θὰ διστάσουν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ σειρά καὶ νὰ τὸ ὑπενθυμίσουν στὸν ὑπαξιωματικό. Ἡ πείρα ἔχει δείξει πῶς σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση, ὁ ὑπαξιωματικός δὲν θὰ ἐπιμείνει. Ἡ ἐπιτροπὴ καταγγέλλει τὶς ἀνωμαλίες καὶ τὶς ἀδικίες ποὺ γίνονται σὲ βάρος τῶν στρατιωτῶν μὲ ὅ,τι μέσο μπορεῖ: μὲ ψιθυριστὴ ἐνημέρωση ἢ καὶ ἀνοικτὰ, μὲ προκηρύξεις καὶ παράνομο δελτίο, προβάλλει τὰ

ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου ὁμολογεῖ τὴν ἀμφισβήτηση

Ἡ δυσωρέσκεια τῶν Γάλλων στρατιωτικῶν ἐκδηλώνεται ζωηρὰ ἤδη ἀπὸ δύο χρόνια περίπου: διαμαρτυρίες καὶ κρούσματα στάσης σημειώθηκαν σὲ διάφορα στρατόπεδα τῆς Γαλλίας. Ὅμως, τοὺς τελευταίους μῆνες, ἡ ὁργανωμένη στάση ἔχει ἀπλώθει σ' ὁλόκληρο τὸ στράτευμα, ἐπηρεάζοντας ἀκόμη καὶ τοὺς ἀξιωματικούς.

Υπομνήματα, συνελεύσεις, σύσταση ἐπιτροπῶν ἀγώνα, ἀπειθαρχία, διαδηλώσεις καὶ μιὰ δίκη, διασημαίνουν τὴν πορεία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κύματος δυσωρέσκειας ποὺ σαρώνει τὸ στρατό τῆς Γαλλίας.

Ἡ πρώτη βόμβα ἔσκασε τὸ Μάιο τοῦ 1974, μεταξὺ τῶν δύο γύρων τῶν προεδρικῶν ἐκλογῶν. Τότε κυκλοφόρησε ἡ «ἐκκλήση τῶν ἐκατὸν», ποὺ πρόβαλε μιὰ σειρά ἀπὸ αἰτήματα ὁπλῶς ἐλευθέρης ἐκλογῆς ἡμερομηνίας καὶ τόπου κατάταξης, ἐξίσωση τοῦ μισθοῦ τοῦ στρατιώτη μὲ τὸ κατώτερο ὁρο μισθοῦ τοῦ ἀνεπίκευτου ἐργάτη (περίπου 6.500 δρχ. δηλαδή),

ἐπὶ μέρους αἰτήματα, προωθώντας τὴν ὁμαδικὴ ἀποχὴ ἀπ' τὴν ἀσκήσεις, τὴν ἀπεργία τῆς σιωπῆς ἢ τῆς πείνας, τὴν ἀναγραφὴ συνθημάτων στὸς τοίχους κ.τ.λ. Μοιράζει τὰ περιουσιακά καὶ τὶς ἐφημερίδες τοῦ γαλλικοῦ τύπου ποὺ ἀπαγορεύονται. Τέλος, προωθεί τὴ συζήτηση καὶ ἀναπτύσσει προπαγάνδα γιὰ τὸν κοινωνικὸ ρόλο τοῦ στρατοῦ. Οἱ στρατιῶτες δὲν θέλουν πιά νὰ ἐκπληρώσουν καθήκοντα ἀπεργοσπαστῶν τῶν ἀγώνων τῶν ἐργατῶν, ὅπως γίνεται σὲ κάθε μεγάλῃ κοινωνικῇ συγκρούσει: αὐτοὶ ἀντικαθιστοῦσαν ἄλλοτε τοὺς ὁδηγούς, ὅταν ἀπεργοῦσαν οἱ ἀστικές συγκοινωνίες, αὐτοὶ κάνουν τοὺς ταχυδρόμους, ὅταν ἀπεργοῦσαν οἱ ταχυδρόμοι, αὐτοὶ τοὺς σκουπιδιαρῶν, αὐτοὶ τοὺς ἐλεγκτὲς τοῦ ἀεροδρομίου κατὰ τὴν ἀπεργία τῶν ἐλεγκτῶν. Πιὸ παλιὰ ἀναλαμβάναν τὴν καθαρὰ βίαιη καταπίεση τῶν ἐργατικῶν ἀγώνων, ποὺ σήμερα ἀναλαμβάνει πιὸ πολὺ ἡ ἀστυνομία. Ἄν καὶ δὲν ἔγινε ἀκόμη γενικὴ ἄρρηση ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν νὰ ἐκτελέσουν τέτοια ἀντιαπεργικά καθήκοντα, ἀπλώνεται ὅμως ἡ δυσἀρέσκεια γι' αὐτὸ τὸ ρόλο ποὺ ἀναγκάζονται νὰ παίζουν καὶ σημειώνονται κρούσματα σαμποτάζ. Λένε: «Κάτω ἀπ' τὴ στολή, παραμένουμε ἐργαζόμενοι. Τὸ νὰ σπᾶσουμε μιὰ ἀπεργία δὲν τὸ λέμε μέρος τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Θέλουμε ἓνα μισθὸ ποὺ νὰ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ζήσουμε καὶ θέλουμε τὰ δικαιώματά μας ὡς πολῖτες, τὸ δικαίωμα, δηλαδὴ, νὰ συμμετέχουμε στὸς ἀγῶνες στὸν κοινωνικὸ χώρο».

Ὅπως ἔγραψε στέλεχος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος σὲ ἐσωτερικὴ ἀναφορά του: «Τὸ σύστημα ἀμύνης τοῦ τόπου καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὁργανισμὸς δὲν εἶναι οὐδέτερος. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀμυνα τῆς χώρας, μπαίνει θέμα γιὰ θεσμούς, γιὰ ἓνα τρόπο ζωῆς καὶ γιὰ ἀξίες, δηλαδὴ, γιὰ ἓνα ὁρισμένο τύπο κοινωνίας. Ἐνας στρατὸς ποὺ δὲν ξέρει γιὰ τί πράγμα

πολεμáει, εἶναι ἓνας στρατὸς χωρὶς ψυχὴ, καὶ ὁ στρατὸς ἀμφισβητεῖ, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁλόκληρη ἡ γαλλικὴ κοινωνία περνáει κρίση».

Καὶ τὸ κατεστημένο προσπαθεῖ νὰ πείσει πὺς ὁ στρατὸς παραμένει «στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἔθνους καὶ μόνο τοῦ ἔθνους». Ὅμως, αὐτὸς ὁ στρατὸς σπáει ἀπεργίες, πολεμáει τὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα τοῦ Τρίτου Κόσμου – παλιὰ στὴν Ἀλγερία καὶ στὴν Ἰνδοκίνα, σήμερα ἀκόμη στὸ Ταντ– καὶ ἀποβλακώνει τοὺς νέους μὲ τὴν ἐξωφρενικὴ, τυφλὴ του πειθαρχία. Γιὰ τὴν ἄκρα ἀριστερά, ὁ κύριος ρόλος τοῦ στρατοῦ εἶναι νὰ διατρεῖ τὴν «τάξη» καὶ νὰ φράττει τὸ δρόμο στὸ σοσιαλισμὸ. Συνιστοῦν στοὺς ἀγωνιστὲς νὰ μὴν ἀποφεύγουν τὴ στρατιωτικὴ τους θητεία καὶ νὰ μάθουν τὴ χρῆση τῶν ὅπλων γιὰ μιὰ ἐπαναστατικὴ προοπτικὴ. Τὰ συνθήματα τοῦ παράνομου «μετώπου τῶν ἐπαναστατῶν στρατιωτῶν, ναυτῶν καὶ ἀεροπόρων», «δὲν ἀποσκοποῦν καθόλου στὴ μεταρρύθμιση τοῦ στρατοῦ. Ἀντίθετα εἶναι καθαρὰ ἀντικαπιταλιστικά».

Οἱ σοσιαλιστὲς καὶ κομμουνιστὲς θέτουν πιὸ πολὺ τὸ θέμα τοῦ συστήματος ἀμύνης τῆς χώρας, τὸ ὁποῖο, στραμμένο ἀποκλειστικὰ ἐναντίον στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση, βρίσκεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν ἐπίσημη «ἀνοιχτὴ» διπλωματία τῆς Γαλλίας. Τὸ ΚΚΓ προτείνει, ἐξάλλου, ἓνα «δημοκρατικὸ καταστατικὸ τοῦ στρατιώτη».

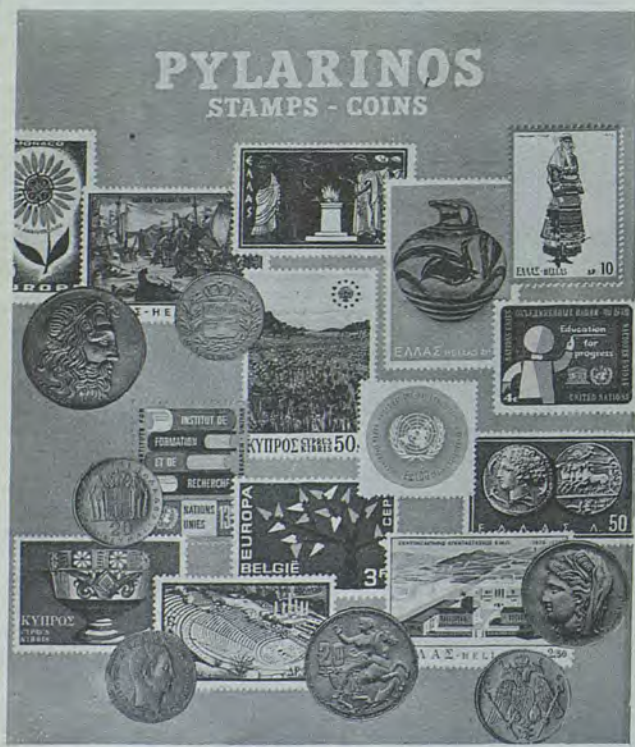
Μέχρι σήμερα, τί κερδίσανε οἱ στρατιῶτες μὲ τὸν ἀγῶνα τους; Τί προοπτικὲς ὑπάρχουν; Ἀνάγκασαν, βέβαια, τὸν Ζισκάρ Ντ' Ἐσταὶν νὰ τοποθετήσῃ καινουργίους ἄνδρες ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργείου Ἀμύνης. Καταργήθηκε μερικῶς ἡ λογοκρισία μέσα στὸ στρατὸ – ἐπιτρέπεται σήμερα νὰ διαβάζουν μερικὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες – τοὺς χορηγήθηκαν τὰ ναῦλα γιὰ ἓνα μηνιαῖο ταξίδι στὸν τόπο διαμονῆς τους καὶ ὁ μισθὸς τοῦ στρατιώτη πέρασε ἀπὸ 2,5 σὲ 7 φράγκα

τὴν ἡμέρα, τὴν 1η Ἀπριλίου. Ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, ὁ Ζισκάρ ἐτοιμάζει μεταρρυθμίσεις γιὰ τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν. Ἀλλὰ στὸ σύνολό τῆς ἡ ἐκκλήση τῶν ἑκατὸ παραμένει ἀπαράδεκτη γιὰ τοὺς ἰθύνοντες. Ἡ κυβέρνηση θὰ ταλαντεύεται μεταξὺ μιᾶς ἐκτονωτικῆς φιλελευθεροποίησης τοῦ στρατοῦ, ποὺ περιλαμβάνει ὅμως προοπτικὲς ριζικῆς πολιτικοποίησης πολὺ ἐπικίνδυνες γι' αὐτὴ, καὶ τῆς σκληρῆς καταπίεσης κάθε καινουργίας πρωτοβουλίας, ποὺ βραχυπρόθεσμα μπορεῖ μὲν νὰ καταπαύσῃ τὸ κίνημα, μακροπρόθεσμα δέ, καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς συνειδητοποίησης μεγάλων στρωμάτων τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, μπορεῖ νὰ ἔχει δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις γιὰ τὸ ἴδιο τὸ κατεστημένο, νὰ δυναμώσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ ἐναντίον του. Ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, μιὰ τρίτη λύση ὅπως ἡ δημιουργία ἐνὸς στρατοῦ ἐπαγγελματιῶν, δὲ φαίνεται νὰ εἶναι δυνατὴ στὸ προσεχὲς μέλλον, γιατί ἀπαιτεῖ ἐκσυγχρονισμὸ καὶ τεράστια κεφάλαια ποὺ δὲν τὰ διαθέτει τὸ γαλλικὸ κράτος καὶ θέλει μεγάλο ἀριθμὸ ἐθελοντῶν, ποὺ εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ σίγουρο πὺς θὰ βρεθοῦν, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ ἴδιοι οἱ στρατηγοί.

Τὸ κίνημα τῶν στρατιωτῶν βρίσκεται καὶ αὐτὸ ἀντιμέτωπο μὲ προβλήματα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δράσης του. Συζητεῖται ἂν οἱ ἐπιτροπὲς ὀφείλουν νὰ συνεχίσουν τὴν παράνομη δράση ἢ ἂν πρέπει νὰ μετατραποῦν σὲ μιὰ βάση γιὰ ἀνοιχτὸ συνδικαλισμὸ στὸ στρατὸ ἢ ἀκόμη ἂν πρέπει νὰ ξεκινήσουν νόμιμα συνδικαλισμὸ, ἐνῶ θὰ διατηροῦνται καὶ παράνομες ἐπιτροπές. Τέλος, πρέπει στὴ συνέχεια νὰ βρεθοῦν τρόποι διεύρυνσης τῶν συντεχνιακοῦ χαρακτήρα αἰτημάτων σὲ πολιτικὲς ἀμφισβητήσεις καὶ δημιουργίας γερῶν δεσμῶν μὲ τοὺς ὑπόλοιπους μαζικοὺς ἀγῶνες, στοὺς ἄλλους χώρους τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Γαλλίας.

(Ὁμάδα ἀπὸ τὸ Παρίσι)

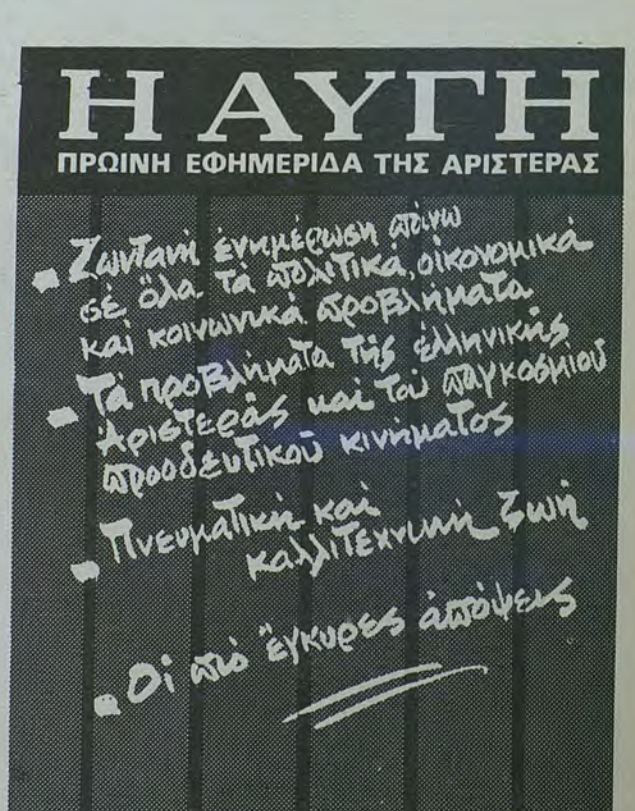
PYLARINOS
STAMPS - COINS

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΣΟΒΑΡΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

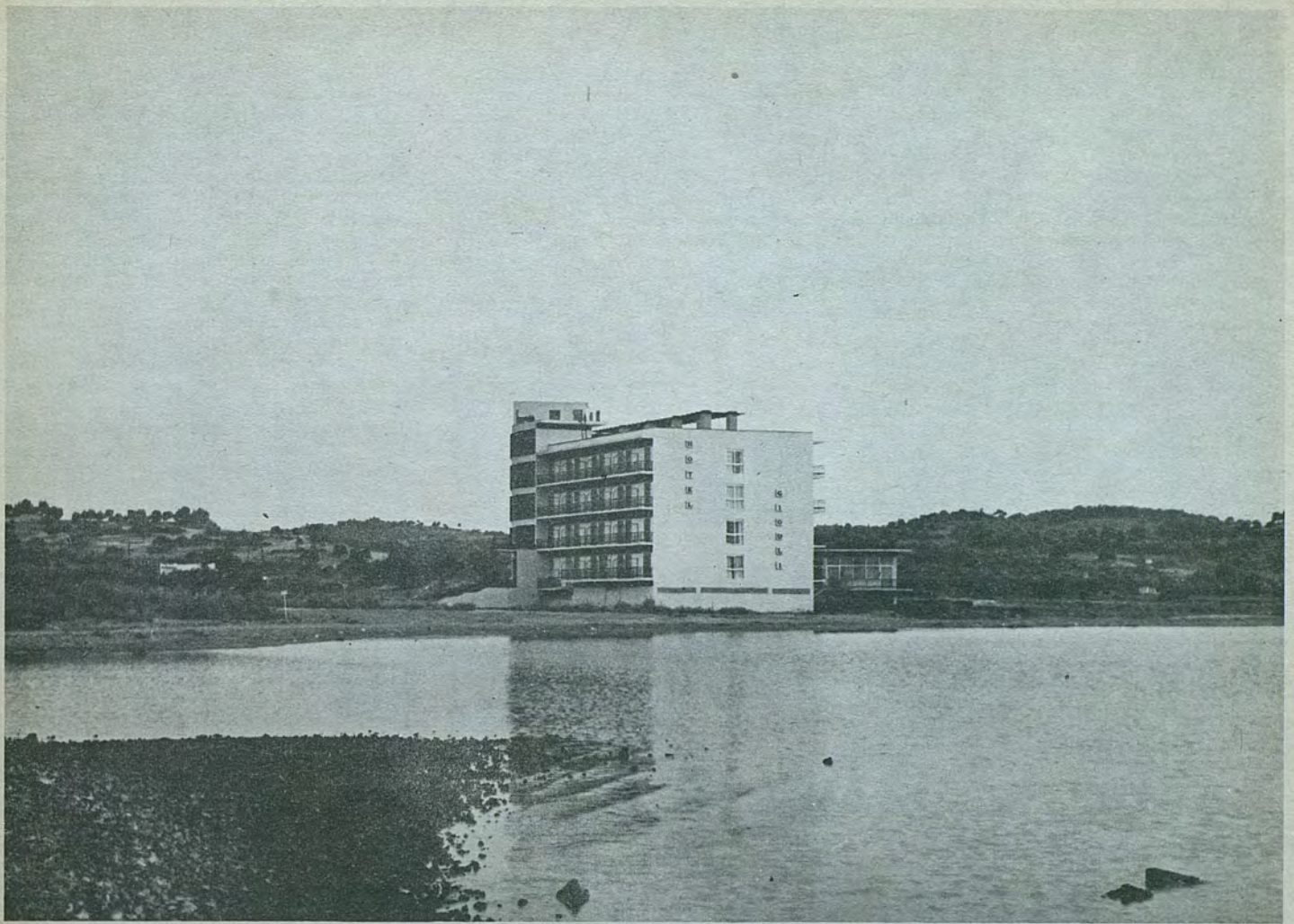
ΣΦΟΚΛΕΟΥΣ 7-9
Τηλ. 32 10 384
32 10 577

Η ΑΥΓΗ
ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

- Ζωντανή ἐνημέρωση σ'όλην τὴν ὅλην ἀπολιτικά, οικονομικά καὶ κοινωνικά προβλήματα
- Τὰ προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς ἀριστερᾶς καὶ τοῦ παγκοσμίου προοδευτικοῦ κινήματος
- Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ
- Οἱ πρὸ ἐγκυρες ἀποφύσεις

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τών πολεοδόμων Αύγης Μαρκοπούλου
και Κωστή Γκάρτζου

Οί τελευταίες εξελίξεις στη χώρα μας και στο διεθνή χώρο (μεταβολές της πολιτικής εξουσίας, ανακατάταξη των διεθνών σχέσεων, οικονομική κρίση, συνειδητοποίηση των προβλημάτων και των αξιών του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, κ.ά.), επιβάλλουν την επανεξέταση και αναθεώρηση της κρατικής πολιτικής για τον τουρισμό.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο επιχειρείται μια σύντομη ανασκόπηση των στόχων, των τάσεων, των εξελίξεων και των αποτελεσμάτων του τουρισμού, όπως εμφανίστηκε στην Ελλάδα την τελευταία εικοσιπενταετία, καθώς και μια κριτική αξιολόγηση δυνατών τρόπων μελλοντικής τουριστικής πολιτικής βασισμένη στα σημερινά ελληνικά δεδομένα.

Σύντομη ανασκόπηση και κριτική της εξέλιξης του ελληνικού τουρισμού

Η κρατική πολιτική για τον τουρισμό άρχισε να εμφανίζεται στην Ελλάδα στη δεκαετία του 1950 με στόχο την ανάληψη από τον Έθνικό Όργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) ενός ρόλου-καταλύτη που θα χρησίμευε σαν παράδειγμα και σαν κίνητρο για την ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία, καθώς επίσης και το ανέβασμα του επιπέδου εξυπηρέτησης των τουρι-

στών και τη διεθνή προβολή του ελληνικού τουρισμού. Έτσι ο ΕΟΤ ανέλαβε την κατασκευή και λειτουργία των «Ξενία», ενός δικτύου ξενοδοχειακής υποδομής που κάλυπτε όλο σχεδόν τον ελληνικό χώρο. Ας σημειωθεί ότι τα χαρακτηριστικά της παραπάνω πολιτικής προσδιόρισαν και το μέγεθος των «Ξενία», καθώς και τη θέση τους μέσα σε επαρχιακές πόλεις ή κοντά σε διαμορφωμένους τουριστικούς τόπους. Επίσης ο ΕΟΤ ανέλαβε, μεταξύ άλλων, την κατασκευή οργανωμένων πλάς και μαρινών (χώρων λιμενισμού μικρών πλοίων), καθώς και την επιδότηση κρουαζιερόν.

Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 περίπου, και παρά τη σταθερή άνοδο του αριθμού τουριστών, του τουριστικού συναλλάγματος και των τουριστικών κινήσεων, η τουριστική ανάπτυξη δεν είχε εμφανίσει έντονα τα άρνητικά της χαρακτηριστικά, η κρατική πολιτική δεν είχε αποκραυγαλλωθεί – αντιμετώπιζοντας το φαινόμενο με συνεχείς πειραματισμούς – και η ιδιωτική πρωτοβουλία είχε αντίληφθεί τις δυνατότητες επιχειρηματικού κέρδους, αλλά είχε αναλάβει περιορισμένη δραστηριότητα, δημιουργώντας μικρές ξενοδοχειακές μονάδες κοντά ή μέσα σε αστικά ή τουριστικά κέντρα, εκμεταλλευόμενη την ύφιστάμενη υποδομή.

Ο βασικός παράγοντας που μετέβαλε και καθόρισε το χαρακτήρα του τουρισμού στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια ήταν το ύψος και ο χαρακτήρας της πιστοδοτικής πολιτικής που εφαρμόστηκε από το 1968 έως το 1974. Σ' αυτό το διάστημα ο δανεισμός του ιδιωτικού τομέα για ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις ξεπέρασε τα 15 δισ. δρχ., το μεγαλύτερο μέρος των οποίων συγκεντρώθηκε σε δοσμένες περιοχές όπου ήδη υπήρχε τουριστική υποδομή, όπως η ευρύτερη περιοχή Αθηνών, η Κέρκυρα, η Ρόδος, η Κρήτη.

Καθώς η τουριστική κίνηση φούντωνε, άρχισε να γίνεται λόγος για ανάπτυξη νέων, αγνώστων τουριστικών πόρων και για προγραμματισμό. Η τουριστική πολιτική κατά την περίοδο εκείνη υποτίθεται ότι αποσκοπούσε στην ανάπτυξη των πόρων αυτών μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που προωθούνταν με κρατικά δάνεια. Με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιζόταν η μεγιστοποίηση του τουριστικού συναλλάγματος, που ήταν και ο κύριος στόχος της τουριστικής πολιτικής. Είναι γνωστές οι

άτασθαλίες που έγιναν επί Χούντας πίσω από το πρόσημα αυτό και δεν θα εξαντλήσουμε το θέμα. Έπισημαίνουμε μόνο τα εξής σημεία:

α. Χρησιμοποιήθηκαν, υποτίθεται σαν κίνητρο ανάπτυξης, οι «προτεραιότητες» δανειοδότησης, που άλλαξαν κάθε τόσο, εκφράζοντας την πρόθεση της Χουντικής Κυβέρνησης να αναπτύξει την Α ή τη Β περιοχή. Οι έπιλογές όμως αυτές, αντί να αποτελούν απόρροια προγραμματισμού, εξυπηρετούσαν γνωστές σκοπιμότητες.

β. Το έλάχιστο μέγεθος των τουριστικών επιχειρήσεων, σαν προϋπόθεση δανειοδότησης, αυξανόταν κάθε χρόνο και περισσότερο, με τη δικαιολογία του βιώσιμου της επιχείρησης, στην πραγματικότητα όμως για να περιοριστεί ο κύκλος των δανειοδοτούμενων. Στα τελευταία χρόνια της Χούντας ο εκλεκτικισμός των «πελατών» του ΕΟΤ είχε φτάσει σε σημείο απροκάλυπτης προκλητικότητας.

Μια τέτοια πολιτική, συνδυασμένη με το γεγονός ότι ο δανεισμός στην πραγματικότητα έφτανε το 100% των εξόδων κατασκευής και την ευκολία απόκτησης γης μέσω απαλλοτριώσεων για «δημόσια ωφέλεια», ενθάρρυνε τη δημιουργία μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων.

Μήπως όμως πραγματοποιήθηκε τουλάχιστον ο βασικός στόχος της μεγιστοποίησης του τουριστικού συναλλάγματος; Αμφιβάλλουμε σοβαρά. Οι ξένες εταιρίες που ανέλαβαν την ανάπτυξη τουριστικών πόρων, προσέφεραν τελικά περισσότερη «φίρμα» και «υπηρεσίας διαχείρισης» (Management), παρά συνάλλαγμα. Έκτος αυτού, οι μεγάλες εγκαταστάσεις πολυτελείας και Α' κατηγορίας απαιτούν εξαγωγή σημαντικών ποσοτήτων συναλλάγματος για αγορά υλικών, ειδών εξοπλισμού κ.λπ. από το εξωτερικό. Τέλος, μέρος των τουριστικών δαπανών της οργανωμένης τουριστικής πελατείας καταβάλλεται, όπως είναι γνωστό, στο εξωτερικό.

Η έλλειψη προγραμματισμού τουριστικής ανάπτυξης σ' αυτή την περίοδο, πέρα από τη δημιουργία ζημιών, όπως π.χ. η καταστροφή του περιβάλλοντος και των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η έλλειψη διασύνδεσης τουριστικής και τοπικής ανάπτυξης κ.λπ., είχε σαν αποτέλεσμα και μια σειρά από άσυντονιστες αποφάσεις και ενέργειες, όπως π.χ. η δημιουργία σχολών τουριστικών επαγγελματιών με κρατική επιχορήγηση σπουδών και με 9-10.000 αποφοίτους μέχρι σήμερα, από τους οποίους μόνο το 1/3 απασχολείται στον τομέα, γιατί το πρόβλημα της έπσχιακής απασχόλησης τους κάνει να στραφούν σε πιο σταθερά επαγγέλματα.

Εξετάζοντας λοιπόν αναδρομικά την εξέλιξη της τελευταίας εικοσιπενταετίας και τις τάσεις που διαγράφονται, μπορούμε να πούμε πως οι διάφοροι τρόποι τουριστικής ανάπτυξης σχηματίζουν δύο γενικευμένες κατηγορίες: Η μία αφορά την ανάπτυξη γύρω από κάποιο υπάρχοντα πυρήνα-τουριστικό οικισμό ή πόλη, κοντά σε κάποιο σημαντικό πόλο έλξης, και περιλαμβάνει μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που αναπτύσσονται τόσο κοννότερα στον οικισμό όσο λιγότερες κεντρικές λειτουργίες διαθέτουν οι ίδιες. Η άλλη αφορά τεράστιες τουριστικές αναπτύξεις (5.000 - 10.000 κλινών) σε παρθένες άκτες, που διαθέτουν και πουλούν στους πελάτες τους όλων των ειδών τις κεντρικές και ψυχαγωγικές λειτουργίες. Σε άλλες χώρες της Μεσογείου (Ιταλία, Σαυδηνία, Γαλλία) τέτοιου είδους αναπτύξεις πραγματοποιήθηκαν με ρυθμιστικά σχέδια, δηλαδή σαν άθροισμα ενός αριθμού μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, που λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά που συνεργάζονται σε μορφή κοινοπραξίας, αναφορικά με μια σειρά από θέματα κοινού ενδιαφέροντος, όπως η έφαρμολγή ενός ενιαίου σχεδίου ανάπτυξης, οι έπαφές με τα τουριστικά γραφεία, ο λειτουργικός συντονισμός μεταξύ επιχειρήσεων διαμονής και επιχειρήσεων ψυχαγωγίας, ο καθαρισμός της άκτης και η συντήρηση όλων των «μη κερδοφόρων» λειτουργιών του χώρου. Στην Ελλάδα όμως ένα-δυό αναπτύξεις τέτοιου μεγέθους που πραγματοποιήθηκαν, αποτελούν, ή κάθε μία, μια ενιαία μεγαλοκεφαλαιουχική επιχείρηση.

Αξιολόγηση δύο δυνατών τρόπων τουριστικής ανάπτυξης

Ας προσπαθήσουμε τώρα να αξιολογήσουμε αυτές τις δύο κατηγορίες τρόπων ανάπτυξης κάτω από το πρίσμα μιας σειράς από κριτήρια-στόχους (οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς) έχοντας υπ' όψη και τα ελληνικά δεδομένα, ώστε να υποβοηθηθεί η προδιαγραφή της πρέπουσας τουριστικής πολιτικής.

Οι μεγάλες αναπτύξεις παρθένων περιοχών μακριά από πόλεις έχουν την ένδογενή δυσκολία ότι απαιτούν μεγάλες επενδύσεις, αφού τα πάντα πρέπει να δημιουργηθούν από το μηδέν. Εάν τα κεφάλαια ήταν κρατικά ή εάν το κράτος επέδιδε να διατηρήσει το ίδιο τον έλεγχο της επιχείρησης, τότε τέτοιες αναπτύξεις με τη μορφή ενιαίας επιχείρησης θα μπορούσαν να αποφέρουν σημαντικά όφελή στην έθνική οικονομία, αφού το κέρδος θα έμενε στη χώρα, ή εν πάση περιπτώσει θα περιοριζόταν στο έλάχιστο ή έκροη συναλλάγματος με τη μορφή της άμοιβης ξένου κεφαλαίου.

Οι ίδιες αναπτύξεις με τη μορφή πολλών μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που συνεργάζονται κοινοπραξιακά, χωρίς να χάνουν την αυτότελεία τους, θα είχαν επίσης πολλά πλεονεκτήματα από άποψη έθνικής και περιφερειακής οικονομίας, όπως π.χ.

– Το ότι θα μπορούσε έτσι να απαλλαγεί η ανάπτυξη από την ανάγκη και έπομένως την εξάρτηση του ξένου κεφαλαίου.

– Το ότι το χρησιμοποιούμενο κεφάλαιο θα μπορούσε να συναπαρτίζεται έτσι από πολλά μικρότερα ελληνικά, περιφερειακά ή και τοπικά κεφάλαια, και έπομένως το κέρδος να μοιράζεται σε περισσότερους και να «παράμενει» στην περιφέρεια ή και στην περιοχή του τουριστικού πόρου.

Για τις ελληνικές συνθήκες όμως δεν φαίνεται να είναι εύκολη ούτε η προϋπόθεση του κρατικού έλέγχου πάνω σε μια ενιαία μεγαλοκεφαλαιουχική επιχείρηση – για λόγους πολιτικού συστήματος – ούτε η κοινοπραξιακή συνεργασία πολλών μικρών επιχειρηματιών – για λόγους άπουσίας πνεύματος συνεταιριστικό-

1. Ο αριθμός των τουριστών ξεπέρασε το 1.000.000 και το τουριστικό συνάλλαγμα τα 100.000.000 δολλ. τα έτη 1965-66.

τητας. Έτσι το κράτος αποφεύγει τον προγραμματισμό τέτοιου τύπου ανάπτυξεων και καταφεύγει στην εύκολη λύση της παραχώρησής τους στο μεγάλο ιδιωτικό κεφάλαιο, λύση δηλαδή κατ' ἐξοχήν άπρογραμματική.

Από κοινωνική άποψη οι μεγάλες αναπτύξεις μακριά από πόλεις, κυρίως όταν άποτελούν αντικείμενο ενιαίας μεγαλοκεφαλαιουχικής επιχείρησης, προκαθορίζουν, λόγω ύψους επενδύσεων και κερδοσκοπικών στόχων της επιχείρησης, τουρισμό ύψηλου εισοδηματικού επιπέδου, και επομένως βασικά αντικοινωνικού χαρακτήρα. Θαναμάσιοι τουριστικοί πόροι, άγνωστοι μέχρι τώρα, άκτές, δάση, βουνά, γίνονται έτσι όλο και περισσότερο άπρόσιτοι στο λαό.

Ένα μόνο «πλεονέκτημα» θά μπορούσε ίσως να καταλογίσει κανείς σ' αυτό το είδος άπρογραμματίστης τουριστικής ανάπτυξης, άπέναντι στην άπρογραμματίστη τουριστική ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων: ότι έχει τη δυνατότητα να προστατεύει καλύτερα το τοπίο, άφου οι μεγαλοεπιχειρηματίες μπορούν άσφαλώς να πληρώσουν μιá άρχιτεκτονική καλύτερα προσαρμοσμένη στο τοπίο — τόσο σάν κόστος κατασκευής, όσο και σάν κόστος λειτουργίας — και έχουν επίσης άρχίσει να άνακαλύπτουν ότι ή προστασία του τοπίου και οι χαμηλές πυκνότητες πληρώνονται σήμερα καλύτερα από τους πλούσιους τουρίστες.

Αντίθετα οι αναπτύξεις μικρού και μεσαίου μεγέθους γύρω από ύπάρχοντες πυρήνες, κοντά σέ κάποιο σημαντικό πόλο έλξης, κάτω από προϋποθέσεις προσηκτικού προγραμματισμού, παρουσιάζουν μεγάλες δυνατότητες για τόν έλληνικό τουρισμό αυτή τη στιγμή, τόσο από οικονομική — έθνική, περιφερειακή και τοπική — όσο και από κοινωνική και περιβαλλοντική άποψη. Πρέπει όμως να ξεκαθαρίσουμε προηγουμένως για ποιού είδους ανάπτυξεις μιλάμε και τί μορφή μπορούν αυτές να πάρουν όταν προγραμματιστούν σωστά, σέ σχέση με εκείνη που παίρνουν συνήθως όταν άφρεθούν άπρογραμματίστες.

Υπάρχουν στην Ελλάδα μιá σειρά από σημαντικούς και γνωστούς πόλους έλξης, που συγκεντρώνουν, κάθε χρόνο, μεγάλους άριθμούς τουριστών, διαθέτουν, άς πούμε, μιá πρωτογενή τουριστική πελατεία εξ αίτίας του ψηλού συγκριτικού τους πλεονεκτήματος, είτε πρόκειται για άρχαιολογικούς χώρους (π.χ. Δελφοί, Όλυμπία), είτε για παραδοσιακούς οικισμούς κοντά στη θάλασσα (π.χ. Μύκονος, Ύδρα), είτε για νησιά με τουριστική παράδοση (π.χ. Κέρκυρα, Ρόδος). Οι πόροι αυτοί έχουν μέχρι σήμερα άναπτυχθεί άπρογραμματίστα, με βάση τη διεθνή «φήμη» που δημιούργησαν και με συνέπεια να προκαλείται εκεί μιá υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων που δημιουργεί προβλήματα και άφήνει άνεκμετάλλετες σημαντικές δυνατότητες, π.χ.

α) Στους άρχαιολογικούς χώρους δημιουργείται συνωστισμός έπισκεπτών και άυτοκινήτων που άλλοιώνει το χαρακτήρα του πόρου και κουράζει τους έπισκέπτες, ή υπερσυγκέντρωση τουριστικών έγκαταστάσεων που καταστρέφει το τοπίο (π.χ. Δελφοί).

β) Η έπισκεψη και ή χρήση ενός τέτοιου πόλου έλξης, όσο σημαντικός και αν είναι αυτός, καταντά πολλές φορές μονότονη για τους τουρίστες, αν δέν συνδυάζεται και με άλλες συμπληρωματικές δραστηριότητες (π.χ. στη Ρόδο λείπει ή έπαφή με την τοπική ζωή, στους Δελφούς ή δυνατότητα για μπάνιο κ.λπ.).

γ) Από άποψη οικονομικών όφελών, άυτό του είδους ή άπρογραμματίστη ανάπτυξη κάθε άλλο παρά εξαντλεί τις ένδογενείς δυνατότητες των σημαντικών τουριστικών πόρων, τόσο ως προς το ύψος, όσο και ως προς την κατανομή του εισοδήματος.

Σέ σύγκριση βέβαια με τις μεγαλοκεφαλαιουχικές αναπτύξεις των «παρθένων» περιοχών, ή κάτηγορία αυτή ανάπτυξης μι-

κρών και μεσαίων επιχειρήσεων γύρω από σημαντικούς πόλους έλξης, έκόμα και στην άπρογραμματίστη μορφή της, παρουσιάζει πλεονεκτήματα, τόσο από άποψη περιφερειακής και τοπικής οικονομίας, άφου παρέχει τη δυνατότητα άξιοποίησης των μικρών και μεσαίων περιφερειακών και τοπικών κεφαλαίων, όσο και από άποψη κοινωνικού τουρισμού, άφου ή ποικιλία στά μεγέθη των επενδυτικών κεφαλαίων και ό συναγωνισμός έπιτρέπουν την άνάπτυξη φθηνών τουριστικών υπηρεσιών καλής ποιότητας. Πώς θά μπορούσε όμως να προδιαγραφεί σέ γενικές γραμμές ένας τουριστικός προγραμματισμός ίκανός να έλαχιστοποιήσει τά μειονεκτήματα αυτού του είδους άνάπτυξης, μεγιστοποιώντας ταυτόχρονα και τις δυνατότητες των σημαντικών τουριστικών πόρων;

Η βασική άρχή ενός τέτοιου προγραμματισμού είναι να χρησιμοποιούνται οι σημαντικοί τουριστικοί πόροι μόνο σάν πόλοι έλξης και όχι σάν τόποι υπερεκμετάλλευσης του τουριστικού ρεύματος που έχουν δημιουργήσει. Αυτό σημαίνει τρία πράγματα:

α. Ότι θά πρέπει να καθοριστούν για τους σημαντικούς τουριστικούς πόρους άνώτατα όρια χωρητικότητας δραστηριοτήτων.

β. Ότι θά πρέπει να επιδιωχθεί ή άποκέντρωση των δραστηριοτήτων σέ πόρους με συμπληρωματικά ενδιαφέροντα, στην περιφέρεια των σημαντικών πόρων.

γ. Ότι θά πρέπει να διασυνδεθούν με γρήγορες και άνετες συγκοινωνίες οι περιφερειακοί πόροι με τόν εκάστοτε σημαντικό κεντρικό πόρο, στά πλαίσια τουριστικών ύποκνυλωμάτων.

Μιá δεύτερη άρχή είναι να χρησιμοποιούνται, κατά την άποκέντρωση των δραστηριοτήτων στους περιφερειακούς πόρους, όσο γίνεται περισσότερο οι ύπάρχουσες έγκαταστάσεις των παραδοσιακών οικισμών — σπίτια, μαγα-

ζιά, πλατείες, λιμάνια κ.λπ. — ενώ εκεί όπου απαιτείται άνέγερση νέων ξενοδοχειακών έγκαταστάσεων να προωθούνται μικρές επιχειρηματικές μονάδες σέ μικρή απόσταση από τους οικισμούς, ώστε να κάνουν χρήση των κεντρικών λειτουργιών τους και να παρέχουν τη δυνατότητα έπαφής με την τοπική ζωή.

Με αυτόν τόν τρόπο πετυχαίνουμε:

α. Την προστασία των σημαντικών τουριστικών πόρων.

β. Την άνάπτυξη νέων τουριστικών πόρων με βάση την εκμετάλλευση του τουριστικού ρεύματος των σημαντικών πόλων έλξης και με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της τοπικής, περιφερειακής και οικονομικής όφέλειας, αντί του κέρδους των μεγαλοκεφαλαιουχικών τουριστικών επιχειρήσεων, καθώς και τη δημιουργία προϋποθέσεων για την άνάπτυξη κοινωνικού τουρισμού.

γ. Τόν εμπλουτισμό του φάσματος έντυπώσεων των τουριστών, με συνέπεια την προβολή των σημαντικών πόλων έλξης και την τόνωση της συμμετοχής των τουριστών στίς δραστηριότητες των πόλων αυτών.

Σάν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε την περίπτωση των Δελφών. Στο σημαντικό αυτό πόλο έλξης συγκεντρώνονται κάθε χρόνο εκατοντάδες χιλιάδες ξένοι τουρίστες, πού, ενώ ό άπόλυτος άριθμός τους αύξάνει, τό ποσοστό τους στο σύνολο των ξένων έπισκεπτών της χώρας μειώνεται, άπό έλλειψη όργάνωσης, άδυναμία να άντιληφθούν τό δελφικό πνεύμα λόγω κούρασης, συνωστισμού και άπουσίας σχεδιασμού της λειτουργίας της* έπίσκεψης από τό κράτος, καθώς έπίσης και λόγω άπουσίας συμπληρωματικών ενδιαφερόντων στην περιοχή. Έκτός αυτού ή πληθώρα των ξενοδοχειακών και λοιπών έγκαταστάσεων άλλοιώνει τό δελφικό τοπίο, ενώ ή ύπόλοιπη περιοχή δέν άποκομίζει σχεδόν τίποτα από την τουριστική κίνηση των Δελφών.

	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Ξένοι έπισκέπτες χώρας	997.600	849.000	879.500	1.139.400	1.407.500	1.981.300
Ξένοι έπισκέπτες Δελφών	250.000	205.000	178.000	220.000	280.000	310.000
%	25,0	24,1	21,3	19,3	19,9	15,6

Σύμφωνα με τὰ δεδομένα τῆς χωροταξικῆς μελέτης τῆς περιοχῆς, ἂν ἡ ἐξέλιξη τῆς σημερινῆς κατάστασης ἀφεθεῖ νὰ ἀκολουθήσει τὶς ὑπάρχουσες τάσεις χωρὶς προγραμματισμό, οἱ Δελφοὶ θὰ γεμίσουν ξενοδογεῖα, ἐνῶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων τουριστῶν θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ μειώνεται. Ἀντίθετα, ἂν ἐφαρμοστεῖ μιὰ τουριστικὴ πολιτικὴ βασισμένη στὶς παραπάνω ἀρχές, ὅπως προτείνεται στὴ μελέτη, πού νὰ περιλαμβάνει τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς σειρᾶς περιφερειακῶν τουριστικῶν πόρων – ἀκτῶν

(Κίρρα, Ἁγ. Ἰσίδωρος), παραδοσιακῶν οἰκισμῶν (Ἀράχωβα, Γαλαξίδι), ὄρεινῶν πόρων (Παρνασσὸς κ.λπ.) – στὰ πλαίσια τουριστικῶν ὑποκλωμάτων τοῦ ρεύματος Δελφῶν, ὅχι μόνο οἱ διανυκτερεύσεις καὶ ἐπομένως τὸ συνολικὸ εἰσόδημα τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὸν τουρισμό θὰ ἀυξηθεῖ σημαντικά, ἀλλὰ θὰ ἔχει ἐπιτευχθεῖ καὶ ἡ ὁμαλὴ κατανομὴ τοῦ στοῦ χώρου, ἐνῶ ταυτόχρονα θὰ ἔχει προστατευθεῖ σημαντικά τὸ δελφικὸ τοπίο ἀπὸ τὴν ὑποκέντρωση τῶν ξενοδοχειακῶν κλινῶν.

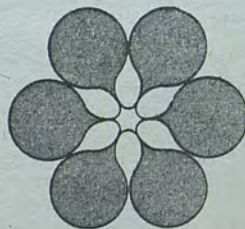
	Σήμερα (1972)	Ἐξέλιξη χωρὶς Προγραμματισμό	Ἐξέλιξη με Προγραμματισμό
Ἐπισκέπτες Δελφῶν	600.000	2.730.000	2.730.000
Διαμένοντες στὴν περιοχή	90.000	720.000	1.210.000
% ἐπισκεπτῶν	15	26	45
Διαμένοντες στοὺς Δελφοὺς	80.000	500.000	380.000
% διαμενόντων στὴν περιοχή	89	70	31
Σύνολο κλινῶν περιοχῆς	1.100	6.500	12.500
Κλίνες στοὺς Δελφοὺς	980	3.000	2.000
Ἀπασχολούμενοι	600	2.500	4.200
Εἰσόδημα (ἐκ. δρχ./ἐτ.)	120	630	1.050

Θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι τὰ κραναλάει λάθη πού διαπράχθηκαν ὡς σήμερα εἶχαν καὶ κάποιο θετικὸ ἀποτέλεσμα, ἂν ἐπεισαν τὴν κοινὴ γνώμη καὶ τοὺς φορεῖς ἐξουσίας γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀναπροσανατολισμοῦ καὶ οὐσιαστικοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ τουρισμοῦ. Τουλάχιστον οἱ ἀρχές τῆς τουριστικῆς πολιτικῆς πού περιγράφονται παραπάνω φαίνεται νὰ ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα μετὰ τὴν ἐπίσημη κρατικὴ τουριστικὴ πολιτικὴ,

ὅπως ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται μετὰ τὴ μεταπολίτευση. Σύμφωνα μετὰ πρόσφατες ἀνακοινώσεις, ἡ πολιτικὴ αὐτὴ προσανατολίζεται σὲ τομείς περισσότερο ὀργανωτικούς παρὰ κατασκευῆς. Γιὰ τὴ συσχέτιση τῆς τουριστικῆς μετὰ τὴν περιφερειακὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς ἐποχιακῆς τουριστικῆς ἀπασχόλησης, προγραμματίζονται ἐγκαταστάσεις σὲ περιοχὲς χειμερινοῦ τουρισμοῦ καὶ ἱαματικῶν πηγῶν, καθὼς καὶ διασκευές

καὶ ἀναμορφώσεις σπιτιῶν ἢ συνόλων παραδοσιακῶν οἰκισμῶν. Παρόλ'αυτὰ, προβλέπεται ἡ μελέτη προγράμματος γιὰ τὴν προσέλκυση τουριστῶν μικρῶν καὶ μεσαίων εἰσοδηματικῶν τάξεων, ντόπιων καὶ ξένων, καὶ τονίζεται ἡ ἀνάγκη θεώρησης τοῦ τουρισμοῦ ὡς συμπληρωματικοῦ τῶν ἄλλων τομέων ἀνάπτυξης.

Αὐγὴ Μαρκοπούλου
Κωστὴς Γκάρτζος

Μιὰ συνηθισμένη ἱστορία ἄσυνδοσίας

Τοῦ Πέτρου Γαϊτάνου

Δὲν φιλοδοξοῦμε νὰ ταράξουμε τὰ ἡσυχὰ νερὰ πού ἄφησε ἡ δικτατορία. Παλέβουμε ἀκόμα μετὰ τὰ κύματα. Τὸ Τουριστικὸ Συγκρότημα τῆς «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» στὴν Ἁγία Πελαγία τῆς Κρήτης – καὶ δὲν εἶναι τὸ μόνο – μᾶς δείχνει πῶς οἱ διάφορες ἐπιχειρήσεις κινητοποιοῦν τὰ πάντα, γίνονται οἱ ἴδιες κράτος – ὅταν μποροῦν – γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν ὅποιοιδήποτε στέκεται ἐμπόδιο στὰ συμφέροντά τους. 1972. Ἀντιβασιλεὺς - Πρωθυπουργὸς κ.λπ. Γεώργιος Παπαδόπουλος. Ὑφυπουργὸς Περιφερειακὸς Διοικητὴς Κρήτης Γεώργιος Γεωργαλάς... καὶ μύριοι ἄλλοι ἔπονται.

Ἡ ἱστορία ἀρχίζει ὅταν μερικοὶ ἰδιοκτῆτες παράλιακῶν οἰκοπέδων, πού ἐνωμένα σχηματίζουν μιὰ ἐκταστὴ τριάντα περίπου στρέμματα στὸν ὄρμο Ἁγίας Πελαγίας Κρήτης, ἀποφασίζουν νὰ συνεταιρισθοῦν γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖ μιὰ τουριστικὴ μονάδα. Μετὰ τὴν ἀρχικὴ συμφωνία τους κατέθεσαν τὰ ἀπαιτούμενα ἀπὸ τὸ νόμο δικαιολογητικά στὸν Ε.Ο.Τ. Ἡρακλείου (ἀρ. 1676/16-12-71) ζητώντας τὸ ἀναγκαῖο γιὰ τὴν προσπάθειά τους δάνειο.

Ἡ τοποθεσία ἦταν περισσότερο ἀπὸ κατάλληλη γιὰ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς τέτοιας πρωτοβουλίας. Αὐτὸ τοὺς δημιουργοῦσε μιὰ βεβαιότητα γιὰ τὴ θετική ἀπάντησιν ἀπὸ τὸν Ε.Ο.Τ., βεβαιότητα ποὺ ἐνισχύονταν ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι τὸ Κράτος θὰ ἔπρεπε νὰ βοηθήσῃ τοὺς κάτοικους τῆς περιοχῆς σὲ μιὰ τέτοιου εἶδους προσπάθεια.

Λογαριάζαν ὅμως οἱ ἄνθρωποι χωρὶς τὸν ξενοδόχον. Καὶ τὸ ρόλο τοῦ ξενοδόχου ἔπαιξε καὶ αὐτὴ τὴ φορά ἡ «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.», ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ «εἰδικούς καὶ ἱκανοὺς ἐπιχειρηματίες γνωστοὺς γιὰ τὴ σοβαρότητά τους» – ὅπως οἱ ἴδιοι αὐτοαποκαλοῦνται – καὶ ποὺ εἶχε ἐνδιαφέροντα στὴν ἴδια περιοχή.

Βρισκόμαστε στὸ Δεκέμβριον τοῦ 1971, στὴν καρδιά τῆς «ἐθνοσωτηρίου ἐπαναστάσεως», ὅπου οἱ διάφορες «γνωστὲς γιὰ τὴ σοβαρότητά τους ἐπιχειρήσεις» μέσα στὴ θεομοποιημένη τρομοκρατία τῆς ἐποχῆς δροῦσαν ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀδίστακτα, μὲ μοναδικὸ γνώμονα τὰ συμφέροντά τους. (Ἄραγε τώρα τί γίνεται;)

Ἐτοί ἡ αἴτησις στὸν Ε.Ο.Τ. Ἡρακλείου βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» καὶ φυσικὰ ἐπιστράφηκε μὲ τὴν προφορικὴ ἀπάντησιν διὰ ἀπορρίπτεται γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοπέδου δὲν ἦταν καλὸ.

Ἐν τῷ μεταξύ στὴν ομάδα ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ ἐντάχθηκαν καὶ ἄλλοι ἰδιοκτῆτες. Καινούργια σχέδια, ἀλλαγμένο καὶ τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοπέδου ποὺ δὲν ἄρесе, κατατίθενται στὴν Ἀθήνα αὐτὴ τὴ φορά, τὸ Μάρτη τοῦ '72 (ἀρ. 21933/20-3-72). Ὁ ἀρμόδιος διευθυντὴς τοῦ Ε.Ο.Τ., ἀφοῦ θαύμασε τὴν ἔκτασιν καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι ἡ αἴτησις θὰ ἐξεταστεῖ σύντομα... τοὺς ἔστειλε σπῆματα τοὺς γιὰ νὰ τοὺς ἀνακοινώσῃ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1972, μετὰ ἀπὸ δυὸ μῆνες, ὅτι ἡ αἴτησί τους δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε καν νὰ ἐξετασθεῖ, γιὰτὶ ἄρχισε ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἰδιοκτησίας τοὺς ὑπὲρ τῆς «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.». Ποῦ καὶ αὐτὸ ἀκόμα ἦταν ψέμα, μιὰ ποὺ ἡ ἀπόφασιν γιὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν δημοσιεύθηκε πολὺ ἀργότερα, τὸ Νοέμβριον.

Δυὸ μῆνες μετὰ τὴν πρώτη αἴτησιν ποὺ ὑποβλήθηκε στὸν Ε.Ο.Τ., στὸ φύλλο τῆς 16ης Φλεβάρου 1972 τῆς ἐφημερίδας «Μεσόγειος» Ἡρακλείου, βρίσκουμε τὴν «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» νὰ ἔχει ἀγοράσῃ στὸν ὅμο Ἁγίας Πελαγίας περιοχή 44.144 τετραγωνικῶν μέτρων. Σ' αὐτὴ τὴν ἔκτασιν, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμον ποὺ ὁρίζει ὅτι ἡ πυκνότητα τῶν κλινῶν ἀνὰ στρέμμα μπορεῖ νὰ φτάσῃ τις 20, ἦταν δυνατόν, χωρὶς τὴν ἀπαλλοτριώσιν, νὰ

κατασκευαστεῖ συγκρότημα 880 κρεβατιῶν μαζί μὲ τοὺς βοηθητικούς καὶ ἄλλους χώρους. Ἡ ἀνωτέρα κλάσεως πελατεία, ὅμως, ποὺ ἡ «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» ἀπευθύνεται, ὅπως πάλι ἡ ἴδια δηλώνει, θέλει ἄπλα. Ὁ νόμος περιορίζει μὲν τὴν πυκνότητα, ἀφήνει ἐλεύθερη ὅμως τὴν ἀραίωσιν. Ἡ λαμφάγος ἐπιχείρησις δὲν χρειάζεται ἀνεπιθύμητους γείτονες. Καὶ πετυχαίνει μ' ἓνα σμπάρο δυὸ τριγόνια. (Μήπως τὰ γειτονικὰ οἰκόπεδα ἦταν καὶ σὲ προνομιακὴ θέσιν στὴν ἀκρογιαλιά;)

Ἄς σταθοῦμε τώρα λίγο στὸν τρόπο ποὺ γίνεται ἡ ἀπαλλοτριώσιν. Τὸ Μονομελὲς Πρωτοδικεῖο Ἡρακλείου καθορίζει τὴν τιμὴ τῶν 37 δραχμῶν τὸ τετραγωνικὸ μέτρο. Περίεργο ἀλήθεια ὅταν τὴν ἴδια στιγμὴ, στὴν ἴδια περιοχή καὶ σὲ λιγότερο προνομιακὴ θέσιν, βρίσκουμε συμβόλαια ποὺ ξεκινᾶνε ἀπὸ 200 δρχ. τὸ τ.μ. Τὰ ἐχέγγυα σοβαρότητας τῆς «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» θριαμβεύουν.

Τὸ θέμα ἔχει πάντως – σὰν ὅλα αὐτὰ νὰ μὴν ἔφταναν – καὶ μιὰν ἀκόμα διάστασιν.

Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1972 σταμάτησαν στὴν περιοχή οἱ ἀνασκαφές ποὺ πρὶν λίγο καιρὸ εἶχαν ξεκινήσει. Παρὰ τὴ μικρὴ διάρκειά τους, αὐτὲς οἱ ἀνασκαφές, πρόφτασαν – πολλὰς φορὲς εἴμαστε καὶ κακότυχοι – νὰ ἀποκαλύψουν ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ μνημεῖα καθὼς καὶ τὰ ἐρείπια μιᾶς ἀρχαίας πόλης. Ρωτώντας τὸν καθηγητὴ Paul Faure τοῦ Πανεπιστημίου Κλερμόν τῆς Γαλλίας μαθαίνουμε ὅτι αὐτὴ ἡ πόλις, ποὺ πιθανῶς λεγόταν ΔΙΟΝ, ὑπῆρξε στὴ μινωικὴ ἐποχὴ καὶ βρέθηκε στὴν ἀκμὴ τῆς ἀπὸ τὸν 5ο ὡς τὸν 3ο αἰῶνα π.Χ. Ἀπὸ τὰ πλῆθνα σκευῶν καὶ τὰ νομίσματα ποὺ βρέθηκαν, φαίνεται πὼς τὸ λιμάνι τοῦ Δίου ἦταν σημαντικὸ καὶ εἶχε ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἀττικὴ, τὴν Κόρινθο, τὴ Βοιωτίαν, τὴ Ρόδο καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Καὶ καταλήγει ὁ ἴδιος καθηγητής: «Τὸ τοπίο χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἀποψη σημαντικὸ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ ἀνασκαφές ποὺ θὰ γίνουν θὰ μᾶς δώσουν τὸ ἀκριβὲς ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλης καὶ θὰ ἐπιτρέψουν νὰ βρεθεῖ τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ τοῦ Διός».

Ποῦ νὰ ἔξερε ὅτι ὅλα αὐτὰ βρίσκονται κάπου ἀνάμεσα καὶ κάτω ἀπὸ τὶς ἐγκαταστάσεις τῆς «ΚΑΨΗΣ Α.Ε.» μὲ ἄδεια ποὺ ἔδωσε ἡ Ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ (34117/3558 τοῦ 1972).

Πέτρος Γαϊτάνος

Σκηνὲς ἀπὸ ἓνα Σαββατοκύριακο ἀναψυχῆς

Τοῦ Π. Κομίλη

Σήμερα, Παρασκευὴ πρωΐ, ἀνέβηκα γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἀκρόπολιν μετὰ ἀπὸ ὀκτὼ δόλοκληρα χρόνια. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ξεναγήσω δυὸ φίλους Καναδέζους ποὺ εἶχαν ἔρθῃ γιὰ κάποιο παγκόσμιον συνέδριον οἰκολόγων. Τὸ συνέδριον τελείωσε χτές καὶ εἶχαμε κανονίσει τὸ Σαββατοκύριακο τοῦτο τοῦ Ἰουνίου νὰ τὸ περάσουμε μαζί, συναντώντας καὶ τὶς γυναῖκες μας, ποὺ εἶχαν φύγει, ἀπὸ μέρες, γιὰ τὸ νησιὸ Κ.

Ὁμολογῶ πὼς τὰ πράγματα ἦταν κάπως διαφορετικά ἀπὸ τὴν ἄλλη φορὰ, τὸ 1967, πού βρέθηκαν πάλι στὸν ἱερὸ βράχο. Πρῶτα-πρῶτα ἔπρεπε νὰ βάλεις, ἂν δὲν εἶχες τὰ κατάλληλα, κάτι εἰδικὰ παπούτσια ἀπὸ λάστιχο, πού νοίκιαζες στὴν εἴσοδο, γιὰ νὰ μὴ φθείρεται τὸ μάξιμο στὶς ἐπιφάνειες πού πάταγες, δηλαδὴ σ' ὁδὸς δὲν ἦταν καλυμμένες μὲ ξυλοσανίδες. Οἱ ράμπες ἀπὸ τὴν εἴσοδο στὰ προπύλαια εἶχαν καλυφτεῖ κι αὐτὲς ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕλικό.

Μετὰ μὲν 'κανε ἐντύπωση πού δὲν ἔβλεπα πουνθενὰ ξυπόλυτους τουρίστες. Ἐμαθα ἀργότερα πὼς μόνο μιὰ μέρα τὴ βδομάδα ἐπιτρεπόταν ἡ εἴσοδος στοὺς hippies — ἓνα ἀπ' τὰ πολλὰ μέτρα γιὰ νὰ ἀποθαρρυνθεῖ ἡ εἴσοδος τους στὴ χώρα καὶ γιὰ νὰ προσελκυσθοῦν τουρίστες «ὕψηλων εἰσοδηματικῶν τάξεων», πού ἐπεδίωκε τὸ 5ετὲς πρόγραμμα. Ἐντονα ἀντέδρασαν στὴν παρατήρηση αὐτὴ οἱ φίλοι.

— Κακῶς κάνετε, μοῦ εἶπαν. Οἱ hippies σὰν φαινόμενο καὶ παράγωγο τῆς λευκῆς δυτικῆς μεσοαστικῆς κοινωνίας τῆς ἀφθονίας δὲν δημιουργοῦν προβλήματα «κοινωνικῆς ἀναταραχῆς» στὸ κατεστημένο σας. Πέρα ἀπὸ μιὰ παθητικὴ ἀπόρριψη τοῦ κατεστημένου καὶ τὴν ἀγeloποιημένη ἐσωτεριζότητά τους, ἂν αὐτὰ τὰ θεωρήσεις σοβαρὰ προβλήματα. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι καὶ χρήσιμοι γιὰ τὴν κουλτούρα τους μὲ τὶς νέες καταναλωτικὲς ἀνάγκες δημιουργεῖται καινούργιες ἀγορές. Βέβαια δὲν ἀφήνουν σπουδαῖο συνάλλαγμα, ἀλλὰ μὴν ξεχνᾶς πὼς δὲν ἀπαιτοῦν δαπανηρὲς ἐγκαταστάσεις καὶ ὑπηρεσίες.

Εὐτυχῶς δὲν καθυστερήσαμε στὴν εἴσοδο παρ' ὅλο πού εἶχε ἀτελείωτες οὐρές. Ἀπὸ τὶς μέχρῃ σήμερα ἐνδείξεις σίγουρα θὰ πιάναμε φέτος τὰ 12.000.000 τουρίστες καὶ τὰ 2.000.000 τὸ μῆνα αἰχμῆς Αὐγουστο. Θορίαμβος γιὰ τοὺς Ἕλληνες μελλοντολόγους-προγραμματιστές!

Ἐδεῖξα τὴν κάρτα ἐλεύθερης εἰσόδου μὲ σφραγίδα τοῦ ὑπουργείου πολιτισμοῦ ἐπιστημῶν, τουρισμοῦ καὶ ὑποβρυχίου ἀλιείας καὶ μπήκαμε ἀπὸ τὴν εἴσοδο «ἐπισκέπτες Κοινῆς Ἀγορᾶς». Κανονικά οἱ ξένοι φίλοι δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ μπουν.

Σήμερον εἶναι ἡ μέρα μόνο γιὰ ὁργανωμένα τουρς, οὔτε γιὰ ντόπιους οὔτε γιὰ ἀνοργάνωτους, μοῦ εἶπε ὁ φύλακας καὶ μοῦ 'κλείσε τὸ μάτι.

Πράγματι ὁ χώρος ἦταν γεμάτος λογῆς-λογῆς ομάδες. Ξεχωρίζαν οἱ ἐπικεφαλῆς ὁδηγοὶ-συννοδοί, γιὰ τὴν ὁμοιόμορφα ντυμένοι. Ἀσπρες μπλουζὲς μὲ τὴν ὀνομασία τῆς φίρμας-ταξιδιωτικὸν γραφείου γραμμένη πάνω τους: Neckermann, Horizon, Dr Tigges, Europa κ.λπ. Ὅπως πρόσεξα, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς δὲν μιλοῦσαν, ἀλλὰ εἶχαν μαζί τους εἰδικὰ μαγνητοφωνημένα προγράμματα πού τὰ νοίκιαζες στὸ περίπτερο τῆς εἰσόδου. Τὰ ρυθμίζαν ἀνάλογα μὲ τὴ θέση πού βρισκόταν καὶ τὸ ἀντίστοιχο θέμα. Ἦταν μεγάλη ἀνακούφιση δικιά μου, γιὰ τὴν εἶχα μεγάλη διάθεση γιὰ ἐξιστορήσεις, νὰ βροθεῖ μεσῶς καὶ νὰ κολλήσουμε κοντὰ σ' ἓνα γκρουπ Ἑγγλέζων. Βρισκόμασταν στὸ σημεῖο πού παλιὰ στεκόταν τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀθη-

νᾶς, ὕψους 12 μ., μὲ τὸ ἀστραφτερὸ δόρυ πού 'βλεπαν οἱ ἀρχαῖοι ναυτικοὶ ἀπ' τὸ Φάληρο.

—Μόνο πού ἡ θάλασσα μόλις διακρίνεται, παρατήρησαν εἰρωνικά οἱ φίλοι ὅταν ἐδεῖξα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θάλασσας. Πράγματι οὔτε ἡ θάλασσα οὔτε σιλονέτα Σαλαμίνας καὶ Αἴγινας. Ἐνα σταχτὶ μόνο σύννεφο κάλυπτε τὶς περιοχές.

Ἀφοῦ ἀκούσαμε ἓνα-δύο ἀκόμα ἔτοιμα πράγματα, φύγαμε κάπως γρήγορα. Γιὰ τὸ Μουσεῖο ἦταν κλειστὸ γιὰ ἐπιδιόρθωση καὶ γιὰ τὴν ἔπρεπε νὰ προλάβουμε τὸ πλοῖο πού φεύγει στὶς δύο ἀπὸ τὸ Λαύριο.

Ἀκολουθήσαμε τὴν παραλιακὴ πρὸς τὸ Σούνιο γιὰ τὴν κατεβήκαμε τὴ Συγγρού. Σίγουρα θὰ καθυστερήσουμε μὲ τὶς παρακάμψεις σκέφτηκα καὶ δικαιολογήθηκα ἐξηγώντας πὼς τὰ ἔργα ἐξυγίανσης-ἀποκατάστασης τοῦ Σαρωνικοῦ πού ἀρχισαν πρὶν πέντε χρόνια δὲν εἶχαν ἀκόμη τελειώσει. Ὁ Ὄργανισμός Ἀποκατάστασης Περιβάλλοντος πού εἶχε ἀναλάβει τὴν ἐκτέλεση βρισκόταν στὰ πρόθυρα χρεωκοπίας. Σύμφωνα μὲ τὴν εἰδικὴ οἰκονομικὴ-οἰκολογικὴ μελέτη πού εἶχε ἀναθέσει τὸ Ὑπουργεῖο Περιβάλλοντος στὴν ἐταιρεία Planing Research Corp. τοῦ Λὸς Ἀντζελες, θὰ χρειάζονταν ἄλλα 3 δισ. δολ. μέσα στὴν ἐπόμενη πενταετία, κυρίως γιὰ ἐγκαταστάσεις βιολογικοῦ καθαρισμοῦ καὶ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐλέγχου τῆς θαλάσσιας ρύπανσης. Μὲ τὴν καθυστέρηση ὅμως αὐτὴ κινδύνευε ν' ἀκυρωθεῖ ἡ συμφωνία μὲ τὴν Kuwait Airlines πού προέτρεπε τὴν κατασκευὴ μεγάλου ἐπιχειρησιακοῦ-ἐμπορικοῦ κέντρου στὸ Δέλτα Φαλήρου μὲ τρία ξενοδοχεῖα 2.500 κλινῶν κοντὰ στὸ σημερινὸ πάρκο ἀστικῆς ἀναψυχῆς.

Στὸ Δέλτα μᾶς ἀνάγκασε νὰ σταματήσουμε μιὰ πορεία - διαδήλωση πολλῶν χιλιάδων κατοίκων τῆς περιοχῆς. Τὰ αἶτια τῆς διαδήλωσης ἦταν, παρατήρησα, πὼς τὰ τρία μεγάλα κέντρα τῆς ζώνης ἡμερησίας ἀστικῆς ἀναψυχῆς τοῦ Δέλτα, τῆς Βούλας καὶ τῆς Βουλιαγμένης εἶχαν σταματήσει νὰ λειτουργοῦν. Καὶ τοῦτο μετὰ ἀπὸ μερικὰ θανατηφόρα κρούσματα μιάς περιεργῆς ἰώσης, πού, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ ὑγιεινολόγοι τοῦ Ἰνστιτούτου Προστασίας Καταναλωτῶν, ὀφειλόταν στὴν ἐλαττωματικὴ λειτουργία τῶν ἐγκαταστάσεων καθαρισμοῦ στὶς δεξαμενὲς κολύμβησης.

—Ἐχομε δξύτατα κοινωνικὰ προβλήματα, δημιούργημα τῆς ραγδαίας τουριστικῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς ἀνισότητος στὰ standards ἀναψυχῆς-ἐξοπλισμοῦ καὶ ὑπηρεσιῶν μεταξὺ ντόπιων πληθυσμῶν καὶ ξένων ἐπισκεπτῶν, παρατήρησα σκεπτικῶς καὶ συνέχισα: ἀποτέλεσμα τῆς ἑλκυστικῆς καταλλήλων καὶ συντονισμένων μέτρων ἐλέγχου τῆς μόλυνσης, ἀποτέλεσμα τῶν συνθηκῶν κατοικίας, μὲ τὴν ἑλκυστικὴν ἀστικὴν ἀνάπτυξη, ἐλευθέρων χώρων, καὶ τοῦ συνεχιζομένου χτισίματος καὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀκτῶν, γιὰ νὰ δημιουργήσουμε μεγάλους τουριστικὸς σταθμούς. Ἀποτέλεσμα τῆςσχόλης τοῦ Σαββάτου.

—Ξέρεις, μοῦ εἶπαν. Πολλὲς δυτικὲς κοινωνίες τῆς φιλελεύθερα ὁργανωμένης

ὑπεραφθονίας ἔλυσαν ἱκανοποιητικὰ τὸ πρόβλημα περισσότερος ἐλεύθερος χρόνος καὶ αὐθιγὰ ἀνάγκες γιὰ ἐλεύθερους χώρους, πάρκα, ἀκτές, κ.λπ. στὶς πόλεις. Ἡ συνταγὴ εἶναι ἀπλή: περισσότερα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ στὸ σπίτι, περισσότεροι ἐρεθισμοὶ στὴ γειτονιά.

—Ἀγλαδῆ; ρώτησα.

—Νά, μοῦ εἶπαν. Οἱ ψυχολόγοι περιβάλλοντος διαπίστωσαν μὲ ἔρευνες πὼς ἡ φυγὴ ἀπ' τὴν πόλη, οἱ συχνὲς ἐξοδοὶ ἀπὸ τὴν γειτονιά, δὲν ἐξηγοῦνται μὲ τὸ γεγονὸς πὼς ὑπάρχει περισσότερος ἐλεύθερος χρόνος· οὔτε ἡ ἀναζήτησις τῆς φυχῆς ἢ τοῦ «χαμένου φυσικοῦ παράδεισου» εἶναι τὸ κίνητρο. Ἀπλούστατα εἶναι ἡ κενότητα τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀναζήτησις ἀξιών καὶ σχέσεων πού δὲν ὑπάρχουν πιά σ' αὐτό, πού ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενο. Ἐτοὶ σήματα προσφέρονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο πολλὰ ὑποκατάστατα (ersatz): καινούργια τηλεοπτικὰ προγράμματα, μεγάλη ποικιλία hobbies, ἀφάνταστη ποικιλία φτηνῶν οἰνοπνευματῶν καὶ ἐξωτικῶν ποτῶν καὶ ἐδεσμάτων καὶ νέα πρότυπα συμπεριφορᾶς. Οἱ ἐπισκέψεις σὲ φιλικὰ γειτονικά σπῆτια ξεπέρασαν τὰ διάφορα «συμπλέγματα» sex μὲ τὴ βοήθεια τῶν ψυχιάτρων τῆς «γειτονιάς». Ὁργανώθηκαν ἀκόμα μ' ἐπιτυχία κοινὸβια μὲ βάση πρότυπα ἀπὸ ἀρχέγονες κοινωνίες. Ἐπίσης, μὴν ξεχνᾶς πὼς σὲ πολὺς χώρους εἶναι ἐλεύθερη ἡ χρῆσις ἐρεθιστικῶν χορταρικῶν καὶ παραισθησιογόνων.

—Ὡστε σὲ τέτοιες ἡδονιστικὲς κοινωνίες ὑψηλοῦ ἐπιπέδου τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης, τὸ ἀπὸ πού ἔρχονται οἱ ἐρεθισμοὶ τῶν αἰσθήσεων γιὰ τὴν παραγωγὴ «εὐτυχίας» δὲν ἔχει σημασία; ρώτησα. Τί φύση καὶ πάρκο, τί συνάνθρωποι, τί κόσμος τῆς χιμερίας καὶ τῶν μηχανῶν!

—Μὴν τοποθετεῖς ἔτσι τὰ πράγματα, μοῦ ἀπάντησαν. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὅλες τὶς κοινωνίες ἀναζητεῖ κάποιο πρότυπο γιὰ νὰ ταυτιστεῖ. Σ' ὀρισμένες κοινωνίες ἀναλαμβάνουν οἱ ἐπιχειρήσεις, τὸ ἐμπόριο, ἡ διαφήμιση, νὰ τοῦ προσφέρουν πρότυπα ταύτισης, νὰ τοῦ γεμίσουν τὶς ἐλεύθερες ὥρες του, νὰ τὸν «προστατεύσουν» ἀπὸ «στρες» καὶ νευρώσεις, νὰ τὸν ἀσφαλίσουν συναισθηματικά. Σ' ἄλλες κοινωνίες τέτοιες δουλιὲς τὶς κάνει τὸ κράτος. Διαλέγεις καὶ παίρνεις.

—Οὔτε εἶμαι σὲ θέση νὰ διαλέξω οὔτε μ' ἀρέσουν αὐτὲς οἱ μέθοδοι à la skinner, ἀπάντησα κοφτὰ κι ἄλλαξα τὴν κουβέντα δείχνοντας τὶς σοῦπερ-μαρίνες μὲ τίς τεράστιες ἐπιχωματώσεις πού συνεχίζονταν νὰ προωθοῦνται στὸ πέλαγος.

—Ἡ Ἑλλὰς ἔχει τὴν καλύτερη σχέσι μῆκος προβλήτας ἀνὰ κάτοικο, παρατήρησα ἀλλὰ δὲν πῆρα καμιά ἀπάντηση.

Ἐκεῖνο πού τοὺς ἔκανε ὅμως δυνατὴ ἐντύπωση ἦταν ἡ περιοχὴ μεταξὺ Βουλιαγμένης καὶ Βάρκιζας, πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ ΟΔΕΠ γιὰ τουρισμὸ πολυτελείας — ἐπιχειρηματίες, καλλιτέχνες καὶ Ἀραβες τουρίστες. Τοὺς ἐξήγησα πὼς εἶναι ἔργο τοῦ διεθνοῦς φήμης Ἑλλήνα ἀρχιτέκτονα — Designer — πολεοδόμου καὶ μελλοντολόγου Ὄρου. Τὸ ξερὸ βραχώδες τοπίο τῆς περιοχῆς εἶχε διαμορφωθεῖ κατὰ τρόπο πού νὰ θυμίζει

ξημο. Μεγάλα κομμάτια γής είχαν ανακατευντεί με άμμο και κάκτους και φοινικόδεντρα. Οί τουριστικές «μονάδες» έδι-
ναν την έντύπωση μιās «άλλης» αρχιτε-
κτονικής και έπαιρναν διάφορα γεωμε-
τρικά σχήματα.

—Δυστυχώς στα λιμανάκια απαγορεύε-
ται αίστηρά ή κάθοδος, είπα με στενοχώ-
ρια όταν μου πρότειναν μία βουτιά στη
θάλασσα νά δροσιστούμε.

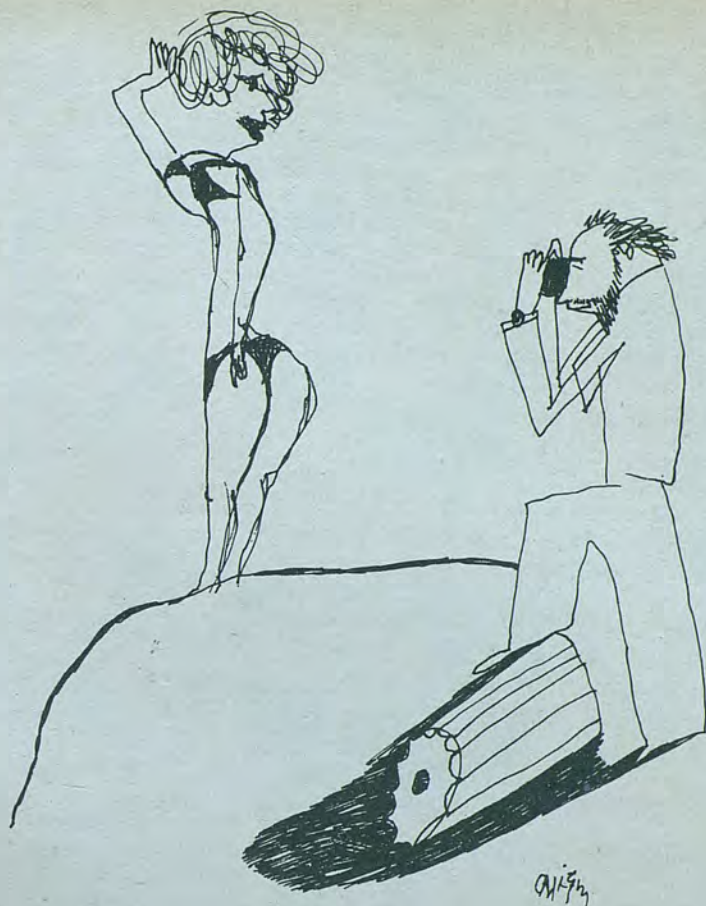
Τό Λαύριο, πού φτάσαμε έγκαιρα, είχε
γίνει ο μεγαλύτερος συγκοινωνιακός
κόμβος της χώρας. Από κεί ξεκίναγαν
κύριες θαλάσσιες γραμμές σύνδεσης με τό
νησιώτικο χώρο. Η πρώτη γραμμή συνέ-
δεε τόν κυκλαδίτικο χώρο με ταχύπλοα
ρωσικής κατασκευής hydrofoils. Η δεύ-
τερη την Κρήτη και ή τρίτη τά νησιά του
ανατολικού Αιγαίου, τά Δωδεκάνησα
και τά τουρκικά τουριστικά κέντρα. Η
ανατολικοαιγαιακή αυτή ένότητα, έξή-
γησα, άποτελεί πρόσφατη συμφωνία έλ-
ληνοτουρκικής συνεργασίας. Περιλαμβάν-
νει μεγάλους πόλους τουρισμού (Ρόδος -
Μαρούρι, Σάμος - Κουσάντασι - Έφε-
σος, Χίος - Τεσμές - Σμύρνη, Λέσβος -
Πέργαμος- Τροία) πού συνδέονται κα-
τευθείαν αεροπορικώς με τά μεγάλα δυ-
τικοευρωπαϊκά πληθυσμιακά κέντρα. Τό
ΝΑΤΟ κι ή ΕΟΚ μέσω της Τράπεζας Εύ-
ρωπαϊκών Έπενδύσεων προωθούσαν
τόρα, μετά τη δημιουργία της μεγάλης
άποστρατιωτικοποιημένης ζώνης του Αί-
γαίου, την ανάπτυξη του τουρισμού.
Μετά από μία δεύτερη περίοδο έντασης
στis σχέσεις τών δύο χωρών και παρὰ τις
αρχικές αντιρρήσεις της Ελλάδας για τά
οικονομικά όφέλη πού θά προέκυπταν,
λόγω κινδύνου διαρροής μεγαλύτερου
συγκριτικά αριθμού τουριστών από Έλ-
λάδα πρὸς Τουρκία, παρὰ αντίστροφα, ή
Κυβέρνηση είχε δεχτεί. Τά όφέλη για τούς
Έλληνες έφοπλιστές πού θά ανέλαμβάν-
ναν την έκμετάλλευση τών θαλασσίων
συνδέσεων, παρουσιάζονταν σημαντικά.

— Τό τουριστικό φαινόμενο είναι κατά
βάση άποικιοκρατικής μορφής, παρατή-
ρησαν. Η ύποανάπτυκτη ή άναπτυσσό-
μενη χώρα πού επιδιώκει νά έκβιομηχα-
νιστεί, προσπαθεί νά έξοικονομήσει με
κάθε τρόπο ξένο συνάλλαγμα διαφημί-
ζοντας και πουλώντας πρωτογονισμό,
έξωτισμό, μνημεία, φογκλόρ, άκτες κ.λπ.

— Ναι αλλά έσείς οί οικολόγοι δέν
άνησχετε για την καταστροφή του φυ-
σικού περιβάλλοντος; ρώτησα.

— Τό φυσικό περιβάλλον έχει γίνει μύ-
θος για πολύ κοσμάκη, άλλοθι για μερι-
κούς ειδικούς και ύπευθυνότητα όλων
και κανενός. Θέλω νά πώ μ' αυτό πώς ή
έκμετάλλευση όρισμένων εκ τών φυσικών
πόρων ή όρισμένες χρήσεις γής ξεπερνούν
τόν εθνικό έλεγχο ή τόν έλεγχο από τις
πολυεθνικές εταιρίες. Χρειάζονται κά-
ποιο άλλο έλεγχο.

— Τό ερώτημα είναι δηλαδή ένα, εί-
παν: θά μπορεί π.χ. ή Τουρκία νά καλ-
λιεργεί όσες έκτάσεις θέλει με παπαρού-
νες ή θά μπορούν οί σείχηδες κι ή
ΑΡΑΜΚΟ ν' αυξάνουν και νά κόβουν τη
ροή πετρελαίου κατά βούληση ή θά μπο-
ρείτε σεις, οί Ίσπανοί κι ο Neckermann νά
καταστρέψετε τις άκτες και τά μνημεία με
γιγαντιαίες τουριστικές αναπτύξεις;

Μπήκαμε στο Hydrofoils της πρώτης
γραμμής πού πήγαινε στη ζώνη «παρα-
δοσιακοί οικισμοί» για τό νησί Κ. Στο
νησί αυτό εφαρμόζόταν πειραματικά μία
νέα πολιτική προστασίας. Για νά προστα-
τευθεί άπόλυτα ο παλιός οικισμός, ή
Χώρα, άπ' τις έντονες πιέσεις τών κατοί-
κων πού ζητούσαν άξιοποίηση και ανά-
πτυξη, είχε παρασχεθεί σ' αυτούς τό δι-
καίωμα νά χτίζουν όπως θέλουν, σέ ει-
δικά όμως γι' αυτό επιλεγμένη περιοχή.
Ο ιδιοκτήτης άποζημιώνεται για τούς
περιορισμούς πού επιβάλλονται στην
άκίνητη ιδιοκτησία του. Η άποζημίωση
συνίσταται στο νά του παρασχεθεί γη-
οικόπεδο και δικαίωμα οικοδόμησης σ'
αυτό ανάλογα με τό μέγεθος της παλιάς
ιδιοκτησίας και του δικαιώματος πού του
άποστερείται. Άν και νωρίς, ή Έλληνική
Έταιρία Περιβαλλοντολόγων, πού είχε
τήν ιδέα, ανέφερε πώς οί πρώτες ένδεί-
ξεις για την έπιτυχία της πολιτικής αυτής
είναι ένθαρρυντικές. Έτσι, π.χ., ή πυκνό-
τητα περιπατητών-έπισκεπτών είχε πέσει
από 1,5 άτομα τό τετραγωνικό μέτρο στα
0,3. Η Έταιρία αυτή κατάβαλλε έντονες
προσπάθειες για νά διατηρηθεί ή αυ-
θεντικότητα της ντόπιας κουλτούρας
και νά βελτιωθεί ή ποιότητα τών χειρο-
τεχνικών - βιοτεχνικών προϊόντων πού
έξήγαγε ή ίδια.

Βγήκαμε στον οικισμό Νέα Χώρα, τη
νέα οικιστική περιοχή πού είχε δημιουρ-
γηθεί σέ συνδυασμό και με τό καινούργιο
λιμάνι, νωρίς τό άπόγευμα. Τό πολύ-
χρωμο και πολύγλωσσο πλήθος και ή κί-
νηση ήταν τόσο μεγάλη πού δυσκολεύ-

τηκα νά βρώ τη γυναίκα μου πού μās
περίμενε στην άποβάθρα.

— Δυστυχώς, τά πράγματα ήρθαν
άσχημα, μου είπε σ' αὐτί, μετά τις χαιρε-
τούρες.

— Η γυναίκα του Άλμπερτ, του ενός
Καναδέζου, ή Σούζαν, έπαθε ήπατίτιδα
και είναι τέξα στην κλινική του χωριού.

Δέν θέλησα νά τούς τό πώ άμέσως,
γιατί φαίνονταν ένθουσιασμένοι από τό
μέρος και έβγαζαν συνεχώς φωτογρα-
φίες.

—Άπίθανο μέρος, μου είπαν. Θυμίζει
και λίγο ανατολίτικο παζάρι και λίγο
Λας Βέγκας και λίγο ισπανικό χωριό, με
πολλά όμως έλληνικά στοιχεία.

— Δυστυχώς δέν θά μένουμε εδώ, τούς
είπα, ένω κατευθυνόμαστε στη στάση του
λεωφορείου για τό παλιό χωριό.

Στό δρόμο, τούς είπαμε για την ασθέ-
νεια της Σούζαν.

Τό βράδυ μας πέρασε πολύ ήσυχα στο
έστιατόριο. Η μόνη μας δυσκολία ήταν
νά συνεννοηθούμε με τά γκαρσόνια, νο-
μίζω Πακιστανοί, πού δέν μιλούσαν έλ-
ληνικά, αλλά κάτι σπασμένα έγγλέζικα.
Έπικρατούσε άπόλυτη ήσυχία και γα-
λήνη σ' όλο τό χωριό. Καμιά φωνή και
μουσική. Περιορισμένη ή κίνηση στα
δρομάκια.

—Ο μισός πληθυσμός είναι ξένοι πού
μένουν μόνιμα εδώ, είπε πληροφοριακά ή
γυναίκα μου.

Αύριο πού πρωί θά παίρναμε τό έλι-
κόπτερο της έπιστροφής...

Π. Κομίλης
Ίούλιος 1985

Οί ξεναγοί μιλούν για τὰ προβλήματά τους

Ο ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ ΜΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΕΙ ΜΟΝΟ ΜΕΧΡΙ ΝΑ ΠΑΤΗΣΕΙ ΤΟ ΠΟΔΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Της 'Αλέκας Λαμπροπούλου

«'Αν θέλεις νὰ εἶσαι καλὸς παπουτσής», ἔλεγε ὁ Σωκράτης, «πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ μάθεις τί εἶναι τὰ παπούτσια καὶ γιὰ ποῖο σκοπὸ προορίζονται. Εἶναι ἀνώφελο νὰ προσπαθεῖς ν' ἀποφασίσεις ποῖα εἶναι τὰ καλύτερα ἐργαλεῖα, τὸ καλύτερο ὕλικὸ κι ἡ καλύτερη μέθοδος γιὰ τὴν κατασκευὴ τους, ἂν δὲν ἔχεις πρὶν ἀπ' ὅλα σχηματίσει μέσα σου μιὰ ξεκάθαρη καὶ λεπτομερειακὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐτοιμάζεις, καὶ ποῖα θὰ εἶναι ἡ λειτουργία του».

Ἐντοπίζοντας ἔτσι τὸ θεμελιακὸ πρόβλημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ καταλαβαίνουμε γιὰτί φτάνουμε τόσο εὐκολὰ σὲ τετρατώδεις «κατασκευές» πού τις βαφτίζουμε μὲ ἡχηρὰ ὀνόματα: «ἐθνικὴ τουριστικὴ πολιτικὴ», «πολυτελεῖς τουριστικὲς ἐγκαταστάσεις», «ἀψογὸς ἐξυπηρέτησις», «μαγευτικὰ κι ἀξέχαστα ταξίδια στὴν Ἑλλάδα» κ.λπ. κ.λπ.

Ἐξετάζοντας τὸν πολὺπαθὸ τουριστικὸ τομέα αὐτῆς τῆς χώρας μέσα ἀπὸ τὴ βραχύχρονη πορεία του, βλέπουμε πῶς οἱ διάφοροι παράγοντες, στὴ χειρότερη περίπτωση, ἐνεργοῦν χωρὶς προγραμματισμὸ, μὲ μόνη μέθοδο τὸ «βλέποντας καὶ κάνοντας», στὴν καλύτερη δὲ καταστρώνουν κάποιο σοβαροφανὲς πρόγραμμα – συνήθως βασισμένο σὲ νεφελώδεις ἀντιλήψεις – ἐξαντλοῦν ὅλη τους τὴν ἐνεργητικότητα καὶ προσοχὴ σ' αὐτὸν τὸν προγραμματισμὸ κι ἁμέσως... κάθονται νὰ ξεποστᾶσουν καμαρώνοντας τὸ «ἔργο» τους. Τὸ ἐπόμενο στάδιο – ἡ ἐφαρ-

μογὴ τοῦ προγράμματος – δὲν τοὺς ἀπασχολεῖ σοβαρὰ. «Αὐτοὶ κάνουν τὸ καλὸ καὶ τὸ ρίχνουν στὸ γιαλὸ» καὶ δὲ νοιάζονται ἂν βουλιάξει... Καὶ γιὰ καλὴ τους τύχη πολλὲς φορὲς δὲν βουλιάζει, χάρις σὲ κάποιους εὐσυνείδητους κολυμβητὲς πού γίνονται ναυαγοσώστες, σώζουν τὰ προσχήματα, δίνουν εὐτυχισμένη ἔκβαση στὸ δράμα.

Γιὰ ν' ἀναπτύξω μὲ συντομία τὸ θέμα τῆς προβληματικῆς τάξης τῶν ξεναγῶν, ἀναγκαστικὰ καταφεύγω σὲ παρομοιώσεις πὺν μπορεῖ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ νὰ φανοῦν ἀπλοϊκές.

Ἡ ὀπτικὴ μου εἶναι ἡ ὀπτικὴ ἑνὸς ἀνθρώπου πού βγήκε νὰ ἐργαστεῖ σὰν ἐπαγγελματίας ξεναγὸς καὶ βρέθηκε κολυμβητὴς μαζί μὲ χιλιάδες ἄλλους ἐπαγγελματίες διαφόρων ἐπαγγελματικῶν τάξεων στὴ θάλασσα πού ἀντιπροσωπεύει τὸ στάδιο τῆς ἐφαρμογῆς τῶν τουριστικῶν προγραμμάτων.

Αὐτὸ τὸ στάδιο εἶναι τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς ὁλόκληρου τοῦ

πολύπλοκου και εξαιρετικά δαπανηρού μηχανισμού που λειτουργεί για να φέρει τον τουρίστα στη χώρα.

“Όλα γίνονται γι’ αυτό το χρονικό διάστημα – από τη στιγμή της άφιξης ως τη στιγμή της αναχώρησης – που το πουλάμε στον τουρίστα σαν ένα τουριστικό πρόγραμμα με τίτλο: ταξίδι ή διακοπές στην Ελλάδα.

Στη διάρκεια αυτού του προγράμματος ο τουρίστας θα κοιμηθεί σε ξενοδοχεία, θα φάει σε εστιατόρια, θα παρακολουθήσει εκδηλώσεις και θα γνωρίσει τη χώρα μέσα από διάφορες περιηγήσεις χερσαίες και θαλάσσιες.

Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων – ο καθένας από το πόστο του – εργάζεται για να πάρει ο τουρίστας το λεγόμενο σερβίς, δηλ. την εξυπηρέτηση για την οποία συνήθως έχει ήδη πληρώσει, πριν ακόμη φτάσει στην Ελλάδα. Άνάμεσά τους, κι από το δικό του πόστο, δίνει σερβίς κι ο ξεναγός. Η δική του ή εργασία τον φέρνει πιο κοντά από κάθε άλλο παράγοντα του τουριστικού πλέγματος στο συγκεκριμένο περιηγητή. Αυτός, ξεπερνώντας το φράγμα της γλώσσας, πλησιάζει όσο κανένας άλλος τον τουρίστα κι έχει τη δυνατότητα με τη γνώση του, την πείρα του, την προσωπικότητά του, να σταθμίσει σε χρόνο ρεκόντ τον περιηγητή και ν’ αποφασίσει «άμεσως», πώς όχι μόνο θα του δείξει, αλλά και θα του σφραγίσει στη μνήμη του την Ελλάδα – πώς σ’ αυτόν τον συγκεκριμένο τουρίστα, σ’ αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα από τουρίστες, τώρα και κάτω από τις δοσμένες συνθήκες, θα προστεθεί σε μια απόρροση κι ουδέτερη άλυσίδα περιηγητικών αναμνήσεων ο κρύκος Ελλάδα. Αυτή είναι η εξαιρετικά ιδιότυπη δουλειά του ξεναγού, όπως διαμορφώθηκε σ’ αυτή τη χώρα από μεμονωμένα άτομα και κυριολεκτικά ερήμην της Πολιτείας. Επίτηδες τα αναλύω δλ’ αυτά γιατί ειλικρινά πιστεύω ότι ελάχιστοι μη ξεναγοί τα έχουν καταλάβει. Κι έτσι βλέπουμε άρμόδιους και αναρμόδιους να έχουν απόψεις επί του θέματος τί σημαίνει ξεναγός, ποιός είναι καλός ξεναγός, πώς γίνεται κανείς ξεναγός – απόψεις που εν κατακλείδι τείνουν να εξαλείφουν από τον ελληνικό χώρο τον ξεναγό. Αυτόν δηλαδή ακριβώς τον παράγοντα που θα έπρεπε όλοι οι περι τουριστικά ασχολούμενοι άρμόδιοι και αναρμόδιοι να τον προσέχουν σαν τα μάτια τους – αν είχαν μάτια – γιατί αυτόν τον άνθρωπο με την κατάλληλη και προσεγμένη μόρφωση που θα του δώσουμε και με το ειδικό ταλέντο «πωλητού» που θα του αναπτύξουμε, αυτόν περισσότερο από κάθε τι άλλο χρειάζεται ο ελληνικός ειδικά τουρισμός. Η Ελλάδα με την εξαιρετικά ιδιότυπη κλίμακα τοπίου και μνημείων χρειάζεται ερμηνευτή, και μάλιστα ιδιαίτερα καλλιεργημένο, για να μπορεί να προσφέρει το μόνο που μπορεί να προσφέρει: μια περιήγηση βασισμένη στα ανθρώπινα μέτρα, που θα προβάλλει όχι μονάχα ήλιο και θάλασσα – γιατί υπάρχουν αυτά και άλλου – αλλά κυρίως τα μνημεία του πολιτισμού της δεμένα με το σήμερα και τους ανθρώπους του. Κι αυτό το δέσιμο κι αυτή την προβολή, θα πρέπει να τα κάνει ειδικά καταρτισμένος άνθρωπος, γιατί δεν πρόκειται για εύκολη κι άμελητα υπόθεση που μπορεί να την αναλάβει ο οποιοσδήποτε σκιτζίς Έλληνας ή ξένος (με άδεια ή και χωρίς άδεια του ΕΟΤ) που είτε θα το ρίχνει στο φτηνό φορκλός, είτε στην «ωχαλογλία», αναλύμενος π.χ. σε ύμνους για τις Θεομοπύλες του Λεωνίδα και σνομπάροντας ή αγνοώντας τις υπόλοιπες Θεομοπύλες της ιστορίας των νεοελλήνων Ιθαγενών.

Είναι ενδιαφέρον – για να μην πω καταπληκτικό – πώς αυτός ακριβώς ο τύπος ξεναγού που χρειάζεται ο ελληνικός τουρισμός, αναπτύχθηκε αυτόφωτος και σε πείσμα όλων των άρμοδιων και όλων των αντιεπιθετικών. Κι αυτός επιζεί κολυμπώντας ανάμεσα σε μέτριους ή και κακούς συνεδέλφους του, σώζοντας καταστάσεις, μπαλώνοντας τα πράγματα και πετυχαίνοντας το φαινομενικά ακατόρθωτο: μέσα από τη βασιανιστική διαδικασία των διακοπών του – των σχεδιασμένων από εμπόρους – να φεύγει ο τουρίστας ερωτευμένος με την Ελλάδα.

Αυτός ο τύπος ξεναγού – που είναι ακόμα ή νόρμα του επαγγέλματος – είναι ένας τύπος εξαιρετικά αντιπαθής στους περι τα τουριστικά τυρβάζοντες και τον ελληνικό τουρισμό νεμόμενους: είναι πολύ αξιοπρεπής, είναι πολύ ανεξάρτητος, είναι πολύ συνδικαλιστής, κλωτσάει άμα του λείει ο άμορφωτος εργοδότης του – που πήρε άδεια γενικού τουρισμού από τον Μπαλόπουλο – να πάει να κάνει «μια Άκροπολίτσα» ή «ένα Σουνιάκι», ή «την Κνωσό σε 3/4 της ώρας», δένεται πολύ με τον τουρίστα, την εκμετάλλευση και την ταλαιπωρία του τουρίστα τη θεωρεί προσωπική του υπόθεση και τσακώνεται γι’ αυτό,

βλέπει πολλά και λέει ακόμα περισσότερα, κυρίως βλέπει· συνοδεύοντας σ’ όλο σχεδόν το διάστημα της πταμονής του στη χώρα τον τουρίστα – γιατί δεν είναι τοπικός ξεναγός, όπως ο ξεναγός της Ιταλίας ή της Τουρκίας, ταξιδεύει σ’ όλη τη χώρα, όπως οι συνάδελφοί του του Ισραήλ και της Ρωσίας – δένεται με τον τουρίστα του κι έχει έμπνευση του τί γίνεται σ’ όλη τη γραμμή· κι είναι καλλιεργημένος, κι είναι Έλληνας, κι ντρέπεται, όταν βλέπει πώς, αντί να κάνουμε τουρισμό, φτιάχνουμε σαν κακοί παπουτσήδες στενά παπούτσια και τα ρίχνουμε στην αγορά περιμένοντας να κατακλυστούμε από τις παραγγελίες· αυτός ο ξεναγός βλέπει και λέει:

Σ’ αυτή τη χώρα σαν αποτέλεσμα μιας «πολιτικής», ή μάλλον μιας καταπλεονεξίας που έριξε τη μάσκα των καιρὸ της δικτατορίας και τείνει τώρα να παγιωθεί, ο τουρίστας μās απασχολεί μόνο μέχρι να πατήσει το πόδι του στην Ελλάδα. «Εντάξει εισπράξαμε, ήρθε, τον μετρήσαμε». Πώς πέρασε ο τουρίστας, αν θα ξανάρθει, αν θα στείλει κι άλλους στην Ελλάδα, αν μās μισεί ή αν μās αγαπά, ουδόλως μās ενδιαφέρει· αυτά είναι ψιλά γράμματα. Μονάχα έτσι μπορεί να εξηγηθεί αυτό το χάος, αυτή η θάλασσα – SCRIVE στάδιο εφαρμογής των τουριστικών προγραμμάτων – μες στην οποία κολυμπούν εξυπηρετούμενοι (=τουρίστες) κι εξυπηρετούντες (=άρμοδιοι και αναρμόδιοι για κάτι τέτοιο).

«Ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση». Τί θαυμάσιο ρητό! Και τί θαύμα θα ήταν να το ενστερνιζόταν, αλλά και να το επέβαλλε η Πολιτεία! Αφού βέβαια πρώτα ξεκαθάριζε μέσα της γιατί θέλει να είναι ένας καλός παπουτσή, γιατί φτιάχνει παπούτσια, τί είναι αυτά και σε τί της χρειάζονται.

Θα μπορούσε π.χ. να βάλει τους κατάλληλους ανθρώπους να ελέγχουν και να επικυρώνουν εγκαίρως και σαν κέρβεροι τα εν γένει τουριστικά προγράμματα, κι άλλους κατάλληλους που θα ελέγχουν την ορθή εφαρμογή τους.

Αυτό το ξεκαθάρισμα, θα τη βοηθούσε και ως προς το δικό μας θέμα: χρειάζεται δραγουμάνους ή ξεναγούς; ταϊσερόνε ή σωστά καταρτισμένους κι απόλυτα κατοχυρωμένους επαγγελματίες – που δεν θα τους κλέβει κανείς τη δουλειά τους, για να έχουν μέρες εργασίας ν’ ασφαλίσουν, όταν επιτέλους θ’ αποκτήσουν κι αυτοί σαν τους άλλους Έλληνες σύνταξη κι ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Η ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗ

7 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ 'ΑΝΟΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ'

Οι μεταφράσεις από τα ιταλικά και η επιμέλεια
έγινε από τον Έρμη Ευαγγελίδη.

Ο Γιόζεφ Σμρκόφσκυ γεννήθηκε το 1911. Πάνω από σαράντα χρόνια στην επαναστατική πάλη. Το 1931 συμμετέχει στην Κομμουνιστική Ένωση της τσεχοσλοβακικής νεολαίας και γίνεται πολύ γρήγορα μέλος της Κεντρικής της Επιτροπής. Οί μεγάλοι αγώνες της εργατικής τάξης για την απόκτηση καλύτερων συνθηκών ζωής και για τη σταθεροποίηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της άστικής Δημοκρατίας, τον βλέπουν ανάμεσα στους κυριότερους και πιο γενναίους πρωταγωνιστές τους. Στά 1933 εκλέγεται στην Κ.Ε. του Κ.Κ.ΤΣ. (Κομμουνιστικού Κόμματος Τσεχοσλοβακίας). Από το 1933 ως το 1937 γίνεται γραμματέας των κόκκινων συνδικάτων της νεολαίας στην Πράγα. Από το 1937 ως το 1938 καθοδηγεί την περιφερειακή επιτροπή του κόμματος στο Μπρονό, πρωτεύουσα της Μοραβίας. Όταν οί ναζιστικές όρδες εισβάλλουν στην Τσεχοσλοβακία και ξεκαθαρίζουν μ' ένα χτύπημα το νεαρό κράτος, διευκολυνόμενοι σ' αυτό από την ήγερτική άστική ομάδα και από τη συνθηκολόγηση των δυτικών δυνάμεων μπροστά στο Χίτλερ (μια πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης για συνθήκη αμοιβαίας βοήθειας είχε απορριφθεί), ο Σμρκόφσκυ δεν είναι ακόμα τριάντα χρονών. Αμέσως ο Γιόζεφ γίνεται από τους κύριους οργανωτές της αντίστασης στο ναζισμό. Οί παρτιζάνοι πολεμούν στα βουνά, στα δάση και στις πόλεις ενάντια στους χιτλερικούς ληστές.

Είναι έξη χρόνια σκληρών αγώνων, ήρωικών θυσιών, όπου παίζεται ή ίδια ή ζωή. Μά στο τέλος έρχεται ή νίκη ενάντια στη βαρβαρότητα. Ο Σμρκόφσκυ είναι ένας από τους οργανωτές, το Μάη του 1945, της εξέγερσης της Πράγας ενάντια στους ναζιστές. Θα είναι αυτός που θα χαιρετήσει σ' όνομα της τσεχοσλοβακικής Αντίστασης τους στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού κατά την είσοδό τους στην πρωτεύουσα.

Μετά έρχονται τὰ χρόνια της ανασυγκρότησης και του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της χώρας. Το 1945 ο Σμρκόφσκυ εκλέγεται αντιπρόεδρος του Τσέχικου Έθνικου Συμβουλίου. Ως το 1949 είναι γενικός διευθυντής των αγροτικών συνεταιρισμών. Αυτό το δύσκολο έργο δεν τον έμποδίζει να αναλάβει κι άλλες σημαντικές λειτουργίες. Αναπτύσσει μια ενεργητικότητα φρενιτιώδη, δίχως παύσεις. Το 1946 όνομάζεται μέλος του Πρεζίντιουμ της Κ.Ε. του Κ.Ι.Τ. Στις εκλογές του 1946 εκλέγεται βουλευτής. Από το '48 ως το '51 αναλαμβάνει τις λειτουργίες του ύφυπουργού της Γεωργίας.

Οί κυβερνητικές υποχρεώσεις δεν τον έμποδίζουν να αναπτύσσει, επίσης, μια πλατιά δραστηριότητα στο κόμμα και στο Κοινοβούλιο. Νά μερικά από τὰ καθήκοντα που ανέλαβε: το 1948, πρώτος ύποδιευθυντής της Έθνικής Έπαρχιακής Επιτροπής της Βοημίας, από το '48 ως το '51 μέλος του Προεδρείου της Έθνικής Συνέλευσης και πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη γεωργία. Διευθύνει μέσα στη χώρα και στο κόμμα τη μάχη του για το θρίαμβο των σοσιαλιστικών ιδανικών της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας. Επαναστάτης, μαχητής, αντιτίθεται στις σταλινικές μέθοδες. Οί άπαίσιες δίκες που σχεδιάζονται έναντιόν δοκιμασμένων ήγετών του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος, συμπαρασύρουν και το Σμρκόφσκυ. Το 1951 συλλαμβάνεται και καταδικάζεται σε ισόβια δεσμά.

Θα εξακολουθήσει να μάχεται και να αντιστέκεται ακόμα κι' απ' τη φυλακή, στ' όνομα των μεγάλων ιδανικών του Σοσιαλισμού και της Όχτωβριανής Επανάστασης. Ο θάνατος του Στάλιν (1953) επιτρέπει ν' ανοιχτεί ένα καινούργιο κεφάλαιο. Το 1955 ο Γιώζεφ αφήνεται ελεύθερος υπό επιτήρηση. Από το '55 ως το '59 εργάζεται σαν εργάτης στη δασική διοίκηση. Από το '59 ως το '63 διευθύνει ένα γεωργικό συνεταιρισμό. Το 1963 επιτέλους αποκαθίσταται. Γίνεται υποδιευθυντής της Κεντρικής Επιτροπής της Στατιστικής (έως το '65) και παίρνει μέρος στη γεωργική επιτροπή της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ.ΤΣ.

Το '64 εκλέγεται και πάλι βουλευτής στο Κοινοβούλιο. Δυο χρόνια αργότερα, το '66, ξαναγίνεται μέλος της Κ.Ε. του κομμουνιστικού κόμματος. Από το Γενάρη του 1967 είναι ύπουργος των δασών και των υδάτων. Η «νέα πορεία» τον βλέπει ανάμεσα στους κυριότερους πρωταγωνιστές της. Τα ιδανικά για τα οποία είχε αγωνισθεί, και που είχαν τροφοδοτήσει όλη τη ζωή του σαν επαναστάτη και κομμουνιστή, βρίσκουν, στις γραμμές που χάραξε ή καινούργια ήγετική ομάδα του Κ.Κ.ΤΣ., δυνατότητες ολοκληρωτικής επιβεβαίωσης. Χάρη στη μαχητική του

ιδιοσυγκρασία, ο Σμρκόφσκυ γίνεται άμέσως ένας από τους ανθρώπους που ακολουθούνσαν περισσότερο οι λαϊκές μάζες, ή εργατική τάξη και οι νέοι.

Είναι φημισμένες οι συζητήσεις του στις πλατείες της Πράγας, με τις οποίες υπερασπιζόταν πάντοτε τις σοσιαλιστικές αρχές και τον προλεταριακό διεθνισμό. Το Μάρτη του '68 γίνεται μέλος του προεδρίου της Κ.Ε. του Κ.Κ.ΤΣ.

Από τον Απρίλη ως το Δεκέμβρη του ίδιου χρόνου διευθύνει τις εργασίες της Έθνικής Συνέλευσης. Το Γενάρη του 1969, υποβιβάζεται στην αντιπροεδρία. Ως τον Απρίλη του 69 παραμένει μέλος της ήγεσίας του κόμματος. Μετά, ή καθαίρεσή του από την Κ.Ε. του κόμματος, ή διαγραφή, ή παραμερισμός, ή σιωπή. Άλλα ο Σμρκόφσκυ εξακολουθεί να ζει για τα σοσιαλιστικά ιδανικά της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της δημοκρατίας και τίποτα δε θα τον κάνει να πάψει να θεωρείται ένας επαναστάτης, ένας άνθρωπος του λαού, ένας πάντοτε ένθουσι-ώδης οπαδός της Όχτωβριανής Επανάστασης.

(Από το «Vie Nuove» της Ιταλίας)

ΜΙΛΑ Η ΚΑΡΔΙΑ ΚΙ Ο ΝΟΥΣ ΤΗΣ “ΑΝΟΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ”

Μεταφράζει ο Έρμης Εύαγγελίδης

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΟΥ ΔΟΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΓΙΟΖΕΦ ΣΜΡΚΟΦΣΚΥ ΣΤΟ
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
«ΤΖΙΟΡΝΙ – ΒΙΕ ΝΟΥΟΒΕ»

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΕ ΣΤΟ ΦΥΛΛΟ Νο 22 ΤΗΣ
22 ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ 1971

ΕΡ.: Θα ήθελα προπαντός να σās κάνω μερικές ερωτήσεις για τη σημερινή ζωή στην Τσεχοσλοβακία. Πριν απ' όλα, φυσικά, για το πώς ζείτε εσείς ο ίδιος.

ΑΠ.: Έχω πολύ λίγους λόγους να είμαι ευχαριστημένος και κανέναν απολύτως για να χαίρομαι. Ήδη από δυο χρόνια έχω γίνει ο στόχος καθημερινών, μπορούμε να πούμε, επιθέσεων στον τύπο, στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση και στις συνελεύσεις του κόμματος. Είναι επιθέσεις εναντίον της πολιτικής και της προσωπικής μου τιμής. Αν τουλάχιστο χρησιμοποιούσαν αληθινές πληροφορίες, θα μπορούσα ακόμα και να τις θεωρήσω σά μια κριτική, έστω και μονόπλευρη. Μά το γεγονός είναι ότι δεν καταφεύγουν σε αληθινές πληροφορίες και δεν υπάρχει τρόπος να άμυνθεί κανείς ενάντια στις συκοφαντίες και στη δυσφήμιση.

Μήνυσα – για ν' άναφέρω ένα παράδειγμα – τον πρώην γενικό διευθυντή της Ραδιοφωνίας γιατί διέδωσε ψεύτικες ειδή-

Τις αποφασιστικές μέρες της «Ανοιξης» ο Γιώζεφ Σμρκόφσκυ (στο κέντρο) ήταν πανταχού παρών για να εξηγήσει σε όλους την κατάσταση.

σεις για το πρόσωπό μου. Το δικαστήριο δεν έδεχτηκε τους μάρτυρές μου, πρώην μέλη της κεντρικής επιτροπής του κόμματος, αρνήθηκε να πάρει υπ' όψη του επίσημα ντοκουμέντα του κόμματος που αναφέρονταν στην περίπτωση μου και άπερριψε τη μήνυση, βεβαιώνοντας ότι επρόκειτο για μιάν υπόθεση του κόμματος, που, κατά συνέπεια, έπρεπε να λυθεί στα κομματικά πλαίσια. Και όλ' αυτά, παρά το γεγονός ότι οι ένοχοποιητικοί ισχυρισμοί είχαν μεταδοθεί από το έθνικό ραδιόφωνο! Το ίδιο πράγμα συνέβη και σ' άλλους συντρόφους που είχαν μνηστεί το ραδιόφωνο, τη «Ρούντε Πράβο» ή κάποιο άλλο όργανο. Ύστερα, το γεγονός ότι είχα διαγραφεί το 1970 από το Κομμουνιστικό Κόμμα Τσεχοσλοβακίας, το 'μαθα διαβάζοντας το άρθρο ενός συντάκτη της «Ρούντε Πράβο», όπου αναφέρονταν σέ μένα και σέ άλλους συντρόφους σαν σέ τέως μέλη του κόμματος, τώρα διαγραμμένα. Σέ μένα δεν ανακοινώθηκε τίποτε ούτε προφορικά, ούτε έγγραφα. Έτσι, δεν ξέρω πότε και ποιό όργανο με διέγραψε απ' το κόμμα.

Μιά σοβαρή αρρώστια στο ένα πόδι περιόρισε στο ελάχιστο τις δυνατότητές μου για κίνηση και πέρασα αρκετούς μήνες στο νοσοκομείο. Χάρη στις προσπάθειες των γιατρών ή κατάστασή μου καλυπτερόναι, αλλά ή θεραπεία θά διαρκέσει ακόμα πολύ. Έτσι, ή τωρινή ζωή μου περιορίζεται στα ιδιωτικά περιοριστικά, στα βιβλία, στους συλλογισμούς. Κάθε κοινωνική έπαφή έχει περιοριστεί από το γεγονός ότι οποιοσδήποτε αναπτύσσει σχέσεις μαζί μου, εκτίθεται, ακριβώς γι' αυτό, σέ διώξεις.

ΕΡ.: Ποιά είναι ή κατάσταση των άλλοτε συνεργατών σας και εκείνων που συμμερίζονται τις πολιτικές σας απόψεις;

ΑΠ.: Οί συνεργάτες μου ήταν όλοι κομμουνιστές και ήταν επίσης καλλιεργημένα πρόσωπα, ειδικοί: πολιτικοί, οικονομολόγοι, ιστορικοί, υπάλληλοι του κόμματος, συνδικαλιστές, κ.λπ. Σήμερα κανένας τους δεν άσκει ένα λειτουργήμα που νά ανταποκρίνεται στην ειδικότητά του. Έργάζονται όλοι σαν άνειδίκευτοι εργάτες, οί περισσότεροι σέ επιχειρήσεις κατασκευών, έξω απ' την Πράγα. Και πρέπει νά είναι και ευχαριστημένοι που βρήκανε δουλειά. Ένας απ' αυτούς, πατέρας δυο παιδιών, σέ έξι μήνες άναζητήσεων άπευθύνθηκε σέ περισσότερα από 34 εργοστάσια, έπιχειρήσεις ή όργανισμούς όπου ύπήρχαν άκάλυπτες θέσεις εργασίας, μά πάντοτε άποκλείσθηκε με άπόφαση της τοπικής οργάνωσης του κόμματος.

Τέως καθηγητές κάνουν τους θερμαστές ή τους άποθηκάρειους, τέως πρεσβευτές κάνουν τους θυρωρούς, τέως γιατροί άπασχολούνται σαν οδηγοί αυτοκινήτων κ.τ.λ.

Αυτή είναι ή τύχη των διανοουμένων και των πρώην υπαλλήλων του κράτους και του κόμματος που στα 1968 είχαν ταχθεί με την πολιτική που άκολούθησε τότε το κομμουνιστικό κόμμα και άρνήθηκαν μετά νά έπιδροκιάσουν την κατοχή της Τσεχοσλοβακίας από μέρους των στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Άν δεν έπιδροκιάξεις την κατοχή της πατρίδας σου από μέρους ξένων στρατευμάτων, σου κόβουνε τά τρόφιμα. Όταν θά πεινάσεις και δέ θά 'χεις νά βάλεις τίποτε στο στόμα σου, μαζί με την οίκογένειά σου, τότε θά ύποχρεωθείς νά ύποκύψεις και ν' άλλάζεις τις ιδέες σου! Τέτοιες είναι οι άγνώνες «για τις άρχές» που διεξάγεται ενάντια σ' αυτούς που εκδηλώνουν για τά περασμένα γεγονότα μιάν γνώμη διαφορετική από κείνην που είναι σήμερα ή έπίσημη άποψη.

Η φτώχεια στην όποία κατάντησαν αυτοί οί άνθρωποι — σχεδόν όλοι κομμουνιστές — πολλαπλασιάζεται από την άνυπόφορη πίεση που άσκειται στη συνείδηση αυτών των συντρόφων για νά τους ξανααγκάσουν νά πουν ότι το μαύρο δεν είναι πιά μαύρο, αλλά άσπρο, και το αντίθετο. Εκείνοι που για το καλό της οίκογένειας και των παιδιών τους ύποχρεώνονται νά παραβιάσουν τη συνείδησή τους και τις πεποιθήσεις τους, αισθάνονται ντροπή και περνάνε ήθικες κρίσεις, που τους κάνουν νά μισούν αυτούς που τους έχουν έτσι ταπεινώσει.

ΕΡ.: Η κρίση σας πάνω στα γεγονότα του Αυγούστου 1968 είναι πολύ γνωστή, ώστε περιττό νά μιλήσουμε γι' αυτήν σέ τούτη τη συνέντευξη. Άλλά σ' αυτούς τους τελευταίους μήνες τά τσεχοσλοβακικά μέσα μαζικής έπικοινωνίας άρχισαν νά έπιβεβαιώνουν ότι τά στρατεύματα του Συμφώνου της Βαρσοβίας προσκλήθηκαν από ένα σημαντικό αριθμό Τσεχοσλοβάκων, εκπροσώπων του κράτους και του κόμματος. Τί έχετε νά μάς πείτε πάνω σ' αυτό;

ΑΠ.: Έχει μόλις περάσει ή τρίτη επέτειος της στιγμής κατά την όποία σέ μας — τά πρώην μέλη του πρεζίντιουμ (πρεσδρείου) του

Κ.Κ.ΤΣ. — ανακοινώθηκε στις έντεκάμιση τη νύχτα, πώς τά στρατεύματα του Συμφώνου της Βαρσοβίας είχαν διασχίσει τά σύνορά μας και θά καταλάμβαναν τη χώρα ως τις έξι το πρωί. Ίσαμε σήμερα κανένας δέ μάς είπε, ούτε δημοσίευσε στις έφημερίδες, ποιός μπορεί νά είχε άπευθύνει εκείνη την περίφημη «πρόσκληση».

Μιλάνε και για μέλη της Έθνικής Συνέλευσης, της όποίας τότε ήμουνά πρεσδρος. Λίγο μετά τις 21 Αυγούστου 1968 το πρεσδρείο της Έθνικής Συνέλευσης ζήτησε απ' όλα τά μέλη του Κοινοβουλίου, απ' όλους τους βουλευτές και ύπουργούς, μιάν έγγραφη και ένορκη δήλωση, ότι κανένας τους δεν είχε καλέσει τά ξένα στρατεύματα. Και οί 296 βουλευτές — όσους άριθμούσε τότε το Κοινοβούλιο — έπιδώσανε στο πρεσδρείο μιάν γραφή δήλωση, ότι κανένας τους δεν είχε καλέσει εκείνα τά στρατεύματα στην Τσεχοσλοβακία. Τέτοια δήλωση εκδόθηκε και από τά σημερινά μέλη του πρεσδρείου της Κ.Ε. του Κ.Κ.ΤΣ. που στα 1968 ήταν βουλευτές στην Έθνική Συνέλευση.

Άπό πότε ύπάρχει ή συνήθεια ότι ένα κράτος ή μιάν ομάδα κρατών νά στέλνουν τά στρατεύματά τους σέ μιάν άλλη χώρα, ύστερα από αίτηση «πολλών» ή «άρκείων» προσώπων, χωρίς νά είναι σέ γνώση ή κυβέρνηση, το κοινοβούλιο και τ' άλλα ύπεύθυνα όργανα εκείνης της χώρας; Όλη ή ιστορία εκείνης της πρόσκλησης είναι μόνο μιάν άφελής έπινόηση, που κανένας δεν παίρνει στα σοβαρά και κανένας δεν πιστεύει.

Ότι στην Τσεχοσλοβακία ύπήρχαν πρόσωπα που εύχονταν νά άπευθυνθεί μιάν τέτοια πρόσκληση — και που θά την είχαν επίσης ύπογράψει — είναι αντίθετα πιθανότατο. Πρόσωπα αυτού του είδους ύπήρχαν και ύπάρχουνε και τώρα. Άλλά τά στρατεύματα δεν ύπολογίζουν στις «προσκλησεις» τους. Παρ' όλ' αυτά, αυτή είναι ή έπίσημη έκδοχή που προτείνεται τώρα, ύστερα από τις έκδοχές που δόθηκαν προηγούμενα για την αίτιολόγηση της στρατιωτικής επέμβασης στην Τσεχοσλοβακία. Και άναζητιέται επίσης μιάν ιδεολογική αίτιολόγηση. Μά γιατί τόσο οί κομμουνιστές, όσο και οί μη κομμουνιστές ξανααγκάζονται στην Τσεχοσλοβακία νά δηλώσουν όλοι, ό ένας μετά τόν άλλον, πώς έπιδροκιάζουν νά στρατιωτική κατοχή της χώρας τους και πώς εκείνη ή ενέργεια ήταν σωστή; Γιατί θέλουν νά πνίξουν στο αίσχος — έστω και ύστερα από καιρό — όλο το λαό, για νά μπορούν μετά, σέ συνέχεια, νά βεβαιώσουν ότι «όλοι σφάλανε, όλοι είμαστε ένοχοι», όπως θέλησαν ήδη νά λέγεται για τά σκοτεινά γεγονότα της δεκαετίας του 1950.

ΕΡ.: Η τωρινή ήγεςία του Κ.Κ.ΤΣ. σας χαρακτήρισε επανειλημμένα σαν έναν όππορτουνιστή της δεξιάς και έναν αποστάτη. Άλλά πώς θά χαρακτηρίζατε σεις ό ίδιος την τωρινή σας πολιτική θέση;

ΑΠ.: Όππορτουνιστής της δεξιάς, άποστάτης: είναι δυο λέξεις που έχω άκούσει νά λέγονται ήδη σαράντα χρόνια πριν. Εκείνη την έποχή ήτανε λέξεις που τρομάζανε νέους, όπως ήμασταν έμεις τότε. Σήμερα μου φαίνονται κενές φράσεις, βραιοές, σαβούρα για δογματικούς, που μερικές φορές θέλουν νά συμψηφίσουν με βραιοές την ανεπάργεια έπιχειρημάτων και γνώσεων, κι άλλες πάλι θέλουν νά κρύψουν σκοπούς πολύ διαφορετικούς από κείνους για τους όποιους μιλάνε. Άνάμεσα σ' άλλα θέλω νά τονίσω ότι αυτές είναι λέξεις που έχουν εισαχθεί και που δεν έχουν άποχτήσει ρίζες ούτε στη γλώσσα, ούτε στη νοοτροπία του λαού μας. Είναι μονάχα μιάν άρχα του κόμματος, σήμερα περισσότερο παρά ποτέ σέ παρακμή.

Γιά νά ξεκαθαρίσουμε ποιός μπήκε πραγματικά στο δρόμο των άποστατών και των όππορτουνιστών θά μάς χρειάζονταν πολύ περισσότερος χώρος απ' αυτόν που επιφυλάσσεται σέ μιάν συνέντευξη. Θά χρειάζονταν νά πραγματευθούμε αρκετές άλλες όψεις του θέματος, που ύπάρχουν πραγματικά και που δεν μπορούν νά διαγραφούν ή νά άπορριφθούν με βραιοές ή με έτοιμες φράσεις.

Ποιά είναι σήμερα ή πολιτική μου θέση; Η ίδια με του 1968. Σήμερα, έντούτοις, είναι πολύ πιό αίτιολογημένη και πιό καθαρή απ' ό,τι ύπήρξε τότε. Ό θεμελιώδης κανόνας, ή βάση απ' την όποία ξεκινάει ή πολιτική του κόμματος, είναι ότι στη χώρα μας ύπάρχει ή δικτατορία της εργατικής τάξης, δικτατορία που άσκειται από το κόμμα για λογαριασμό της ίδιας της εργατικής τάξης. Στην πράξη, αυτή ή θεμελιώδης άρχή περιορίζεται, με την έγνοια ότι ή τέτοια δικτατορία άσκειται για λογαριασμό του κόμματος από τόν έμμιθο μηχανισμό του ίδιου του κόμματος. Δηλαδή από το πρεζίντιουμ και τη γραμματεία της Κ.Ε., από

τοὺς γραμματεῖς, ἀπ' τὸν μηχανισμό γενικά. "Ὅσο γιὰ τὸ κα-
θαυτὸ κόμμα — δηλαδὴ γιὰ τὰ μέλη καὶ γιὰ τὰ ἐκλεγμένα ὄρ-
γανα, μὲ ἐξάιρεση τοῦ πρεζίντιουμ — δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὄργανα
ποῦ ἐκτελοῦν τὶς ἐντολὲς τοῦ μηχανισμοῦ.

"Ἔστω κι ἂν θέλουμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι μιὰ τέτοια ἀντί-
ληψη τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, σύμφωνα μὲ τὴν
ὁποία ἀσχεῖται ἀπὸ τὸ κόμμα γιὰ λογαριασμό τῆς ἐργατικῆς
τάξης, εἶχε μιὰ δικαιολόγησι τὴν περίοδο ποὺ ἀκολούθησε
ἀμέσως μετὰ τὴν ἡττα τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τὴν κατάληψη τῆς
ἐξουσίας, ὅπωςδήποτε δὲν μπορούμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι θὰ
πρέπει νὰ παραμείνει μόνιμα τέτοια ἡ κατάσταση ἐνὸς ὠριμου
πιά σοσιαλιστικοῦ κράτους. "Υστερα ἀπὸ ἕνα τέταρτο αἰῶνα
σοσιαλισμοῦ ὁ Λαὸς μας ἔχει τώρα πιά ἐνστερνιστεῖ τὸ σοσιαλι-
σμὸ καὶ ὑπερασπίζει στὴ συντριπτικὴ του πλειοψηφία μιὰ τέ-
τοια κοινωνικὴ τάξη. "Εκεῖνο τὸ ἔξι ἢ ἑπτὰ τοῖς ἑκατὸ τῶν Τσε-
χοσλοβάκων πολιτῶν ποὺ ἦταν ἀποφασιστικὰ ἀντισοσιαλιστές,
εἶναι πιά ἀντίπαλοι χωρὶς δύναμη καὶ χωρὶς ὁποιαδήποτε προ-
οπτικὴ καὶ δὲν προσπαθοῦν οὔτε νὰ ἐνεργητικὰ ν' ἀλλάξουν
τὴν ὑπάρχουσα κοινωνικὴ τάξη. Καὶ ὅτι τέτοια ὑπῆρξε ἡ δύ-
ναμη αὐτῆς τῆς πολιτικῆς κατηγορίας πολιτῶν, μᾶς ἐπιβεβαιώ-
θηκε ἀπὸ πολυάριθμα τεστ ποὺ πραγματοποιήθηκαν τὸ 1968.
"Απὸ τὰ ἐνεργὰ ἄτομα ἢ τὶς ἐνεργὲς μικρὲς ομάδες τέτοιων κα-
τηγοριῶν ἔλειπε μιὰ μαζικὴ ἐπιρροή.

"Ἡ διαχείριση κάθε πράγματος, ὅλης τῆς χώρας καὶ αὐτοῦ
τοῦ ἴδιου τοῦ πεπρωμένου τῶν πολιτῶν, εἶναι ἐμπιστευμένη στὸ
μηχανισμό τοῦ κράτους καὶ τοῦ κόμματος. "Αν αὐτὴ ἡ διαβε-
βαίσιμος εἶναι ἀληθινὴ κατὰ 100 ἢ μόνον κατὰ 95%, δὲν ἀλλάζει
τίποτε ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ πράγματος. Ποῦ εἶναι ἡ συμμετοχὴ
τοῦ λαοῦ — συμπεριλαμβανομένης κι ἐκεῖνης τῆς ἐργατικῆς τάξης
— στὶς ἀποφάσεις ποὺ τὸν ἀφοροῦν, στὴ δημιουργία τῆς πολιτι-
κῆς, στὴν ἐκτέλεσή της καὶ στὸν ἐλεγχό της; Πῶς μπορεί νὰ
ἐκδηλωθεῖ ἡ πρωτοβουλία τῶν ἐργαζομένων, τῶν διανοουμέ-
νων, τῶν οἰκονομολόγων καὶ τῶν ἐπιστημόνων, ἂν ἡ δραστηριό-
τητά τους εἶναι ρυθμισμένη ἀπὸ «νόμους» δοσμένες ἀπὸ ἕνα μὴ
εἰδικευμένο γραφειοκρατικὸ μηχανισμό; Ποῦ εἶναι τὰ «σοσια-
λιστικὰ» δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη, ἂν κι αὐτὰ
«παραχωροῦνται» ἀπ' τὸν μηχανισμό τοῦ κόμματος ἢ ἀντίθετα
ἀφαιροῦνται ἀπὸ κείνους τοὺς πολίτες ποὺ ἀρνοῦνται νὰ σκέ-
φονται κατὰ τὸν καθορισμένο ἀπὸ τὸν μηχανισμό καὶ τὴν ἡγεσία
τοῦ τρόπου; Καὶ οὕτω καθέξής.

Καὶ αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγώνα ὁλό-
κληρον γενεῶν ἐργαζομένων γιὰ τὴ δική τους ἀπελευθέρωση
καὶ τὴν ἀπελευθέρωση ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος; Ποιὸς πρόδωσε
τὸ πρόγραμμα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπανάστασης; Ποιὸς εἶναι
ἀποστάτης καὶ ὀππορτουניστὴς, ἂν θεωρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀποψη
τοῦ ἱστορικοῦ ἀγώνα τῶν ἐργαζομένων, γιὰ μιὰ καινούργια
τάξη, ἀληθινὰ ἀνθρώπινη, γιὰ μιὰ σοσιαλιστικὴ τάξη; Δὲν εἴμα-
στε βέβαιοι ὅλοι ἐμεῖς, ὅσοι στὰ 1968 ἀγωνιστήκαμε γιὰ τὴν διόρ-
θωση τῶν παραμορφώσεων καὶ τῶν ἀνθυλασιδίων, γιὰ μιὰ σο-
σιαλιστικὴ δημοκρατία, γιὰ τὴν ἀνθρωπιά τῆς σοσιαλιστικῆς
τάξης, γιὰ ν' ἀνοίξουν οἱ πόρτες στὴν πρόοδο καὶ στὴν ἐπιστήμη
σὲ ὅλα τὰ πεδία τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι οὔτε ὁ λαὸς
μας, ὁ ὁποῖος στὰ 1968 ὑποδέχθηκε μὲ τέτοιον αὐθορμητισμὸ τὴ
νέα κομμουνιστικὴ πολιτικὴ καὶ τὴν ἔκανε δική του.

Οἱ ἀποστάτες καὶ οἱ ὀππορτουניστὲς πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν
ἀλλοῦ. Δὲν εἴμαστε ἐμεῖς!

ΕΡ: Ποῦ βλέπετε σεῖς τὶς κύριες ἀσυμφωνίες ἀνάμεσα στὴ θέση
σας καὶ σ' ἐκεῖνη τῆς τωρινῆς κομματικῆς καὶ κρατικῆς ἡγεσίας
τῆς Τσεχοσλοβακίας;

ΑΠ: Οὐσιαστικὰ ἔχω ἡδὴ ἀπαντήσει σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτηση. "Αν
πρέπει τώρα νὰ ἀνακεφαλαιώσω τὴν ἀπάντησή σ' ἐμὲ μιὰ μόνον
φράση, θὰ πῶ ὅτι τέτοια ἀσυμφωνία ὑπάρχει στὴν κρίση γιὰ τὰ
γεγονότα τῆς 21ης Αὐγούστου 1968 καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς κυ-
ριαρχίας ἀνάμεσα σὲ κομμουνιστικὰ κόμματα καὶ σὲ σοσιαλι-
στικὰ κράτη, καθὼς ἐπίσης στὴν ἀξιολόγησή τοῦ προβλήματος
τῆς δικτατορίας καὶ κατὰ συνέπεια τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρα-
τίας, γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνον στὸ οὐσιαστικόν.

Θά 'θελα νὰ πῶ ἀκόμα λίγα λόγια πάνω σὲ τέτοια ζητήματα.
"Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1968 ἀπειληθήκαμε ἀπ'
τὴν ἀντεπανάστασή ἢ ὅτι τὴν εἴχαμε κυριολεκτικὰ μέσα στὸ
σπίτι, εἶναι ἕνα προπαγανδιστικὸ κατασκευάσμα. Στὴ χώρα μας
δὲν ὑπῆρχαν δυνάμεις ποὺ θὰ μπορούσαν ν' ἀφαιρέσουν τὴν
ἐξουσία ἀπ' τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα καὶ νὰ καθορίσουν μιὰ
μεταβολὴ στὴν ὑπάρχουσα κοινωνικὴ τάξη. Περίπου τὸ 90%

τῶν πολιτῶν ὑπεράσπιζε αὐθόρμητα τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀνέ-
πτυξε τότε τὸ Κ.Κ.ΤΣ. Οἱ ἀκραῖες ὑπερβολὲς μερικῶν δημο-
σιογράφων ἢ λίγων ἄλλων συγγραφέων, ἀρθρῶν ἢ λόγων, δὲν
προκαλοῦσαν στὴν πραγματικότητα κανένα βαθὺ ἀντίτυπο,
οὔτε ἐπηρέαζαν τὸν τρόπο τῆς σκέψης τῶν μαζῶν, ἔστω κι ἂν
κάποτε προκαλοῦσαν ἀρκετὸ θόρυβο!

"Ἡ κύρια καὶ καθοριστικὴ αἰτία τῆς στρατιωτικῆς ἐπέμβα-
σης ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτεμβρίου 1968 ἐπρό-
κειτο νὰ διεξαχθεῖ τὸ συνέδριο τοῦ κόμματος, ποὺ θὰ ἐπιδιοκί-
μαζε τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε τότε τὸ κόμμα καὶ θὰ ἀπέ-
κλειε ἀπὸ τὶς ὑπεύθυνες θέσεις τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πρὶν
ἀπ' τὸ Γενάρη πολιτικῆς. Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἔπρεπε νὰ ἐμπο-
διστεῖ μὲ κάθε θυσία, ἀκόμα καὶ μὲ τὰ ὅπλα, ἂν δὲν ὑπῆρχαν
ἄλλα διαθέσιμα μέσα. "Υπῆρξε αὐτὸς ὁ καθοριστικὸς λόγος ποὺ
προσδιόρισε ἀκόμα καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς στρατιωτικῆς ἐπέμ-
βασης, μὰ ποὺ δὲν ἀποκλείει ἐντελῶς τὴν παρουσία ἄλλων λό-
γων.

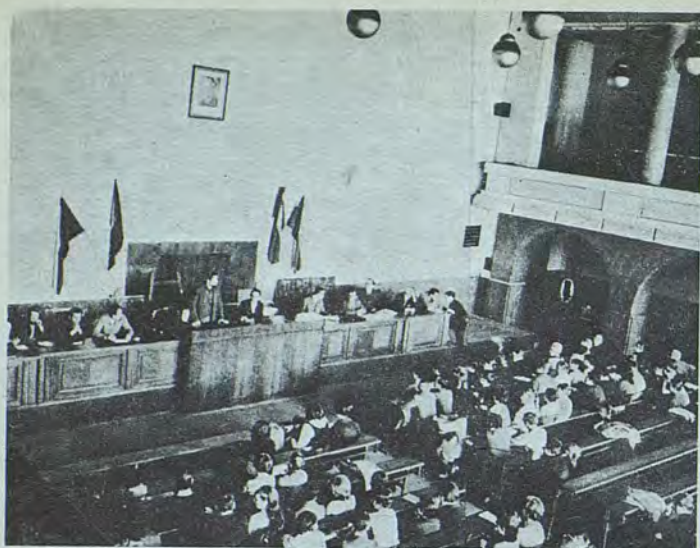
Πῶς μπορῶ νὰ δεχτῶ — ἡ ἀκόμα περισσότερο νὰ ἐπιδιοκί-
μῶ — τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ στὸν ὁποῖο ἀνήκει
— ἐνὸς λαοῦ ποὺ ἐπιπλέον ἔχει ἐνστερνιστεῖ τὸν σοσιαλισμὸ —
παραβιάζεται καὶ καταπατιέται; Τὸ γεγονὸς ὅτι καταργοῦνται
ὅλοι οἱ κανόνες ποὺ ρυθμίζουν τὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν κομμά-
των καὶ τῶν κρατῶν, τὸ γεγονὸς ὅτι μεταχειρίζονται σὰν κουρε-
λόχαρτα τὶς δηλώσεις τοῦ διεθνoῦς ἐργατικοῦ καὶ κομμουνιστι-
κοῦ κινήματος γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν;

Πόσες διαφορετικὲς ἐκδοχὲς υἱοθετήθηκαν γιὰ νὰ συγχύ-
σουν τὶς ἰδέες τοῦ κόσμου γιὰ τὴν κυριαρχία! "Ὁ πολίτης, «ὁ
ἄνθρωπος τοῦ δρόμου» ὅπως λέγεται, ἔχει ἕνα κανονικὸ μυαλὸ
καὶ ἐπομένως ξέρεי πολὺ καλά ὅτι ἡ τσέχικη καὶ σλοβάκικη
χώρα ἀνήκει ἐδῶ καὶ 1500 χρόνια στοὺς Τσέχους καὶ στοὺς
Σλοβάκους, καὶ ὅτι τὶς ὑποθέσεις ποὺ ἀφοροῦν αὐτὴ τὴ γῆ κι
αὐτὸ τὸ λαὸ πρέπει νὰ τὶς διαχειρίζονται καὶ νὰ τὶς διευθύνουν
οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι. Ταντόχρονα, πρέπει νὰ τηροῦνται μὲ
τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ οἱ συμφωνίες καὶ οἱ ἀνειλημμένες ὑπο-
χρεώσεις μὲ τοὺς συμμάχους καὶ φίλους λαούς. "Αλλὰ τί εἶναι
αὐτὴ ἡ «περιορισμένη κυριαρχία», ἡ «ταξικὴ» κυριαρχία, ἡ
ὑποταγμένη στὸ διεθνισμὸ κυριαρχία, ἡ ἄλλες παρόμοιες σοφι-
στείες, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἕνας λαὸς θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος
νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὰ ἀναπαλλοτρίωτα δικαιώματά του νὰ
ἀποφασίζει γιὰ τὶς τύχες του καὶ γιὰ τὶς τύχες τῆς γῆς του, πρὸς
ὄφελος κάποιου ἄλλου, ἔστω κι ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ ἀγαπημέ-
νος ἀπὸ τοὺς συμμάχους; Τί τὸ κοινὸ ἔχει μιὰ τέτοια θεωρία μὲ
τὸν ἀληθινὸν διεθνισμὸ, μὲ τὸν σοσιαλισμὸ; "Αν κάποιος «παρα-
χωρεῖ» αὐτὰ τὰ δικαιώματα, ἂν παραχωρεῖ τὴν κυριαρχία τοῦ
δικοῦ τοῦ κράτους καὶ τοῦ δικοῦ τοῦ λαοῦ σὲ ἄλλους ἀρχηγούς
ἢ σὲ ἄλλα κράτη, εἶναι σαφὲς ὅτι δωρίζει κάτι ποὺ δὲν τοῦ
ἀνήκει. Οὔτε ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος, οὔτε ὁλόκληρο τὸ κόμμα,
οὔτε ἡ κυβέρνηση καὶ οὔτε καν ἡ τωρινὴ γενιά μπορεί νὰ παρα-
χωρεῖ σὲ κάποιον τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τοῦ λαοῦ νὰ διαχει-
ρίζεται τὴ δική του χώρα, ἐπειδὴ ἡ κυριαρχία τῆς χώρας μας
ἔχει μονάχα ἀνατεθεῖ σ' ὅλους ἐμᾶς ἀπὸ τὴν προηγούμενη γενιά,
ἔτσι ποὺ ἐμεῖς νὰ εἴμαστε μόνον οἱ πρόσκαιροι διαχειριστές της.
"Ἡ προσεχὴς γενιά εἶναι προορισμένη νὰ τὴν πάρει ἀπὸ μᾶς γιὰ
νὰ τὴ μεταδώσει — ὅπως σ' ἕναν ἀγώνα σκυταλοδρομίας — στὴ
γενιά ποὺ θ' ἀκολουθήσει. Δὲν μπορεί λοιπὸν νὰ παραχωρηθεῖ
αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀναπαλλοτρίωτο. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς δημοκρα-
τίας καὶ τῆς δικτατορίας ἔχω ἤδη μιλήσει.

ΕΡ: "Ὁ Δρ. Χούζακ, ὁ Βασίλ Μπίλακ, ὁ "Αλοῖζ "Ιντρα καὶ ἄλλοι
ἐπαναλαμβάνουν συχνὰ ὅτι ἡ πολιτικὴ πορεία ποὺ ἀκολουθεῖ-
ται ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἡ μοναδικὰ σωστὴ καὶ δυνατὴ. Κατὰ τὴ
γνώμη σας, ὕστερα ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1968 ὑπῆρχε κάποια
ἄλλη δυνατὴ ἐναλλακτικὴ λύση;

ΑΠ: "Υπῆρχε, ἔστω κι ἂν ἦταν ἐπιβαρυνμένη μὲ δυσκολίες. Στὸ
πρωτόκολλο τῆς Μόσχας τοῦ Αὐγούστου 1968, ποὺ ὑπογρά-
φτηκε ἀπὸ μᾶς μετὰ τὴν κατοχὴ τῆς χώρας, ὑπάρχει ἕνα ἄρθρο
ποὺ λέει ὅτι δὲ θὰ μᾶς ἀπαγορευόταν νὰ συνεχίσουμε τὴν πολι-
τικὴ τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τοῦ Γενάρη. Καὶ πάνω σ' αὐτὸ πλη-
ροφορήσαμε τὸ κόμμα καὶ τὸ λαὸ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή
μας στὴν Πράγα. Μὰ τὸ συνεχὲς σαμποτάρισμα τῶν προπα-
θειῶν μας προκαλοῦσε μιὰ συνεχὴ καὶ λανθάνουσα ἔνταση σ'
ὅλη τὴ χώρα, ἐπειδὴ ὁ Λαὸς καταλάβαινε ὅτι ἀπειλοῦνταν θα-
νάσιμα ἡ δική του πολιτικὴ. "Ἡ αἴσθησις τοῦ λαοῦ ἦταν σωστὴ,
καὶ ἔμενε συμπληρῆς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Γενάρη. Μιὰ τέτοια
ἐξαιρετικὴ ἐνότητα χτυπήθηκε καὶ χαρακτηριστικῶς κατεξοχήν

Στό Πανεπιστήμιο της Πράγας, ένα από τα πιο παλιά του κόσμου, φοιτητές και καθηγητές εκλέγανε όργανα σε δημοκρατικούς οργανισμούς αυτοδιοίκησης. Αυτό ευχαρίστησε τους φοιτητές, που έπαψαν να δημιουργούν προβλήματα στην κυβέρνηση.

σαν ψεύτικη. Η ενότητα της ήγεςίας του κόμματος, στην κορυφή του, και η συνεπής απόφαση να εφαρμόσει μια τέτοια πολιτική – έστω και με τις διορθώσεις και με τρόπο πιο πειθαρχημένο απ' ό,τι είχε αναπτυχθεί πριν απ' τον Αύγουστο – θα μπορούσαν να επιτρέψουν να ξεπεραστούν στο κράτος μας όλα τα εμπόδια της κατάστασης. Μά, αντίθετα, στην κορυφή δεν υπήρχε ενότητα και κατά συνέπεια δεν υπήρχε ούτε μια σταθερή πολιτική πορεία. Ένω ένα μέρος του κόμματος παρέμενε στις θέσεις της πολιτικής του Γενάρη, ένα άλλο μέρος – χρησιμοποιώντας την ξένη υποστήριξη – πέρασε σε μιαν άλλη βάρκα που όφειλε βαρβαρία ν' αλλάξει κατεύθυνση, ώσπου να πλεύσει σε κατεύθυνση όλως διόλου αντίθετη από την πορεία του Γενάρη.

ΕΡ: Τους τελευταίους μήνες έγιναν στην Τσεχοσλοβακία αρκετές πολιτικές δίκες. Πρόκειται στ' αλήθεια για μιαν επιστροφή στην κατάσταση της δεκαετίας του 1950;

ΑΠ: Νομίζω πως όχι. Έστω κι αν είναι αληθινό ότι έγιναν ήδη διάφορες δίκες και υπάρχουν επίσης πρόσωπα στη φυλακή χωρίς δίκη.

Στά 1971 δεν είναι πια δυνατό – νομίζω – να συλλάβουν δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους και να τους κλείσουν στη φυλακή. Δεν είναι πια δυνατό να κατασκευάσουν κατηγορίες ενάντια σε χιλιάδες ανθρώπους και μετά να τους υποχρεώσουν να υπογράψουν εκείνες τις επινοήσεις και να τις επιβεβαιώσουν μπροστά στο «δικαστήριο». Ίσως να μην είναι πια ούτε καν δυνατό να εκτελεστούν δεκάδες άθωα πρόσωπα. Νομίζω πως όλ' αυτά δεν είναι πια δυνατό. Η δύναμη της παγκόσμιας κοινής γνώμης και το αποδιδόμενο βάρος στις επίσημες δηλώσεις των κρατών είναι σήμερα πολύ διαφορετικό απ' ό,τι είκοσι χρόνια πριν. Επίσης η δύναμη, οι εμπειρίες και ο βαθμός πληροφόρησης του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος είναι τώρα πια πολύ διαφορετικές.

Μά είναι τρομερό μόνο εκείνο που συνέβη είκοσι χρόνια πριν; Ίσως δεν είναι τρομερό επίσης άλλα γεγονότα και άλλες μέθοδοι. Δεν είναι ίσως τρομερό το γεγονός ότι στη χώρα μας, πάνω από μισό εκατομμύριο μέλη του κόμματος διαγράφηκαν ή αποχώρησαν αυθόρμητα από το κόμμα, για διαφωνία με την πολιτική του, και ότι σε συνέχεια τους στερούν τη δυνατότητα εργασίας στον τομέα τους, καθώς επίσης και τα μέσα της ύπαρξης; Μά δεν πρόκειται μονάχα για ζητήματα που αφορούν την υλική ύπαρξη. Επίσης παρευρισκόμαστε λ.χ. στην έκκαθάρση της πνευματικής δραστηριότητας, στην ερήμωση του σχολείου, κ.ά.

ΕΡ: Πώς θα χαρακτηρίζατε εσείς, σε συντομία, τ' αποτελέσματα της ήγεςίας του Χούζακ απ' τον Απρίλη του 1969 ίσαμε σήμερα;

ΑΠ: Σ' αυτά τα δυο χρόνια όλες οι προσπάθειες της ήγεςίας του κόμματος και των εξαρτημένων απ' αυτήν οργάνων απέβλεπαν στην έκκαθάρση των γνώμων, των αποφάσεων και των αποτε-

λεσμάτων της πολιτικής του 1968. Υπήρξαν δυο χρόνια άρνησης. Τα πάντα χαρακτηρίστηκαν λαθεμένα και ρεβιζιονιστικά. Όλα έπρεπε να καταστραφούν συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπων. Η κατοχή της χώρας μας από μέρους των στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας έπρεπε να εξαρθεί καθολικά σαν ένα θείο δώρο.

Μια τέτοια προσπάθεια, που έφτασε στον πιο τυφλό φανατισμό και στον κυνισμό, εξάντλησε όλες τις ενέργειες του κόμματος και της ήγεςίας του και έθεσε το κόμμα σε μια κατάσταση απομόνωσης σε σχέση με το Λαό. Απονέκρωσε τη δραστηριότητα του λαού, ερήμωσε το πνεύμα του και τον βύθισε σε μια κατάσταση λήθαργου. Θά αντιπαρατηρηθεί πως η ζωή συνεχίζεται, πως η βιομηχανία, η γεωργία, τα μέσα μεταφορών εργάζονται. Φυσικά εργάζονται: αυτά εργάζονται πάντοτε, σε κάθε καθεστώς, αφού απ' αυτά εξαρτάται αυτή η ίδια η ζωή του κόσμου. Αλλά πως εργάζονται; Ο λαός δεν θεωρεί σαν δική του τη σημερινή πολιτική του κράτους, και κατά συνέπεια ποιοθετείται ανάλογα. Το μέρος του λαού που θεωρεί σά δική του την τωρινή πολιτική αποτελεί μόλις το 10% του πληθυσμού. Το μέλλον θά μας επιβεβαιώσει αν τα πράγματα είναι αληθινά έτσι. Εγώ είμαι πεπεισμένος πως ναι. Οι προσπάθειες των προπαγανδιστών δεν μπορούν ν' αλλάξουν τίποτα, και δεν κάνουν άλλο από το να ερεθίζουν το λαό και να προκαλούν την αγανάχτησή του.

ΕΡ: Θά θέλατε να πείτε ποιά σημασία είχε, κατά τη γνώμη σας, για το Κ.Κ.ΤΣ. και για την Τσεχοσλοβακία το ΧΙ Συνέδριο;

ΑΠ: Το συνέδριο δεν έφερε τίποτε το θετικό. Η πρόοδος στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού και της οικονομίας θά ναι κοινιστική, αργή, αμελητέα. Από τη στιγμή που οι μάζες και οι διανοούμενοι ταπεινώθηκαν και διώχθηκαν από κάθε δραστηριότητα, είναι δύσκολο να περιμένουμε απ' αυτούς την πρωτοβουλία και το ζήλο στην εργασία. Είναι πράγματα που συμφωνούνε όπως ή φωτιά με το νερό. Το ένα καταστρέφει και εξαφανίζει το άλλο, και χωρίς το λαό δεν έγινε ποτέ τίποτε το μεγάλο. Η τωρινή ήγεςία του Κόμματος και οι σύμβουλοί της θά έχουν ευκαιρία να πεισθούν γι' αυτό, από τη στιγμή που αγνοούν την πείρα του παρελθόντος.

ΕΡ: Εντούτοις η τσεχοσλοβακική ιστορία δεν τελειώνει βέβαια με το ΧΙ συνέδριο. Υποθέτω πως ένας άνθρωπος που συμμερίζεται τις πολιτικές ιδέες σας, θά πρέπει να είναι ιστορικά αισιόδοξος. Έχετε ίσως ιδιαίτερους λόγους – σχετικούς με την τσεχοσλοβακική κατάσταση – για να είστε αισιόδοξος, πέρα από τους γενικούς λόγους που πηγάζουν από τους νόμους της ιστορικής εξέλιξης;

ΑΠ: Ίσως ναι. Η ιστορία της Τσεχοσλοβακίας δεν τελειώνει με το ΧΙ συνέδριο, αλλά ούτε αρχίζει μ' αυτό. Και ούτε καν αρχίζει με την άνοδο στην εξουσία αυτών η εκείνων των άρχηγων. Υπήρξαν ήδη πολλά συνέδρια και πολλά ακόμα θ' ακολουθήσουν. Το ίδιο ισχύει για τους άρχηγους.

Όταν, πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ο φασισμός εξελίχθηκε γύρω από τη χώρα μας, ο τσεχοσλοβακικός λαός μπόρεσε να αντιδράσει και να ξεγερωθεί ενάντια σε κείνο το δηλητήριο και σε κείνη την τυραννία. Μονάχα η δυσαναλογία των δυναμειών και η προδοσία του Μονάχου έσπασαν την αντίστασή του.

Όταν ο Χίτλερ χτύπησε τη Σοβιετική Ένωση δεν απόχτησε ούτε έναν Τσέχο στρατιώτη σά σύμμαχο σε κείνον το βρώμικο πόλεμο.

Ο λαός μας διάλεξε ελεύθερα το σοσιαλισμό και τον θεωρεί δική του υπόθεση.

Το 1968 ο τσέχικος λαός υποδέχτηκε τόσο αυθόρμητα και με μια πλειοψηφία τόσο συντριπτική το πρόγραμμα του κομμουνιστικού κόμματος, το πρόγραμμα του δημοκρατικού σοσιαλισμού, ώστε το κομμουνιστικό κόμμα απόχτησε τότε μια τέτοια δύναμη και ένα κύρος τόσο φυσικό, που δεν είχε αποχτήσει ποτέ πριν. Και ο λαός διατηρεί και τώρα τον ίδιο σεβασμό για το πρόγραμμα του 1968. Αυτός ζει με την πεποίθηση πως αυτοί οι καιροί θά περάσουν, ότι θά υπάρξει μια μεταβολή στη συμπεριφορά των συμμάχων μας σε σχέση με την πολιτική που αναπτύξαμε στα 1968 και ότι μ' αυτό θά πραγματοποιηθεί επίσης η εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στην Τσεχοσλοβακία και στις άλλες χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας – προπαντός με τη Σοβιετική Ένωση – που τώρα δεν είναι κανονικές.

Ο λαός και η Δημοκρατία της Τσεχοσλοβακίας δεν αποτε-

Τὰ στρατεύματα τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας τερμάτισαν βίαια τὴν «Ἀνοιξη τῆς Πράγας». Ὅμως, οἱ Σοβιετικοὶ στρατιῶτες δὲν φέρθκαν σὰν στρατὸς κατοχῆς κι οὔτε τοὺς ἀντιμετώπισαν ἔτσι οἱ Τσέχοι ἀφοῦ καταλάγιασαν τὰ πρῶτα πάθη.

Ἡ ἀτέλειωτη παραμονὴ στὴ Μόσχα τῆς ἀνωτάτης ἡγεσίας τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἡ ἔλλειψη σίγουρων πληροφοριῶν, οἱ ἀναπόφευκτες ὑπερβολικὲς φήμες, ἔπεισαν τοὺς ἐργάτες νὰ κηρύξουν μιὰ γενικὴ ἀπεργία διαμαρτυρίας, ποὺ εἶχε ἐντυπωσιακὴ ἐπιτυχία. Ἡ ἀπεργία – κι οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ τὴν συνόδευαν – ἐξελίχθηκε μὲ ἀπόλυτη τάξη καὶ δὲν παρεμποδίστηκε.

Στὴ διάρκεια τῆς δραματικῆς ἐβδομάδας ἀπὸ τὶς 21 ὡς τὶς 28 Αὐγούστου 1968, οἱ σχέσεις τῶν στρατευμάτων κατοχῆς καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ὑπῆρξαν πολὺ τεταμένες. Ἐδῶ ἕνας ἐργάτης ἐξηγεῖ σὲ μιὰ ὁμάδα σοβιετικῶν στρατιῶτες ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ κατάσταση.

λοῦν ἕναν παράγοντα τόσο ἀσήμαντο στὸ χάρτι τῆς Εὐρώπης, ὥστε νὰ μὴν ἀξίζουν νὰ γίνονται σεβαστοί. Γιὰ τοὺς συμμάχους καὶ γιὰ τοὺς γείτονες δὲν μπορεῖ οὔτε θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀδιάφορο πὼς αὐτὸς ὁ λαὸς κι αὐτὴ ἡ χώρα ἀπωθοῦνται πάντοτε μὲ δύναμη στὴν ἀντιπολίτευση καὶ βρίσκονται στὴ θέση νὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἐλευθερία. Ἡ «ἡρεμία» ποὺ βασιλεύει σὲ μᾶς εἶναι ἐνεργητικὴ. Ὁ λαὸς μας εἶναι σὰν ἕνας γιατρός ποὺ ἀγρυπνᾷ πάνω στὸν ἄρρωστο, ἔτοιμος νὰ ἐπέμβει ἀμέσως μόλις ἐκδηλωθεῖ ἡ κρίση. Εἶναι μιὰ κατάσταση ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ ὀργανωθεῖ: ὑπάρχει ἤδη!

ΕΡ: Τὸ προοδευτικὸ κίνημα στὴν Τσεχοσλοβακία εἶναι ἕνα μέρος τοῦ παγκόσμιου προοδευτικοῦ κινήματος. Κατὰ τὴ γνώμη σας, τί θὰ ἔπρεπε νὰ κάνουν οἱ παγκόσμιες προοδευτικὲς δυνάμεις γιὰ μιὰν ἀποτελεσματικὴ βελτίωση τῆς κατάστασης στὴ χώρα σας;

ΑΠ: Προπαντὸς νὰ μὴν ἐπιτρέψουν νὰ πέσει ἡ αὐλαία γύρω ἀπὸ τὴ χώρα μας. Πρέπει νὰ γνωρίζουν τί γίνεται σὲ μᾶς. Τὰ πράγματα ποὺ μποροῦν νὰ γίνον καὶ ποὺ γίνονται ἀποτελεσματικὰ πίσω ἀπ' τὴν αὐλαία, δὲν μποροῦν ἀντίθετα νὰ γίνουν στὴν ἀνοιχτὴ σκηνή. Αὐτὸ ὑπῆρξε καὶ εἶναι πάντοτε ἕνας παράγοντας μεγάλης σημασίας. Καὶ σημαίνει νὰ τεθεῖ σὲ ἐφαρμογὴ ὁ διεθνισμός.

Ὅσο, ἐγὼ θεωρῶ τὴν 21η Αὐγούστου 1968 καὶ τὴν κατοχὴ τῆς χώρας μας ἀπὸ μέρους τῶν στρατευμάτων τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας – ποὺ διαρκεῖ ἀκόμα – σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη προβλήματα, ὄχι μόνο τὰ δικά μας, μὰ δολέκληρου τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ καὶ κομμουνιστικοῦ κινήματος. Εἶναι ἕνα ἐμπόδιο ποὺ ῥίχτηκε γιὰ νὰ φράξει τὸ δρόμο ὄχι μονάχα στὸ σοσιαλισμὸ στὴν Τσεχοσλοβακία, ἀλλὰ σ' ὅλο τὸ διεθνὲς κίνημα. Ὁ λαὸς μας δὲ θὰ ἀναγνωρίσει ποτὲ τὸ τετελεσμένο γεγονός, δὲ θὰ παραδοθεῖ ποτέ, ἔστω κι ἂν θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ σηκώνει καθήμενὸν τὸ χέρι του γιὰ νὰ ψηφίσει τὴν ἀποστολὴ ἀποφάσεων ἢ εὐχαριστηρίων γραμμάτων γιὰ κείνη τὴν «ἀδελφικὴ βοήθεια». Ὅποιος σκέφτεται διαφορετικὰ τρέφει αὐταπάτες.

Εἶναι μιὰ ὑπεύθυνη συμπεριφορὰ νὰ ψάχνεις γιὰ διέξοδο ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ν' ἀναζητᾷς ἕνα συμβιβασμὸ καὶ τὴν εἰρήνευση. Ἐναν τέτοιο συμβιβασμὸ, ποὺ νὰ μὴν ἀφήνει οὔτε νικητὲς, οὔτε νικημένους, καὶ στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου ὁ τσεχοσλοβακικὸς λαὸς νὰ ἔχει τὴ μεταχείριση ἐνὸς κυρίαρχου λαοῦ μὲ πλήρη δικαιώματα. Ἐνα συμβιβασμὸ, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ μᾶς ἐξαναγκάζει νὰ παραδεχτοῦμε τὴν ἐκδοχὴ τῆς «ἀντεπανάστασης» στὰ 1968, ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπῆρχε. Νὰ σκέφτονται καὶ νὰ φροντίζουν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ν' ἀναζητοῦν τοὺς κατάλληλους δρόμους, μιὰ διέξοδο: αὐτὸ θὰ ἔπρεπε ν' ἀπασχολεῖ ὅλα τὰ ἀδελφὰ κόμματα, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται γιὰ ὑπόθεση μόνο δική μας.

Θὰ εἰπωθεῖ ὅτι εἶναι μιὰ αὐταπάτη; Ὅποιος σκέφτεται ἔτσι, παραιτεῖται ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξουν αὐθεντικὲς κομμουνιστικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ κόμματα καὶ στὰ σοσιαλιστικὰ κράτη καὶ συνεπῶς καὶ ἀπὸ τὴ δυνατότητα τῆς νίκης τους. Ἡ δική μας ὑπόθεση, εἶναι ὑπόθεση ὅλων.

Μετάφραση Ἑρμῆ Εὐαγγελίδη

Γιατί αυτά τα λόγια έχουν αξία

Του David Lajolo

Με τη δημοσίευση της συνέντευξης με το Σμορόφσκυ, έναν από τους πιο διακεκριμένους μαχητές της ευρωπαϊκής αντίστασης και έναν από τους πιο σταθερούς συνήγορους της ελευθερίας, που πλήρωσε πάντα προσωπικά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του για την υπεράσπιση του ιδανικού του της ελευθερίας και του σοσιαλισμού, εμείς, του «Τζιόρνι-Βιέ Νονόβε», εβδομαδιαίου περιοδικού της ιταλικής άριστερας, δεν έχουμε την πρόθεση να κερδίσουμε μια δημοσιογραφική επιτυχία. Κατάλαβα άμεσα μόλις η συνέντευξη έφτασε στα χέρια μας και τη διαβάσαμε υπεύθυνα, πώς θα ενδιέφερε όλο τον κόσμο, κι όχι μονάχα, με τρόπο πιο παθιασμένο, τα κόμματα των εργαζομένων.

Θυμηθήκαμε πρώτ' απ' όλα, ότι σε στιγμές, και τότε δραματικές και δύσκολες, ο 'Αντώνιο Γκράτσι δήλωνε πως η αλήθεια είναι πάντα επαναστατική, κι ότι ο Τζιάκομο Ματτεόττι για να πει την αλήθεια έχασε τη ζωή του. Κι ίσως αξίζει ν' αναφέρουμε μια φράση του Τόμας Μάνν, που υπήρξε μάρτυρας του δράματος μιάς εποχής, η οποία σαλπίζει κατά λέξη: «Μια αλήθεια που κάνει κακό, είναι πάντοτε προτιμότερη από μιάν ευχάριστη ψευτιά!»

Ζήσαμε τότε το δράμα της Τσεχοσλοβακίας, ώρα με την ώρα, με το ίδιο άγχος και πάθος των Τσεχοσλοβάκων εργατών, που υπήρξαν οι πρωταγωνιστές και τα θύματά του. Συνεχίσαμε από κείνες τις μέρες της «άνοιξης της Πράγας» και του «σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο» να μελετάμε βαθιά την κατάσταση, για να συνειδητοποιήσουμε ως το βάθος τους λόγους που προβάλλονταν από κείνες τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, για τη στρατιωτική τους επέμβαση. Τους εξετάσαμε ένα προς ένα, συζητώντας ήρεμα μ' εκείνους που δικαιολογούσαν την κατοχή σαν μια ανάγκη για να σωθεί ο σοσιαλισμός, κι επίσης μ' όποιον υποστήριζε πεισματικά πως η Ε.Σ.Σ.Δ. δεν μπορούσε ποτέ να σφάλλει. Όσο περισσότερο προσπαθήσαμε να αναλύσουμε τα γεγονότα της πρώτης περιόδου (τόν ένθουςιασμού των εργαζομένων, τις καινούργιες έγγραφες στά κόμματα, σ' ένα πλουραλισμό που άρχιζε να γίνεται πραγματικός, τη φλόγα των νέων, τη θέλγη συμμετοχή των εργατών) και εκείνα που ακολούθησαν (τη νέα σωστή πολιτική ύφεσης με τη Δυτική Γερμανία - που αποτελούσε, εν τούτοις, τις μέρες του δοκιμασμού την πιο βαριά κατηγορία για την Τσεχοσλοβακία - τις διαγραφές από τους πολιτικούς, πολιτιστικούς και συνδικαλιστικούς οργανισμούς πολλών εργαζομένων, κι ακόμα τις προσπάθειες για να δημιουργηθεί ένα κλίμα όμαλοποίησης, που δε θα 'ταν μονάχα στρατιωτικό και άστυνομικό), τόσο πιο πολύ έχουμε πεισθεί ότι εκείνο το δράμα μπορούσε και έπρεπε να είχε αποφευχθεί, ακριβώς για την υπεράσπιση του σοσιαλισμού και της ελευθερίας, της οποίας η σοσιαλιστική κοινωνία πρέπει να είναι ή πιο υψηλή έκφραση.

Νά γιατί σήμερα μπορούμε να πούμε πως τα λόγια του Σμορόφσκυ πρέπει να διαβαστούν άργα και προσεκτικά, όπως αυτός τα έγραψε, με το αίσθημα της ευθύνης ενός ανθρώπου που σ' όλες τις περιπτώσεις, ακόμα και μπροστά στο θάνατο, δεν παρατήρησε ποτέ από την εκλογή του σαν επαναστάτης κι απ' τον αγώνα για την απολύτρωση των εργαζομένων και για την ευτυχία του λαού. Τα λόγια του δεν μπορούν να ερμηνευθούν ούτε ως λόγια έκδικο-

σης, ούτε σαν επιδίωξη ρεβάνς, κι ακόμα λιγότερο σαν πρόκληση. Καταλήγουν ζητώντας για το λαό του και τη χώρα του ένα συμβιβασμό, δίχως νικητές και νικημένους, που να οδηγεί σε μιάν αθηνική ειρήνευση. Πάνω απ' όλα καταλήγουν λέγοντας με άκρα αποφασιστικότητα: η δική μας υπόθεση είναι υπόθεση όλων αυτών που πιστεύουν και θέλουν την επιβεβαίωση του σοσιαλισμού.

Νά, λοιπόν, ποιός είναι ο αληθινός λόγος που μās έσπρωξε στη δημοσίευση της συνέντευξης. Νά δώσουμε και μ' αυτό τον τρόπο μιά σοβαρή και υπεύθυνη συνεισφορά για να ξεκαθαριστούν στο έσωτερικό του σοσιαλιστικού κόσμου, αλλά επίσης και έξω απ' αυτόν (γιατί ήδη ο σοσιαλισμός, όπου βρίσκεται στην έξουσία κι όπου εργάζεται για να φτάσει, είναι καθοριστικό τμήμα του κόσμου), εκείνα που είναι τα πολλά σκοτεινά σημεία, οι πολλές αντιφατικές θέσεις, και για να συμβάλουμε να τελειώσουν οι βίαιες πολεμικές, οι έχθρικές πράξεις και, ιδιαίτερα, οι άπειλες σε στρατοκρατικό τόνο.

Ήδη, χρόνια πριν, απ' όλα τα επαναστατικά κόμματα, αρχίζοντας από κείνα της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Κίνας, είχε αναγνωριστεί και θεοπιστεί πως η μεγαλειώδης ανάπτυξη του σοσιαλισμού και η ολοένα πιο πλατιά ζώνη των χωρών που διευθύνονται από τους κομμουνιστές, έκαναν φανερό το δικαίωμα και το καθήκον κάθε κόμματος να επεξεργάζεται ανεξάρτητα τη δική του γενική πολιτική γραμμή, σύμφωνα με τις συνθήκες και τα συμφέροντα της χώρας του. Κι αυτό ακριβώς για να ενισχυθεί ο προλεταριακός διεθνισμός, ή άλληληγγύη ανάμεσα στα κόμματα, αναπτύσσοντας την ανταλλαγή απόψεων σε διμερείς επαφές, χωρίς πια την ανάγκη ενός κέντρου ή ενός κόμματος ή μιάς χώρας οδηγού. Ήταν στο βάθος η σωστή συνείδηση της ανάγκης για μιά καινούργια αναζήτηση, εκείνη της ένδεσης στη διαφορετικότητα. Δεν υπήρχε άλλος τρόπος πιο σωστός για να αναπτυχθεί και να κρατηθεί ένωμένο το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα και να προωθηθούν σ' όλες τις ηπείρους οι μάχες των εργαζομένων ενάντια στην εκμετάλλευση του ανθρώπου απ' τον άνθρωπο, για μιά δημοκρατία και πραγματική ελευθερία - δηλαδή για να φθάσουμε στο σοσιαλισμό ανάμεσα σ' ελεύθερους ανθρώπους.

Με την εγκατάλειψη αυτής της αρχής, έσπασαν οι σχέσεις ανάμεσα στα κόμματα, ανάμεσα στις χώρες, έγιναν πιο δύσκολοι, πιο αμφισβητούμενοι και περίπλοκοι οι αγώνες των λαών για την απελευθέρωσή τους, φθάσαμε στα σοβαρά τσεχοσλοβακικά, σοβιετοκινεζικά και πολωνικά γεγονότα.

Ακόμα και ο απαγχονισμός του γραμματέα του κομμουνιστικού κόμματος και του προέδρου των συνδικάτων του Σουδάν δεν κηλίδωσε με τροπή μονάχα αυτόν που πρόδωσε το λαό του και το απελευθερωτικό κίνημα, αλλά ζημίωσε σοβαρά το κύρος εκείνων των χωρών που μολονότι είχαν βοηθήσει το Σουδάν, στήθηκαν αντίχαρας να τον εμποδίσουν, ενώ ένα μεγάλο κράτος κι ένα μεγάλο κόμμα, όπως το κινεζικό, αντίάλασε μηνύματα και αντιπροσωπείες με την κυβέρνηση των δημίων, κυριολεκτικά κάτω απ' τον ίσκιο της κρεμάλας.

Ύστερ' απ' όλα αυτά, τα λόγια του Σμορόφσκυ αποχτούν ένα ακόμα πιο βαθύ πολιτικό, ανθρωπινό, κοινωνικό, επαναστατικό νόημα.

Είναι ποτέ δυνατό - αναρωτιούνται οι κομμουνιστές, οι σοσιαλιστές, οι απλοί εργαζόμενοι όλων των κόσμων - να βρίσκουν οι μεγάλες σοσιαλιστικές χώρες τον τρόπο και το χρόνο να συζητούν με τις Ένωμένες Πολιτείες και με τις άλλες καπιταλιστικές χώρες και να μην ξέρουν πια να συζητήσουν άναμεταξύ τους; Είναι δυνατό να παραμείνει το τσεχοσλοβακικό δράμα και η Κίνα να κάνει σε κάθε πεδίο κινήσεις και πολιτική που φαίνονται και είναι όλες σε καθαρή αντίθεση με την Ε.Σ.Σ.Δ. και τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες; Είναι δυνατό στην Ε.Σ.Σ.Δ. να διατυπώνονται θεωρίες πάνω στην περιορισμένη κυριαρχία, και στον κίνδυνο από την αυτονομία μερικών κομμάτων και στην Κίνα να κατηγορούνται σαν προδότες του σοσιαλισμού και σ' αρεβίζιονιστικά όλα τα κόμματα που δεν ακολουθούν τους γενικούς κανόνες και δε συμμορφώνονται τις φιλίες και τις έχθρότητές τους;

Όλα αυτά, χωρίς αμφιβολία, βρίσκονται σε αντίθεση με το μαρξισμό και ούτε βοηθούν την άλληληγγύη ανάμεσα στους λαούς και ανάμεσα στους ανθρώπους, ούτε δυναμώνουν τον αγώνα ενάντια στους έχθρους των λαών και των ανθρώπων. Όλα αυτά, υπονομεύουν στη βάση του τον ένθουςιασμό για τα ιδανικά και δεν είναι ο τελευταίος παράγοντας στο διασκορπισμό των νέων, ενώ κάνουν πιο έντονο το αίτημά τους, πού, σωστά, δεν είναι ή υπακοή σ' αυτόν ή σ' εκείνον τον αρχηγό, σ' αυτό ή σ' εκείνο το κόμμα, αλλά είναι αίτημα για μιά αθηνική συμμετοχή τους στη δράση και στη διεύθυνση.

Πρέπει να 'χουμε το θάρρος να επεξεργαστούμε τη νεκρή γραμμή,* εκείνη που ο μεγάλος Ούγγρος διανοητής, ο φιλόσοφος Λούκατς, υπέδειξε για το ξεπέρασμα κάθε δογματισμού και που είναι στην πράξη ο δρόμος του υπομνήματος της Γιάττας, του Παμύρο Τολιάττι, ο δρόμος όλων εκείνων που πιστεύουν στην ελευθερία και στο σοσιαλισμό.

Για τούτες τις σκέψεις που γράφουμε βιαστικά και για κείνες που θα κάνει κάθε τίμιος αναγνώστης, θεωρούμε έγκυρη, προορπετική αν και δραματική και έντονη, την έκκληση του Σμορόφσκυ (έτοιμοι, φυσικά, να φιλοξενήσουμε τις συνεντεύξεις των σημερινών κομματικών και κρατικών ήγετων της Τσεχοσλοβακίας).

Δεν απευθύνεται μονάχα στις χώρες, στα κόμματα, στις οργανωμένες δυνάμεις, απευθύνεται στον καθένα από μās, σ' όποιονδήποτε διάλεξε τον επαναστατικό δρόμο της ελευθερίας και μιάς κοινωνίας πιο δίκαιης και πιο ανθρωπίνης.

Davide Lajolo

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ: 'Ο Νταβίντε Λαγιόλο είναι γνωστός διανοούμενος της άριστερας, μέλος του 'Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος και διευθυντής του περιοδικού «Τζιόρνι-Βιέ Νονόβε».

* La linea morta.

ΠΩΣ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ ΑΥΤΟ ΤΟ
ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ δημοσιεύτηκε στὸ Ἰταλικὸ «Ἑσπρέσσο» καὶ περιλαμβάνει τὰ κυριότερα μέρη τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ντούμπτσεκ, πρώην γραμματέα τοῦ τσεχοσλοβάκικου κομμουνιστικοῦ κόμματος, στὴν Ἑθνικὴ Συνέλευση καὶ στὸ Σλοβάκικο Ἐθνικὸ Συμβούλιο. Τότε ὁ Ντούμπτσεκ ἦταν ὑπάλληλος στὴν Μπρατισλάβα, τῆς περιφερειακῆς διοίκησης γιὰ τὴ μηχανοποίηση τῶν δασικῶν ἔργων.

Σ’ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ ὁ Ντούμπτσεκ δὲν χτυπᾷ τὴν ΕΣΣΔ ἀλλὰ ἀντίθετα κατηγορεῖ τοὺς σημερινοὺς ἡγέτες ὅτι ὑποθάλλουν τὸν ἀντισοβιετισμὸ μὲ τὴ λαθεμένη τους προπαγάνδα. Ὅπως ἤδη μὲ τὸ γράμμα του στὴ χήρα Σμρκόφσκυ θέλει ὁ Ντούμπτσεκ νὰ γνωστοποιήσει στοὺς Σοβιετικοὺς ἡγέτες, ὅτι γιὰ τὸ μέλλον τῆς σοσιαλιστικῆς ὑπόθεσης εἶναι καλύτερο νὰ ὑπάρχουν στὶς ἀνατολικὲς χώρες ἡγέτες ποὺ βασίζονται μᾶλλον στὴ λαϊκὴ συγκατάθεση παρὰ στὴν παρουσία τῶν θωρακισμένων ἀρμάτων τους.

Μετὰ τὶς συνομιλίες τῆς Τσέρνα φάνηκε, γιὰ μιὰ στιγμή, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς σοβιετικοὺς καὶ στοὺς ἡγέτες τῆς «Ἀνοιξῆς» ξεκαθαρίστηκε κάθε παρεξήγηση. Ὁ Μπρέζνιεφ (ἀριστερὰ) μοιάζει νὰ πιστεύει καὶ πάλι στὸν Ντούμπτσεκ (δεξιὰ). Οἱ «συντηρητικοί», ἐν τούτοις, ἤθελαν ἀπλῶς νὰ κερδίσουν χρόνο.

ΓΙΑΤΙ ΠΡΟΔΩΣΑΤΕ!

Τοῦ ‘Αλεξάνδρου Ντούμπτσεκ.

Ὁ κύριος λόγος αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι καταπατήθηκαν ἡ δημοκρατία καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ νομιμότητα (...) Σ’ ἓνα ὁλοκληρωτικὸ σύστημα, σ’ ἓνα σύστημα προσοπι- κῆς ἐξουσίας, καθορίζεται τὸ πῶς κατάλληλο κλίμα γιὰ τὴν αὐθαιρέσια τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων, γιὰ τὴν κατάργηση τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ κόμματος καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ· μὲ διάφορους τρόπους καὶ μὲ διάφορα μέσα καταργεῖται στὴν πραγματικότητα ἡ ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας, ἀνοίγεται ἐλεύθερο τὸ πεδίο στὴν κατάχρηση τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν προνομίων στὶς ἐνοπλές δυνάμεις καὶ πάνω ἀπ’ ὅλα στὸ ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν. Ὁ «ἰστὸς τῆς ἀράχνης» τοὺς ἀπλώνει γιὰ ν’ ἀγκαλιάσει ἐπίσης καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τὴν εἰσαγγελία, ποὺ ἀπὸ καιρὸ ἔχουνε χάσει πιά τὸ πρόσωπό τους καὶ τὴν ἀποστολὴ τους. Στὴν πραγματικότητα εἶναι αἰχμάλωτοι τῶν ὁργάνων τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, ἀπ’ τὸ ὁποῖο ἐξαρτοῦνται ὁλοκληρωτικά. Δὲν μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ νομιμότητα, ὅταν ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἔχει στερηθεῖ τὴ δυνατότητα νὰ ἀντιταχτεῖ. Ἄν φτάνω σ’ ἓνα τέτοιο συμπέρασμα, ἔχω ὅλα τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ τὸ ὑποστηρίξω. Δὲν τὰ γράφω ὅλα αὐτὰ μόνο γιὰ νὰ ὑπερασπίσω τὸν ἑαυτό μου, μὰ γιὰ νὰ κατηγορήσω ἐπίσης στ’ ὄνομα ὅλων ἐκείνων ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι σχεδὸν ἀφανεῖς, καὶ γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς βρίσκονται πολὺ περισσότερο στὴ διάθεση ἐκείνου τοῦ ἰσοῦ τῆς ἀράχνης (...)

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γιορτασμῶν τῆς Πρωτομαγιάς, τῆς ἐπετείου τῆς σλοβάκινης λαϊκῆς ἐξέγερσης καὶ σ’ ἄλλες εὐκαι-

ρίες, ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος ζήτησε σωστὰ τὴν ἐλευθερία γιὰ τοὺς Χίλιανους πατριώτες καὶ γιὰ τὸ γραμματέα τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Χιλῆς Λουίς Κορβαλάν. Μὰ ποιά σημασία μποροῦν νὰ ἔχουν τέτοιες ἐκκλήσεις, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρθηκαν ἀπὸ μένα; Καὶ αὐτὰ συμβαίνουν σ’ ἓνα σοσιαλιστικὸ κράτος, ποὺ κυβερνιέται ἀπὸ κομμουνιστές, σὲ βάρος ἄλλων κομμουνιστῶν, διεθνιστῶν καὶ πατριωτῶν, τῆς ἰδίας μας τῆς χώρας καὶ τοῦ κόμματος.

Ἡ περίοδος ποὺ ἀκολούθησε τὸν Αὐγούστο τοῦ ‘68 διακρίνεται ἀκριβῶς ἐπειδὴ, μὲ τὴν πρόφαση τοῦ ἀγώνα ἐνάντια στὴν ἀντεπανάσταση (καθοδηγημένου ἐξ ἄλλου ἀπὸ σεχταριστικὲς θέσεις), δημιουργήθηκε μιὰ κατάσταση ποὺ τὴν ἐκμεταλλεύτηκαν γιὰ νὰ διαλύσουν τὴν ἐπίσημη πολιτικὴ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος, τῆς κυβέρνησης καὶ τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου. Ἀπὸ δῶ πῆγαε ὁ ἐκφοβισμὸς ὄχι μόνο τῶν τέως ὑπαλλήλων τοῦ κόμματος, τῆς κυβέρνησης, τῆς ἐθνικῆς συνέλευσης, τοῦ ἐπαναστατικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας, τοῦ γυναικείου κινήματος, τῶν ὁργανώσεων τῶν ἀντιστασιακῶν ἀντιφασιστῶν, τῶν ἐκπολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ὁργανώσεων καὶ ἄλλων συνιστώσων τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἑκατοντάδων χιλιάδων κανονικῶν μελῶν τοῦ κόμματος καὶ τῶν ἄλλων ὁργανώσεων. Ἐπίσημα αὐτὸ ὀνομάζεται «συνεπὴς ἐφαρμογὴ τοῦ ἡγετικοῦ ρόλου τοῦ κόμματος, ἀποκατάσταση τῆς θέσης καὶ τῆς ἐπιρροῆς του στὴν κοινωνία». Ὑπογραμμίζω τὴ λέξη «ἀποκατάσταση»

*Εἶναι δυνατὴ ἡ οἰκοδόμησις μιᾶς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας
δίκαιης καὶ ἀνθρώπινης; Εἶναι δυνατὴ, ἀπαντᾷ ὁ
Ντοῦμπσεκ, ἂν οἱ κομμουνιστὲς ὅλου τοῦ κόσμου
μπορέσουν νὰ ἐνωθοῦν ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους ποὺ
σκοτώσαν τὴν ἀνοιξὴ τῆς Πράγας.*

ἐπειδὴ στὴ συνεδρίαση τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1967, εἶχε ἀναγνωριστεῖ γενικὰ (καὶ σὲ συνέχειαν εἶχε ἐπιβεβαιωθεῖ στὴν ὁλομέλεια τοῦ Γενάρου καὶ στὶς ἐπόμενες τοῦ 1968) ὅτι τὸ κόμμα εἶχε χάσει τὴν ἐπιρροή του, ἐξαιτίας τῆς παραβίασης τῶν λενινιστικῶν κανόνων καὶ ἀρχῶν ἐργασίας τοῦ κόμματος, καὶ εἶχε πέσει σὲ μιὰ βαθιὰ κρίση. Ἐνας ἀπλὸς συλλογισμὸς ἐπιτρέπει λοιπὸν νὰ καταλάβουμε εὐκολὰ τὴν πράγμα «ἀνανεώθηκε» ἐδῶ (...)

Οὔτε τὰ ὄργανα τοῦ κόμματος εἶχαν κανένα λόγο νὰ με καταδιώξουν, ὅπως ἔκαναν μέσω τῶν ὁργάνων τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν. Ἀφιερώθηκα στὴν ἐργασία μου καὶ στὴν ἰδιωτικὴ καὶ οἰκογενειακὴ μου ζωὴ, μὰ δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτα: αὐτὴ ἡ καταδίωξις συνεχίστηκε γιὰ ὁλόκληρα χρόνια. Στὴν πραγματικότητά ἐμποδίστηκε νὰ κάνω τὴ δουλειά μου. Τὸ «ἀμάχημά μου» θεωρεῖται σὰν κληρονομικὸ καὶ ἐμπλέκει καὶ τοὺς οἰκείους μου ἐπίσης, γιὰτὶ ἓνα ἀνάλογο ἐνδιαφέρον ἐκδηλώνεται γιὰ ὅλη τὴν οἰκογένειά μου.

Πρέπει νὰ πῶ ὅτι ἔγραψα τὴ νεκρολογία γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ σύντροφου Σμοκρόφσκυ πολὺ βιαστικά. Αὐτὸ συνέβηκε γιὰτὶ ἓνα τηλεγράφημα τριῶν γραμμῶν κατακρατήθηκε παράνομα στὴν Πράγα. Δὲν μπορούσα νὰ περάσω σιωπηλὰ τὸ θάνατό του. Ἀπ' ὅσο ξέρω, ἴσαμε σήμερα δὲν τὸν ἀνακοίνωσε ἀκόμα ὁ ἐπίσημος τύπος. Ὑστερὰ ἀπὸ τὸ συλλυπητήριο γράμμα μου στὴ χήρα τοῦ Σμοκρόφσκυ, κλήθηκα στὸ ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν γιὰ μιὰ «συνομιλία» πέντε ὥρων. Ὑπερασπίστηκα καὶ ὑπερασπίζομαι πάντοτε τὸ περιεχόμενο ἐκείνης τῆς ἐπιστολῆς, ἔστω κι ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς θὰ μπορούσαν νὰ προσδιοριστοῦν καλύτερα κάποιες λεπτομέρειες.

Ἀπὸ κεῖνο τὸ γράμμα μου ἀμφισβητοῦνται καὶ —γιὰ νὰ τὸ ποῦμε εὐφημιστικά— ἀπορρίπτονται τὰ συμπεράσματά μου γιὰ τὸ σύστημα τῆς προσοπικῆς ἐξουσίας. Καὶ ὅμως, τόσο τὸ γράμμα, ὅσο καὶ οἱ προηγούμενες διαμαρτυρίες μου ἀποτελοῦνε μιὰ σαφὴ μαρτυρία καὶ μιὰ κατηγορία, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴν πραγματικότητα ποὺ περιγράφτηκε ἀπὸ μένα. Γιὰ τὴν παράνομη δραστηριότητα ποὺ προανάφερα, μεταχειρίζονται καὶ καταχρώνται ὀρισμένους τομεῖς τῆς κρατικῆς ἀστυνομίας, ἐνῶ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, μέσα στὴν ἴδια τὴν κρατικὴ ἀστυνομία ὑπάρχουν δυνάμεις καὶ τάσεις ποὺ φιλοδοξοῦν τὴν ἐξουσία καὶ τὴν κυριαρχία τῆς πολιτικῆς καὶ δημόσιας ζωῆς. Αὐτὰ τὰ ρεύματα ὀρισμένων τομέων τῆς ἐνοπλῆς ἐξουσίας αἰσθάνονται ἐξουσιοδοτημένα νὰ ἐνεργοῦν μέσα στὸ κόμμα. Πλέονται ἰσὶοὶ ἀράχνης καὶ πληροφοριοδότες, ὄχι μόνον γύρω ἀπ' τὴ δική μου θέση ἐργασίας στὰ δημόσια δάση, μὰ σ' ὅλη τὴν κοινωνία. Αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα νὰ παραλύει τὴ δραστηριότητα καὶ τὴν πολιτικὴ δουλειὰ διαπαιδαγώγησης καὶ ἐλέγχου τοῦ κόμματος, καθορίζει τὴν ἀτροφία τῆς κύριας λειτουργίας του, ποὺ ἀντικαταστάινται ἀπὸ τὴν πρακτικὴ τῆς κυριαρχίας. Σ' ἓνα κόμμα στερημένο ἀπὸ τὴ δυνατότητα μιᾶς ἀνοιχτῆς συζήτησης, ἐνὸς κανονικοῦ καὶ αποτελεσματικοῦ ἐλέγχου ἀκόμα καὶ τῶν ἀνώτερων ὁργάνων του, ἀναπτύσσεται ἡ διαφθορά. Πολλὰ μέλη τοῦ κόμματος ἐπιδοκιμαζοῦν ἀποφάσεις μὲ τὶς ὁποῖες δὲν συμφωνοῦν, ἀπὸ φόβο μὴ χάσουν τὴ δουλειά τους. Στὶς συνελείψεις συμπεριφέρονται κατὰ ἓνα ὀρισμένο τρόπο, καὶ συμπεριφέρονται διαφορετικὰ στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ, στὸ σπίτι, ἀνάμεσα σὲ φίλους. Στὶς ὁργανώσεις τοῦ κόμματος, τῶν συνδικάτων, τῆς νεολαίας, τῶν γυναικῶν καὶ ἄλλου εἶδους, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν τύπο, ὑπερισχύουν ἡ ὑπόψις καὶ ἡ ὑποκρισία. Σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιτευχθεῖ στὸ κόμμα μιὰ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Νὰ γιατί μέσα στὸ κόμμα δὲν ὑπάρχει, κι οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἓνα ἑσωτερικὸ κίνημα, μιὰ ὄθησις προόδου (...)

Ἐχουμε ἐπαρκεῖς ἐμπειρίες γιὰ νὰ καταλάβουμε, ὅτι ὁ μαρξισμὸς-λενινισμὸς δὲν εἶναι ἓνα τυφλὸ δόγμα, ἓνα ἐγχειρίδιο ἢ ἓνα ἀλφαβητάριο ποὺ καθορίζει τὴν ἴδια συνταγὴ καὶ τὸν ἴδιο

τρόπο ἐνέργειας γιὰ ὅλα τὰ κομμουνιστικά κόμματα, γιὰ ὅλες τὶς ἱστορικὲς καὶ οἰκονομικὲς καταστάσεις. Ξέρουμε ὅτι ὁ μαρξισμὸς-λενινισμὸς εἶναι μόνον μιὰ ὑπόδειξις στὴ δράση τῶν ξεχωριστῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, ἔστω κι ἂν εἶναι ἀληθινὸ πὼς τὰ θεμέλιά του καὶ οἱ ἀρχές του ἔχουν μιὰ γενικὴ ἰσχὺ. Μιλᾶω γι' αὐτό, γιὰτὶ δὲν μ' ἀρέσει νὰ με πετάξουν στὸ ἴδιο τσουβάλι μὲ διεφθαρμένους προδότες τοῦ κόμματος, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι, εἶχα μιὰ διαφορετικὴ ἀντίληψη πάνω στὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος σ' ἓναν ὀρισμένο βαθμὸ ἀνάπτυξης καὶ πάνω στὶς μέθοδες γιὰ νὰ ἐπιλύσουμε τὶς δυσκολίες καὶ νὰ ξεπεράσουμε τὰ ἐμπόδια στὸ κόμμα καὶ στὴν κοινωνία. Στὶς συνθήκες μιᾶς ἐξουσίας καὶ μιᾶς οἰκοδόμησις ἤδη σοσιαλιστικῆς —εἰδικὰ παίρνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ σημερινὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης καὶ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τοῦ ἐργατικοῦ καὶ σοσιαλιστικοῦ μας κινήματος— δὲν εἶναι δυνατό οὔτε παραδεχτὸ νὰ πετύχουμε τὴ συμφωνία μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ κόμματος καὶ νὰ σταθεροποιήσουμε τὴν ὀρθὴ γραμμὴ, ἀνατρέχοντας στὴ χρῆσις τῶν μέσων τῆς ἐξουσίας, εἰδικὰ τῆς ἐνοπλῆς, κι ἀκόμα λιγότερο καλώντας ἐνοπλῆς δυνάμεις ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ, ὅπως συνέβη τὸν Αὐγούστου τοῦ 1968 (...)

Ὅπως ἤδη ἔκανα μπροστὰ στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος, θέλω νὰ ἐπαναλάβω, πὼς εἶχαμε μπεῖ στὴ διέξοδο ἀπὸ τὴν κατάστασις κρίσης στὸ κόμμα καὶ στὴν κοινωνία, μὲ τὴν υἱοθέτησις τῆς πολιτικῆς τοῦ Γενάρου 1968. Πολιτικῆς ποὺ καθορίστηκε σὰν συνέπεια τῆς μακρινῆς κρίσης, ἡ ὁποία ἀρχισε στὴ δεκαετία τοῦ 1950 καὶ ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμά της στὴ δεκαετία τοῦ 1960. Μετὰ τὴν ἐπέμβασις τοῦ Αὐγούστου 1968 ἡ κρίσις βάρυνε καὶ ἀπόχτησε ἓνα περιεχόμενο ποιοτικὰ νέο (...)

Ἀπ' αὐτὸ θὰ πρεπε νὰ παραδειγματιστοῦνε τὸ τεχνοσλοβάκικο κομμουνιστικὸ μας κόμμα καὶ ἡ νέα μας γενιά; Ἀπ' αὐτὸ θὰ πρεπε νὰ διδαχτοῦνε οἱ Ἰταλοί, Γιουγκοσλάβοι, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Σουηδοί, Βέλγοι ἢ Φιλανδοί κομμουνιστὲς ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο κόμμα τοῦ διεθνούς κομμουνιστικοῦ καὶ ἐργατικοῦ κινήματος; Καί, γιὰ παράδειγμα, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι οἱ κομμουνιστὲς τῶν κρατῶν τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας καὶ τὰ στρατεύματά τους —μὲ ἐξαιρέσις τοὺς Ρουμάνους— ἀπλῶς «χρησιμοποιήθηκαν» ἢ ὅτι ἀντίθετα τοὺς «ἐκμεταλλεύθηκαν» γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἀναφῆθηκαν παραπάνω; Εἶναι ἓνα γεγονός ὅτι στὶς κρίσεις καὶ τραγικὲς μέρες τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1968 τὰ ὄργανα τῆς ἀστυνομίας δὲν συνέλαβαν οὔτε ἓνα μόνον ἀντεπανστασίη —μὰ ὅταν ὑπῆρξε ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσουν καὶ νὰ συλλάβουν μεγάλο μέρος τῆς ἡγεσίας τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ἐθνικῆς Συνέλευσις καὶ τοῦ τσέχικου Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, τότε, τόσο στὴ Βοημία, ὅσο καὶ στὴ Σλοβακία, τὸ ἐξαρτημένο ἀπ' τὸ ὑπουργεῖο τμήμα τῆς κρατικῆς ἀστυνομίας ἤξερε καλὰ τὴ δουλειά του. Ἀν ἡ εἴσοδος τῶν στρατευμάτων τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας στὴν Τσεχοσλοβακία συνέβη μὲ πρόσκλησις μιᾶς ὁμάδας Τσεχοσλοβάκων εκπροσώπων, ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπ' τὸ ἐπίσημο πρακτορεῖο τύπου τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, δὲν θὰ πρέπει ἴσως νὰ χαρακτηρίσουμε μιὰ τέτοια ἐνέργεια τουλάχιστον σὰν φραξιονιστικὴ καὶ νὰ προσδιορίσουμε τὶς συνέπειες σὰν μιὰ προσβολὴ καὶ μιὰ ἀτιμία, μιὰ ταπείνωσις ὁλόκληρου τοῦ Τσεχοσλοβάκικου Κομμουνιστικοῦ Κόμματος καὶ τῶν λαῶν μας;

Ναί, ταπείνωσαν καὶ προσβάλαν ὁλόκληρο τὸ κόμμα, ὅλο τὸν τσέχικο καὶ σλοβάκικο λαό. Ὑπῆρξε —εἴτε τὸ θέλησαν εἴτε ὄχι— ἓνα βαρὺ πλήγμα γιὰ τὸ κομμουνιστικὸ καὶ σοσιαλιστικὸ κίνημα. Δηλητηριάστηκαν βαθιὰ οἱ σοβιετοτσεχοσλοβάκιες σχέσεις, ποὺ εἶχανε τὶς ρίζες τους στὴν παράδοσις καὶ στὴ μεγάλη λαϊκὴ ἀναγνώρισις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας (...)

Ἐστω καὶ σὲ καθυστέρησις, πρέπει νὰ ἀποκρούσω τὰ συμπεράσματα τῆς σημερινῆς κομματικῆς ἡγεσίας γιὰ τὴν ἀναθεώρησις τῶν ἀρχῶν οἰκοδόμησις τοῦ κόμματος. Ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος τὸ Γενάρου τοῦ 1968 ἀποκατάστησε στὴ θεωρία καὶ

στην πράξη τη λενινιστική αρχή της εσωτερικής κοιμματικής δημοκρατίας, χωρίς την εφαρμογή της οποίας δεν είναι δυνατό να μιλούμε για ένα κόμμα νέου τύπου. Αυτή η θεμελιώδης αρχή καταπατήθηκε ήδη στο παρελθόν—και σήμερα καταπατιέται και πάλι. Γι' αυτό αναπτύχθηκε η κρίση μέσα στο κόμμα, και η ήγεςία, καθορίζοντας τη γραμμή της σοσιαλιστικής οικοδόμησης, βρέθηκε σε αντίθεση με τη βάση και με τις εργαζόμενες μάζες, με τις μάζες των συνδικάτων και του γυναικείου κινήματος. Δεν μπορούν να θεωρούνται τα μέλη του κόμματος σαν μια τυφλή μάζα για καθοδήγηση, στην οποία προσφέρεται απ' τα πάνω μια ήδη μασημένη μπουκιά, που σ' αυτήν ανήκει μόνο το δικαίωμα να την κατατίνει. Το κόμμα και η ήγεςία του είναι ισχυρά μονάχα όταν η ικανότητα να βλέπει δεν είναι της αποκλειστικής ιδιομορφίας της ήγεςίας, μα όλκληρης της μάζας των μελών. Η διαφωνία με τη νέα γραμμή, τη στιγμή που διαμορφώνεται ή όταν έχει μόλις διαμορφωθεί, δεν μπορεί να θεωρείται σαν μια «αντικομματική θέση». Δεν μπορούν να τιμωρηθούν με κανένα τρόπο τα μέλη γι' αυτό το λόγο, και είναι έντελως παράλογο να τα χτυπήσεις στα κοινωνικά τους μέσα επιβίωσης, όπως έκανε η σημερινή ήγεςία του κόμματος στη φάση της δημιουργίας και επιβολής της νέας εσωτερικής πολιτικής πορείας (...)

Ίσως ή πιό παράλογη διαβεβαίωση, που περιέχεται στο ντοκουμέντο «Διδάγματα» και υποστηρίζεται από τη σημερινή καθοδήγηση του κόμματος, είναι εκείνη για την ύπαρξη σχεδίων για να αποσπαστεί ή χώρα μας από την κοινότητα των σοσιαλιστικών χωρών. Από μια τέτοια θέση πηγάζει απευθείας και η κατάχρηση και διαστρέβλωση που χρησιμοποιούνται από τη σημερινή προπαγάνδα για τον προσδιορισμό της συμμαχίας και συνεργασίας μας με τη Σοβ. Ένωση και άλλες σοσιαλιστικές χώρες (...)

Διαβεβαιώνω πως το ίδιο το γεγονός ότι πολλοί επαναστάτες κομμουνιστές, μέλη της αντίστασης και οικοδόμοι του σοσιαλισμού, παρουσιάζονται σκόπιμα σαν «αντισοβιετικά στοιχεία» φτάνει από μόνο του για να γεννήσει αποτελεσματικά τον αντισοβιετισμό.

Πώς να βρούμε τόσο χώρο και χρόνο για να μπορέσουμε να συντάξουμε έναν πλήρη κατάλογο των πολιτικών και δημιουργικών δυνάμεων της κοινωνίας που άτροφησησαν; Για να έκφραστούμε με αριθμούς, μπορούμε να πούμε ότι σημαδεύτηκαν μ' αυτή τη σφραγίδα χιλιάδες, δεκάδες κι εκατοντάδες χιλιάδων παρτιζάνων, που πολέμησαν για την απελευθέρωση του κράτους μας στο πλευρό των σοβιετικών στρατευμάτων ή στην αντίσταση· κομμουνιστές και μη κομμουνιστές που είχαν στρατευτεί στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού· ανάμεσά τους πάνω από μισό εκατομμύριο είναι οι κομμουνιστές που διαγράφηκαν απ' το κόμμα, γιατί έπεσαν στον «αντισοβιετισμό». Αν αυτά τα πρόσωπα στιγματίζονται μ' αυτό τον τρόπο στο ίδιο το περιβάλλον που εργάζονται και ζουν, ποιά άλλη συνέπεια μπορεί να περιμένει κανείς, αν όχι ότι ακριβώς γι' αυτό γεννιέται ο αντισοβιετισμός στη συνείδηση των άλλων μελών του κόμματος και σ' όλη την κοινωνία μας; (...)

Η σκόπιμη και καταναγκαστική αποβολή από την παραγωγική και δημιουργική διαδικασία ενός αριθμού ειδικευμένων προσώπων, που εκδιώλωναν και εκδηλώνουν ακόμα και τώρα μια γνώμη διαφορετική από κείνη της ήγεςίας του κόμματος, προκαλεί ήδη σήμερα και θα προκαλέσει ακόμα περισσότερο στο μέλλον ανυπολόγιστες ζημιές. Με τρόπο ιδιαίτερα βαρύ χτυπιέται ειδικά ή τάξη των διανοομένων και των καλλιτεχνών. Άκόμα και κείνοι στους οποίους επιτρέπεται να δημιουργούν και να γράφουν, βρισκονται με τα χέρια δεμένα, μα τί πρέπει να είπωθεί για κείνους που—μολονότι με μεγάλες ικανότητες—χτυπήθηκαν στα ίδια τα μέσα της επιβίωσής τους, και κατά συνέπεια στη συμβολή τους σε μια στρατευμένη σοσιαλιστική δημιουργία. Πιστεύω ότι επίσης και ή εργατική τάξη και ή καθοδηγητική της θέση χτυπήθηκαν σκληρά. Θα ήμουν ευτυχής να κάνω λάθος, αλλά πιστεύω ότι αυτή αίσθάνεται χειραγωγήμένη από οργανισμούς εξουσίας και στερημένη ακριβώς από τη λειτουργία της του μέγιστου κάτοχου της εξουσίας σ' ένα σοσιαλιστικό κράτος. Της άφαιρέθηκε αυτό στο οποίο έβλεπε την πρόοδο και την προκοπή. Η ικανότητά της να έπεμβαίνει στα δημόσια πράγματα, δηλ. στη διαχείριση του κράτους, έχει πια περιοριστεί στο ελάχιστο, αν υπάρχει ακόμα. Η πιό βαριά συνέπεια της σημερινής πολιτικής είναι για μένα ότι ο λαός

στερήθηκε τη δυνατότητα να μιλάει χωρίς φόβο, δηλαδή ελεύθερα, για το περιεχόμενο της πολιτικής του κόμματος και επομένως να αποφασίζει για τα προβλήματα της κοινωνίας (...)

Ένα κόμμα που θέλει να βρίσκεται στην πρωτοπορία, πρέπει να ενδιαφέρεται για πολύ περισσότερα πράματα από την απλή καταγραφή των αποτελεσμάτων της εργασίας του κόσμου. Πρέπει να ενδιαφέρεται για τη δημιουργική ανάπτυξη όλων των δυνάμεων της κοινωνίας, πρέπει ν' αποβλέπει στο να μπορεί ο άνθρωπος, μέσα στην κοινωνία, να αναπτύσσεται ολόπλευρα και από κάθε άποψη, να μπορεί να αυτοολοκληρώνεται (...)

Είμαι αρκετά ανήσυχος για το αν παρακολουθούνται αποτελεσματικά ή σημερινή κατάσταση και οι τρέχουσες εξελίξεις στην Εύρώπη και στον κόσμο, και οι νέες ευκαιρίες οι καθορισμένες από την εποχή κι απ' το πέρασμα του χρόνου. Διερωτούμαι με μεγαλύτερη σπουδή ποιός κίνδυνος για το κόμμα και για την εξέλιξη του σοσιαλισμού και της σοσιαλιστικής επανάστασης γενικά μπορεί να υπάρξει από το μη σεβασμό των διαφορών που υπάρχουν στις ξεχωριστές χώρες. Από τις έμπειριές που έζησε το κόμμα μας και από τη δική μας σοσιαλιστική οικοδόμηση συμπεραίνω ότι πρόκειται πάνω απ' όλα για μια υποτίμηση και από πολλές απόψεις κυριολεκτικά για μια αποφασιστική άμείθεια των ιδιαίτερων συνθηκών στις οποίες το κόμμα αναπτύσσει την πολιτική του (...). Το να υποτιμάς ή να άγνοείς τα διάφορα φαινόμενα τα συνδεδεμένα με τη δραστηριότητα του κομμουνιστικού κόμματος σαν καθοδηγητικής δύναμης της κοινωνίας ύστερα από τη νίκη της εργατικής τάξης, καθορίζει αναπόφευκτα τη βαθμιαία εξασθένηση της επιρροής του κόμματος και της πολιτικής του ανάμεσα στις μάζες, την έλλειψη πρωτοβουλίας και ενθουσιασμού και πάνω απ' όλα τη βαθμιαία απώλεια της εθνικής διάθεσης με την οποία οι μάζες είχαν αντιμετώπισει την επανάσταση και τη σοσιαλιστική οικοδόμηση. Προκαλείται έτσι ένα χάσμα ανάμεσα στην ήγεςία του κόμματος και στη βάση, και ανάμεσα στη γραμμή του κόμματος και την εργατική και λαϊκή τάξη σαν καθοριστικό υποκείμενο της εξουσίας (...). Οι μάζες δεν κατανοούν πια το κόμμα, και ή ήγεςία του κόμματος και του κράτους, από έλλειψη εναλλακτικών λύσεων, καταφεύγει στα εργαλεία και στους μοχλούς της εξουσίας. Με αυτά τα μέσα πετυχαίνει να επιβάλει το σεβασμό της γραμμής της, την ύπακοή και «ένωτική πειθαρχία» των κομμουνιστών. Άλλά έτσι παραβιάζονται επίσης (έστω κι αν εξακολουθούν να διακηρύσσονται) οι λενινιστικοί κομματικοί κανόνες, ή τονίζονται μόνο μερικές πλευρές του μαρξισμού, ενώ παραβλέπονται άλλες (...)

Ένα σοβιετικό άρμα έλέγχει άσκοπα ένα δρόμο της Πράγας κι ένας νέος όπλισμένος με την Τσεχοσλοβάκικη σημαία, το «άντιμετωπίζει» γαλήνια, ενώ οι γυναικές κυκλοφορούν ήρεμα για ψώνια. Είναι μια συνηθισμένη εικόνα, από μια κατάσταση σχεδόν εξωπραγματική, που μπορούσε και έπρεπε να άποφευχθεί.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σεβασμοῦ τῶν εἰδικῶν διαφορῶν στὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση καὶ στὴν οἰκοδόμησι τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι σημαντικὴ, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, μὰ ἐπίσης γιὰ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ κομμουνιστικά, τὰ ἐργατικά καὶ τὰ σοσιαλιστικά κόμματα. Ἡ παραβίαση αὐτῆς τῆς ἀρχῆς μπορεῖ νὰ προκαλέσει—καὶ ἔχει πραγματικά προκαλέσει—πολλὲς ζημιές καὶ πολλὲς ἀπώλειες στὸ κομμουνιστικὸ κίνημα (...)

Ἄν θέλουμε οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὰ κομμουνιστικά κόμματα νὰ εἶναι στέρεες καὶ ἐγκάρδιες, θὰ ἔπρεπε νὰ σεβόμαστε πάντοτε τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ λύση τῶν προβλημάτων τοῦ κόμματος καὶ τῆς χώρας εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κόμματος ἐκείνης τῆς χώρας. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ καθιερωθεῖ ὀριστικά μὲ τὴν ἐνκαιρία κάποιας παγκόσμιας ἢ εὐρωπαϊκῆς συνδιάσκεψης τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων. Τὸ σημεῖο ἐκκίνησης θὰ μπορούσε νὰ εἶναι σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἡ ἀπόφασις τῆς σοβιετικῆς κυβέρνησης τοῦ 1956.

Στὴ βάση τῆς παραπάνω διακανονιστικῆς ἀρχῆς τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὰ κομμουνιστικά κόμματα, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπεται νὰ ὑποστηρίζεται ἡ φραξιονιστικὴ δραστηριότητα σ' ἓνα ἄλλο κομμουνιστικὸ κόμμα. Ἐχὼ τὴν πρόθεσι νὰ ἀναφερθῶ στὴ δράσι τῶν ἀτόμων ἢ τῆς ομάδας ποὺ πρὶν ἀπὸ ἔξι χρόνια προσπάθησαν νὰ λύσουν τὰ ἐσωτερικά μας προβλήματα μὲ τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ κείνον ποὺ ἀποφασίστηκε ἀπ' τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος, ἀπ' τὴν Κυβέρνησι καὶ ἀπ' τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευσι, ὥσπου φτάσαμε σ' ἓνα βῆμα τέτοιας σημασίας, ὅπως ἦταν ἡ στρατιωτικὴ ἐπέμβασι μερικῶν κρατῶν τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας. Αὐτοὶ ἀνέλαβαν μιὰ πολὺ βαρὺ ἐνθύνῃ χωρὶς νὰ ἔχουν ἐνημερωθεῖ τὰ ἀρμόδια ὄργανα. Ἐστὼ καὶ ἂν σήμερα κάνουν τόση ἐπίδειξι λενινισμοῦ, στὴν πραγματικότητα αὐτοὶ πέταξαν στὴ θάλασσα τὴν ἀρχὴ τοῦ τῆς δημοκρατικῆς πλειοψηφίας. (Ἄχ! καὶ νὰ μπορούσε γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ σηκωθεί ὁ Λένιν ἀπ' τὸν τάφο, γιὰ νὰ δεῖ ὅλα ὅσα γίνονται σ' ὄνομά του...)

Σήμερα κατανοῶ καλύτερα ἀπὸ πρὶν ὅτι τὸ σύστημα τῆς προσωπικῆς ἐξουσίας εἶναι ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ ὄργανα καὶ μέτρα πολιτικά, ἰδεολογικά, ὀργανωτικά, πάντα ἀπ' ὅλα ἐξουσιαστικά. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ εἶναι κανεὶς σύμφωνος μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψι: εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ξεπεράσουμε τὴν προσωπικὴ ἐξουσία ἀποφασιστικά καὶ νὰ τῆς ἀντιτάξουμε ἓνα φραγμὸ διαμέσου νόμιμων κανόνων καὶ νόμων, νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ὑπαρξὴ τῆς καὶ τὴν παλινδρομήσι τῆς, πράγμα ποὺ ὡς ἓνα βαθμὸ προσπαθήσαμε ἤδη νὰ κάνουμε. Εἶναι ἓνα σύστημα ἀσυμβίβαστο μὲ τὸ μαρξισμὸ-λενινισμὸ. Δὲν πρόκειται ἐπομένως τόσο γιὰ τὰ πρόσωπα ποὺ ἐφαρμόζουν αὐτὸ τὸ σύστημα (ἂν καὶ δὲν εἶναι

ἀμελητέο οὔτε καὶ αὐτὸ) μὲ τὸ πρόσημα ὅτι ὑπερασπίζονται τὸν αὐθεντικὸ λενινισμό, ποὺ ἀπειλεῖται ἀπ' τοὺς διάφορους «διορθωτές». Πρέπει νὰ καταστρέψουμε στίς θεωρητικῆς, ὀργανωτικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς ρίζες τὴν ἴδια τὴν ιδέα αὐτῆς τῆς μεθόδου διακυβέρνησις, θεμελιωμένης, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, στὴ χειραγώγησι τῶν μαζῶν καὶ στὴ διατήρησι τους στὴν ὑπακοή καὶ στὴν πειθαρχία «γιὰ νὰ μὴν ἀπειληθεῖ ὁ σοσιαλισμός». Τὸ νὰ μὴν καταγγείλουμε αὐτὴ τὴ βλαβερὴ μέθοδο γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ (γιὰ «νὰ μὴν παίξουμε τὸ παιχνίδι τῆς ἐχθρικῆς προπαγάνδας») σημαίνει νὰ καλλιερгоῦμε, εἰδικὰ στὴ νέα γενιά, μιὰν ἐπικίνδυνη ἀδιαφορία καὶ προσαρμοστικότητα. Σημαίνει νὰ καλλιερгоῦμε τὴ σκέψι ὅτι καὶ τὸ νὰ προσαρμόζεται κανεὶς στὴν ἀδικία πάει νὰ πεί ὅτι βγάζει κάποιο πλεονέκτημα γιὰ τὸν ἐαυτό του, ἀκόμα καὶ σὲ βάρος τῶν ἄλλων καὶ ὄχι σπάνια σὲ βάρος φίλου ἢ τοῦ πιὸ κοντινοῦ συντρόφου του. Ἡ ιδέα τῶν ἀνθρώπων δικαιωμάτων καὶ ἡ ἐνεργητικὴ ὑπεράσπισί τους εἶναι λοιπὸν ἐντελῶς δικαιολογημένη στὸ σοσιαλισμὸ. Ὁ φορέας αὐτῆς τῆς ιδέας πρέπει νὰ εἶναι πάντα ἀπ' ὅλα τὰ κόμματα, καὶ ἡ ἡγεσία πρέπει νὰ εἶναι ὁ σημαιοφόρος τῆς (...)

Καταδικάζω τὴν ἀδικία ποὺ ἀσκεῖται σὲ βάρος μου καὶ σὲ βάρος ἄλλων συντρόφων ποὺ σκέφτονται σὰν ἐμένα, ἀδικία ποὺ ἐφαρμόζεται ἐπίσης μὲ τὴν ἀναδρομή, στὰ ὄργανα ἀσφαλείας (...)

Τελειώνοντας τοῦτο τὸ γράμμα θέλω νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι τὸ τμήμα τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν ποὺ «ἀνησυχεῖ» γιὰ μένα, ἔχει τὸ ὄνομα «Μπρίζα» («BRIZA»=σημύδα). Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔχει ἀσφαλῶς κάποια κρυφὴ σημασία ἀπὸ συνωμοτικὴ ἀποψι, ἀφοῦ γιὰ παράδειγμα τὸ ὄνομα «Ντοῦμπ» («DOUB»=δρῦς), θὰ μπορούσε νὰ ἔχει μιὰ ἔννοια πολὺ σαφὴ... (Τὸ ὄνομα Ντοῦμπτσεκ προέρχεται ἀπὸ τὸ «Ντούμπ»). Ἡ σημύδα, ἂν καὶ εἶναι ἓνα δέντρο σχετικὰ λεπτοκαμωμένο, δείχνει, ἐν τούτοις, μιὰ μεγάλη ἱκανότητα ἀντοχῆς καὶ ἐπιβίωσις στίς πιὸ δύσκολες συνθήκες... Ἡ ἐξουσία τοῦ προαναφερομένου τμήματος τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν εἶναι ἀπεριόριστη, ἂν καὶ ὑπάρχουν ἴσαμε σήμερα ὀρισμένοι νόμοι. Μιὰ τέτοια ἐξουσία θεμελιώνεται στίς δυνατότητες ποὺ τῆς προσφέρονται, καὶ μάλιστα—ὅπως πιστεύω—τῆς προσφέρονται κανονικά καὶ σταθερά.

Ὡστόσο, ὀφείλω ἀναγκαστικά νὰ πῶ τὰ πράγματα μὲ τὸ ἀληθινὸ τους ὄνομα: πρόκειται γιὰ κατάχρησι ἐξουσίας καὶ γιὰ παραβίασι τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν, τῶν ἀρχῶν τοῦ κόμματος καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλεξάντερ Ντοῦμπτσεκ
(Alexandr Doubcek)

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΛ. ΝΤΟΥΜΠΤΣΕΚ ΣΤΗ ΧΗΡΑ ΤΟΥ Ζ. ΣΜΡΚΟΦΣΚΥ

Γιὰ πέντε ὁλόκληρα χρόνια ὁ Ντοῦμπτσεκ δὲν ἔσπασε τὴ σιωπὴ τοῦ ποὺ ἀκολούθησε τὸ ναυάγιο τῆς «Ἀνοιξῆς τῆς Πράγας». Γιὰ πρώτη φορὰ λύνει τὴ σιωπὴ τοῦ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴ λύπη τοῦ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ συντρόφου τοῦ Σμρκόφσκυ στὴ χήρα πιά γυναίκα του. Αὐτὸ ἔγινε τὸ Γενάρη τοῦ 1974 καὶ τοῦ στοίχισε τὴν καταδίκη τοῦ «γιὰ σοβαρὴ πρόκλησι» στὴ συνέλευσι τῶν ὑπαλλήλων τῆς ὑπηρεσίας ὅπου ἐργάζονταν ὁ Ντοῦμπτσεκ, ποὺ συγκάλεσε ἓνας ὑπεύθυνος τοῦ κόμματος. Ὅταν ὁ πρῶην γραμματέας τοῦ Κ.Κ.Τσ. ζήτησε νὰ γνωστοποιηθεῖ τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ στοὺς συναδέλφους του, ὁ ὑπεύθυνος τοῦ Κ.Κ. Τσ. ἀρνήθηκε.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ στάλθηκε στὸ ἐξωτερικὸ καὶ δημοσιεύεται παρακάτω, ὁ Ντοῦμπτσεκ μετατέθηκε καὶ τοποθετήθηκε σὰ φύλακας σὲ πάρκινγκ.

Ἡ ἐπιστολὴ στὴ χήρα Σμρκόφσκυ ποὺ ἀκολουθεῖ δημοσιεύτηκε στὸ ἀνεπίσημο ἔντυπο τοῦ Ἰταλικοῦ Κ.Κ. «Giorni Vie Nuove», στίς 20 τοῦ Μάρτη 1974.

Οι διαπραγματεύσεις της Τσέρνας (29 'Ιουλίου - 1 Αύγουστου) ανάμεσα στους Σοβιετικούς και τους Τσεχοσλοβάκους τέλειωσαν με συμφωνία. 'Αλλά στις 20 Αύγουστου, οί ηγέτες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, επηρεασμένοι από τις συκοφαντίες και τις δολοπλοκίες των Τσέχων σταλινικών, άποφάσισαν την επέμβαση. Το ίδιο βράδυ τὰ σοβιετικά θωρακισμένα έμπαιναν στην Πράγα.

*“Δέν μνησικακοῦμε άπέναντι
στο Κόμμα και τις ιδέες του. Δέν άπο-
θαρρυνόμαστε άπό τὰ έμπόδια...”*

«'Αγαπητή συντρόφισσα Σμρκόφσκα -γράφει στην επιστολή του, άπό την Μπρατισλάβα, ο Ντούμπτσεκ- έμαθα προχθές, άπό την ανακοίνωση ενός Βιεννέζικου πρακτορείου είδήσεων, τον θάνατο του Ζόζεφ Σμρκόφσκυ. Καί μόλις σήμερα τὸ πρῶτὸ έλαβα τὸ τηλεγράφημα με την άγγελία πῶς ή κηδεία θά γινόταν σήμερα κióλας στις 5 τὸ άπόγευμα. 'Η είδηση με συντάραξε βαθιά, τόσο μάλλον πού ο Ζόζεφ ήταν μόλις 63 χρονών.

‘Επίτρεφέ μου, άγαπητή συντρόφισσα, νά σοῦ εκφράσω τὰ βαθιά μου συλλυπητήρια για τὸ χαμὸ τοῦ συντρόφου Σμρκόφσκυ, ενός ανθρώπου πού άφιέρωσε όλη τή σκληρή και τρικυμισμένη ζωή του στο Κόμμα, στην εργατική τάξη, στο λαό, στον άγώνα για τὸ θρίαμβο τής σοσιαλιστικής επανάστασης και τής οικοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ.

‘Ο καθένας μας έχει τὰ έλαττώματά του, κι' αυτός είχε τὰ δικά του, γιατί κι' αυτός ήταν άνθρωπος. 'Αλλά σέ τούτη την περίπτωση έπιθυμῶ νά μιλήσω γι' αυτόν, νά εκφράσω την κρίση μου γι' αυτόν, για τὸν άνθρωπο πού υπήρξε πάνω άπ' όλα κομμουνιστής, γεγονός άποφασιστικό και καθοριστικό σ' όλη του τή ζωή και δράση. Πέθανε μετά πού τοῦ άφαιρέθηκε ή ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ Κόμματος, μὰ ήταν πάντα και εξακολούθησε νά είναι πάντα κομμουνιστής.

‘Η ζωή του υπήρξε πρὶν άπ' όλα μιὰ σκληρή και άνιδιοτελὴς μάχη ενάντια στην άστική τάξη, για την έπελευθέρωση τής πατρίδας μας άπό τή φασιστική

κατοχή και για μιὰ άκατάλυτη φιλία με τή Σοβιετική Ένωση. Τὸ έδειξε αυτό περίσσια όταν ήταν ένα άπό τὰ υπεύθυνα μέλη τοῦ μυστικοῦ Τσεχικοῦ Έθνικοῦ Συμβουλίου, στην ενεργὸ προετοιμασία και στην καθοδήγηση τής εξέγερσης τής Πράγας. Στὸν άγώνα τοῦτο δέν πήρε τυχαία μέρος, αλλά με την άπόλυτη συνείδηση πού έχει ένας άνθρωπος πού διάλεξε καθαρὰ τοὺς σκοπούς του άπό τότε πού προσχώρησε στο Τσεχοσλοβακικό Κομμουνιστικό Κόμμα, στα χρόνια τής άστικής δημοκρατίας.

Σάν προσδευτικός εργάτης, σάν προλετάριος, είχε βρεί τή σωστή θέση του μέσα στο Κόμμα. Στην περίοδο τής οίκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ ήξερε πάντα ποιά ήταν ή θέση του. 'Ηξερε νά δουλεύει ακούραστα και σάν άγωνιστής τής βάσης και σάν υπεύθυνος κυβερνητικὸς παράγοντας. 'Η πίστη του στο Κόμμα και στο σοσιαλισμὸ δέν ράγισε ποτέ. Οὔτε στη δεκαετία τοῦ 1950, όταν κι' ο ίδιος έπεσε θύμα τής παραβίασης των αρχών τοῦ Κόμματος και τής σοσιαλιστικής νομιμότητας.

‘Υστερα, χάρη στην εύθυκρισία και τή δύναμη πού πήγαινε άπό τή θέληση τοῦ Κόμματος, έγινε δυνατό νά σβηστεί ή τραγική αυτή σελίδα τής ζωής του και τής ιστορίας τοῦ Κόμματος. Καί για μιὰ ακόμη φορά ξαναπήρε τή θέση του σάν μέλος τής Κυβέρνησης, στη δύσκολη στιγμή πού έπρεπε νά λυθεί ή ώριμη πιὰ κρίση μέσα στο Κόμμα και σ' όλη την κοινωνία, στην περίοδο τοῦ άγώνα για την άπόλυτη εφαρμογή τής έσωκομματικής δημοκρατίας και εκείνου πού ονομάσθηκε γενικά πολιτική τής «άνοιξης τής Πράγας». Στην περίοδο εκείνη ο Σμρκόφσκυ υπήρξε ένας σημαντικός ηγέτης τοῦ Κόμματος και τοῦ Κράτους.

‘Η τραγωδία πού τὸν χτύπησε σέ συνέχεια έγινε ακόμη μεγαλύτερη άπό τὸ γεγονός ότι ο ίδιος ο παλιός φίλος και συνεργάτης του τῶν ημερῶν τής «άνοιξης»

του 1968, ο Γκούσταβ Χούζακ, ήταν εκείνος που, μετά τον Απρίλη του 1969, σκάρωσε έναντιόν του –με διαδοχικές συκοφαντίες και με τὰ μέσα που του πρόσφερε ἡ προσωπική του ἐξουσία– τις κατηγορίες που ὁδήγησαν στὸν νέο ἀποκλεισμό του ἀπὸ τὸ Κόμμα. Δὲν ἄφησαν τὸν Σμρκόφσκυ οὔτε κὰν νὰ διατηρήσει τουλάχιστον ἐκεῖνο που ἐστάθηκε ὁ σκοπὸς ὅλης τῆς ζωῆς του–τὴν ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ Κόμματος. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, ὅπως ἐγινε ἤδη κι' ἄλλες φορές, χαρακτηρίσθηκε ἐχθρὸς τῆς ἐργατικῆς τάξης, τοῦ διεθνισμοῦ καὶ τῆς Δημοκρατίας. Μιὰ τραγωδία που δὲν εἶναι μόνο δική του...

Μπορῶ εὐκολὰ νὰ φαντασθῶ τις δυσκολίες που συνάντησες γιὰ τὴν κηδεία. Εἶναι ἀσφαλῶς οἱ ἴδιες που γνώρισα κι' ἐγὼ πρὶν ἀπὸ δεκαοκτῶ μῆνες, ὅταν πέθανε ἡ μητέρα μου, λίγο μετὰ τὸν ἀποκλεισμό της ἀπὸ τὸ Κόμμα. Τὸ βαρὺ φταιξιμὸ της ἦταν ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ παραδεχθῇ τὴν ἄποψη καὶ τις κατασκευασμένες ἐναντίον μου κατηγορίες, σχετικὰ μετὰ τὴ δῆθεν ἀντικομματική μου δραστηριότητα.

Τὸ κόμμα ἀπαρνήθηκε τὴ μητέρα μου ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ θάνατό της. Ἡ ἔνωση ἀντιφασιστῶν μαχητῶν δὲν ἐνδιαφέρθηκε στὸ ἐλάχιστο γιὰ τὴν κηδεία, ἡ ἔνωση Γυναικῶν δὲν ἀπάντησε οὔτε κὰν στὴν ἀγγελία μας, καὶ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐκκλησία, ἡ μητέρα μου κατὰ βάθος δὲν συμμετεῖχε σ' αὐτή...Γι' αὐτὸ ὀφείλαμε νὰ ἐκφράσουμε τὴν πιὸ εἰλικρινή μας ἀναγνώριση μονάχα στὸ νυχτοφύλακα, τὸν ἀσχολούμενο μετὰ τις κηδείες, που τὴ συνόδεψε στὸ τελευταῖο της ταξίδι πρὸς τὸ κρεματόριο τῆς Μπρατισλάβα. Ὅταν θέλησα νὰ θάψω τὴ λήκυθο μετὰ τὴ στάχτη της στὸ Οὐχροβετς, τὸ χωριὸ που γεννήθηκα, μοῦ ζητήθηκε νὰ τὸ κάνω κρυφὰ καὶ χωρὶς δημόσια συνδρομή. Μετέφερα τὴ λήκυθον στὸ νεκροταφεῖο τὴν αὐγή, συνοδευόμενος ἀπ' τὸ γιό μου Πέτρο. Καὶ εἶναι ἴσως ἐπίσης καὶ αὐτὸ που με ὤθησε νὰ γράψω αὐτὸ τὸ γράμμα πιὸ μακρὺ, μετὰ τις σκέψεις μου γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Γιόζεφ Σμρκόφσκυ».

Μετάφραση Ε.Ι.Ε.

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ

Ἐγὼ εἶμαι βέβαιος πὼς ὁ Ζόζεφ ἐπιθυμοῦσε πάνω ἀπὸ κάθετι ἄλλο ὄχι «ν' ἀνοίξει τὸν δρόμο γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ καπιταλισμοῦ», ἀλλὰ τὴν ἀπεριόριστη καὶ χωρὶς ὁρους ἐσωκομματικὴ δημοκρατία, τὸ δυνάμωμα τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τὴ μετατροπὴ της σὲ ἐπαναστατικὴ δύναμη, τὴν αὐῆση τῆς ἐλκτικῆς δύναμης τοῦ Κόμματος πάνω σὲ νέες γενιές. Κατανοοῦσε ἄριστα καὶ ποτὲ δὲν παράβλεπε τὴ σημασία τῶν δεσμῶν φιλίας που εἶχε ἀποκαταστήσει ἡ χώρα μας. Τὸ ἔδειξε αὐτὸ στὴν πράξη, σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ. Τὸ ἀληθινὸ πρόβλημά μας ἦταν τὸ πὼς νὰ ἐφαρμόσουμε μετὰ τὸν πιὸ ρεαλιστικὸ καὶ λιγότερο μηχανιστικὸ τρόπο τις ἀρχές τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ σὲ συνθήκες που ἀπαιτοῦσαν τὴν οἰκοδόμησι μιᾶς προηγμένης σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ παραβλέπεται ἡ ἰσχὺς τῶν γενικῶν ἀρχῶν που διέπουν τὴν οἰκοδόμησι τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀλλὰ συνάμα ὑπογραμμίζοντα πάντα καὶ με συνέπεια τὴν ἀνάγκη νὰ εἶναι σεβαστὲς οἱ ὑπάρχουσες σὲ κάθε χώρα ιδιότυπες συνθήκες, ὁ βαθμὸς ἀνάπτυξης, ἡ νοοτροπία, ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν ἐθνῶν μας...

Ἐσὺ ξέρεις καλά, ὅπως τὸ ξέρουν καὶ χιλιάδες ἄλλα μέλη τοῦ Κόμματος, ὅπως τὸ ἤξερε καὶ ὁ σύντροφος Σμρκόφσκυ, ὅτι τὸν Γενάρη τοῦ 1968 καὶ στὴν περίοδον που ἀκολούθησε, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ χρειάστηκε νὰ ἀρχίσει νὰ λύνει πάρα πολλὰ δύσκολα καὶ περίπλοκα προβλήματα, που ἀνέκυψαν μέσα στὸ Κόμμα καὶ σὲ

ὁλόκληρη τὴν κοινωνία. Ὑπῆρχε ἀκριβῶς ἡ ἀντικειμενικὴ ἀνάγκη νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν πιά τὰ «οὐγγρικὰ γεγονότα». Ἡ λύση τῶν προβλημάτων δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ στὸ κενό. Δὲν ἦταν λοιπὸν τυχαῖο, οὔτε ἀπὸ δική μας ἀμέλεια, ἀλλὰ σύμφωνα με τοὺς νόμους που κυβερνοῦν τὰ πράγματα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση ὁποιοῦδήποτε, στὸ μεγάλο, ὑγιὲς καὶ ἀσυγκράτητο κίνημα γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ Κόμματος, που ἀποκλήθηκε γενικὰ «ἡ ἀνοίξη τῆς Πράγας» καὶ ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κόμματος καὶ ἀπὸ τὴν ἀνώτατη ἡγεσία του κατὰ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν κομματικῶν μελῶν καὶ τοῦ λαοῦ, νὰ φανερωθῶν καὶ φωνῆς καὶ τάσεις ἐχθρικές πρὸς τὸ Κόμμα καὶ τὸ λαό. Ἐφόσον ὅμως ἡ καθοδήγησι τοῦ Κόμματος δὲν εἶχε προδώσει ποτὲ τὰ συμφέροντα τοῦ Τσ. Κ.Κ., τοῦ λαοῦ, τῆς συμμαχίας καὶ τοῦ διεθνισμοῦ–καὶ αὐτὸ χάρι καὶ στὴ δουλειὰ τοῦ συντρόφου Σμρκόφσκυ– οἱ ἐχθρικές δυνάμεις δὲν θὰ εἶχαν ὅποσδήποτε καμμία δυνατότητα ἐπιτυχίας καὶ καμμία πρακτικὴ προοπτικὴ νὰ ξαναποκτήσουν κάποιο κύρος.

Ἀκόμη καὶ σήμερα δὲν μοῦ χωράει στὸ νοῦ τὸ πὼς οἱ σύμμαχοί μας μπόρεσαν νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ θεωρήσουν ὡς ἀκριβεῖς, πληροφορίες ὁλοφάνερα μὴ ἀντικειμενικές καὶ διαστρεβλωμένες γιὰ τις λύσεις που σκοπεύαμε νὰ δώσουμε στὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τοῦ Τσ. Κ.Κ. καὶ τῆς κοινωνίας μας, γιὰ τὸν πραγματικὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων που διαμορφώθηκε στὴ διάρκεια τῆς «ἀνοίξης τῆς Πράγας» ὑπὲρ τῶν μέτρων τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Κράτους. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ λεχθῇ καὶ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τις πληροφορίες τις σχετικές μετὰ τὴν καθοδήγησι τοῦ Κόμματος καὶ κυρίως μετὰ ἕνα-ἕνα τὰ μέλη της. Καὶ ὅμως διαμέσου αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν προκλήθηκαν ὑποψίες καὶ φόβοι σχετικὰ μετὰ τὴν πραγματικὴ δυνατότητα καὶ ἱκανότητα γιὰ ἐπίλυσι τῶν προβλημάτων ἀπὸ μόνες τις ἐσωτερικές μας δυνάμεις. Πιθανὸν ὅλοι ἐκεῖνοι που δὲν ἦταν ἱκανοὶ νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τις ξένες πρὸς τὸ Κόμμα σχεταριστικές μεθόδους δουλειᾶς, ἐκεῖνοι που ἄρχισαν νὰ χάνουν ἢ εἶχαν κιόλας χάσει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐνταχθοῦν στὴ δουλειὰ, που ἔχαναν ἢ εἶχαν χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν προσωπικὴ θέση τους, συνέβαλαν στὸν σχηματισμὸ μιᾶς λαθεμένης εἰκόνας τῆς κατάστασης, γιὰτὶ ἔβλεπαν ὅλα ὅσα γίνονταν μόνο κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀπώλειας τοῦ ἡγετικοῦ ρόλου τους μέσα στὸ Κόμμα.

Ἐτσι χάθηκε τὸ σπουδαιότερο μέσα στὴ δουλειὰ ἐνὸς Κόμματος λενινιστικοῦ τύπου –ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν μαζῶν πρὸς τὸ Κόμμα, ἡ ἐμπιστοσύνη που εἶχε κατακτηθῇ χάρι σὲ μιὰ πολιτικὴ στὴν ὁποία συνέβαλαν πλατιά ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ δράσι τοῦ καθενὸς ἀτόμου καὶ τῶν μαζῶν καὶ που ἔτεινε στὴν ὁλοκληρωμένη ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας.

Σὲ παρακαλῶ νὰ δεχθεῖς τὰ συλλυπητήριά μου, καθὼς καὶ τῆς γυναίκας μου. Ὅπως θὰ μπορεῖς νὰ φαντασθεῖς, ἡ ζωὴ τῆς γυναίκας μου, πλάι μου, δὲν εἶναι ἀσφαλῶς εὐκολότερη ἀπὸ τὴ δική μου. Καὶ εἶναι αὐτὸ, νομίζω, ἡ τραγικότερη πλευρὰ ὅλων τούτων τῶν συμβάντων. Καὶ ἡ γυναίκα μου ἀποκλείσθηκε ἀπὸ τὸ Κόμμα. Δὲν τρέφουμε ὡστόσο καμμιὰ μνησικακία πρὸς τὸ Κόμμα, πρὸς τὸ κίνημά του, πρὸς τις ιδέες του. Αὐτὲς εἶναι πολὺ πιὸ ἰσχυρὲς ἀπὸ τὰ ἐμπόδια που ὀρθώνονται στὸν δρόμο που ὁδηγεῖ ὅπως-δήποτε ὅλο καὶ ἐμπρός. Δὲν ἀφήσαμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ ἀποκαρδιωθεῖ.

Ἄς εἶναι σεβαστὴ ἡ τιμημένη μνήμη τοῦ συντρόφου Σμρκόφσκυ!»

ΜΑΥΡΕΣ ΜΕΡΕΣ στην Κύπρο

Του David Tongue

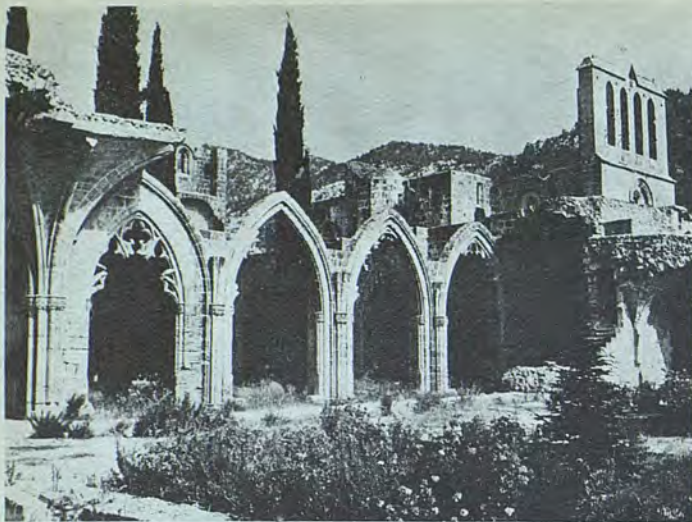
«Όποιος πιστεύει, καταλαβαίνει ότι για την κυπριακή κατάσταση έχουν δοθεί κακές πληροφορίες», αυτή είναι η γνωστή φράση με την οποία ο Σέρ Χιού Φοϋτ αρχίζει τα απομνημονεύματά του κατά την εποχή που ήταν κυβερνήτης της νήσου. Σήμερα η κατάσταση είναι περισσότερο συγκεχυμένη απ' ό,τι στο παρελθόν. Ο φασισμός, που τον έκαναν εξαγωγή οι συνταγματάρχες, διατηρεί ακόμη βαθιές τις ρίζες του στην έλληνοκυπριακή πλευρά και παλεύει για χώρο με το σωβινισμό που έχει εξαχθεί από την Άγκυρα και που παρουσιάζεται σαν αντανάκλασή της.

Ο Ντέιβιντ Τόνγκ, ένας ελεύθερος σκοπευτής δημοσιογράφος στην Αθήνα, έχει εισχωρήσει και στις δύο κοινότητες, στους αρχηγούς και στους λαούς τους, και ζωγραφίζει την εικόνα μιάς προδομένης νήσου – τους Έλληνοκύπριους να πιστεύουν ότι έχουν εγκαταλειφθεί από την Αθήνα και να φοβούνται ότι ο «τρίτος γύρος» θα καταλήξει στην πλήρη κατάκτηση.

Πώς αισθάνονται οι Έλληνοκύπριοι στην Κυρήνεια; Πώς αντιδρούν οι Τουρκοκύπριοι όταν τελικά βρίσκεται εκεί ένας Τούρκος στρατιώτης για κάθε τουρκοκυπριακή οικογένεια;

Εκκαθάριση, παλαιστινιοποίηση, διεθνοποίηση – αυτά είναι τα θέματα που καλύπτει η αποκλειστική έκθεση του Τόνγκ για το «ANTI».

Βομβαρδισμένα μεσαιωνικά μνημεία απ' την Κυρήνεια.

Κύπρος 1975. «Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγο», έτσι τραγουδούσε αυτό τον μήνα ο Μίκης Θεοδωράκης σέ πλήθη κόσμου από στρατευμένους και νεολαίους που τραγουδούσαν (μέχρι τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο) – και σκυθρωπούς, διωπηλούς στρατιώτες της ΕΣΑ, της Κυπριακής Στρατιωτικής Αστυνομίας. Αλλά η πραγματικότητα είναι πιο σκληρή, πιο σκυθρωπή. Πηγάει από τη βεβαιότητα της προδοσίας από τη μία πλευρά, κι από την καταπίεση της κατοχής από την άλλη. Πηγάει από τους Έλληνοκύπριους που κάθε μέρα μαθαίνουν να περιμένουν δλο και λιγότερα από την Αθήνα και από άλλου, που κάθε μέρα ζουνε μαζί με το φασισμό που η ελληνική χούντα ανάθρεψε στο νησί και με την τραγωδία που τους προξένησε. Πηγάει επίσης από τους Τουρκοκύπριους που μουρμουρίζουν: «Με τους Έλληνοκύπριους ήμασταν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Με τους Τούρκους είμαστε πάλι το ίδιο».

Από τον ήλιο που δέρνει την πεδιάδα της Λευκωσίας, που το καλοκαίρι μοιάζει περισσότερο με έρημο παρά με θερισμένα χωράφια, που το χῶμα έχει ξεραθεί και τὰ χρώματά του έχουν άποστραγγιστεί. Και το πρώην προεδρικό μέγαρο μοιάζει τώρα ξεκοιλιασμένο, με μπανιέρες που κρέμονται από τὰ χαλάσματα που κάποτε ήταν ταβάνια. Κάποτε ήταν το κέντρο μιας πόλης που τώρα μοιάζει με κομματάκια σπασμένου καθρέφτη, μιάς πόλης όπου ακόμα κι οί διαφορετικές μερίδες της κάθε κοινότητας μοιάζουν να είναι διαιρεμένες μεταξύ τους, όπου και οί δύο πλευρές της πράσινης γραμμής καλύπτονται από μιὰ βαριά ατμόσφαιρα κλειστοφοβίας. Ένα σύνολο προσφυγικού καταυλισμού, ένας στόχος για τους εμπόρους του πολέμου. Μεγάλη ή κατάθλιψη να μείνεις εκεί μέσα, κι ακόμα πιο μεγάλη να την εγκαταλείψεις, μιὰ και νιώθεις πώς εγκαταλείπεις ένα καράβι που βυθίζεται.

Κάθε φορά που περνάει κανείς την πράσινη γραμμή δεν άρχει ν' αλλάξει μονάχα την ὥρα στο ρολόι του. Οί βρετανικές τράπεζες υπάρχουν ακόμα και στις δύο πλευρές, αλλά μέσα στην αντι-Νατοϊκή ατμόσφαιρα που επικρατεί σήμερα στους Έλληνες και Έλληνοκύπριους, μπορεί να φανταστεί κανείς ότι θα βρεί κάποιο καφενείο με τ' όνομα της συμμαχίας στο νότο του νησιού, όπως βρίσκει στο βορρά; Η φιγούρα του Μακάριου χαραγμένη σε μερικά μέρη δεν μοιάζει με τὰ πανταχού παρόντα αγάλματα του Ατατούρκ, με τὰ συνθήματά του γραμμένα στους τοίχους και με τ' όνομά του στους δρόμους. Η εντύπωση που δημιουργείται και στις δύο πλευρές είναι πραγματικά πώς το νησί χάνεται. Δεν είναι οί κυπριακές, αλλά οί τουρκικές και ελληνικές σημαίες που σε περιστοιχίζουν. Τὰ σήματα των εταιριών, τὰ όνόματα των καφενείων, ο τρόπος ζωής – όλα αυτά θυμίζουν ελληνική ή τουρκική έπαρχία. Με μιὰ πρώτη ματιά βρίσκει κανείς φυσικό το γεγονός ότι η Κύπρος δεν είχε ποτέ δικό της έθνικό ύμνο και ότι οί δύο πλευρές της πράσινης γραμμής δεν συνδέονται με τηλεφώνo, με εξαίρεση την τηλεφωνική γραμμή των Ε.Ε. και την τηλεφωνική επικοινωνία της τουρκικής πρεσβείας με την τουρκοκυπριακή διοίκηση.

Ελάχιστες βέβαια είναι και οί υπόλοιπες συνδέσεις των δύο τoμέων. Οί επίσημες διαπραγματευτικές θέσεις των ένδοxu-

πριακών συνομιλιών παραμένουν από την ελληνική πλευρά πολυπεριφερειακή όμοσπονδία με έγγυήσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και από την τουρκική πλευρά διζωνική όμοσπονδία με έγγυήσεις των μητέρων πατρίδων. Η τακτική που ακολουθείται είναι επίσης γνωστή – από την αποτελεσματική παρελκυστικότητα του Ραούφ Νενκτάς μέχρι τον τρόπο με τον όποιο οί Έλληνοκύπριοι συχνά δέχονται τις απαιτήσεις του χθές για ν' ανακαλύψουν όμως ότι οί Τουρκοκύπριοι δεν τις βρίσκουν πια έπαρκεις. Βρίσκεται στα σκαριά κάποια Νατοϊκή λύση, όπως συχνά διερωτώνται οί Έλληνες; Για νὰ τὸ ἐλέγξει πρέπει νὰ κοιτάξεις τί βρίσκεται πίσω από τις θέσεις των δύο πλευρών. Και έφ' όσον οί Τούρκοι κρατάνε τὸν μαστίγιο των 40.000 στρατιωτών, ἄς ἀρχίσουμε με τις δικές τους θέσεις.

«Θέλουμε νὰ γίνουμε ἡ 68η έπαρχία της Τουρκίας»

Η επίσημη τουρκοκυπριακή θέση υποστηρίζει σάν λύση του προβλήματος όμοσπονδιακή διοίκηση, ανεξαρτησία και άκεραιότητα του νησιού. Όμως ό κ. Όσμάν Όρέκ, ύπουργός Άμυνας στην κοινή κυβέρνηση παλιότερα, και σήμερα στη διοίκηση των Τουρκοκυπρίων, έχει διαφορετική γνώμη. Όπως πολλοί Τουρκοκύπριοι άρχηγοί που βρίσκονται στην έξουσία, ό κ. Όρέκ υπογραμμίζει «τὸ ἀδύνατο της συνύπαρξης». «Πώς μπορούν οί Τουρκοκύπριοι νὰ ζουν σε μιὰ χώρα που δεν έχουν δικαιώματα και δεν είναι ασφαλείς; Που μπορεί κάθε στιγμή νὰ πυροβοληθούν και νὰ φονευθούν; Άν υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι σίγουρα είναι τρελοί», και συνεχίζει με κακεντρέχεια: «Άν βρείτε έστω και ένα, θέλω μιὰ δήλωση με την ύπογραφή και τη φωτογραφία του».

Αυτή ήταν η άπάντηση του κ. Όρέκ, αυτού του κοντού και παχύσαρκου ανθρώπου που καπνίζει πούρα με μανία, στην έρώτηση: «Γιατί οί Τουρκοκύπριοι που ζουνε στο Πιθαϊό, κοντά στην Πάφο, ζήτησαν νὰ τοποθετηθεί έλληνοκυπριακή φρουρά έξω από τὸ χωριό τους;» Φοβούνται – όπως είπαν – ότι οί ύποστηριχτές του Ντενκτάς θα ερχόντουσαν νὰ τους τρομοκρατήσουν και νὰ τους εκβιάσουν νὰ πάνε στο βορειο τμήμα του νησιού. Τέτοιες αναφορές είναι πολύ συχνές, αν και πρέπει νὰ πούμε με ειλικρίνεια ότι οί Έλληνες έπίσημοι παραδέχονται σε ιδιωτικές συζητήσεις ότι ακόμα και χωρίς τέτοιου είδους πιέσεις οί περισσότεροι από τους 8.000 Τουρκοκύπριους του νότου, αντίθετα από τους περισσότερους από τους 10.000 Έλληνοκύπριους του βορρά (δες παρακάτω), θα ήθελαν νὰ ταξιδέψουν στην άλλη ζώνη.

Τὸ «έθνικό πνεύμα» με τὸ όποιο απάντησε ό κ. Όρέκ στο πρόβλημα των μειονοτήτων ήταν ακόμα πιο εκδηλο στον ισχυρισμό του ότι «Άν δεν είχαμε την πίεση της Τουρκίας θα είχαμε κηρύξει την ανεξαρτησία μας. Θέλουμε νὰ γίνουμε ἡ 68η έπαρχία της Τουρκίας, αλλά εκείνοι δεν μάς θέλουν». Μαρτυρία αυτών του των συναισθημάτων είναι μιὰ σημαία που κρέμεται πάνω από τὸ ακατάστατο γραφείο του, που γράφει με πράσινα γράμματα «Kibris Turktur» – η Κύπρος είναι τουρκική.

Άφου λοιπόν οί Τουρκοκύπριοι θέλουν διχοτόμηση, γιατί

Στο προηγούμενο τεύχος είχαμε έμβόλιμα παραθέσει κομμάτια του David Tonge που αναφέρονταν σε επιμέρους θέματα του Κυπριακού. Έπενθυμίζουμε πώς ό συντάκτης των κομματιών εκείνων, όπως και της σημερινής ανταπόκρισης από την Κύπρο, είναι Άγγλος δημοσιογράφος, που εργάζεται στην Αθήνα για έγγλέζικες έφημερίδες όπως ό Guardian. Είναι λοιπόν φυσικό ό τρόπος που βλέπει τὰ πράγματα νὰ μην είναι τόσο ελληνικός. Κι ίσως γι' αυτό έχουν κι ένα ειδικό ενδιαφέρον – τὸ ενδιαφέρον μιᾶς άλλης άποψης.

δεν τη δέχονται οί Τούρκοι, μιὰ κι αὐτὴ εἶναι ἡ βάση τῆς Νατοϊκῆς λύσης; Ἡ ἀπάντησή τοῦ κ. Ὁρέκ εἶναι ὅτι «τὸ ΝΑΤΟ δὲν ἐνδιαφέρεται πιά γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Detente. Τὰ μικρὰ ἔθνη φροντίζουν τώρα μονάχα τοὺς γιὰ τὴν ἀσφάλειά τοὺς καὶ ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἐπιτρέψει τὴ διχοτόμηση, μιὰ καὶ αὐτὸ θὰ σήμαινε ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ τὴν περικυκλώνει ἀπ' ὅλες τὶς μεριές».

Ἐνας περισσότερο νηφάλιος καὶ μὲ ἀρκετὴ ἐπιρροή Τουρκοκύπριος ἐπίσημος μὲ ἐξήγησε ὅτι ἐγινε ὑποχώρηση ἀπὸ τὴ λύση τῆς διχοτόμησης, καὶ ὅτι ἡ διχοτόμηση σὰν πολιτικὴ λύση τῆς δεκαετίας 1950-1960 προωθήθηκε σὰν ἀπάντησή στὴν πολιτικὴ τῆς ἐνώσεως ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ ἑλληνικὴ πλευρά. «Ἦταν περισσότερο μιὰ συναισθηματικὴ φρασολογία παρὰ ἡ πολιτικὴ μας γραμμὴ», καὶ συνέχισε λέγοντας ὅτι ἕνα ἑλληνοτουρκικὸ μέτωπο στὴν Κύπρῳ δὲν ἄρρεσε στοὺς Τούρκους στρατιωτικοὺς ποὺ καθόλου δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν μιὰ «ἐχθρική» κυβέρνησή στὰ νῦτα τοὺς καὶ ἑλληνικά φάντομ ποὺ νὰ μποροῦν νὰ φτάσουν στὴν καρδιά τῆς Ἀνατολίας. Μιὰ ἀνεξάρτητὴ καὶ ἀφοπλισμένη Κύπρος ἔχει μεγαλύτερη σημασία, «ἀκόμα κι ἂν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ παραμείνουν κάποιες τουρκικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ διασφαλίζουν τὴν ἀποστρατιωτικοποίηση». Κάνένα φῶς δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει στὶς ἐνδοκυπριακὲς συνομιλίες, ἀλλὰ ὁ Τουρκοκύπριος ἐπίσημος δὲν ἀνησυχεῖ. «Ὅπως εἶχε πεῖ ὁ Ἰσμετ Ἰνονοῦ μετὰ τὴ μάχη τοῦ Σαγγάριου, κοντὰ στὴν Ἀγκυρὰ τὸ 1922, οἱ Ἕλληνες εἶναι καλοὶ στρατιῶτες, ἀλλὰ ἂν τοὺς σταματήσεις, σὲ λίγο θ' ἀρχίσουν νὰ χτυποῦνται μετὰξὺ τους».

Ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ τῶν τελευταίων 15 χρόνων βασίζεται σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάληψη τοῦ νησιοῦ, ποὺ μερικοὶ Τούρκοι τὴν εἶπαν «ἐπιχείρησι τῶν 2-3 μερῶν», «εἶναι ἐκτὸς θέματος. Δὲν ὑπάρχει καμιά ἀνάγκη, κανένας λόγος. Ἀλλὰ ἂν συνέβαινε κάτι ποὺ θὰ ἐβλάπτε τοὺς Τουρκοκύπριους...»

Γι' αὐτὸν, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Τούρκο ἡγέτη Μπουλέντ Ἐτζεβίτ, σύμφωνα μὲ τὴν τελευταία του συνέντευξη στὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸ «Ταχυδρόμος», ὁ Μακάριος εἶναι ἄνθρωπος μὲ «ἀπεριόριστη φιλοδοξία», ἕνας βυζαντινὸς κληρικὸς ποὺ πρέπει νὰ ἀποχωρήσει. «Αὐτοὶ οἱ 3 τόμοι περιέχουν 20 χρόνων λόγους τοῦ Μακαρίου γιὰ τὴν ἐνωσὴ», εἶπε δείχνοντας τὰ βιβλία. «Στὶς 20 τοῦ Ὀχτώβριου 1950 ὁ Μακάριος ὁρκίστηκε νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ λύση τῆς Ἑνώσεως ποτέ. Ἄν νομίζετε ὅτι πιστεύει σὲ μιὰν ἀνεξάρτητὴ Κύπρῳ, τότε εἶναι σὰ νὰ τραγουδάμε μὲς στὸ χαμάμι».

Καὶ ἡ παγκόσμια πίεση; «Δὲν εἴμαστε εὐχαριστημένοι μ' αὐτή. Ἀλλὰ μὴν τὴν ὑπερτιμάτε, οὔτε καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ συντηρήσουμε ἕνα στρατὸ ἐδῶ. Κοστίζει τὸ ἴδιο νὰ τρέφεις ἕνα στρατὸ εἴτε εἶναι στὴν Τουρκία, εἴτε στὴν Κύπρῳ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πῶς μποροῦμε νὰ ἀποσύρουμε στρατεύματα ἐνῶ ὁ Ν. Σαμφὼν εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἡ ΕΟΚΑ Β' ἄνθει;» Καὶ ἀκόμα: «Ἡ δημαγωγία εἶναι ἕνα μέρος τῆς ἑλληνικῆς κοινοβουλευτικῆς ζωῆς, ἐτσι ὥστε νὰ 'ναι εὐκολότερο νὰ διαπραγματεύεται κανεὶς μὲ μιὰ δικτατορία πάνω στὸ θέμα τῆς Κύπρου».

Αὐτὴ ἡ πρόταση θὰ μπορούσε νὰ ἀπορριφτεῖ πιὸ εὐκολὰ ἂν δὲν ἦταν ἡ ἐπίσημη τουρκικὴ πολιτικὴ. Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες τάσεις. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχουν μεγάλη ἐπιρροή καὶ εἶναι δύσκολο νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι ἰὰ κερδίσουν ἔδαφος, ἐκτὸς ἂν ὁ Ἐτζεβίτ ἐξασφαλίσει μόνος του τὴν ἐξουσία στὴν Ἀγκυρὰ. Ἀλλὰ μιὰ καὶ φαίνεται ὅτι ἀντιπροσωπεύουν τὴ σκέψη τῆς πλειοψηφίας τῶν Τουρκοκυπρίων καὶ σπάνια ἀναφέρονται, ἀξίζει ν' ἀφιερῶσουμε λίγο χώρο σ' αὐτές.

Τὸ τουρκοκυπριακὸ ὑπόβαθρο

Στὴ διάρκεια τῶν χρόνων τῶν γκέτο καὶ τῆς ἐξαθλιωμένης ζωῆς τῶν Τουρκοκυπρίων, ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπαρξῆς δραστηρίων δυνάμεων ἀσφαλείας – πιὸ συγκεκριμένα τῶν Τουρκοκυπρίων ἀγωνιστῶν (ΤΜΤ) καὶ τῆς γενικῆς ἀστυνομίας ἀσφαλείας, ποὺ συντονιζόντουσαν ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἡγέτη τῶν Τουρκοκυπρίων, ἕναν ἀξιωματικὸ σταλμένο ἀπὸ τὴν Τουρκία μὲ τὸ κρυπτογραφικὸ ὄνομα Μποζκούρτ. Τὸ ὄνομά του προέρχεται ἀπὸ τὸ μυθικὸ γκερίζο λύκο τῆς τουρκικῆς μυθολογίας, ἕνα ζῷο ποὺ ἐμφανίστηκε στοὺς Τούρκους ὅταν εἶχαν παγιδευτεῖ στὰ Ἰμαλάια καὶ τοὺς ἔδειξε τὸ ἀνοιγμα ποὺ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ σπάσουν τὸν ἀποκλεισμὸ καὶ ν' ἀρχίσουν τὶς κατακτήσεις τους.

Σὲ τέτοιες συνθήκες βρισκόταν ἡ σκληρὴ γραμμὴ ποὺ ἀντι-

προσωπεύει ὁ Ντενκτάς, ποὺ εἶχε τὰ ὅπλα καὶ ποὺ μπορούσε νὰ ἐλέγξει τὶς ἐκλογές. Οἱ ἐκλογές γιὰ τὴν ἀντιπροεδρία τὸ Φλεβάρη τοῦ 1973, ποὺ ἀπ' αὐτὲς ἀντλεῖ ὁ Ντενκτάς τὴ σημερινή του ἐξουσία, ἦταν κυπριακές. Ἀρχικὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι δύο ὑποψήφιοι, ὁ Δρ. Κιουτσούκ καὶ ὁ δικηγόρος Ἀχμέτ Μιντὰτ Μπερμπέρογλου. Ὁ πρῶτος ὑποψήφιος Κιουτσούκ ἀπόσυρε τὴν ὑποψηφιότητά του καὶ ὅταν τὸν συνάντησα στὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας τοῦ «Χαλκὶν Σεσί» (Φωνὴ τοῦ Λαοῦ) δὲν αἰσθανόταν ἄνετα καὶ ἦταν ὀλοφάνερο ὅτι τὸν ἀπασχολοῦσε πολὺ ἡ γενικότερη του θέση γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπιβεβαιώσει ἡ ν' ἀρνηθεῖ τοὺς ψιθύρους ποὺ λένε ὅτι τὸν πρόσφεραν σύνταξη γιὰ ν' ἀποσύρει τὴν ὑποψηφιότητά του. (Οὔτε φαινόταν ἡ κατὰλληλη στιγμή νὰ τὸν ρωτήσω γιατί αὐτὸς, ἕνας γιατρός, φοροῦσε στὸ χέρι του δαχτυλίδι μὲ νεκροκεφαλὴ καὶ δύο σταυρωτὰ κόκκαλα).

Ἀλλὰ ὁ Μπερμπέρογλου ἦταν πιὸ ἐπεξηγηματικὸς γιὰ τὴν ὑποχώρησή του. «Εἶχαν ξεκαθαρίσει στὸ κόμμα μας ὅτι θὰ προκαλοῦνταν ἐπεισόδια καὶ παράνομες ἐνέργειες ἂν παράμενα ὑποψήφιος. Πιστεύαμε ὅτι δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ἐλεύθερες ἐκλογές, καὶ δὲν θέλαμε φασαρίες. Ἐτσι ἀποσύραμε τὴν ὑποψηφιότητά μου 48 ὥρες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές».

Σ' ἀντίθεση μὲ τὴν κατάσταση στὸ νότιο μέρος τῆς πράσινης γραμμῆς, ὁ κομμουνισμὸς βρίσκεται ὑπὸ δῶξη, ἀλλὰ ὁ Μπερμπέρογλου, ποὺ ἔχει κρεμασμένα στὸ γραφεῖο του βρετανικὰ νομικὰ διπλώματα καὶ περγαμνές, εἶναι ἡ ἐλπίδα τῆς ἀντιπολίτευσης. Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ποὺ πιστεύει στὸ πολυκομματικὸ σύστημα διοίκησης τῶν Τουρκοκυπρίων καὶ καλλιεργεῖ ἐλπίδες συνύπαρξης μετὰξὺ τῶν δύο κοινοτήτων. Ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς Τουρκοκύπριους ἡγέτες, αὐτὸς μιλάει γιὰ «εὐημερία καὶ ἀρμονία». Πιστεύει πῶς αὐτὸ μπορεῖ νὰ κατορθωθεῖ μὲ ἕνα διζωνικὸ σύστημα ὅπου οἱ μειονότητες παραμένουν καὶ στὶς δύο πλευρές καὶ ἡ ὁμόσπονδη κυβέρνησή πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρή. Ἡ Γραμμὴ τῆς Ἐλευθερίας, ὅπως προτιμᾷ νὰ ὀνομάζει τὴ Γραμμὴ Ἀττίλα, πρέπει νὰ μείνει ἀνοιχτὴ γιὰ διαπραγματεύσεις.

Ἐχει ὅμως ὑποστήριξη; Μάλιστα, τουλάχιστον ἂν κρίνω ἀπὸ τὶς συνομιλίες ποὺ εἶχα μὲ ἰδιοχτῆτες καφενείων, μὲ βοηθοὺς καταστημάτων, μὲ τοὺς ἀμίμητους ἐφημεριδοπῶλες καὶ τοὺς

αγρότες που έχουν μικρές περιουσίες στο νότο. Μπορεί οι πλουσιότεροι Τουρκοκύπριοι από τη Λεμεσό και άλλα μέρη στο νότο να ζητάνε κατακτητικό πόλεμο για να ξαναπάρουν τις περιουσίες τους, αλλά για τους υπόλοιπους το πρόβλημα είναι πώς να αποκατασταθεί ή ειρήνη και πώς ν' απαλλαγεί το νησί από τον τουρκικό στρατό. Υπάρχουν 40.000 στρατιώτες και 100.000 τουρκοκυπριακός πληθυσμός. Με μια τέτοια αναλογία στρατιωτών και πολιτών δεν υπάρχει κανένας λόγος να εξηγήσει κανείς τί σημαίνει αυτό στην καθημερινή ζωή. Η τουρκική στρατιωτική άστυνομία και οι χωρικοί της Ανατολίας που αποτελούν τον κύριο όγκο του στρατού γυροφέρνουν συνέχεια τεμπέλικα με τις λόγχες των όπλων τους όρθιες, ακόμα και στα πιο ήσυχα σοκάκια.

Οι Έλληνοκύπριοι διηγούνται με μεγάλη προθυμία πώς οι Τουρκοκύπριοι κλείνουν τις κόρες τους στο σπίτι τα βράδια, και οι Τουρκοκύπριοι μου έλεγαν ότι η άστυνομία ενδιαφέρεται μόνο να παίζει το ρόλο της ασφάλειας και όχι να συλλαμβάνει κλέφτες. Για τους νέους που γυρνάνε από τα πανεπιστήμια της Άγκυρας ή της Κωνσταντινούπολης τα προβλήματα είναι φυσικά πολύ έντονα.

Ο έθνικισμός αποτελεί σε μεγάλο βαθμό το πνεύμα της εποχής. Ο δρόμος μεταξύ Λευκωσίας και Κυρήνειας μετονομάστηκε σε όδο Έτζεβίτ. Κάδρα με τη φωτογραφία του γίνονται ανάρπαστα από χωρικούς που δεν έχουν ούτε να φάνε. Οι φωτογραφίες του, μ' ένα περιστέρι της ειρήνης στον ώμο, κρέμονται σε περισσότερους τοίχους απ' ό,τι η φωτογραφία του Μακάριου στο νότο. Η τουρκική σημαία κυματίζει σε εκκλησίες και μοναστήρια. «Τί ευτυχία να μπορεί να λείει κανείς πώς είναι Τοῦρκος», είναι ένα από τα πιο συνηθισμένα ολόγκαν του Άτατούρκ που είναι γραμμένα στους τοίχους. Μια πινακίδα λέει: «Επισκεφτείτε το βαρβαρικό μουσείο στον τουρκικό τομέα στη Λευκωσία». Δεν είχα το χρόνο αλλά ούτε και τη διάθεση να πάω εκεί, αλλά μπορούσε πολύ εύκολα να δει κανείς τις λεηλατημένες περιουσίες παντού, ιδιαίτερα στα έρειπωμένα σπίτια κοντά στην πράσινη γραμμή. Αυτά τα σπίτια μπορεί να μην έχουν πόρτες αλλά μέσα είναι γεμάτα με τηλεοράσεις και μεγάλα ψυγεία.

Ωστόσο, κάτω από όλα αυτά υποβόσκει η ίδια ανησυχία που ένιωθε κανείς και κατά τη διάρκεια της ελληνικής δικτατορίας—και δεν προκαλεί καμιά έκπληξη το γεγονός ότι οποτεδήποτε θέλει να τηλεφωνήσει κανείς, ακόμα και μέσα στη Λευκωσία, πρέπει να μεσολαβήσει το τηλεφωνικό κέντρο.

Ακριβώς αυτή η ανησυχία τρέφει την υποστήριξη για τον Μπερμπερόγλου. Το κόμμα του, το Δημοκρατικό Τουρκικό Κόμμα, έχει στενές σχέσεις με το Λαϊκό-Δημοκρατικό Κόμμα του Έτζεβίτ. Πιθανόν αυτοί οι δεσμοί να έχουν προστατεύσει τον Μπερμπερόγλου από έπεισάδια που θα προκάλυπτονταν από τις ενστάσεις του προς το σχέδιο συντάγματος του Ντενκτάς πριν από μερικούς μήνες. Εκείνη την εποχή ένα καυτερό άρθρο επέκρινε τα παράπονά του για το σχέδιο, συνδέοντας το όνομά του με το όνομα τριών ανδρών που σκοτώθηκαν από Τουρκοκύπριους εξτρεμιστές για τις πολιτικές αντιρρήσεις τους προς την ήγηση της Άγκυρας. Άλλα τώρα ο Μπερμπερόγλου λέει ότι απόσυρε τις αντιρρήσεις του επειδή το σχέδιο είχε βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό. Από τις 50 θέσεις στη συντακτική συνέλευση το κόμμα του είχε μία θέση κι εκείνος άλλη μία—σαν αίρετος πρόεδρος της Τουρκοκυπριακής Ένωσης Δικηγόρων. Τώρα πρέπει να γίνουν εκλογές, αλλά δεν έχει καθοριστεί ο χρόνος. Θα πετύχει ο Μπερμπερόγλου; Πολλοί το πιστεύουν, κι εκείνος ισχυρίζεται ότι πριν την εισβολή είχε το 30% των ψήφων και τώρα πολύ πιο πολύ, ότι αυτός έχει ένα κόμμα ενώ ο Ντενκτάς δεν έχει τίποτα. Και παραπέμπει στα στοιχεία κυκλοφορίας των αντίστοιχων εφημερίδων τους. Η Ζαμάν, για τον Ντενκτάς, 700-1000 αντίτυπα την ημέρα· ή Μπόζκιορτ, ανεξάρτητη, 2000· ή Χαλκίν Σεσί του Κιουτσούκ, που τώρα συνεργάζεται με τον Μπερμπερόγλου, 4000.

Τα όπλα της Χούντας

Ο Ντενκτάς βέβαια θα τ' αμφισβητούσε αυτά, αλλά ταξίδευε ακολουθώντας τα βήματα του Μακάριου, προσπαθώντας να υπονομεύσει την υποστήριξη που εκείνος είχε κερδίσει στις διάφορες αραβικές χώρες. Έτσι έχασα την έντυπωσιακή παράσταση που δίνει στους επισκέπτες του και που είχα δει για τε-

λευταία φορά στην Άγκυρα το 1968, λίγο πριν αρχίσουν οι διακοινοτικές συνομιλίες. Τα τρία χρόνια που έμεινα στην Τουρκία τότε, τα ακολούθησαν έξι χρόνια στην Ελλάδα και ίσως ή ελληνική προπαγάνδα να τα κατάφερε. Άλλα αν κανείς περιγράφει τις εντάσεις της τουρκοκυπριακής κοινωνίας, δεν σημαίνει πως αρνείται ότι υπάρχουν το ίδιο μεγάλες διαίρεσεις κι ανάμεσα στους Έλληνοκύπριους.

Ανάμεσα σ' αυτούς οι συζητήσεις κυμαίνονται από το να διεθνοποιήσουν το πρόβλημα μέχρι το να το παλαιστινοποιήσουν, από καλέσματα για μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας μέχρι απαιτήσεις για κάθαρση. Άλλα βέβαια εκείνα που κυβερνούν την ημέρα είναι τα όπλα.

Κατά γενική παραδοχή οι ελληνικές δυνάμεις—950 άνδρες—και η Έθνοφρουρά—Έλληνες αξιωματικοί, 10.000 άνδρες—βρίσκονται τόσο πολύ υπό έλεγχο όσο θα μπορούσε να περιμένει κανείς. Αυτοί οι αριθμοί βέβαια δεν είναι απόλυτα πλήρεις, μια και υπάρχουν και τα «χουντάκια», όπως τους αποκαλεί ή άριστερά—μικρο-χουντικοί που αποφοίτησαν από τη Σχολή Ευελπίδων της Αθήνας την τελευταία έπταετία. «Πώς να περιμένουμε αποχρηματοποίηση στην Κύπρο όταν δεν έχει γίνει στην Αθήνα;», σε ρωτάνε οι πρόσφυγες στους καταυλισμούς, όπως και οι πολιτικοί στα γραφεία τους. Άλλα ο στρατηγός Κομνηνός, ένας αξιωματικός που είχε απολυθεί από τη χούντα και που αντικατέστησε το στρατηγό Καραγιάννη, ο πρώτος πολιτικός διοικητής στην Κύπρο, έχει το σεβασμό όλων των πολιτικών ομάδων.

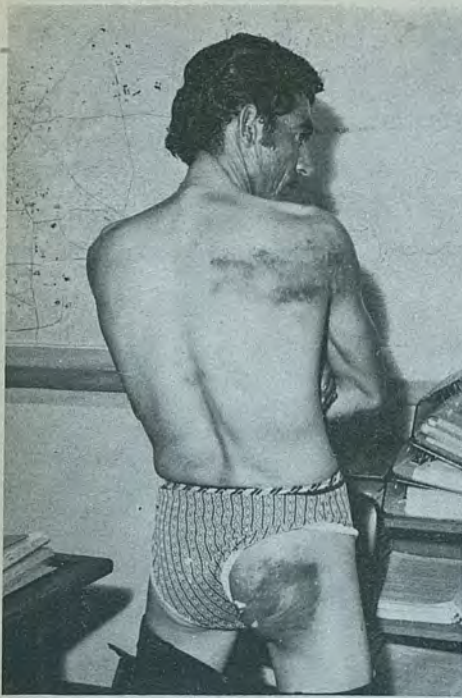
Άλλα τί θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς από τον τρόπο με τον οποίο έστειλαν πίσω στην Αθήνα τον αρχηγό του επιτελείου του Ιωαννίδη—Ιωάννη Ιωαννίδη, που καμιά συγγένεια δεν έχει με τον αρχηγό της χούντας—όταν αυτός δεν ανέφερε την άφιξη του συνταγματάρχη Πιλιτσή για «ιδιωτικές υποθέσεις» στη Λευκωσία; Ο συνταγματάρχης Πιλιτσης ήταν ένας από τους αρχηγούς της ελληνικής ΚΥΠ την εποχή της δικτατορίας. Είναι άραγε ένθαυροντικό το ότι υποχρεώθηκε να παραιτηθεί; Η μήπως είναι αποθαυροντικό το ότι ένιωθε ελεύθερος να καλύψει τόσο φανερά χουντικά στοιχεία;

Καθώς μιλά κανείς με τους αξιωματικούς της Έθνοφρουράς, καθώς στέκονται βαριεστημένοι στην πράσινη γραμμή, και τους στρατευμένους που περιμένουν πότε θα τελειώσει ή θητεία τους, μπορεί ν' ακούσει πολλούς που είναι πρόθυμοι να αφηγηθούν πώς το πραξικόπημα ενάντια στον Πρόεδρο Μακάριο παρά λίγο να πετύχαινε. Άλλα σίγα σιγά περνά ο καιρός που ή άριστερά ίχυριζόταν πώς αυτή τη φορά θα ναι ένα πραξικόπημα στην Κύπρο που θα οδηγήσει σε ένα πραξικόπημα στην Αθήνα, αντί να συμβεί το αντίθετο. Αν μπορεί κανείς να ξεχάσει την παγωμένη αίσθηση που νιώθει όταν βλέπει τους ΕΣΑ-τζήδες με τις στολές τους να περπατούν στους δρόμους—τις στολές τις φοράνε Κύπριοι, έστω κι αν το όνομά τους πρέπει να αλλάξει και να ξαναγίνει ΕΣΑ Κύπρου—θα δει ότι ή κατάσταση της Έθνοφρουράς είναι λιγότερο ανησυχητική απ' ό,τι εκείνη της άστυνομίας.

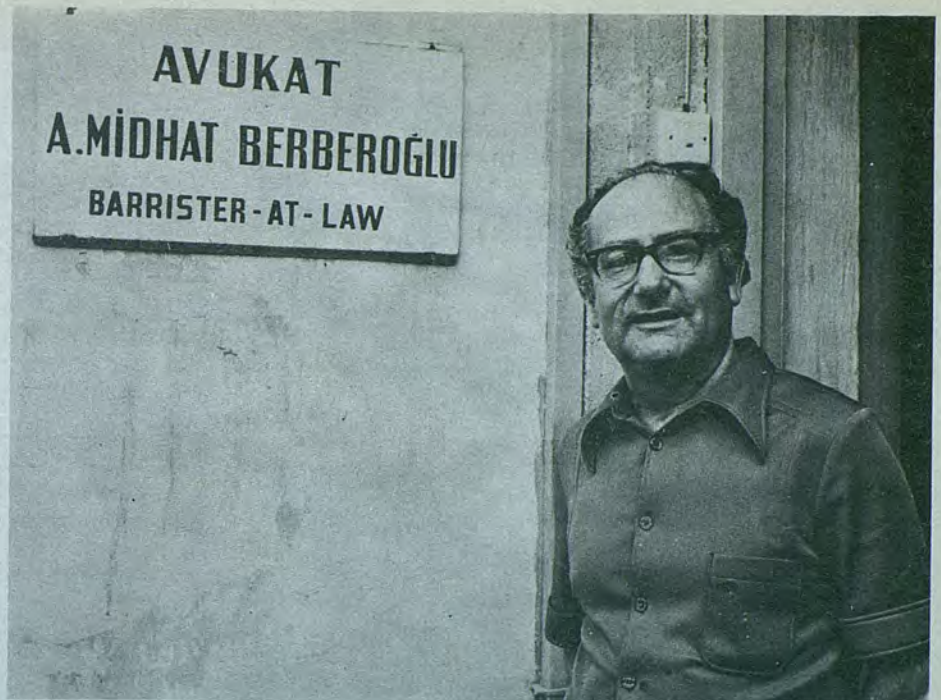
Το πραξικόπημα του περασμένου Ιούλη ήταν άφορη ή να επιστρέψουν σ' αυτό το σώμα πολλά στοιχεία της εποχής πριν την ΕΟΚΑ, που είχαν αποπεμφθεί στο παρελθόν. Διάφοροι αξιωματικοί έδειξαν τις συμπάθειές τους προς τις συλλήψεις και υποστήριξαν τον Σαμψών, αλλά ένα χρόνο αργότερα βρίσκονται ακόμα στην άστυνομική δύναμη. Παράλληλα, ή έφεδρική άστυνομία που είχε συγκροτήσει ο Μακάριος για να ενισχύσει την άστυνομία πριν ακόμα να «εξαγινιστεί» από τον Σαμψών, παραμένει διαλυμένη.

Μερικά αντι-Μακαριακά όνόματα είναι γνωστά—όπως του Άντρεά Ρήγα, διευθυντή της άστυνομίας της Λευκωσίας μετά το πραξικόπημα, ενός ανθρώπου που προσπάθησε να επιστρέψει χρήματα που προφανώς έκλεψε από κάποιο νεκρό πριν ένα χρόνο. Ένός ανθρώπου που, όπως κατονομάζεται, γνωρίζει πολλά για τη δολοφονική απόπειρα κατά του προέδρου της ΕΔΕΚ Βάσου Λυσσαρίδη, του προσωπικού γιγατού του Μακάριου, που έγινε πριν ένα χρόνο. Παρ' όλα αυτά ο Ρήγας είναι σύμβουλος του Υπουργού Έσωτερικών επί θεμάτων έσωτερικής ασφάλειας. Υπάρχουν άλλα όνόματα λιγότερο γνωστά, αλλά τ' αποτελέσματα είναι επικίνδυνα για όλους. Ο αξιωματικός που είναι υπεύθυνος για τη συντήρηση των όπλων κατονομάστηκε κάποτε σαν ο αρχηγός μιας μεγάλης φασιστικής ομάδας στο νησί και ή άτμόσφαιρα που επικρατούσε είχε επιδρά-

Όδηγός ταξί, μέλος της ΕΔΕΚ, κτυπημένος από την αστυνομία για να αποκαλύψει όπλα.

Ο Τουρκοκύπριος πολιτικός ηγέτης Α. Μ. Μπερμπερόγλου.

σεις και πάνω στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Ο Ξυλοδαμδός Τουρκοκυπρίων από δεκαετίες Έλληνοκύπριους αστυνομικούς είχε σαν αντίποινο μεταφορά Έλληνοκυπρίων από το βορρά -800 ανθρώπων. Έξισου δυσάρεστος ήταν ο τρόπος με τον οποίο βασανίστηκε ένας οδηγός ταξί σε κάποιο επαρχιακό αστυνομικό τμήμα, επειδή είχαν πληροφορίες ότι αυτός, παπδός του Λυσσαρίδη, είχε όπλα.

Πράγματι η ρίζα του προβλήματος βρίσκεται σ' αυτά τα ιδιωτικά όπλα, γεγονός που συμβαίνει εδώ και πολλά χρόνια στην Κύπρο. Τα πιο πολλά όπλα είναι της ΕΟΚΑ Β'. Τα γραφεία της εφημερίδας του Σαμπών «Μάχη», του κύριου Νίκου, στεγάζονται σ' ένα μονόροφο κτίριο που είναι ασφαλισμένο με σιδεριές και που βρίσκεται δυο μίλια έξω από την πόλη. Το νοικιάζει από το μοναστήρι του Κύκκου. Η κυκλοφορία της έχει πέσει τελείως και τα έσοδα από διαφημίσεις κατέβηκαν από 350 λίρες την ημέρα σε 15. 'Αν πάτε εκεί θα σάς υποδεχτούν μ' ένα κλαδί έλαιας.

Το κλαδί είναι εκείνο που συμβολικά κρατούσε ο Μακάριος στην έπιστροφή του στο νησί πέρυσι το Δεκέμβρη, αλλά που η ΕΟΚΑ Β' του αποδίδει διαφορετικό νόημα—μια θηλιά κρεμάλας.

Επίσης βλέπετε εκεί μια φωτογραφία του Κίσιγγκερ με τον τίτλο «Ένας Άττιλας για όλες τις εποχές». «Ξέρουμε ότι ο Μακάριος σκοπεύει να μās κρεμάσει, αλλά δεν θα τον αφήσουμε», λένε τα μέλη της ΕΟΚΑ Β'. Επομένως τα όπλα τους είναι για αυτοάμυνα. Τουλάχιστον έτσι πιστεύουν αυτοί, και κανείς άλλος, βέβαια, από την τούρκικη κυβέρνηση μέχρι το ΑΚΕΛ, το Έλληνοκυπριακό Κομμουνιστικό Κόμμα.

Αλλά πόσα όπλα υπάρχουν; Όπως φαίνεται, πολύ περισσότερα απ' ό,τι ποτέ, αν και πρόσφατα παρέδωσαν ένα μικρό αριθμό απ' αυτά. Τα 14.000 τέσχηκα όπλα που είχε αγοράσει ο Μακάριος για να αντισταθεί στη χούντα βρίσκονται τώρα κατά πολύ στα χέρια της ΕΟΚΑ Β', όπως επίσης και πολλά όπλα που είχε η προηγούμενη αστυνομία. «Όταν ανέλαβα προσωρινός πρόεδρος πέρυσι, τα 7.500 όπλα της αστυνομίας είχαν εξαφανιστεί, ακόμα και το ρεβόλβερ του διευθυντή της αστυνομίας. Είχαν μονάχα 20 στέν», λέει σήμερα ο Γλαύκος Κληρίδης από το γραφείο του στη βουλή.

Όσο για τη δύναμη της ΕΟΚΑ, αυτή τουλάχιστον φαίνεται να έχει κάπως διαλυθεί. Είναι διαιρεμένη και δεν έχει πια τα κεφάλαια που στελνόντουσαν τακτικά από την Αθήνα από κάποιον Έλληνα εφοπλιστή που ο Κληρίδης κατονομάζει. Κεφάλαια, λέει, τόσο μεγάλα που πρέπει να προέρχονταν από τα ταμεία του κράτους. Αλλά μήπως τα μέλη της νιώθουν κάποιες τύψεις; Η απάντηση είναι όχι. «Όταν τα πράγματα ήσυχάσουν,

τότε θα ξεκαθαρίσει ποιοί είναι οι προδότες, και είναι βέβαιο πως δεν είμαστε εμείς, τα παιδιά του Γρίβα», μου είπε ένα ενεργό μέλος της ΕΟΚΑ Β'. «Ο Μακάριος και το ΑΚΕΛ ήθελαν να μπουν οι Τούρκοι. Βέβαια οι ΕΠΑ παρότρυναν τον Ίωαννίδη, αλλά αν η Κύπρος ήταν στο ΝΑΤΟ, οι Τούρκοι δεν θα είχαν μπει ποτέ στη μέση».

Μέσα σε μιὰ τέτοια ατμόσφαιρα είναι αναπόφευκτο ότι και άλλοι θα είχαν όπλα—για αυτοάμυνα βέβαια. Στο κέντρο βρίσκονται οι ομάδες των αντιτσιασιακών—ομάδες που υποστηρίζουν το Μακάριο και που κατά κοινή παραδοχή βρίσκονται κάτω από την καθοδήγηση της εκκλησίας. Και στην κεντροαριστερά βρίσκονται οι ομάδες του Λυσσαρίδη. «Μόνο στη Λευκωσία, έχει ολόκληρο τάγμα», επιμένουν τα παλληκάρια της ΕΟΚΑ Β'. Και οι λοχαγοί του Λυσσαρίδη το επιβεβαιώνουν αυτό σιωπηρά, όπως και τη φήμη ότι μερικοί από τους νεολαίους τους γυμνάζονται στη Συρία. Από τα μεγάλα κόμματα μόνο το ΑΚΕΛ, που φοβάται μήπως προκαλέσει εμφύλιο πόλεμο, δεν έχει ούτε ένα όπλο στη διάθεσή του.

Ο Κληρίδης χαρακτηρίζει σαν «απίστευτο» ότι υπάρχουν ένοπλες παράνομες οργανώσεις οποιασδήποτε απόχρωσης και μιλά για «ένα φαύλο κύκλο που δημιουργείται από την ΕΟΚΑ Β', που φοβάται να παραδώσει τα όπλα της». Προτείνει τον πλήρη αφοπλισμό των ιδιωτών κι όχι των δυνάμεων ασφαλείας, αλλά ο Τάκης Ευδόκας, ένας ψυχολόγος που ήγείται της δεξιάς αντισοκικής παρατάξης ΔΕΚ, παραδέχεται φανερά ότι «Το πρόβλημα είναι να βρεθούν όπλα για το στρατό· οι ιδιώτες δεν έχουν κανένα πρόβλημα να τα βρουν».

Πολιτική της λήθης

Αυτό που διαφέρει από τους Τουρκοκύπριους είναι ακριβώς αυτή η συγκεκριμένη ύποδομη. Εκεί τα «έθνικά» στοιχεία του Ντενκτάς, ή αστυνομία και οι αγωνιστές δουλεύουν ενωμένοι. Στην έλληνοκυπριακή πλευρά ο Μακάριος προσπαθεί χροιά τώρα να υποσκάψει την άκρα δεξιά, που ήταν σύμμαχός του όταν πολεμούσε την ΕΟΚΑ Α'. Και όπως οι Έλληνοκύπριοι σπεύδουν να πουν, ο ίδιος φανατισμός που είχε ξεσχει από την Ελλάδα στη δεκαετία του 1950, ήρθε ξανά ανανεωμένος κατά τη διάρκεια της επτάχρονης ελληνικής χούντας.

Ο παραδοσιακός τρόπος που ο Μακάριος αντιμετώπιζε τα πράγματα ήταν όλα για όλους, και η πολιτική του μετά το Δεκέμβρη είναι απόλυτα σύμφωνη μ' αυτή τη γραμμή. «Η πολιτική της λήθης» είναι ο επίσημος τίτλος της. Αλλά είναι αμφισβητήσιμο αν το τραγούδι «Λήθη» ή «Αρνηση» που τραγουδούσε ο Μίκης Θεοδωράκης στις συναυλίες του στο νησί—«πή-

ραμε τη ζωή μας· λάθος» – περιγράφει σωστά τις αδυναμίες αυτής της πολιτικής, έστω κι αν είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι, όπως συνεχίζει το τραγούδι – «κι αλλάξαμε ζωή».

Όλα τα κόμματα του Έθνικού Συμβουλευτικού Συμβουλίου που δημιουργήθηκε πέρυσι το χειμώνα πιέζουν τώρα το Μακάριο για περισσότερη εξυγίανση. Ο Ευδόκας κι ο Λυσσαρίδης της ΕΔΕΚ μιλάνε πιά ανοιχτά στους επισκέπτες ότι θα παραιτηθούν αν δεν γίνει κάτι προς αυτή την κατεύθυνση. Το ΑΚΕΛ ακολουθεί παρόμοια γραμμή αλλά πιά διακριτικά... Ο δημόσιος εκπρόσωπος του Μακαρίου, Ανδρέας Χριστοδούλου, ο Λαμπρίας της Λευκωσίας, παραδέχεται ότι σε πολύ νευραλγικές θέσεις βρίσκονται άνθρωποι που δεν θάπρεπε να 'ναι. Λέει ότι είναι πολύ ευχαριστημένος με την Έθνοφρουρά, αλλά ότι η αστυνομία και οι δημόσιες υπηρεσίες είναι πολύ «πιά δύσκολες», μιά και ο Μακάριος ανακοίνωσε την άμνηστία όταν επέστρεψε.

Το ΑΚΕΛ και άλλοι αντιπαραθέτουν ότι η άμνηστία ίσχυε για κείνους που μετανόησαν – και ότι πολύ λίγο φαίνεται να μετανόησαν, ίσα-ίσα που συνεχίζουν τις παράνομες ομάδες τους. Έχουν ήδη γίνει δύο συμβούλια γι' αυτό το θέμα από μιά βουλευτική επιτροπή. Κι ένα τρίτο έχει προγραμματιστεί για τον Αύγουστο.

Μπορεί ή κάθαρση να είναι μιά διαδικασία το ίδιο διατακτική όσο και στην Αθήνα, αλλά τουλάχιστον στη Λευκωσία έχει γίνει μιά κάποια πρόοδος για μιά κυβέρνηση Έθνικής Ενότητας. Το ΕΔΕΚ και το ΑΚΕΛ απαιτούν μιά τέτοια κυβέρνηση και ο Κληρίδης λέει ότι τη δέχεται αν μπορούν να συμφωνήσουν σε κάποιο κοινό πρόγραμμα – αυτή είναι επίσης και η θέση του Μακαρίου. Όσο για τις εκλογές που θα 'πρεπε ήδη να 'χουν γίνει, μόνο το ΕΔΕΚ αρνείται να παραδεχτεί ότι οι έξωτικές συνθήκες δεν τις επιτρέπουν.

Τα κόμματα και ή... Παλαιστίνη

Πόση δύναμη έχουν αυτά τα κόμματα; Στην άριστερά το ΑΚΕΛ έχει το 45-50% των συνδικαλιστών που είναι μέλη της Παγκύπριας Έργατικής Όμοσπονδίας (ΠΕΟ). Έχει μιά δραστήρια νεολαία και θα μπορούσε πολύ καλά να πάρει 35-45% σε όποιεσδήποτε εκλογές, όπως έκανε και πριν πέντε χρόνια. Αλλά διατάζει να δείξει αυτή του τη δύναμη. Πιστεύει πως ή πάλι είναι ακόμα μάλλον για εθνική ανεξαρτησία παρά ταξική πάλη. Σαν αποτέλεσμα, είναι προετοιμασμένο ακόμα και να προσπαθήσει να προσελκύσει το εθνικό κεφάλαιο – όχι όμως και το πολυεθνικό. Ισχυρίζεται ότι ενώ το κράτος θα 'πρεπε να παίξει έναν πιά δραστήριο οικονομικό ρόλο, ιδιαίτερα στον προγραμματισμό, ωστόσο θα 'πρεπε τώρα να παρατηρηθεί ο ιδιωτικός μηχανισμός και οι επενδύσεις, τη στιγμή που ένα από τα βασικά προβλήματα είναι να δημιουργηθούν δουλειές για τον τεράστιο αριθμό των ανέργων – που υπολογίζεται στο 35% της εργατικής δύναμης.

Το ΕΔΕΚ αντιτοίχει κατά πολύ στο ΠΑΣΟΚ του Έλληνα σοσιαλιστή ήγέτη Ανδρέα Παπανδρέου – αν και βέβαια έχει μικρότερη υποστήριξη, που υπολογίζεται γύρω στα 5 με 10 τα εκατό. Ο Λυσσαρίδης κι ο δραστήριος αναστηρωτής του Τάκης Χατζηδημητρίου φαίνεται να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση σε άρχες παρά στο ζύγισμα των συνεπειών των κινήσεών τους, πράγμα που κάνει με προσοχή το ΑΚΕΛ. Πολύ συχνά αναφέρεται σαν «έξτρεμιστικό» και από την άριστερά και από τη δεξιά.

Το ΕΝΙΑΙΟΝ, το κόμμα του Κληρίδη, βρίσκεται ανάμεσα στη συντηρητική Νέα Δημοκρατία του κ. Καραμανλή και τη φιλελεύθερη Ένωση Κέντρου του κ. Μαύρου. Μπορούμε να πούμε ότι είναι το κόμμα του κεφαλαίου και του «ρεαλισμού» – ρεαλιστική θεωρείται ή παραδοχή της κατάστασης που δημιουργήθηκε από την τουρκική «Επιχείρηση για τη Διατήρηση της Ειρήνης». Περίπου το 30% των συνδικαλιστών υποστηρίζει την όμοσπονδία εργατικών ενώσεων που το υποστηρίζουν. Οι υπολογισμοί για το ποσοστό που μπορεί να πάρει ποικίλλουν από 25 σε 30 και 35%. Και δεξιά απ' αυτό βρίσκεται το ΔΕΚ του Ευδόκα, που καλύπτει έναν περιεργο χώρο – no man's land – και με πολύ κοντά του τον πρώην ύπουρο των Έξωτικών κ. Κυπριανού.

Οι διαφωνίες τῶν κομμάτων εκφράζονται ανοιχτά από την τηλεόραση του νησιού, σε συζητήσεις ανάμεσα στους άρχηγούς τους που μεταδίδονται και σε μαυρόασπρη και σε έγχρωμη τη-

λεόραση. Αλλά τα έξωτερικά προβλήματα διαιρούν τα κόμματα πολύ λιγότερο απ' ό,τι θα περίμενε κανείς. Όλοι καταλαβαίνουν ότι ο χρόνος δεν είναι με το μέρος των Έλληνοκυπρίων. Αυτή τη στιγμή όλοι φοβούνται ότι ή Τουρκία αλλάζει τη δημογραφική ισορροπία με το να στέλνει αποίκους, «δπως έκανε και στην Άλεξανδρέτα πριν σαράντα χρόνια», λέει ο Ευδόκας. «Ειδικοί για τὰ έσπεριδοειδή» αποκαλούν αυτούς που στέλνονται από την Τουρκία, αν και χρειάζεται πολύ λίγη δουλειά τους έξι μήνες του χρόνου στους πορτοκαλεώνες. Ο Κληρίδης ισχυρίζεται ότι μέχρι στιγμής έχουν σταλεί 12.000 να κατοικήσουν στην Κύπρο και επισημαίνει ότι κανείς δεν διέψευσε τη δήλωση του Ντεμιρέλ ότι πρόκειται να έρθουν 200.000 Τούρκοι στο βορρά της νήσου.

Όλα τα κόμματα ωστόσο μιλάνε για ειρηνική συνύπαρξη – μιά ευχάριστη δήλωση προθέσεων, έστω κι αν δεν είναι μιά ακριβής περιγραφή της πραγματικής κατάστασης που επικρατούσε στη δεκαετία που μεσολάβησε από την κατάλυση του συντάγματος το Δεκέμβρη του 1963 μέχρι το περσινό πραξικόπημα. «Οί Έλληνοκύπριοι στὰ σπίτια τους και οί Τουρκοκύπριοι στὰ δικά τους», μου είπε με καλοκάγαθο ύφος ο Έπίσκοπος Πάφου Χρυσόστομος, που έχει μεγάλη επιρροή, όταν μου περιέγραφε τις έλπίδες της κυβέρνησης. Και οί Έλληνοκύπριοι συνδικαλιστές ήγέτες προσπαθούν ιδιαίτερα να τονίσουν το γεγονός ότι πολλά από τὰ μέλη τους ήταν Τουρκοκύπριοι.

Μόνο δυο ομάδες δείχνουν μιά κάποια τάση για τη χρησιμοποίηση όπλων ενάντια στην Τουρκία, ή ΕΟΚΑ Β' και το ΕΔΕΚ. Για τὸ ΕΔΕΚ τὸ πρόβλημα πρέπει να παλαιστινιοποιηθεί. «Αὐτὸ έχει ήδη γίνει», μου είπε ο Μάριος Τημβριώτης, ήγετιδὸ στέλεχος της νεολαίας τοῦ ΕΔΕΚ. «Έχουμε στενές σχέσεις με τὴν Ἀλ Φατάχ και τὸν Παλαιστινιακὸ Ἀπελευθερωτικὸ Στρατό. Είναι έτοιμοι να μᾶς βοηθήσουν σε όλα τὰ επίπεδα και με όλα τὰ μέσα. Εκείνο πού 'χει καθυστερήσει τὸν ΠΑΣ να εγκαθιδρύσει τὰ γραφεία πού είχε συμφωνήσει τὸ Μάρτη, είναι οί φασαρίες στη Βηρυτό».

Ωστόσο, υπάρχουν άλλοι που φρικιοῦν στην ιδέα ότι μπορεί να γίνουν όποιεσδήποτε αντίρτικες ενέργειες στο βορρά τοῦ νησιού. «Ἄρτος και θεάματα, για να μὴ δει ὁ λαὸς ότι ή αὐτοκρατορία διαλύεται», ήταν κάποιο ειρωνικό σχόλιο δυτικῶς όταν έγινε συζήτηση για αντίρτικες ενέργειες. Σε πιά σοβαρὸ επίπεδο, παρατηρητὲς επισημαίνουν ότι οί Τούρκοι δεν είναι ένας μικρὸς λαὸς πὸν περιοριζέται από ἐχθρούς, αλλά ένας «πεινασμένος στρατὸς» πὸν περιμένει πότε και αν θὰ τοῦ δοθεῖ ή ἄδεια να καταλάβει ὁλόκληρη τὴν Κύπρο. Ἀκόμα και τὸ ΕΔΕΚ παραδέχεται ότι πριν καν σκεφτεῖ ν' αναλάβει δράση θὰ πρέπει να ἔχουν αλλάξει οί διεθνείς συνθήκες. «Θὰ είναι μιά μακροχρόνια πάλη».

Διεθνοποίηση

Ἡ βασική συζήτηση, ὡστόσο, είναι γύρω από τὸ τόσο θὰ μπορούσε να σωθεῖ μέσα από τις διπλωματικές συζητήσεις. Ἡ «διεθνοποίηση» είναι ή μαγική λέξη, πὸν ὅλοι ἐλπίζουν ότι θὰ λύσει τὸ πρόβλημα, αν και λίγοι αντιμετωπίζουν τὸν περιορισμὸς της – ὅπως ἐπίσης λίγοι δέχονται να συζητήσουν για τὸς «ἀπολεσθέντες», γύρω στοὺς 3.000 Έλληνοκύπριους πὸν κατὰ πάσα πιθανότητα είναι νεκροί και πὸν κανείς δεν θέλει να τὸ παραδεχτεῖ.

Ἡ διεθνοποίηση, με λίγα λόγια, στηρίζεται στην προσπάθεια να κινητοποιηθεῖ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη υποστήριξη πὸν να 'χει σαν ἀποτέλεσμα δραστηκὰ μέτρα ἐκ μέρους τοῦ ΟΗΕ, όταν αὐτὸς ἐπανεξετάσει τὸ θέμα. Είναι δυνατόν να ἔχει κάποιο ἀποτέλεσμα αὐτὴ ή πολιτική; Δύσκολο να πει κανείς ναί, ιδιαίτερα όταν έχει μιλήσει με τὸς σκληροὺς πὸν βρίσκονται στὰ πράγματα στην τουρκική πλευρά. Ἡ γενική γνώμη τὸν διπλωματῶν είναι ότι ή τουρκική πρεσβεία ἀκολουθεῖ ἀκόμα σκληρότερη γραμμή απ' ὅ,τι οί Τούρκοι στρατιωτικοί.

Πάντως κάποια πρόοδος έχει γίνει. «Ἡ Σοβιετική Ένωση μᾶς έχει πολύ βοηθήσει. Είναι ή μόνη χώρα πὸν ή ἐπίσημη πολιτική της είναι ἐναντίον τοῦ διζωνισμού», λέει ὁ κ. Χριστοδούλου ἐκ μέρους της κυβέρνησης, ἱκανοποιημένος από τὴν θέση πὸν πήρε ή ΕΣΣΔ στὸν ΟΗΕ και από τὴν οικονομική βοήθεια πὸν αὐτὴ τη στιγμή διαπραγματεύονται. Τὰ 700 ἑκατομμύρια δολάρια πὸν δόθηκαν σαν δάνειο στην Τουρκία ἐπικρίνονται έντονα από τὴν ἑλληνοκυπριακή δεξιά, αλλά ή κυβέρνηση παρα-

δέχεται ότι η ΕΣΣΔ έχει συμφέροντα στην Τουρκία. "Ενα απ' αυτά, αν και κανείς δεν το αναφέρει, είναι η ανάγκη να μπορεί να στείλει αεροπορικώς προμήθειες στη Μέση Ανατολή σε περίπτωση που ξεσπάσουν έχθροπραξίες.

Ο συνδικαλιστής ηγέτης και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ, κ. Τζιαρτίδης, επισημαίνει ότι δεν μπορεί κανείς να υπολογίσει πόση πίεση άσκει η Σοβιετική Ένωση, με το να κάθεται στο γραφείο του στη Λευκωσία. «Αν δεν υπήρχε η ΕΣΣΔ, το ΝΑΤΟ θα είχε κάνει αυτό που ήθελε και ποιός ξέρει που θα βρισκόμασταν τώρα. Είναι πολύ σημαντικό να πραγματοποιηθούν οι αποφάσεις του ΟΗΕ, αλλά υπάρχει καμιά δυτική χώρα που ν' απαιτεί την πραγματοποίησή τους; Δεν περιμέναμε βέβαια ποτέ ότι η ΕΣΣΔ θα κήρυττε πόλεμο γι' αυτό».

Ωστόσο, όσον αφορά τις ΕΠΑ, η κριτική είναι δξεία, αν και, μέχρι την πρόσφατη προσπάθεια να ξαναστεύουν στρατιωτική βοήθεια στην Τουρκία, ήταν πολύ πιο περιορισμένη απ' ό,τι θα περίμενε κανείς μέσα σε μία χώρα που όλοι πιστεύουν ότι πίσω από το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή ήταν οι ΕΠΑ. Ο κ. Χριστοδούλου ισχυρίζεται ότι από το ταξίδι του Φόρντ στην Ευρώπη οι ΕΠΑ έχουν ακολουθήσει μία πιο μετριοπαθή πολιτική, διαχωρίζοντας τα γενικότερα ελληνοτουρκικά προβλήματα από την κυπριακή διένεξη. Αυτό, παραδέχεται, είχε τα μειονεκτήματά του, μα και οδήγησε τους Τούρκους να είναι σκληροί στην Κύπρο και διαλλακτικοί στο Αιγαίο. Άλλα ισχυρίζεται ότι οι ΕΠΑ βάζουν τη Μ. Βρετανία να βγάλει το φίδι απ' την τρύπα — και θα μπορούσε να πει κανείς ότι μία από τις λίγες επιτυχίες της Αμερικής είναι ότι κατάφερε να βάλει τη Μ. Βρετανία στο ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου.

Ξέχωρα από τις αποτυχίες της στο παρελθόν, τώρα δέχεται επικρίσεις από παντού για τις αδυναμίες της — που επέτρεψε εισαγωγές εσπεριδοειδών από κατεχόμενες περιοχές, για μία βαθμιαία, στυλ «σαλάμι», παραδοχή των τετελεσμένων γεγονότων. «Τώρα είναι καιρός για κυρώσεις», λέει ο κ. Χριστοδούλου. «Όταν ακούμε ανθρώπους στη Βρετανία να λένε ότι πρέπει να πουλήσουν όπλα στην Τουρκία για να δημιουργήσουν δουλειές στη Βρετανία, αυτό δεν το θεωρούμε εμποικοδομητικό», προσθέτει ισχυριζόμενος ότι η βρετανική «μετριοπάθεια» βοηθάει μονάχα την τουρκική αδιαλλαξία. «Αν η Βρετανία δεν μπορεί να υποστηρίξει την Κύπρο μέσα από τον ΟΗΕ, θα μπορούσε τουλάχιστο να υποστηρίξει μια πλατύτερη διεθνή διάσκεψη, έστω κι αν η πρόταση προέρχεται από την ΕΣΣΔ».

Άλλοι επίσης, όπως ο δρ. Άριστείδου, διευθυντής του Τμήματος Προγραμματισμού, επισημαίνει ότι με τον τουρισμό τους πεσμένο στο ένα δέκατο του 1973 και με το εθνικό εισόδημα πεσμένο στο 40%, ζήτησαν βοήθεια πριν από έννι μήνες, «αλλά φαίνεται ότι η βρετανική γραφειοκρατία χρειάζεται περισσότερο χρόνο για να δράσει».

Οι Βρετανοί ισχυρίζονται ότι είναι δύσκολο να σταματήσουν τις εισαγωγές και να άρνηθούν να αναγνωρίσουν τις τουρκοκυπριακές ταυτότητες ή τα γραμματόσημά τους. Αναφέρουν ότι η κατάσταση του ξένου συναλλάγματος της Κύπρου είναι καλύτερη από της Βρετανίας — αλλά ένα τέτοιο επιχείρημα δεν πείθει και πολλούς Κύπριους. Όπως παρατήρησε με πικρία κάποιος Κύπριος ηγέτης: «Αυτό σημαίνει ότι η Δύση δεν επιθυμεί ν' αποθαρρύνει την Τουρκία, με το να μās δώσει βοήθεια, όσο δεν επιθυμεί και να την ελέγξει με το να σταματήσει να της στέλνει στρατιωτικές προμήθειες».

Η Ελλάδα κρατά τα χέρια της καθαρά

Είναι η Ελλάδα διατεθειμένη να κάνει περισσότερα; Επίσημα ναι. Η βοήθεια για τους πρόσφυγες δίνεται αφειδώς, αν και περισσότερη από τους Έλληνες χωρικούς παρά από τους Αθηναίους, σύμφωνα με τις πληροφορίες των υπευθύνων. Επίσης η προγραμματισμένη βοήθεια είναι μεγάλη. 40 εκατομμύρια δολάρια έχουν προγραμματιστεί για το 1975. Άλλα τί περισσότερα; Η κυπριακή κυβέρνηση λέει επίσημα ότι είναι «πολύ ευχαριστημένη» από τις σχέσεις της με την Αθήνα. Άλλα η κυβέρνηση του Καραμανλή έχει προφανώς αποδεχτεί την απόφαση που πήραν οι ιδιοκτήτες της χούντας το βράδυ της 21ης Ιούλη 1974 — ότι η γεωγραφία επιποδίζει να σταλούν μαζικές ενισχύσεις στην Κύπρο. Ίσως αυτό να 'ναι ρεαλιστικό, ιδιαίτερα όταν το ΕΛΔΥΚ, το ελληνικό στράτευμα, έχασε γύρω στους 400 άνδρες στις περσινές μάχες. Άλλα τουλάχιστον στην

Κύπρο, αυτή είναι μία πολιτική που προκαλεί πικρία. «Όταν η πολιτική της Ελλάδας από το παρελθόν μās κατέστρεψε, ή Αθήνα δεν μπορεί να νίπτει τās χείρας της τώρα», μου είπε ο Χρυσόστομος της Πάφου σ' ένα χωριό λίγο πιο βόρεια από την ένορία του. «Πολλά από τὰ προβλήματά μās μοιάζουν με κείνα του αραβικού κόσμου, αλλά ο Έλληνισμός έχει τὰ ίδια δικαιώματα εδώ όπως και σ' ένα νησί του Αιγαίου. Η Αθήνα θά 'πρεπε να μās υπερασπίσει, όπως θά υπερασπίζε ένα νησί του Αιγαίου».

Όσο δύσκολο κι αν είναι για την Αθήνα, το γενικό αίσθημα εδώ είναι ότι θα μπορούσε να κάνει περισσότερα, ότι ένα σύμφωνο μη επιθέσεως ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία θά ήταν σε βάρος της Κύπρου, ότι ή Αθήνα δεν είναι διατεθειμένη να πολεμήσει για λογαριασμό της Κύπρου και ότι οι εφημερίδες και η τηλεόραση παροτρύνονται να έχουν τις λιγότερες δυνατόν ανταποκρίσεις. «Η Αθήνα δεν θέλει να μās βοηθήσει σ' αυτή την ιδιαίτερη στιγμή», λέει χωρίς περιστροφές ο Ευδόκας, επικρίνοντας την έλλειψη στρατιωτικής βοήθειας.

Και γυρνώντας στην Αθήνα και ανακαλύπτοντας ότι ή εβδομάδα που είχε προγραμματιστεί για συμπαράσταση στην Κύπρο πρόσκοψε πάνω σε κυβερνητικά εμπόδια, δεν μπορεί κανείς παρά να νιώσει συμπάθεια για την όργη των Κυπρίων — έστω κι αν προέρχεται από την αδυναμία τους.

«Γεγονός είναι ότι ή Κύπρος προδόθηκε», λέει ο κ. Κληρίδης. Κανείς δεν χρειάζεται να ρωτήσει από ποιόν. Το γεγονός ότι το ΝΑΤΟ είχε ήδη δύο βάσεις που λειτουργούσαν στο νησί, φαίνεται ότι είχε λιγότερη σημασία για τους προγραμματιστές του ΝΑΤΟ από ό,τι ο φόβος που υπήρχε μέσα στο μυαλό τους ότι ή Κύπρος πηγαινε να γίνει κομμουνιστική — το γνωστό επιχείρημα του «Κάστρου της Μεσογείου».

Το ΝΑΤΟ θέλει να κρατήσει αυτό το κομμάτι της γης για τη Δύση. Επιθυμεί να σταματήσει τη Σοβιετική διείσδυση. Αυτή δεν ήταν ή πρώτη φορά που έδρασε σύμφωνα με μία λαθεμένη εκτίμηση. Πιστεύω πάντως ότι έκανε αυτή τη λαθεμένη εκτίμηση. Τώρα το ΝΑΤΟ δεν θέλει και πολλά. Ό,τι θέλει το έχει».

Αυτός που τὰ είπε αυτά, δεν είναι άνθρωπος της άριστερας, ούτε καν του κέντρου, θά 'λεγαν πολλοί. Είναι ο ίδιος ο Κληρίδης, ο άνθρωπος που προτιμούν αντί για το Μακάριο οι Άμερικοί, οι Βρετανοί, οι Τούρκοι και, φαίνεται, και μερικοί Έλληνες ηγέτες. Ο άνθρωπος που τὰ συνθήματα στους τοίχους και ο Λυσσαρίδης σε κάποιον πρόσφατο λόγο του, στην Πάφο, αποκαλούν «πράκτορα της ΣΙΑ».

Άλλα υπάρχει φόβος ότι ή κατάσταση δεν θά σταματήσει εδώ, ότι δεν είναι άπλως θέμα αποικιοποίησης του βορρά από τους Τούρκους. Ότι αυτά που είδαμε μέχρι στιγμής ήταν μονάχα ή αρχή, ότι γρήγορα το ΝΑΤΟ θά ελέγχει ολόκληρο το κράτος που κάποτε ήταν αδέσμευτο. Γιατί τὰ τουρκικά τάνκς μπορούν να διασχίσουν τους δύο δρόμους για τη Λευκωσία σε δύο ώρες, και μπορούν να περικυκλώσουν την πρωτεύουσα σε λίγο μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, μα και δεν υπάρχει καμιά άμυνα στα μετόπισθεν. Και σύμφωνα με τον Κληρίδη, μπορούν να καταλάβουν ολόκληρο το νησί σε τρεις μέρες. Κι αυτοί είναι οι σημερινοί φόβοι, ο λεγόμενος Τρίτος Γύρος.

Επανόρθωση

Στη Συνέντευξη του Πρέσβευς της Κύπρου κ. Νίκου Κρανιδιώτη που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 23 (19.7.75) του περιοδικού μας, παρακαλούμε να διορθωθούν ή 10η και 11η γραμμή της σελίδας 8, που στοιχειοθετήθηκαν λανθασμένα.

Το σωστό κείμενο έχει ως εξής:

«Αν τελικά — όπως πιστεύουμε — καταδικασθ ή Τουρκία, μπορούμε να επιδιώξουμε την έναρξη διαδικασίας για την αποβολή της» κ.λπ.

Στη διάρκεια της δικτατορίας ξεφύτρωσαν – ο λόγος τὸ λέει ξεφύτρωσαν – μὲν σειρά ἀπὸ «σωματεῖα» δῆθεν νέων ἐπιστημόνων, μὲν πρῶτο καὶ καλύτερο τὸ γνωστὸ Λάκη Ἰωαννίδη, πρῶτην πρόεδρο τῆς ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης καὶ καταδικασμένο ἀρκετὲς φορὲς γιὰ τρομπούκικη δράση, τόσο ἐναντίον φοιτητῶν, ὅσο καὶ ἐναντίον τῶν ἐργαζομένων. Τὰ σωματεῖα αὐτά, τὰ δημιούργησε ἡ Χούντα στὴν προσπάθειά της νὰ ἐμφανίσει ἕνα «μαζικὸ» κίνημα ποὺ δῆθεν λειτουργοῦσε ἐλεύθερα, στὰ πλαίσια τοῦ νέου καθεστώτος. Στόχος ἀκόμα ἦταν νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση στὸν ἑλληνικὸ λαό, ὅτι ἡ διανόηση εἶναι μὲ τὸ μέρος της, κυρίως οἱ νέοι ἐπιστήμονες. Μ' αὐτὸ χτυποῦσε δυὸ στόχους. Ἀφενὸς ἐπιχειροῦσε νὰ μειώσει τὴν ἐντύπωση ποὺ δημιουργοῦσε, καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικόν, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι (καλλιτέχνες, λογοτέχνες, ἐπιστήμονες) στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὴ δικτατορία καὶ ἀφετέρου νὰ ἐμφανίσει τάχα τὴν ἀκαδημαϊκὴ νεολαία (τοὺς φοιτητὲς) ὅτι εἶναι μὲ τὸ μέρος της, ἀφοῦ οἱ νέοι ἐπιστήμονες δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μόλις ἀποφοίτησαν ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια.

ΧΟΥΝΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ
ΝΕΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

“ΕΚΛΕΠΤΥΣΜΕΝΗ” ΕΚΟΦ;

Τοῦ Ἀνδρέα Λεντάκη

Φυσικά, σὲ ὅλη τὴν ἱστορία, ὑπάρχει καὶ ἕνα σχετικὸ ὄριο «ἐλευθερίας» καὶ πρωτοβουλίας ὡς πρὸς τὴ σύσταση τέτοιων σωματείων, ἀφοῦ κινιόντουσαν στὰ πλαίσια τῆς δικτατορίας. Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ προερχόταν ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ σκόπευαν εἴτε σὲ κυβερνητικὰ πόστα εἴτε σὲ οἰκονομικὰ ὀφέλη.

Ἀπ' αὐτὸ τὸ τεῦχος ἀρχίζουμε νὰ παρουσιάσουμε τίς ὁργανώσεις αὐτές. Ξεκινάμε ἀπὸ τὸ «ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΝΕΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ» (Ε.Κ.Ν.Ε.). Δημιουργήθηκε στὶς 17 Σεπτεμβρίου 1970. Τὴ μέρα αὐτή, ὑπόγραψαν τὸ καταστατικὸ ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 23 ἄρθρα, οἱ: 1) Γεώργιος Σοφινὰς 2) Ἰωάννης Ἀδαμόπουλος 3) Πέτρος Κωστάκος 4) Ἀθανάσιος Σαμπάνης 5) Στέφανος Βαλλιαντάς 6) Δημήτριος Κωστάκος 7) Ἰωάννης Πυριπρὺς 8) Παναγιώτης Γραφάκος 9) Κυριάκος Ἀλεξάνδρου 10) Δημήτριος Μπουτσάλας 11) Θεοδόσιος Παπαδέας 12) Βασίλειος Εἰκοσιπένταρχος 13) Κωνσταντῖνος Βέννης 14) Πέτρος Λυκούρης 15) Κωνσταντῖνος Μαντζιρίης 16) Μιλτιάδης Ἀναστασιάδης 17) Ἐπαμεινώνδας Στάθης 18) Ἡλίας Δραγονέας 19) Ἀντώνιος Μίχος 20) Μάριος Βουγιῆδης καὶ 21) Δρακούλης Κωστάκος.

Σκοπὸς τοῦ σωματείου, ὅπως καθορίζεται ἀπὸ τὸ ἀρθρο 2 τοῦ καταστατικοῦ ἦταν: α) «Ἡ διὰ τῆς δραστηριοποιήσεως ἀπάντων τῶν μελῶν τοῦ ἀνάπτυξης καὶ ἐνίσχυσης τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ὡς καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξύψωσις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καὶ εἰδικώτερον τῶν νέων ἐπιστημόνων β) Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πατριωτικοῦ συναίσθηματος, ἡ ἀναζωογόνησις τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος καὶ ἡ συνειδητοποίησις τοῦ αἰσθήματος τῆς εὐθύνης τῶν νέων, διὰ τῆς συμβολῆς των εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας γ) Ἡ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἀνάπτυξις καὶ προβολὴ τῶν ἐθνικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν θεσμῶν καὶ προβλημάτων δ) Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ προαγωγή τοῦ μορφωτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν μελῶν τοῦ σωματείου καὶ ε) ἡ μελέτη καὶ ἡ μέριμνα διὰ τὴν προώθησιν καὶ ἐπίλυσιν τῶν διαφόρων ἐθνικῶν - θρησκευτικῶν - κοινωνικῶν - οἰκονομικῶν - ἐπιστημονικῶν καὶ ἐν γένει προβλημάτων τῶν εὐρισκομένων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν Ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν πανελληνίων πόθων».

Καὶ μόνον ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ τοῦ ἀρθρου ἀποκαλύπτει τὸν «ἐθνικιστικὸ» (διάβαζε φασιστικὸ) χαρακτήρα τῆς ὁργάνωσης. Τί θὰ πεῖ «ἀνάπτυξις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος» ἢ «ἀνάπτυξις τοῦ πατριωτικοῦ συναίσθηματος» (ὡραία ἑλληνικά) καὶ ἡ τελευταία παράγραφος γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ συνόλου τῶν προβλημάτων τῆς Ἑλλάδας, ἀκόμα καὶ τῶν θρησκευτικῶν, ὅσων βρίσκονται στὰ πλαίσια τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν «πανελληνίων πόθων»; Ἡ τελευταία φράση ὑποδηλώνει μεγαλοϊδεατισμὸ τοῦ χειρὶστοῦ εἶδους. Καὶ γιὰ νὰ μὴν νομιστεῖ πὼς ὑπερβάλλουμε ἢ ἀπλῶς χαρακτηρίζουμε, δημοσιεύουμε τὴ φωτογραφία μᾶς προκήρυξης τοῦ Φοιτητικοῦ Τμήματος τῆς ΕΚΝΕ, σχετικὰ μὲ τὴν 29 Μαΐου 1953. Ζητᾷ ἀπ' τοὺς Ἕλληνες νὰ μὴν ξεχάσουν τὸ μαρμαρωμένο βασιλεῖον ποὺ περιμένει τὴ δικαίωσή του, θυμίζον πὼς ἡ Κωνσταντινούπολη εἶναι τὸ σύμβολον τῆς Μεγάλης Ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δηλώνουν ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἐκτείνεται ἐκεῖ ὅπου φθάνουν τὰ πνευματικὰ σύνορα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς (δηλαδή:). Διαβάζοντας ὅλην αὐτὴ τὴ μεγαλόστομη διακήρυξη καὶ τὴ φανφάρα γιὰ ἐθνικὰ κ.λπ. ἰδεώδη, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς τὸ φτηνὸ «πατριωτισμὸ» αὐτῶν τῶν κατασκευασμένων ὁργανώσεων, ποὺ εἶναι διάδοχοι τῶν παρακρατικῶν νεοφασιστικῶν ὁργανώσεων τῆς περιόδου 1957-1967 ποὺ πολιοῦσαν τὸν πατριωτισμὸ τους μὲ τὰ λεφτὰ ποὺ πέφταν ἀπὸ τὰ μυστικὰ κονδύλια.

Μιὰ παρένθεση. Τελικὰ οἱ «ὑπερπατριῶτες» αὐτοὶ ποὺ ἀναλάβαιναν σὰν ἔργο τῆς ζωῆς τους νὰ κάνουν τοὺς Ἕλληνες πατριώτες καὶ νὰ τοὺς ἀναζωογονήσουν τὸ πατριωτικὸ «συναίσθημα» (οἶκ), εἶναι σὰ νὰ λένε πὼς ἡ Ἑλλάδα, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, εἶναι ἡ μόνη χώρα μὲ τόσο ἀμβλυμένη ἐθνικὴ συνείδηση τῶν κατοίκων της. Γιατὶ γιὰ νὰ δημιουργοῦνται δεκάδες ὁργανώσεις, ποὺ ὅλες ἐπαγγέλλονται τὴ σωτηρία τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος, αὐτὸ σημαίνει πὼς ἀνταποκρίνονται σὲ μιὰ «ζήτηση», ὅπως λένε στὸ ἐμπόριο. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἡ ΕΚΟΦ, οἱ Ἐλπιδοφόροι, ἢ Ἀντικομμουνιστικὴ Σταυροφορία τοῦ Θωμόπουλου καὶ τοῦ δοσίλογου Παπαδόγκωνα, ἢ ὁργάνωση τοῦ φόν Γιοσμά, ποὺ ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στὴ δολοφονία τοῦ Λαμπράκη κ.λπ. κ.λπ. Τὰ ἴδια ἐξ ἄλλου διακήρυσσε καὶ ὁ ἀρχι-

γός, ο Παπαδόπουλος. Αυτός μόνον ήξερε τι είναι Ελλάδα, τι είναι πατριωτισμός και δε συμμαχίζεται, κι άνάλβε το επίπονο έργο να μάς τὰ διδάξει.

Η δργάνωση διατηρούσε γραφεία στην οδό 'Ακαδημίας 64 (5ος όροφος). Σάν έμβλημα είχε το «πουλί» στίς φλόγες, χωρίς το φαντάρο και το λογότυπο «21η 'Απριλίου». Κατά τὰ άλλα, και όπτικά ήθελε να θυμίζει εύθους έξ άρχης ότι είναι γνήσιο τέκνο της Χούντας. Σύμφωνα με το καταστατικό (άρθρο 9), το σωματείο διοικιόταν από έννεαμελές Δ.Σ., πού έκλεγόταν κάθε δυό χρόνια, το Νοέμβριο. Το Δ.Σ. εξέλεγε μεταξύ των μελών του τόν Πρόεδρο, τούς Α και Β αντιπροέδρους, τόν Γεν. Γραμματέα, τόν ειδικό γραμματέα, τόν ταμία, τόν κοσμήτορα και δυό συμβούλους. Το Δ.Σ. συνεδρίαζε μία φορά το μήνα (άρθρο 10). Ποιό ήταν το Δ.Σ., το δίνω λίγο πιό κάτω, σ' ένα έκπληκτικό έγγραφο πού έστειλαν έν σώματι, στίς 20 Φεβρουαρίου 1973, μετά τὰ πρώτα φοιτητικά έπεισόδια στη Νομική και το Πολυτεχνείο. Μέσα στά μέτρα πού προτείνει για την αντιμετώπιση της κατάστασης, είναι και «ή διά καταλήλου και ά θ ο ρ ύ β ο υ (ή άραάωση δική τους) μεθόδου άπομόνωσης τών ήγεταικών φοιτητικών κομμουνιστικών στελεχών και ή διά παντός τρόπον άποφυγή δημιουργίας ΗΓΕΤΩΝ τὰ κεφαλαία άραιομένα και πάλι δικά τους) και έν γένει "Θυμάτων-ήρώων"». Προτείνει ακόμα να διακόψουν την άναβολή στρατεύσεως, αλλά με ΦΕΙΔΩ και ΑΘΟΥΒΩΣΣ. Τέλος προτείνει να παρθούν λεπτά και εύφυη μέτρα (χωρίς όμως να κατονομάζει τί) για να έκτρέψουν τὰ ενδιαφέροντα τών φοιτητών σε μία δημιουργική ιδεολογία, τέτοια πού θα συμπαρίσταται πρὸς την 21η 'Απριλίου, χωρίς όμως να είναι αυτό φανερό, ούτε και να το άντιλαμβάνονται οί φοιτητές.

Τόν Μάρτιο του 1973, ή περίφημη Διεύθυν-σιν Νεότητος (Διευθυντής 'Απόστολος Μίχος) ενημερώνει ότι οί προτάσεις της ΕΚΝΕ άποτε-λούν μία τομή στο πρόβλημα και «περιέχουν πολύτιμα συμπεράσματα, τὰ όποια δέον όπως μελετήσουν έπισταμένως» οί άρμόδιες ύπηρε-σίες για να πάρουν στοιχεία από τις σκέψεις τους για την «προσεχή αντιμετώπιση του όλου φοιτητικού προβλήματος». Το έγγραφο αυτό είναι πολύτιμο και για το ότι: 1) 'Αποδεικνύει

με άδιάσειστο τρόπο ότι ή ΕΚΝΕ είναι όργανο της δικτατορίας, βοηθάει την κυβέρνηση και προσπαθεί να δημιουργήσει μία ύποδομή στο χώρο τών νέων έπιστημόνων 2) Τὰ μέλη της είναι ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ και φυσικά ύποστηρι-κτές τών θέσεων της Κυβέρνησης.

'Αφού λοιπόν ή ΕΚΝΕ ανέλαβε έν σώματι να εισηγηθεί λύσεις και να προτείνει τρόπους για την αντιμετώπιση τών προβλημάτων τών φοιτητών, στίς 15 Μαΐου 1973 έρχεται στο ψηφτό. 'Εστειλε έγγραφο στη Διεύθυνση Νεότη-τος ζητώντας ν' αγοράσει ή ύπηρεσία μία σειρά από τις εισηγήσεις της με τίτλο «Ε-ΘΝΟΚΡΑΤΙΑ» για να ένισχυθεί και να συν-εχίσει τη δράση της. Δημοσιεύω έδώ το σημεί-ωμα του Διευθυντή της 'Υπηρεσίας Νεότητος, πού εισηγείται την προμήθεια 50 αντιτύπων πρὸς 100 δρχ., δηλ. σύνολο 5.000, πού θα δια-νεμηθούν στους φοιτητικούς συλλόγους, για να έχουν ένα χρήσιμο ιδεολογικό έγχειρίδιο. Το ίδιο έγγραφο πληροφορεί ότι και το 'Αρχη-γείο 'Ενόπλων Δυνάμεων το συνέστησε και

κυκλοφορεί ήδη άνάμεσα στους άξιωματικούς.

Τί ήταν ή έθνοκρατία; 'Ο φασισμός με νέο όνομα. 'Ο Πρόεδρος Βέννης σε μία διάλεξη του άνάλυσε ότι ή έθνοκρατία είναι το δόγμα τους (βλ. το κείμενο της όμιλίας δημοσιευμένο στο περιοδικό τους ΤΟΛΜΗ, Νο 2, Δεκέμ-βριος 1972, σ. 59). Η Ε.Κ.Ν.Ε. στίς 3, 4 και 5 Δεκεμβρίου 1971 πραγματοποίησε στην Πάν-τειο το Πρώτο της Συνέδριο. Τὰ πρακτικά τους έκδόθηκαν χωριστά. Οί εισηγήσεις με τις συζητήσεις δημοσιεύτηκαν και στην Τόλμη. (Βλ. την εισηγήση του 'Ιω. Πυρπορή «'Ολο-κληρωτισμός, Δημοκρατία και 'Εθνοκρατία» ΤΟΛΜΗ Νο 1, Νοέμβριος 1972, σ. 29-35, την εισηγήση του 'Αντώνιου Μίχου «'Ο έλληνι-σμός και ή διεθνής άποστολή του», Νο 5, Μάρ-τιος 1973, σ. 219-223 κ.λπ.).

Η Ε.Κ.Ν.Ε. έκανε συχνά διαλέξεις στά γρα-φεία της, ή και συνεστιάσεις. 'Ενδεικτικά αναφέρω τη συνεστίαση στο KINGS RALACE, όπου μίλησε ο Πάντσας με θέμα «'Η δημο-κρατία άλλοτε και τώρα» (βλ. Τόλμη Νο 2, Δεκ. 1972, σ. 61-64).

Η Ε.Κ.Ν.Ε. προσπάθησε να στήσει όργανώ-σεις, τόσο έδώ όσο και στο έξωτερικό. 'Ιδρυσε φοιτητικό τμήμα με πρόεδρο το φοιτητή της 'Εμπορικής Κων/νο Ξανθάκο και Γεν. Γραμ-ματέα το φοιτητή της Νομικής Χρήστο Βέννη. Η Παρασκευή 'Αναγνώστου (δικηγόρος) ήταν μέλος του γυναικείου τμήματος. 'Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της 'Αριζόνας στην 'Αμε-ρική Γεώργιος Κωστόπουλος ήταν πρόεδρος της Ε.Κ.Ν.Ε. 'Αριζόνας.

Τέλος σημειώνω ότι ή Ε.Κ.Ν.Ε. εξέδωσε μη-νιαίο «έπιστημονικό» όργανο με τίτλο ΤΟΛΜΗ. 'Αρχισε την έκδοση το Νοέμβριο του 1972, είχε γραφεία στην οδό 'Ακαδημίας 64 (τηλ. 624-026 και 622-214) και το εξέδιδε ο Εύάγγελος Νικολοΐδης. Στά τεύχη του, πέρα άπ' τις συνεργασίες τών μελών του Δ. Σ., δη-μοσίευαν κείμενα του 'Ιωνος Δραγούμη, συν-εργασίες του χουντικού καθηγητή και ύπουρ-γού Τσάκωνα κ.λπ.

Και τώρα άς δώσουμε τὰ έγγραφα, με τη σειρά πού αναφέραμε. Στο τέλος παραθέτουμε ένα ενημερωτικό τους σημείωμα σχετικά με 27 διαλέξεις πού δόθηκαν στά πλαίσια τών δρα-στηριοτήτων της Ε.Κ.Ν.Ε!

'Ανδρέας Λεντάκης

Ε.Κ.Ν.Ε. ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΝΕΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 64 (5ος ΟΡΟΦΟΣ) • ΑΘΗΝΑΙ

'Εν 'Αθήναις τη 20-2-1973

Πρὸς τόν
'Εξοχώτατον
Κον Γεώργιον Παπαδόπουλον
Πρόεδρον 'Εθνικής Κυβερνήσεως.

Θέμα: Φοιτητικά Προβλήματα και έπ' αὐτῶν Προτάσεις

Τὰ αίτια τών προσφάτων φοιτητικῶν ταραχῶν εἰς τὰ 'Ανώ-τατα 'Εκπαιδευτικά 'Ιδρύματα ὑπῆρξαν:

α) Συνήθη φοιτητικά τινα προβλήματα ἐμφανισθέντα ὡς παραμένοντα ἀνεπίλυτα.

β) 'Ανακοινώσεις ἐπὶ θεμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀποκατάστασιν διαφόρων κα-τηγοριῶν φοιτητῶν ἐξ ὑπευθύνων καὶ ἀνευθύνων φορέων.

γ) 'Ατυχείς ἀλληλοσυγκρουόμενα καὶ ἀναθεωροῦσαι ἀλλάγας ἀποφάσεις καὶ ἀνακοινώσεις τῶν Κυβερνητικῶν φορέων ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθαρῶς ἐπαγγελματικά θέματα τῶν φοιτητῶν.

δ) 'Υποκίνησις καὶ προτροπὴ τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου ὑπὸ τῶν Καθηγητῶν πρὸς δυναμικὴν διεκδίκησιν τῶν ἐπαγγελ-ματικῶν τῶν συμφερόντων, ἐξικονομῆσιν μέχρι φοιτητικῶν συγκεντρώσεων καὶ διαδηλώσεων.

ε) 'Επιτυχὴς ἐκμετάλλευσις τοῦ ἐπικρατήσαντος ζω-ηροῦ πλέον πνεύματος εἰς τὸν φοιτητικὸν χώρον ἀπὸ πράκτορας-φοιτητᾶς τοῦ Παλαιοῦ Πολιτικοῦ Κόσμου ἀφ' ἐνὸς καὶ αὐτοπρόσωπος παρέμβασις ἐν εἴδει συμπαραστά-σεως τοῦ ἡνωμένου Μετωπικοῦ Παλαιοκομματικοῦ Κόσμου ἀφ' ἐτέρου.

στ) Αἰφνιδία δυναμικὴ ἐμφάνισις τῆς ὁργανωμένης συν-δικαιολογητικῆς φοιτητικῆς 'Αριστερᾶς (συνθήματα-προ-κηρύξεις κλπ) καὶ ἐπιτυχὴς πολιτικοποίησις τοῦ ὅλου δημι-ουργηθέντος κλίματος πρὸς ὀφελὸς τῆς.

ΙΙ. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτέρω ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς πάσης φύσεως ὑπευθύνους καὶ συναρμοδίους καὶ ἐπομένως κατὰ μέγιστον ποσοστὸν θὰ ἔδει νὰ εἶχον προληφθῇ.

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Ο Ν

Αἱ δυναμικαὶ ἐκδηλώσεις ἤρχισαν ἐξ ἀφορμῆς καθαρῶς ἐπαγγελματικῶν αἰτημάτων τῶν σπουδαστῶν τοῦ Πολυτε-χνείου τῇ ἐνθαρρύνσει καὶ ὑποκινήσει τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ, ἐνδιαφερομένου καὶ τούτου ἐπαγγελ-

Ε.Κ.Ν.Ε.**ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΝΕΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ**

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 94 (94 ΟΡΟΦΟΣ) • ΑΘΗΝΑΙ

Εν Αθήναις τῇ 20 - 2 - 1973

Πρὸς τὸν

Ἐξοχτάτον

Κον Γεώργιον Παπαδόπουλον

Πρόεδρον Ἑθνικῆς Κυβερνήσεως.

Θέμα : Φοιτητικὰ Προβλήματα καὶ ἐν αὐτῶν Προτάσεις.

Τὰ αἴτια τῶν προσφάτων φοιτητικῶν ταραχῶν εἰς τὰ Ἀνώτατα Ἑκπαιδευ-

ματικῶς ἀμέσως, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἀτυχὴν ἀντιμετώπι-
σιν τοῦ ὅλου ἐν γένει θέματος ὑπὸ τοῦ Κυβερνητικοῦ Ἐπι-
τρόπου τῆς Σχολῆς.

Αἰχμὴν ἀπετέλεσε τὸ θέμα τῆς ἰδρύσεως Παραρτημάτων
ξένων Πολυτεχνείων. Ἐπεσημάνθη ὁ κίνδυνος ἐπαγγελμα-
τικῶν συγκρούσεων πτυχιούχων Πολυτεχνικῶν Σχολῶν μὲ
ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ἀνησυχίας ἐν ἀναφορᾷ μὲ τὴν
ἐπαγγελματικὴν σταδιοδρομίαν τῶν ἀποφοίτων. Τοῦτ' αὐτὸ
ἀπετέλεσεν καὶ τὴν γενεσιουργὸν ἀφορμὴν ὀγκωδῶν δια-
δηλώσεων τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύθη, ὡς συνήθως, ἡ ὀρ-
γανωμένη ἀριστερὰ συνδικαλιστικὴ ἡγεσία τῶν περισσοτέ-
ρων Πολυτεχνικῶν Σχολῶν πρὸς δημιουργίαν:

α) Ἀναταραχῆς β) Προκλήσεως τῶν Ἀστυνομικῶν Ἀρ-
χῶν εἰς ἐπιδόξεις γ) Δημιουργίας «Θυμάτων-Ἡρώων», καὶ
γενικωτέρως ἀγανακτήσεως.

Τὸ θέμα μετεφέρθη ἀπὸ καθαρῶς ἐπαγγελματικὸν εἰς
Ἀντικυβερνητικὸν Ἐπίπεδον.

Μεγάλως συνέβαλεν ἡ ἐξ ἀλληλεγγύης ὑποκίνησις καὶ
ἐνεργὸς συμπάρασταις τῶν ἄλλων Πανεπιστημιακῶν Σχο-
λῶν, προετοιμασθειῶν ἤδη ἡθικῶς, ἐκ τοῦ προηγηθέντος
χρονικῶς ἀτυχοῦς χειρισμοῦ τοῦ θέματος τῆς ἐκλογῆς τῶν
Φοιτητικῶν αἰρετῶν Διοικήσεων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΡΟΥΣΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ

α) Ἐπίλυσις τῶν ἐπαγγελματικῶν θεμάτων μὲ συμμετο-
χὴν φοιτητῶν εἰς διαλογικὴν συζήτησιν.

β) Κολασμὸς τῶν ὑπευθύνων Καθηγητῶν ὑποκινήτων
καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ὑπευθύνου.

γ) Ἡ διὰ καταλλήλου καὶ ἀθωροῦ μεθόδου ἀπομόνω-
σις τῶν ἡγετικῶν φοιτητικῶν κομμουνιστικῶν στελεχῶν καὶ
ἡ διὰ παντὸς τρόπου ἀποφυγὴ δημιουργίας ΗΓΕΤΩΝ καὶ ἐν
γένει «Θυμάτων-Ἡρώων».

δ) Ἐφαρμογὴ τοῦ Ν.Δ/τος «Περὶ διακοπῆς τῆς ἀναβο-
λῆς ἐκ τῆς στρατεύσεως» μετὰ Μεγίστης ΦΕΙΔΟΥΣ καὶ
ΑΘΟΥΒΩΣ, καὶ εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς καὶ μεμονωμένας
περιπτώσεις.

ε) Πρόληψις ὅλων τῶν Θεμάτων καὶ οὐχὶ λήψις μέτρων
καταστολῆς τούτων.

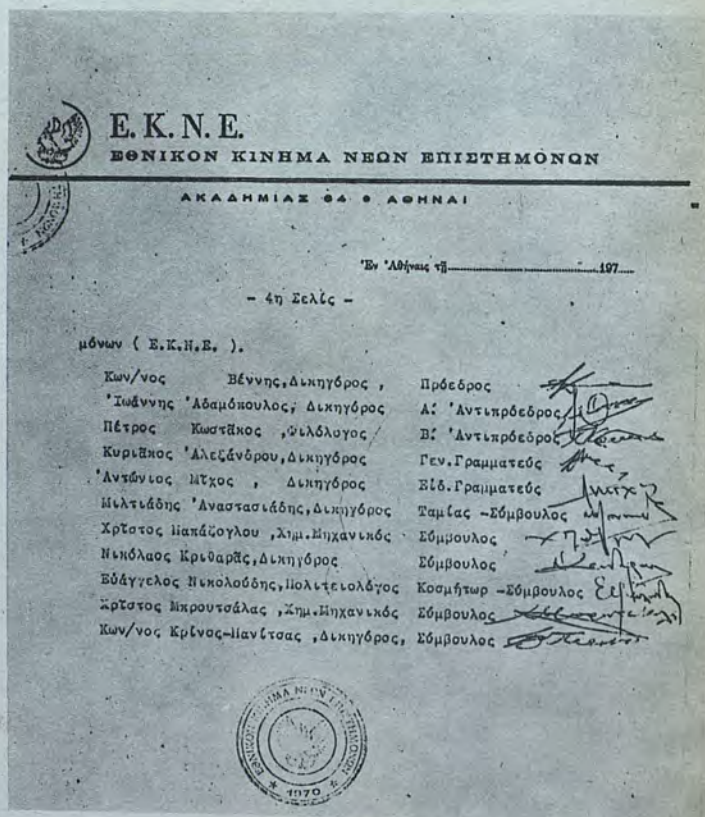
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ ΕΙΣ ΒΑΘΟΣ

Ἐπεὶ αἱ φοιτητικαὶ ταραχαὶ ἔλαβον πλέον πολιτικὴν
χροιάν ἀντικυβερνητικοῦ χαρακτῆρος καὶ πρὸς ἀποφυγὴν
δημιουργίας τοῦ ἐτοίμου Ἰδεολογικοῦ Κινήτρου, δέον ὅπως
ἀμέσως ληφθῶσιν λεπτὰ καὶ εὐφυῆ μέτρα διὰ τὴν ἐκτροπὴν
τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου πρὸς Ἰδεολο-
γίαν δημιουργικὴν καὶ συμπαραστάτιδα (χωρὶς νὰ εἶναι φα-
νερόν οὐδὲ ν' ἀντιλαμβάνονται τοῦτο οἱ φοιτηταί) τοῦ
Ἀναγεννητικοῦ ἔργου τῆς Ἐπαναστάσεως. Νὰ θεωροῦν, ἐν
ἄλλοις, ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὸν ἰδικόν των ἀγῶνα.

Μετὰ τοῦ Προσέκοντος Σεβασμοῦ

Τὸ Διοικ. Συμβούλιον τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος Νέων
Ἐπιστημόνων (Ε.Κ.Ν.Ε.)

Κων/νος Βέννης, Δικηγόρος, Πρόεδρος
Ἰωάννης Ἀδαμόπουλος, Δικηγόρος, Α' Ἀντιπρόεδρος
Πέτρος Κωστάκος, Φιλολόγος, Β' Ἀντιπρόεδρος
Κυριάκος Ἀλεξάνδρου, Δικηγόρος, Γεν. Γραμματεὺς
Ἀντώνιος Μίχος, Δικηγόρος, Εἰδ. Γραμματεὺς
Μιλτιάδης Ἀναστασιάδης, Δικηγόρος, Ταμίας-Σύμβουλος
Χρῆστος Παπάζογλου, Χημ. Μηχανικός, Σύμβουλος
Νικόλαος Κριθαράς, Δικηγόρος, Σύμβουλος
Εὐάγγελος Νικολοῦδης, Πολιτεσιολόγος, Κοσμήτωρ-Σύμβουλος
Χρῆστος Μπρουτσάλας, Χημ. Μηχανικός, Σύμβουλος
Κων/νος Κρίνος-Πανίτσας, Δικηγόρος, Σύμβουλος

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΙΣ ΠΟΛΙΤ. ΚΑΙ ΤΡΕΧ. ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ
Ἀριθ. Πρωτ.:

Εν Αθήναις τῇ Μαρτίου 1973

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Υπ' ὄψιν τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως Π/Υ

Ἐνταῦθα

ΘΕΜΑ: Ἐκφρασις εὐχαριστιῶν πρὸς τὸ Δ.Σ. τοῦ Ἐθνικοῦ
Κινήματος Νέων Ἐπιστημόνων (Ε.Κ.Ν.Ε.)

1. Τὸ Δ.Σ. τῆς Ὀργανώσεως Ε.Κ.Ν.Ε. ἀπαρτιζόμενον
ἀπὸ ἐπιλεγμένους νέους ἐπιστήμονας ἰδεαλιστὰς καὶ ὑπο-
στηρικτὰς τῶν θέσεων τῆς Κυβερνήσεως, παρέδωκεν ἡμῖν
ἐγγραφὸν ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργόν, μὲ
τὴν παράκλησιν ὅπως ἀναλάβωμεν τὴν προώθησιν του πρὸς
ὑμᾶς.

2. Ἐξ ὧν καὶ βάσει στοιχείων γνωρίζομεν, ἡ ἐν θέματι
Ὀργάνωσις συμπαρίσταται πράγματι πρὸς τὸ ἔργον τῆς
Ἐπαναστάσεως καὶ συνδράμει τὴν Κυβέρνησιν θετικῶς εἰς

τολμη

«Πρωτοπαρτακοί - Προοδευτικοί»

«Η Δημοκρατία άλλοτε και τώρα

«Ιδεολογική και πολιτική αναρχία

Γιὰ μιὰ Ἐθνική Θεώρηση ζωῆς

Ἡ παρακμή τοῦ χαρσιῦ

τὸν τομέα τῆς ἐνημερώσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπὶ πλέον δέ, διὰ τῆς συσπειρώσεως πέριξ αὐτῆς ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων Ἑλλήνων, δημιουργεῖ μιάν ὑποδομὴν εἰς τὸν χώρον τῶν νέων ἐπιστημόνων.

3. Διὰ τῶν ὑποβληθεισῶν προτάσεων, ὄντως ἐπραγματοποίησαν μιάν τομὴν εἰς τὸ πρόβλημα καὶ συνήγαγον πολὺτιμα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα δέον ὅπως μελετήσουν ἐπισταμένως, ἵνα στοιχεῖα ἐξ αὐτῶν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν προσεχῇ ἀντιμετώπισιν τοῦ ὅλου φοιτητικοῦ προβλήματος.

4. Δι' ὃ καὶ εἰσηγούμεθα ὅπως ἐκφράσωμεν τὰς εὐχαριστίας μας, ὡς προσηρημένως καὶ ἐν σχεδίῳ ὑποβάλωμεν.

Ὁ Διευθυντὴς
Ἀπόστολος Μίχος

Ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς

Γραμμὴ ἐνεργείας ὑπὸ κ. Γεν. Γραμματέως

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΙΣ ΠΟΛ. & ΤΡΕΧ. ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ Μαΐου 1973

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὑπ' ὄψιν κ. Γενικοῦ Γραμματέως Γ.Γ. Π/Υ.

ΘΕΜΑ: Ἀγορὰ Ἀντιτύπων Ἐγχειριδίου ὑπὸ τὸν τίτλον «ΕΘΝΟΚΡΑΤΙΑ».

1. Τὸ Ἐθνικὸν Κίνημα Νέων Ἐπιστημόνων διὰ τοῦ ἀπὸ 15-5-73 ἐγγράφου του, αἰτεῖται τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀγορὰν ἀντιτύπων τῶν εἰσηγήσεων του ὑπὸ τὸν τίτλον «ΕΘΝΟΚΡΑΤΙΑ» ἐπὶ σκοπῷ ἐνισχύσεώς του, πρὸς συνέχισιν τῆς δράσεως τοῦτου.

2. Ἡ ἡμετέρα Διεύθυνσις κρίνουσα σκόπιμον τὴν ἀγορὰν τοῦ ἐν θέματι ἐγχειριδίου, ΕΙΣΗΓΕΙΤΑΙ τὴν προμήθειαν 50 ἀντιτύπων ἐκ τούτου ἥτοι $50 \times 100 = 5.000$ καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ διανομὴν τῶν εἰς τοὺς φοιτητικοὺς συλλόγους, οἵτινες φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἀποκτήσωσιν ἐν χρήσιμον ἰδεολογικὸν ἐγχειρίδιον. Κατὰ πληροφορίαν μας, τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον κατόπιν συστάσεως τοῦ Ἀρχηγείου Ἐνόπλων Δυνάμεων, κυκλοφορεῖ καὶ μεταξὺ τῶν Ἀξιωματικῶν.

3. Ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, προτείνομεν ὅπως ἐπιχορηγηθῇ ὁ Ἐθνικὸς Φοιτητικὸς Σύλλογος ΠΑΣΠΕ διὰ τοῦ ὡς ἂν ποσοῦ, διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ἀντιτύπων, ἡ δὲ δαπάνη θὰ βαρύνῃ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Διευθύνσεως Νεότητος ἐπὶ Εἰδ. Φορ. 10-110 καὶ Κ.Α. 2381 τοῦ Οἰκονομικοῦ ἔτους 1973.

Ὁ Διευθυντὴς
Ἀπόστολος Μίχος

Ἀπόψεις κ. Γενικοῦ Διευθυντοῦ Π. & Τ.Υ.

Ἀπόφασις κ. Γενικοῦ Γραμματέως Γ.Γ. Π/Υ.

Περὶληπτικὸν ἐνημερωτικὸν σημεῖωμα ἐμφαῖνον τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος Νέων Ἐπιστημόνων

Ἔτος Ἰδρύσεως 1970

Διαλέξεις: Ἐδόθησαν ἕως σήμερα 27 διαλέξεις εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ ΕΚΝΕ μὲ θέματα:

Ἐθνικὰ Κοινωνικὰ Ἐπιστημονικὰ π.χ.

1. Ἐθνοκρατία καὶ τὸ κράτος τῆς 21ης Ἀπριλίου (ὑπὸ Ι. Περπιρῇ Πολιτειολόγου), 2) Ἐθνισμὸς Διεθνισμὸς (Βασιλείου Εἰκοσιπένταρχου Οἰκονομολόγου), 3) Οἱ παγκόσμιοι πόλεμοι καὶ ἡ Εὐρώπη (ὑπὸ Κυρ. Ἀλεξάνδρου Δικηγόρου), 4) Ἑλληνικὴ Ἐθνικὴ Σύμβασις καὶ ἡ νέα Γενεὰ (Ι. Ἀδαμοπούλου Δικηγόρου), 5) Ἡ ἰδεολογικὴ καὶ Πολιτικὴ ἀναρχία τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου (ὑπὸ Κ. Βέννη Δικηγόρου), 6) Ἡ ἡγέτις τάξις (Κ. Βέννη Δικηγόρου), 7) Ἀνθρώπος καὶ ἡ Τεχνικὴ ἐξέλιξις (ὑπὸ Ἐλ. Ἀγγελάκου δημοσιογράφου), 8) Οἱ Φοιτητικαὶ καὶ ἡ ἐργαζόμενη Νεολαία (Χρ. Βέννη Φοιτητοῦ), 9) Ἡ Βιολογικὴ ἀλκή τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ μέσου τῆς Τουρκοκρατίας (ἐκδήλωσις στὰ γραφεῖα ΕΚΝΕ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150ετίας ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, 10) Ἐμεῖς καὶ ἡ Εὐρώπη (Κ. Ξανθάκου Φοιτητοῦ).

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

1) Εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Kings Pallas 18.2.72 ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, 2) Τηλεγράφημα διαμαρτυρίας πρὸς Ὑποεπιτροπὴν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Βουλῆς τῶν Η.Π.Α. διὰ ἀποφάσεων τῆς εἰς θέμα Στρατιωτικῆς βοήθειας, 3) Μνημόσυνον εἰς τοὺς σφαγιασθέντας ὑπὸ τῶν Κομμουνιστῶν εἰς Πηγάδα τῆς Καισαριανῆς 13.12.70, 4) Ἐκθεσις τῆς πολιτικῆς

καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀμερικανικῆς γερουσίας δι' εἰδικῆς ἐξουσιοδοτήσεως ὑπογεγραμμένη ὑπὸ ἐπιστημόνων τοῦ Προέδρου τοῦ Παραρτήματος ΕΚΝΕ Ἀμερικῆς κ. Γ. Κωνσταντίνου καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀριζόνας. 5) Χοροεσπερὶς ὑπὸ τοῦ Γυναικεῖου τμήματος εἰς κέντρον Ἀργῶ Βουλαιαγμένης (11 Σεπτεμβρίου 71), 6) Ἀ' Συνέδριον ΕΚΝΕ (3-5 Δεκεμβρίου 1971), 7) Χοροεσπερὶς ΕΚΝΕ (16 Φεβρουαρίου 1972), 8) Κήρυξις τοῦ ἔτους 1972 καὶ ἔτους τῆς Μεγάλης Ἰδέας, 9) Ἐκδήλωσις εἰς Ξενοδοχεῖον Χίλτον διὰ τὴν Μεγάλην Ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ (15 Μαΐου 1972), 10) Μνημόσυνον εἰς Καισαριανὴ 13.12.72, 11) Συνεστίσις καὶ ὁμιλία τῆς King Pallas μὲ θέμα ἡ Δημοκρατία ἄλλοτε καὶ νῦν» Ὀκτώμβριος 72, 12) Χοροεσπερὶς εἰς Ξενοδοχεῖον Abassador Φεβρουάριος 73, 13) Νοέμβριος 72 ἐγκαίνια παραρτήματος Λονδίνου, 14) Μάρτιος 73 ἐγκαίνια παραρτήματος Los Angeles, 15) Αὐγουστος 72 εἰς Παραλία Περάματος, 16) Συνέδριον Περάματος Σεπτέμβριος 72, 17) Ἐξόρμησις εἰς ἐπαρχίαν Ἀρτα, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Βόλον, Γκούρα Κορινθίας ὅπου ὡμίλησαν μέλη τῆς ΕΚΝΕ

18) Ἐκδηλώσεις Παραρτήματος Ἀριζόνας.

1ον) 25 Ἀπριλίου 1971 τῆς Ἀριζόνα ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ 21ης Ἀπριλίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας. Κήρυξις ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Ἀριζόνας τὴν ἡμέραν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιστήμονος τῆς Ἀμερικῆς.

2ον) Ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου

3ον) Περίπτερον ΕΚΝΕ εἰς Ἀ' Διεθνήν ἔκθεσιν Ἀριζόνας.

4) Ἐκδήλωσις ἐπὶ τῇ 5ῃ Ἐπετείῳ τῆς 21ης Ἀπριλίου 1971.

5) Προκήρυξις διαγωνισμοῦ πρὸς τοὺς νέους ἀποδήμους Ἑλλήνας τῆς Ἀμερικῆς μὲ θέμα ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κουλτούρας στὸν σύγχρονον πολιτισμὸ Νοεμβρίου 72.

6) Διοργανώσεις τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου τοῦ ΕΚΝΕ Ἰούλιος 75, Παραρτήματα 1973 California, (Los Angeles, San Francisco), Iowa, Arizona, Libya, England, Πειραιεύς, Πέραμα.

ΒΙΚΤΟΡ ΧΑΡΑ

Κατάγεται από πολύ φτωχή αγροτική οικογένεια. Γεννήθηκε το 1934 στη Νότια Χιλή. Παίζει κιθάρα από πολύ μικρός. Ήρθε στο Σαντιάγο όπου σπούδασε μουσική φολκλὸρ καὶ θέατρο. Δημιούργησε τὸ λαϊκὸ συγκρότημα QUILAPALLUN καὶ γύρισε ὁλόκληρη τὴ Λατινικὴ Ἀμερική, καθὼς καὶ εὐρωπαϊκὲς χώρες. Κιθαριστὴς, συνθέτης, τραγουδιστὴς καὶ στιχουργός, θεωρεῖται, μετὰ τὴ Βιολέτα Πάρα, σὰν ὁ κυριότερος ἀντιπρόσωπος τῆς Χιλιανῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Ἀπὸ 20 χρόνων μέλος τοῦ ΚΚ Χιλῆς. Διευθυντὴς γιὰ πολλὰ χρόνια τοῦ Ἰνστιτούτου Θεάτρου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σαντιάγο. Παντρεμένος μὲ δυὸ παιδιά. Θὰ μπορούσε νὰ συγκριθεῖ ἡ προσωπικότητά του μὲ ἐκείνη τοῦ Μίκη Θεοδωράκη - μόνο πὺὸ ὁ Θεοδωράκης ἐπέζησε τῶν δικτατόρων. Τραβαδούρος τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπαίξε σημαντικὸτατο ρόλο στὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση τοῦ δολοφονηθέντος προέδρου Ἀλιέντε. Δολοφονήθηκε κατὰ τὸν πῶ ἐπαίσχυντο τρόπο ἀπὸ ἕναν ἀλήτη «στρατηγὸ-ἀρχηγό», μιὰ μέρα μετὰ τὸ αἱματηρὸ πραξικόπημα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου 1973.

«Στάδιο Χιλῆς»

Ἀνέκδοτο ποίημα
τοῦ Βίκτορ Χάρα

Ὁ Χιλιανὸς συγγραφέας Κάρολος Δρόγκετ ἔγραψε ὅτι «τὰ δάχτυλα χρησιμεύουν γιὰ νὰ διηγείται κανεὶς τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ ἢ γιὰ νὰ μετράει δολλάρια: πρέπει ὁ καθένας ν' ἀποφασίσει τί θὰ κάμει ἀπὸ τὰ δύο». Ὁ Βίκτορ Χάρα εἶχε τὰ δάχτυλά του γιὰ νὰ διηγείται καὶ νὰ τραγουδάει τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν πόνο καὶ τὸ θάνατο, ἔτσι ὅπως αὐτὸς ἤξερε. Ἐπειδὴ εἶχε ἀποφασίσει νὰ κάμει αὐτό. Εἶχε ἀποφασίσει νὰ μείνει μέχρι τὸ τέλος στὴ μεριά ἐκείνων πὺὸ «σπέρνουν καὶ κινοῦν ἐργοστάσια». Ἦξερε ὅτι γι' αὐτὴ τὴν τοποθέτηση καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἀμετάκλητη ἀπόφαση, οἱ δυνάμεις πὺὸ εἶχαν βάλει στόχο τὴ χώρα του, θὰ τὸν τιμωροῦσαν. Τὸν τιμώρησαν ἔτσι ὅπως ἴσως δὲν εἶχε φανταστεί. Κι αὐτὸς ἀντιστάθηκε, ἴσως ἔτσι ὅπως δὲν εἶχε φανταστεί ὅτι θὰ μπορούσε ν' ἀντισταθεῖ: κρατούμενος στὸ Ἐθνικὸ Στάδιο τοῦ Σαντιάγο (γνωστὸ σὰν «Στάδιο Χιλῆς»), βασανίστηκε,

ἐπειδὴ τραγουδοῦσε λαϊκὰ τραγούδια γιὰ τοὺς συγκρατούμενους του. Τοῦ ἔσπασαν μὲ τοὺς ὑποκόπανους τῶν ὀπλων τὰ χέρια, λέγοντας «γιὰ νὰ μάθεις νὰ μὴν ξαναπιᾶσεις τὴν κιθάρα». Ὡστόσο ὁ Βίκτορ Χάρα συνέχισε νὰ τραγουδάει γιὰ τοὺς συγκρατούμενους του. Τὸν κατέβασαν λοιπὸν στ' ἀποδυτήρια καὶ τοῦ σπαράλιασαν τὰ πόδια μὲ ριπὲς αὐτόματου, λέγοντας «γιὰ νὰ μάθεις νὰ μὴν ξανατραγουδήσεις». Τότε αὐτὸς, πὺὸ ἔβλεπε τὸ αἷμα του νὰ τρέχει, πὺὸ κατῶλαβε ὅτι ἡ πνοή του θὰ ἔβγαινε στὸ Στάδιο τῆς Χιλῆς, ἄνοιξε τὸ στόμα του καὶ τραγούδησε δυνατὰ, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσει τὸ γεμάτο Στάδιο, τὸν ὕμνο τοῦ κόμματος τῆς Λαϊκῆς Ἐνωσης, μέχρι ἐκεῖ πὺὸ ἡ φωνή του μπορούσε νὰ τὸν πᾶει, μέχρι ἐκεῖ πὺὸ τὸ κορμί του εἶχε ἀδειάσει ἀπὸ τὸ αἷμα του. Τὸ ποίημα «Στάδιο Χιλῆς» ἔμεινε λοιπὸν ἀτέλειωτο καὶ χωρὶς μουσική, παραδομένο σ' αὐτοὺς πὺὸ ἔχουν ἀποφασίσει, ὅτι εἶχε ἀποφασίσει κι ὁ Βίκτορ Χάρα.

Στάδιο Χιλῆς.

Εἴμαστε χιλιάδες πέντε
στὴ μεριά αὐτῆς τῆς πόλης
εἴμαστε χιλιάδες πέντε.
Πόσοι θάμαστε ὅλοι κι ὅλοι
μὲς στὶς πόλεις καὶ στὴ χώρα;
Εἴμαστε ἐδῶ δέκα χιλιάδες χέρια
πὺὸ σπέρνουν καὶ κινοῦν τὰ ἐργοστάσια.
Τόσος κόσμος πεινασμένος, στὸ κρῦο. Ἀγωνία.
Πανικὸς καὶ τρέλα. Ἐξὴ ἀπὸ τοὺς δικούς μας
χάθηκαν στὸ ἄπειρο τῶν ἀστεριῶν.
Ἔνας νεκρὸς,
ἕνας χτυπημένος ὅπως ποτὲ δὲν φανταζόμουν
ὅτι μπορεῖ νὰ χτυπηθεῖ ἀνθρώπινο ὄν, οἱ ὑπόλοιποι
τέσσερεις - ἀφήνοντας στὴν ἄκρη τοὺς φόβους -
πῆδηξαν στὸ κενὸ
ἢ βάρεσαν τὸ κεφάλι τους στὸν τοῖχο.
Ὅμως ὅλοι...ὅλοι, μὲ τὴν ἀκλόνητη ματιὰ τοῦ
θανάτου. Τέτοιο τρόμο φέρνει
τὸ πρόσωπο τοῦ φασισμού,
τόσο τέλεια πετυχαίνει τὰ σχέδιά του,
τίποτα δὲν τότε νοιάζει.
Τὸ αἷμα γιὰ τοὺς φασίστες εἶναι
παράσημα,
ὁ φόνος εἶναι πράξη
ἥρωισμῶν.
Τοῦτος εἶναι ὁ κόσμος πὺὸ ἔφτιαξες, Θεέ μου;
Γι' αὐτὸ τὸ κατασκεῦασμα πῆγαν οἱ ἑπτὰ μέρες
πὺὸ ὀρθώθηκαν καὶ δούλεψες;
Μέσα ἀπὸ τέσσερες τοίχους στέκεται
ἕνα νούμερο - μόνο - καὶ δὲν ἐνοχλεῖ.
Λίγο-λίγο ἀγαποῦσε τὸν θάνατο.
Ὅμως βαραίνει ἡ καρδιά μου,
νὰ βλέπω τούτη τὴν ἀκύμαντη ἄμπωτη,
πὺὸ ἀπὸ κάτω κρύβει τὸν ρυθμὸ τῶν μηχανῶν,
ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ στρατιωτικοὶ
στέκουν μὲ πρόσωπα κυράτσας γλυκερῆς.
Καὶ Μεξικὸ καὶ Κούβα κι ὁ κόσμος,
ὅλοι νὰ σκούζουν γι' αὐτὴ τὴν ἀνομία.
Πόσοι νάμαστε σ' ὅλη τὴν πατρίδα μου;
Τὸ αἷμα τοῦ σύντροφου Προέδρου
χτυπάει πῶς δυνατὰ ἀπὸ βόμβες καὶ μυδράλλια.
Ἔτσι θὰ χτυπήσει πάλι ἡ γροθιά μας!
Ὡχ, τραγούδι, πίκρα πὺὸ μού φέρνεις!
Ὅταν πρόκειται νὰ τραγουδήσω, τρομάζουν!
Τρόμος σὰν κι αὐτὸν πὺὸν ζῶ,
τρόμος σὰν κι αὐτὸν πὺὸν πεθαίνω. Τοὺς τρομάζω.
Κι ὅταν δὲν τραγουδῶ, αὐτὰ τὰ λίγα λεφτὰ
στὸν ἀτέλειωτο χρόνον, ἡ σιωπὴ μου μένει
στόχος τοῦ τραγουδιοῦ μου. Ὅπως κι ἡ κραυγὴ μου.
Ὅ,τι βλέπω, ποτὲ δὲν τὸ εἶχα δεῖ,
ὅ,τι ἐνίωσα καὶ νιώθω,
σπρώχνουν νὰ ξεβλαστήσει ἡ στιγμὴ...

Παρουσίαση κι ἀπόδοση
Φ. Α. Δρακονταειδῆς

Ἡ εἰκαστικὴ ζωὴ στὴ Θεσσαλονίκη τὴ χρονιὰ ποὺ πέρασε

Τοῦ Χάρη Καμπουρίδη

Γιὰ νὰ δεῖ κανεὶς τὴν εἰκαστικὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὴ λειτουργία της εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ – ἔστω καὶ ἐπιγραμματικὴ – ἀναφορὰ στὶς συνθήκες ποὺ τὴ γεννοῦν καὶ καθορίζουν τὸν τρόπο γίνεσθαι τῆς παραγωγῆς της· θά' πρεπε δηλ. νὰ ἔχει κανεὶς ὑπ' ὄψη του ὅτι:

1. Στὴ Θεσσαλονίκη σήμερὰ ζοῦν καὶ ἐργάζονται περὶ τοὺς 40 ζωγράφοι καὶ γλύπτες. Ἀπ' αὐτοὺς μόνο ἓνα ποσοστὸ 15% ἔχουν κάνει «τυπικὲς» σπουδὲς σὲ σχετικὲς σχολές, ἐνὺ τὸ ποσοστὸ αὐτῶν ποὺ εἶναι γνωστοὶ καὶ «ἐγκυροὶ» καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη (= Ἀθήνα) ξεπερνᾷ ὁπωσδήποτε τὸ μισό τοῦ συνόλου.

2. Οἱ φορεῖς ποὺ διοργανώνουν ἐκθέσεις εἶναι: α) 6 ἐπαγγελματικὲς γκαλερί («Ἀρσα», «Ἐνημέρωση», «Διαγώνιος», «Ζήτα-Μί», «Κοχλίας», «Τέχνη»), β) Οἱ ξένες πολιτιστικὲς ἀποστολὲς (κυρίως τὸ Γαλλικὸ Λύκειο καὶ τὸ «Γκαίτε»), γ) – σπανιότερα – Τράπεζες, ξενοδοχεῖα κ.λπ.

3. Ἐπίσημοι μουσειακοὶ φορεῖς – χωρὶς ἀκόμα ὀργανώσιμη καὶ σχεδιασμὸ τῆς δραστηριότητάς τους – σύγχρονης τέχνης εἶναι: α) ἡ Πινακοθήκη τοῦ Ἰδρυάτος Ἐθνικῆς Τραπέζης, ποὺ ἐγκαινιάστηκε πρόσφατα, β) ἡ Πινακοθήκη τοῦ Δήμου, γ) ἡ Πινακοθήκη τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου, δ) τὸ Τελλόγλειο Ἱδρυμα.

Πάνου Παπανάκου: Παραθαλάσσιο χωριό.

4. Τὸ κοινὸ ποὺ ἐνδιαφέρεται καὶ ποὺ παρακολουθεῖ τίς ἐκθέσεις, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς καὶ τοὺς διανοοῦμενους, εἶναι σὲ συντριπτικὸ ποσοστὸ κάτοικοι τοῦ κέντρου τῆς πόλης – προφανῶς τὰ ἀστικά καὶ μεγαλοαστικά κοινωνικά στρώματα. Ἀπ' αὐτοὺς κυρίως προέρχεται τὸ «ἀγοραστικὸ κοινό», ἐνὺ ὑπάρχουν 20 τουλάχιστον συστηματικοὶ συλλέκτες.

Τὰ ἀστικά-ἀγοραστικά στρώματα εἶναι ἄλλωστε ὁ κύριος στόχος τῆς δραστηριότητάς ὅλων τῶν γκαλερί – καὶ μόνο ὁ «Κοχλίας» καὶ ἡ «Τέχνη» προγραμματίσαν ἡ ὀργανώσαν ἡδη ἐκθέσεις στὰ προάστια ἢ σ' ἐπαρχιακὲς πόλεις.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Θεσ/νίκης Χρυσάνθος Χρήστου ὀργανώνει τακτικὰ ξεναγήσεις στὶς πρὸ ἀξιόλογες ἀπὸ τίς ἐκθέσεις ἐνὺ κριτικὲς δημοσιεύονται σὲ μιὰ ἐφημερίδα καὶ στὸ περιοδικὸ «Διαγώνιος».

Β' – Κυρίαρχα γεγονότα τῆς ἐφετινῆς χρονιάς στὴν εἰκαστικὴ κίνηση τῆς Θεσσαλονίκης ὑπῆρξαν:

1. Ἡ ποσοτικὴ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκθέ-

Ἰωάννα Μανωλεδάκη-Λαζαρίδη. Ἔργο ἀπὸ τὴν ἐκθεση στὸν Κοχλία.

σεων (πραγματοποιήθηκαν 35 τουλάχιστον ἀτομικὲς καὶ 25 ὁμαδικές).

2. Ἡ μεγάλῃ παρουσία Θεσσαλονικιῶν ἀνάμεσα στοὺς σημαντικότερους ἐκθέτες καὶ ἡ ἐντονη δραστηριότητα τῶν νεότερων (5 ἀτομικὲς, 10 ὁμαδικές).

3. Ἡ ἐπανεμφάνιση μετὰ ἀπὸ πολυετὴ ἀπουσία τῆς Ἰωάννας Μανωλεδάκη καὶ τοῦ Γιάννη Σβορώνου, δυὸ ζωγράφων ἀπὸ τοὺς πρὸ σημαντικοὺς καὶ ἀντιπροσωπευτικοὺς τῆς Θεσσαλονίκης.

4. Ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς «Τέχνης» καὶ ἡ δι-ὀργάνωση ἀπ' αὐτὴν τῶν δυὸ τελευταίων ἐκθέσεων τῆς σειρᾶς «Ἑλληνες ζωγράφοι τοῦ 20οῦ αἰῶνα».

5. Οἱ ἐκθέσεις τῶν δύο γλυπτῶν Κουλεντιανοῦ καὶ Θόδωρου, ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους «Ἑλληνες ποὺ ζοῦν καὶ δουλεύουν στὴ Γαλλία».

Ὄνσιαστικά ἡ σαῖζὸν ἀρχισε μὲ τὴν ὁμαδικὴ «Προσφορά στὴν Κύπρο» (9-26 Σεπτ.) στὴν «Τέχνη». Πῆραν μέρος ὅλοι σχεδὸν οἱ καλλιτέχνες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ ἄλλες βορειοελλαδικὲς πόλεις. Ἡ ἐκθεση αὐτή, ἂν καὶ εἶχε σαφῶς οἰκονομικὸ στόχο, ὑπῆρξε καὶ ἀξιόλογο καλλιτεχνικὸ γεγονός.

Στὸ ἴδιο περίπου χρονικὸ διάστημα οἱ σπουδαστὲς τῆς Σχολῆς Διακοσμητικῆς τοῦ «Εὐκλείδου» παρουσίασαν συλλογικά τὴ δουλειά τους στὸν «Κοχλία».

Στὴν ἐκθεση τοῦ Δ. ΓΑΛΑΝΗ («Κοχλίας», 19 - 9 ὡς 2 - 10) ἐκτέθηκαν περὶ τὰ 100 χαρὰ καὶ σχέδια τοῦ ἀξιόλογου αὐτοῦ καλλιτέχνη ποὺ ἔζησε στὴ Γαλλία, ἐνὺ στὴν ἐκθεση τοῦ Α. ΚΑΝΑΚΑΚΗ ποὺ τὸν διαδέχτηκε εἰ-δάμε εἰκοσι ἔργα τῆς πρόσφατης δουλειᾶς του ὅπου οἱ ρεαλιστικὲς τὸν ἀπεικονίσεις ἔδιναν στὰ ἀπομονωμένα ἀντικείμενά του ὑπερρεαλιστικὲς ὄψεις.

Ὁ Κ. ΤΣΟΚΛΗΣ παρουσίασε στὸ «Ζήτα - Μί» (5 - 20 Νοεμβρ.) μιὰ σειρὰ ἀπὸ λιθογρὰφίες ποὺ δὲν ξεπερνοῦσαν τίς τεχνικὲς τοὺς ἀρετὲς· ἡ ἐκθεση τοῦ Μ. ΓΕΩΡΓΑ (ἴδια ἐποχὴ στὸν «Κοχλία») προκάλεσε μεγάλο ἐνδιαφέ-

Ὁ Χάρης Καμπουρίδης ζεῖ καὶ ἐργάζεται στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τὸ 1968 πῆρε μέρος σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς (Θεσ/νίκη, Ἀθήνα), καὶ ἔκανε δυὸ ἀτομικὲς ἐκθέσεις Ζωγραφικῆς (Γιάν-νενα 1972, Θεσσαλονίκη 1974).

Σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων καὶ τῶρα ἐτοιμάζει διδακτορικὴ ἐργασία στὴν Ἔδρα Ἱστορίας τῆς Τέχνης τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Θεσ/νίκης.

Συνεργάστηκε μὲ κριτικὲς καὶ δοκίμια σὲ διά-φορα περιοδικὰ κι ἐφημερίδες. Κριτικὸς ἐκα-στικῶν στὴν ἐφημερίδα «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ».

Παῦλος Βασιλειάδης

ρον: Στὰ 25 ἔργα του τὸ φῶς καὶ ἡ λεπτομερὴς περιγραφή ἔδινε στὰ θέματά του (σπίτια, ἀντικείμενα, νεκρὰ τοπία) ποιητικὸ λυρισμό· ἀντίθετα, ὅπου οἱ ἀναφορὲς του εἶχαν «προβλη-ματισμένο» χαρακτήρα (φαντάροι, σημαίες σὰν δηλωτικὰ σύμβολα κ.λπ.) χανόταν μεγάλο μέρος τῆς ἀρετῆς τους. Στὸ δεῦτερο δεκαπεν-θήμερο τοῦ Νοέμβρη ἔγινε στὸ «Γκαίτε» ἡ Β' Ἐκθεση Νέων Ζωγράφων Θεσσαλονίκης, χω-ρὶς πάντως νὰ φτάσει τὴ μαζικότητα καὶ τὴν ποιότητα τῆς πρώτης (1970).

Οἱ πρὸ ἀξιόλογες ἐκθέσεις τοῦ Δεκεμβρίου ὑπῆρξαν τῆς Βάσως Κυριάκη («Ζήτα - Μί»), τῆς Χριστίνης Ζερβοῦ («Κοχλίας»), Τατισερί συνεργατῶν τῆς γκαλερί «Νέες Μορφές» («Κοχλίας») καὶ ἡ ἐκθεση τοῦ ΣΤ. ΜΑΥΡΟ-ΜΑΤΗ στὴν «Τέχνη». Στὴν ἐκθεσή του αὐτὴ ὁ

Μαυρομάτης συνέχισε την παρουσίαση των εκτός τόπου και χρόνου μοτίβων του (τραίνα, βαγόνια, σταθμοί) και φάνηκε να μην ξεπερνά την πρώτη ψήν των θεμάτων του για να προχωρήσει σε πιο συγκεκριμένες καταγραφές.

Η νέα χρονιά έρχισε με ομαδικές εκθέσεις δυο ομάδων ζωγράφων της νεότερης γενιάς της Θεσσαλονίκης. Η πρώτη χρονιά έγινε στον «Κοχλία» (Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, Ξ. ΒΥΣΙΟΣ, Α. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Α. ΙΣΑΡΗΣ, Χ. ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΗΣ) και η δεύτερη στο Γαλλικό Λύκειο (Γ. ΑΠΟΤΣΟΣ, Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Γ. ΛΑΖΟΓΚΑΣ, Κ. ΜΟΚΑΛΗΣ, Ν. ΣΙΑΛΗΣ, ΣΤ. ΣΚΟΥΛΟΣ). Από τις εκθέσεις αυτές ξεχώρισαν οι κατασκευαστικές αρετές στη δουλειά των Μόκαλη και Σκούλου, οι συνθετικές ικανότητες των Λαζόγκα και Απότσου, οι πλαστικές έρευνες του Βασιλείαδη στον χώρο της ελληνικής μυθολογίας, η έντεχνη έμβολη στοιχείων ΠΟΠ στη δουλειά του Γεωργίου και τα καλά οργανωμένα πλάνα στους χώρους του Κωνσταντινίδη.

Ο Γ. ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ παρουσίασε στην «Τέχνη» τα χαρακτηριστικά του με θέμα την 'Αγγλία, που πέρα από τις τεχνικές τους αρετές δεν ξεφευγαν από περιγραφικά - διακοσμητικά πλαίσια. Η έκθεση της Ι. ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ («Κοχλίας», 23 - 1 ως 9 - 2) υπήρξε ιδιαίτερα σπουδαίο γεγονός: Μέσα σε μία επίδειξη έλεγχοι πολλαπλών εκφραστικών μέσων οι 20 περίπου πίνακές της - όπου θέματα ιστορικού περιβάλλοντος (μηχανές, σπίνια, λιμάνια, πολεμικές μηχανές), έντυπο και διαδοχικά επεξεργασμένο υλικό, χρώματα και φωτοεναισθητές χημικές ουσίες - ενώθηκαν σ' ένα δυναμικό σύνολο, ενώ τα επί μέρους και τα γενικότερα συνθετικά της αποτελέσματα δήλωσαν κωδικοποιημένα μία ευαίσθητη και σαφώς κοινωνικά τοποθετημένη συνείδηση.

Στις εκθέσεις του Φλεβάρη δέσποσε η έκθεση του ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΥ στο Γαλλικό Λύκειο. Χωρίς να είναι έντελως αντιπροσωπευτική της δουλειάς του γνωστού γλύπτη, έδειξε με τις ρωμαλέες όψεις φόρμες του τους εκφραστικούς στόχους του, που ανωστόσο δεν ήταν και τόσο σύγχρονοι. Στην τρίτη κατά σειρά έκθεση «Ελληνες Ζωγράφοι του 20 αιώνα» στην «Τέχνη» πήραν μέρος οι Γ. ΒΑΚΙΡΤΖΗΣ, Γ. ΒΑΡΛΑΜΟΣ, Γ. ΓΑΪΤΗΣ, Ε. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ, ΣΤ. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ, ΑΣ. ΜΠΑΧΑΡΙΑΝ, Δ. ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ, Ν. ΣΑΧΙΝΗΣ, Γ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, ΣΤ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, Π. ΤΕΤΣΗΣ, Γ. ΤΟΥΓΙΑΣ και Κ. ΤΣΙΖΕΚ.

Εν τώ μεταξύ η «Ενημέρωση» (που άρχισε να λειτουργεί από τις 29 - 1 με πολλές φιλοδοξίες) παρουσίασε μέρος της δουλειάς του ΑΛ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ (1900 - 1972), αξιόλογου εξπρεσιονιστή ζωγράφου που πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο ξωτετικό.

Ο Γ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ - που τα τελευταία χρόνια ζει στην Αθήνα - με την έκθεσή του («Κοχλίας» 6 ως 23 - 3) φανέρωσε τη μορφοπλαστική ευαισθησία ενός δημιουργού που από παλιά, ανήκοντας στον κύκλο του περιοδικού ΚΟΧΛΙΑΣ, είχε ήδη προσανατολιστεί σε σύγχρονες αισθητικές έρευνες - εκτέθηκαν 32 έργα του που χαρακτηρίζονταν από την υπέρμετρη κυριαρχία των εκφραστικών του μέσων, καθώς άφορες για μία πιο «σημαντική» επικοινωνία ανηχνεύονταν πολύ δύσκολα. Η έκθεση της ΓΚ. ΦΩΝ ΛΑΪΤΝΕΡ στο «Ζήτα - Μι» άφησε την εντύπωση μιας ευαίσθητης αλλά έξωκοινωνικά τοποθετημένης συνείδησης, ενώ η έκθεση του Γ. ΚΑΖΑΚΗ στην «Ενημέρωση» έδειξε μία συμπαθητική δουλειά στον - όπωσδήποτε περιορισμένο - τοπιογραφικό χώρο. Άνολογο ενδιαφέρον είχε η έκθεση του Γ. ΔΑΡΖΕΝΤΑ στην «Αρσα».

Ο καθηγητής Κ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ παρουσίασε («Κοχλίας») χαρακτηριστικά του της περιόδου 1967 - 1974 κάνοντας να φανεί η άχρηστία των άψογων τεχνικών μέσων όταν καλύπτουν μελοδραματικά άρχαιοπρεπή ή

Στέλιου Σκούλου: Γαλλικό Λύκειο.

Αλέξανδρος Ίσαρης

Θόδωρος

κακοτοποθετημένα «πολιτικά» θέματα ή - στην καλύτερη περίπτωση - τις «μορφικές του Αιγαιούς». (Η έκθεση αυτή φανέρωσε έντονα σαν χαρακτηριστικό δείγμα, άκόμα και στα μέτρα αισθητικής της γλώσσας της κυρίαρχης ιδεολογίας, τη χρεωκοπία της αντίληψης που διαχρύζει μορφή από περιεχόμενο, «μήνυμα» από εκφραστικά μέσα).

Η έκθεση της Α. ΣΧΙΝΑ στη Μικρή Πινακοθήκη «Διαγώνιος» εγκαινιάστηκε στις 31 - 3. 40 περίπου σχέδιά της - που δεν έδειξαν να ξεπερνούν την επίδραση του Ν.Γ. Πεντζίκη - δήλωσαν την ανεπάρκεια της γραμμής, όταν αυτή σαν εκφραστικό μέσο αντικαθιστά χρωματικούς ή μορφοπλαστικούς τρόπους.

Τη δουλειά του Γ. ΡΟΓΚΟΤΗ («Ενημέρωση» από 4-2) διέκρινε λιτότητα στο ίδιο

χρονικό διάστημα ο Α. ΠΑΝΤΟΣ κάνει στην «Αρσα» την πρώτη του ατομική αφήνοντας πολλές υποσχέσεις για την εξέλιξη του προβληματισμού του.

Η έκθεση όμως εκείνη που μπορεί να χαρακτηριστεί για την περασμένη χρονιά την εικαστική ζωή της Θεσσαλονίκης υπήρξε αναμφίβολα η έκθεση του ΘΟΔΩΡΟΥ στο Γαλλικό Λύκειο. Ο Θόδωρος, εκφραστής σε ένδελεχη βαθμό της αντίληψης που βλέπει την Τέχνη στα πλαίσια δημιουργίας και λειτουργίας της, κάτοχος συγχρόνως εκφραστικών τρόπων στα μέτρα που όρισαν οι στόχοι του, παρουσίασε 58 έργα του της περιόδου 1963-1974. Κυρίαρχο στοιχείο τους οι εύφρεϊς απομυθοποιητικές λειτουργίες που αναπτύσσονται στον δέκτη μέσα από ένα διαρκές και καλά οργανωμένο παιχνίδι Μύθου - Έλεγχόμενων μεγεθών. Έτσι το Αίτημα της απομυθοποίησης του έργου τέχνης και της επικοινωνίας του βρίσκεται στο έργο του Θόδωρου έναν εκπρόσωπο, ο οποίος, στις ιστορικά καθοριζόμενες συνθήκες Τόπου και Χρόνου και με τα αναλόγως καθοριζόμενα ιδεολογικά μέσα, δρώ στο χώρο του εποικοδομηματος ταξικά: Αποσπά από τα καλλιτεχνικά κείμενα τις ιδιότητες εκείνες που τα κλείνουν στα πλαίσια της μυθικής σκέψης και ξαναδίνει στο έργο τέχνης απελευθερωτική και δυνατή να ελεγχθεί υπόσταση, κοινωνική - ιστορική και όχι μεταφυσική λειτουργία.

Στις 28 - 4 άνοιξε στην «Τέχνη» η τελευταία έκθεση της προαναφερθείσας σειράς με ζωγράφους που γεννήθηκαν στην πενταετία 1925-30. Πήραν μέρος οι ΑΝΤΩΝΑΚΑΤΟΥ, ΒΑΤΖΙΑΣ, ΒΕΝΕΤΟΥΛΙΑΣ, ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ, ΚΟΦΙΔΗΣ, ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ, ΜΟΣΧΙΔΗΣ, ΣΑΓΟΡΑΡΗΣ, ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΡΛΑΒΑΝΤΖΑΣ, ΠΗΛΑΔΑΚΗΣ, ΠΡΕΚΑΣ, ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΣΑΡΑΣ, ΤΣΟΚΛΗΣ, και ΧΑΤΖΗΣ. Σεχώρισαν οι κατασκευές του Δανιήλ Παναγόπουλου, οι γεωμετρικές έρευνες του Σαγοράρη και η δουλειά του Βενετούλια στην οποία στοιχεία ευαισθησίας για τον κοινωνικό χώρο δηλώνουν ευμεσά. Αντίθετα, στην έκθεση του ΣΤ. ΧΡΥΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ στην «Ενημέρωση» η αδυναμία των εκφραστικών του μέσων δεν άφησε τους καλούς του στόχους να πραγματοποιηθούν ικανοποιητικά.

Η τελευταία αξιόλογη έκθεση αυτού του μήνα ήταν η ατομική του Γ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΗ («Κοχλίας»). Με ξεχωριστή μαστοριά όργανωσε ο Μανουσάκης μία σειρά από συμβολικά θέματα που του περιόρισαν τελικά τα πιθανά αποτελέσματα μη ξεφεύγοντας τη συνηθισμένη προβληματική. Στις - λιγότερες τον αριθμό - νεκρές του φύσεις, αντίθετα, θαυμάσαμε έναν εκπληκτικό ρεαλισμό.

Ο Μάης σηματοδεύτηκε από τις πρώτες ατομικές δυο νέων ζωγράφων: Του Γ. ΛΑΖΟΓΚΑ στο «Ζήτα - Μι» και του Δ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ στην «Ενημέρωση». Ο Βασιλείου δημιουργεί σουρεαλιστικές μορφές - με σαφείς αναφορές στοιχείων «κόμικς» - με στόχο την αποδιοργάνωση κλασικών μυθολογημένων συμβόλων (κλόουν, ταξιδιώτης), ενώ ο Λαζόγκας, με εξαιρετική σχεδιαστική ικανότητα και επαρκή χρωματική ευαισθησία, περιέγραψε - μάλλον συναισθηματικά - στιγμές από τη στρατιωτική - του - ζωή.

Τον Ιούνιο ο «Κοχλίας» διοργάνωσε αναδρομική έκθεση του Πολύκλειτου ΡΕΓΚΟΥ (χρονικό διάστημα 1930-1975). Οι νεότεροι είχαν μοναδική ευκαιρία να δουν μερικά εκπληκτικά έργα του Θεσσαλονικιού αυτού Δάσκαλου από την πρώτη του εποχή και συγχρόνως να απορήσουν για την κατιούσα πορεία της ποιότητας της δουλειάς του στα τελευταία χρόνια.

Η χρονιά έκλεισε με την έκθεση «Σύγχρονη Χαρακτική από το 'Αμβούργο» που έγινε στον «Κοχλία» (καθώς είδαμε ήταν η αίσθηση που

κυριάρχησε και φέτος στην καλλιτεχνική κίνηση) σε συνεργασία με το «Γκαίτε».

Θα πρέπει τέλος για λόγους μεθοδολογικούς να γίνει χωριστή αναφορά στη Μικρή Πινακοθήκη «Διαγώνιος», που λειτουργεί βασικά σαν έναλλασόμενη έκθεση των συνεργατών της. Έτσι, διαχρονικά, διακρίθηκε η δουλειά του Π. ΠΑΠΑΝΑΚΟΥ, στην οποία στοιχεία μεταβυζαντινής τεχνικής, λαϊκότερης αίσθησης χώρου και χρώματος και μια νεοελληνική ήθο-γραφία δένονται συχνά σε αξιολογικά αποτελέσματα. Οι μεθοδευμένες έρευνες του Κ. ΤΣΙ-ΖΕΚ δίνουν κατά κανόνα σημαντικά αισθη-τικά αποτελέσματα· η Λευκή ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ επιχειρεί μ' επιτυχία νεορεαλιστικές απεικονί-σεις που διατηρούν κάποιο λυρικό χρώμα, ενώ ο Φόνης ΖΟΓΓΛΟΠΗΤΗΣ περιγράφει λιτά τον καρτωακτικό χώρο του Πολύγυρου και των ορυχείων της Χαλκιδικής.

Γενικά χαρακτηριστικά της περασμένης χρονιάς (σαν σύνολο):

1. Οι αισθητικές έρευνες «καθ' εαυτές» εξακολουθούν ν' απασχολούν τους περισσότε-ρους (εκθέτες). Σε πολύ λίγους (Μανωλεδάκη, Θόδωρος) τα έκφραστικά μέσα βρέθηκαν σ' υψηλό βαθμό ανάπτυξης για να πουν κάτι.

2. Μόνο σ' έναν (Θόδωρος) υπήρξε ο προ-βληματισμός του ταξικού χαρακτήρα α κ ο μ α κ α ι τ η ς γ λ ω σ σ α ς, και αντίστοιχη προ-πάθεια για δημιουργία Τέχνης που να λει-τουργεί και να μη μυθοποιεί τον σκοπό της. Στους περισσότερους από τους άλλους, οι προσπάθειες έγγραφηκαν μέσα στα όρια άνο-

χής της κυρίαρχης ιδεολογίας, καθώς ο κοινο-νικού χαρακτήρα προβληματισμός τους ορι-σθηθήκη μέσα σε κανάλια επικοινωνίας· ελεγχόμενα, γι' αυτό και ο μηνυματικός χαρ-ακτήρας του έργου τους αποσβέστηκε.

3. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου ο κοινωνικός προβληματισμός πέρασε σαν θ ε - μ α τ ο γ ρ α φ ί α (Γεωργιάς, Λαζόγκας, Χρυ-σικόπουλος), εμφανιζόμενος σ' ένα γενικότερο πλαίσιο «επίδειξης σε πολλά θέματα».

Οι τελευταίες παρατηρήσεις, σε γενίκευση, χαρακτηρίζουν ίσως και τους περισσότερους Έλληνες καλλιτέχνες. Παρά τις σχετικά πολ-λές προθέσεις πολιτικοποίησης ή τουλάχιστον κοινωνικοποίησης της δουλειάς τους, σε τε-λευταία ανάλυση λειτουργούν σαν φορείς πα-ραγωγής, αναπαραγωγής ή έστω διατήρησης του ιδεολογικού εποικοδομήματος του συγκεκριμένου συστήματος. Παράγουν έργα που άφ' ενός κυκλοφορούν κατά τον κυρίαρχο έμ-πορευματικό τρόπο, ενώ άφ' ετέρου εξακο-λουθούν να συντηρούν τους στόχους, τον χα-ρακτήρα και τα σημαίνοντα μέσα της κυρίαρ-χης ιδεολογίας.

ΥΓ: (Και μερικά συνδικαλιστικά). Ένώ το πολιτικό κλίμα ήταν αρκετά πρόσφορο, το θέμα της συνδικαλιστικής - τουλάχιστον - δραστηριοποίησης των καλλιτεχνών της Θεο-σαλονίκης παρέμεινε πάλι σε χαμηλούς - ανύ-παρκτους - βαθμούς ανάπτυξης. Έτσι τα περισσότερα από τα πάγια προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσοι ζουν κι εργάζονται - ακόμα - στη Θεσσαλονίκη, μαζί μ' αυτά που τον τελευταίο καιρό ζητούν άμεση λύση, έ-

ξακολουθούν να μη «συγκινούν» τους άμεσα ενδιαφερόμενους.

Προβλήματα όπως

1. Συμμετοχή στις διαδικασίες αλλαγής του καταστατικού του Καλλιτεχνικού Έπιμελητη-ρίου και συμμετοχή στις αποφασιστικές ή ελεγκτικές εξουσίες του μηχανισμού που κα-θορίζει την καλλιτεχνική παραγωγή (για τους Θεσσαλονικίους μάλιστα το πρόβλημα του ελέγχου αυτού του μηχανισμού, εκτός από τα-ξικό έχει και «τοπικιστικό» χαρακτήρα, γιατί αυτός πέρα απ' όλα τ' άλλα έδρευε και εκ-φράζει τους Αθηναίους συναδέλφους τους σχεδόν αποκλειστικά).

2. Λειτουργία των μουσειακών φορέων Σύγχρονης Τέχνης της πόλης κατά τρόπο που να έκφράζεται αποφασιστικά ή θέληση των άμεσα ενδιαφερομένων, αυτών που εργάζον-ται και παράγουν τα καλλιτεχνικά κείμενα.

3. Δημιουργία ενός ή πολλών μαζικών φο-ρέων για την όργάνωση και μεθόδευση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας.

4. Ίδρυση Σχολής Καλών Τεχνών στη Θεο-σαλονίκη ώστε να καταργηθεί το μονοπώλιο συστηματικών σπουδών - και τίτλων -, αντιμε-τωπίστηκαν ως τώρα σε άτομικό επίπεδο και σαν άτομικά προβλήματα - με σύνθετες μέσο-τις «φιλικές προσβάσεις» προς τους κυρίαρ-χους μηχανισμούς - ενώ δυο απόπειρες συγ-κέντρωσης για να συζητηθούν σχετικά θέματα και να μαζικοποιηθεί ο ανάλογος προβλημα-τισμός, είχαν άσημαντα αποτελέσματα.

Χάρης Καμπουρίδης

ΦΟΡΟΣ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΠΙΚΡΑΣ

Πολλά ακούγονται και τελικά κανείς δεν ξέρει τί γίνεται με την υπόθεση του επαναπατρισμού των προσφύ-γων. Υπάρχουν όμως μερικά πράγματα, όπως κά-ποιες επιθυμίες των ανθρώπων, που δύσκολα εντάσ-σονται σε συνολικές κατηγορίες ομάδων και όπωσδή-ποτε δε μπορούν να αντιμετωπισθούν με διοικητικά-νομικά μέτρα και εμπόδια. Θάταν απάνθρωπο. Μια τέτοια επιθυμία είναι η νοσταλγία να γυρίσεις στην πα-τρίδα, για την οποία θυσίαστηκες κι αγωνίστηκες, όχι-πιά για να ζήσεις - αυτό είναι πολυτέλεια - αλλά για να πεθάνεις κάτω απ' το φως της, και να θαφτείς στο χρώμα της. Μια τέτοια επιθυμία έχει, και πρέπει να γίνει απ' τους αρμόδιους σεβαστή, ο γνωστός πατριώτης μας λογοτέχνης Λουντέμης. Το γράμμα που ακολουθεί φέρνει ένα δείγμα ελάχιστο της λαχτάρας του ανθρώ-που.

Αγαπητοί μου φίλοι,

Ευχαριστώ θερμά για την απο-στολή του ΑΝΤΙ. Ήταν για μένα ένα αναπάντεχο δώρο και, μαζί, μια χειρονομία που με βοήθησε ν' ανακαλύψω τις κοσμογονικές ζυ-μώσεις που συνετελούνται εκεί κάτω, μια που έδω μόνο κάτι ίσχυα απόπλά τους φτάνουν.

Αληθινά λυπούμαι τη γενιά μου που μαράζωνε μέσα στα άγχη της χωρίς να βροίκει ένα βήμα έστω και για να ξεφωνήσει. Γιατί όλες

οι λογοτεχνικές και πολιτικές επι-θεωρήσεις ήταν κλειστές εκκλη-σίες που δέχονταν το δικό τους μόνο «εκκλησίασμα». Τους μυ-ημένους δηλαδή ή, το πολύ - πολύ, και τους κατηγορούμενους. Δεύτερη πελατεία δεν περνούσε τις Συμ-πληγάδες. Ο έξωτερος σανατο-γάτης έπρεπε πρώτα να κοσκινη-στεί, να στηθοσκοπηθεί - μην ήταν δεξιοκαρδός. Έπειτα να γί-ναι ή χιμηκή ανάλυση του γρου-πού του, μην τύχει και παρεισέ-φρυσαν τίποτα ξένα σώματα (π.χ.

λίγος ρεβιζιονισμός ή λίγος «σα-πίος» φιλελευθερισμός). Έπει-τα... Έπειτα έπρεπε το θύμα να πρόσκειναι και στον κλειστό κύ-κλο μιας ιδιόμορφης λογοτεχνικής μαφίας που αποφάσιζε τελεσί-δικα την πνευματική σου ζωή ή τον πνευματικό σου θάνατο. Αλλά απόμεινε κι άλλη μία, τελευταία δοκιμασία:

το πόση γην και ύδωρ προσφέρει στον εκλεγμένο απ' το Κόμμα για να γίνει Μεγάλος Συγγραφέας. Κι αν τύχαινε αυτόν τον χαϊδεμένο και τον προσπερνούσε χωρίς να του ρίξεις το μερτικό του λιβα-νιού, ριχνόσουν στον Καιάδα του αφανισμού σου.

Όταν η πολιτική κουλτούρα πουλιούνταν σε τέτοια μαγαζιά, πώς ήταν δυνατό ν' ανθίσει ο προβληματισμός; Σκέφτομαι τώ-ρα πόσο αλλιώτικο θά 'ταν το πρόσωπο της άριστεράς αν από το 1945 ως το 1967 (έποχή τρόμου και χαιμού για τον κάθε τίμιο κομ-μουνιστή) έβλεπε το φως ένα τέ-τοιο περιοδικό. Θά 'βρισκαν ένα άραξοβάλι δίλοι οι αναπαλλοτρι-ωτοι και οι διαβλημένοι (διάβαζε «στιγματισμένοι»). Γιατί εκείνη την εποχή, όχι το να σκεφτείς κάτι άλλο αποτελούσε αίρεση, αλλά και το να σκεφτείς απλώς θε-ωρούνταν ανόμημα βαριάς μορ-φής.

Όλα τα παραπάνω μου θύμι-σαν μια ξεχασμένη ίσως - ζων-τανή όμως στη δραματική της - περίπτωση. Τη μοίρα ενός πέ-ραν από τους ωκεανούς συγγρα-φέα, που αφού ανυψώθηκε, ανυ-ψώθηκε ως το απόγειο της προβο-λής του, στο τέλος γκρεμίστηκε από τα ίδια τα χέρια που τον ανύψωσαν. Πρόκειται για τον Howard Fast, σήμερα αφανισμένον και πνευματικά νεκρό συγγρα-φέα. Αυτόν και την κίνεα κρανή του θυμήθηκα. Μια κρανή που θα ήχει για πάντα σαν μια απ' τις πιο δραματικές διαμαρτυρίες της εποχής μας: «Δεν υπάρχει πιο δυστυχισμένος άνθρωπος απ' τον τίμιο κομμουνιστή του καιρού μας». Αλλά ας πασιόσουμε να τα ξεχάσουμε. Για-τί κάτι τέτοιες πλήγες κινδυνεύ-ουν να δηλητηριάσουν για πάντα τη ζωή μας. Γι' αυτό ας κάνουμε πώς ξεχνούμε τουλάχιστον τους πόνους μας. Κι οι νύχτες είναι βαριές εδώ στην ξενιτιά, προπάν-των έκει γύρω «στ' άπιατα μεσά-νυχτα».

Και τώρα δυο λόγια για το ΑΝΤΙ. Το χαίρομαι. Το χαίρομαι για την παρηγορία του, τον διά-πλατο του ορίζοντα, και τους υψηλούς στόχους που σκοπεύει. Είναι μια παραμυθία κι ένα ξα-

νάσασα για όσους έχουν μπουχτίσει απ' τ' αναρρά αναμασήματα, για όσους τρομάζουν εμπρός στην ξεραίλα και πνίγονται απ' τους βρόγχους που παράγει κάθε μέρα το εργασιόπιδι του Δογματισμού, κάθε πτέρυγας, ανεξάρτητα από προσανατολισμό, επιρροή ή εξάρτηση. Τα γεράκια δεν γίνονται εν μια νυκτί και μόνιμη ποσότητα, όσες ετικέτες κι αν τους κολλήσεις.

Έρχομαι τώρα στο θέμα που με παρότρυνε να γράψω αυτό το γράμμα. Πρόκειται για το ιδιότυπο μνημόσυνο που ανέλαβαν οι στήλες σας για το Νίκο Πλουμπή, τον πρώτο αυτόν και ανεξίτητο δάσκαλο που αν οι ποντίφικες του 'διναν λίγη προσοχή κι άκουγαν την ασθενική φωνή του, δεν θα είχαμε την τραγωδία του «δεύτερου αντάρτικου», το άφρονο εκείνο ματοκύλισμα που γέμισε πένθος και δάκρυα τα σπία μας και τις ξένες χώρες με ξεριζωμένους που τόσες ταπεινώσεις τώρα δέχονται για να μπορέσουν να πλεύσουν κατά την πατρίδα, χωρίς μάλιστα πλοηγούς, γιατί οι «Μωυσήδες» φρόντισαν για δικό τους βόλεμα, μην τύχει και προφτάσουν άλλοι και τους πάρουν τα «πόστα» πρώτοι. Ο Νίκος Πλουμπής στάθηκε ή λιτή (λιτή γιατί είχε μείνει πια μόνο μεμβράνη και κόκκαλα) ένσάρκωση της ανθρωπιάς, ή πιο μελιχχία, μά τόσο αδύναμη, αλλοίμονο, πνοή μες στο αδιαπέραστο κράτος του ζόφου. Αυτή ή μισοσβησμένη σκιά θα μ' άκοιλοηθεί πάντα καρτερική και παραπονεμένη ζητώντας ταπεινά τη δικαίωση της. Αυτή ή ένανθρωπική της ανεξικακίας και του βουβού μεγαλείου μας φόρτωσε όλους με βαριά χρέη, προπάντων τους συγγραφείς και καλλιτέχνες, που με τόσο άκαιρο φλέγμα τους μεταχειρίζεται στο κατά τα άλλα αξιόλογο άρθρο του ο κ. Προκοπίδης. Είναι μια άδικη μεταχείριση. Αλλά ως αντιγράφουμε τη φράση του: «Απ' τη στιγμή που ή ύπερασπηση πολιτικών θέσεων γίνεται στα χέρια των λογοτεχνών, δεν πάει καλά...»

Που δεν πάει καλά; Όχι βέβαια στο βασίλειο της Δανίας. Υποθέτω ότι ο κ. Προκοπίδης θα υπαινίσσεται τα κόμματα και προ πάντων τις ήγεσίες τους. Μά τι είναι αυτά τα («αντικωματισμός»

και «ανορθόδοξα») που μάς αραιδιάζει ο κ. Προκοπίδης; Κάνουν ποτέ λάθη οι ήγεσίες; Που ζούσατε και δεν το ξέρετε ότι τα λάθη τα επανορθώνουν μόνο εκείνοι που δεν τα κάνουν; Άλλοίμονο αν μέσα σ' αυτή τη ζούγκλα των πολλαπλών κατεστημένων δεν ύψωνόταν κι ή φωνή του ποιητή, που αν ως τώρα ήταν μόνο φωνή, από δω και πέρα πρέπει να γίνει ρομφαία.

Αυτά για τη φράση. Αν δεν την ερμήνευσα σωστά, παρακαλώ τον κ. Προκοπίδη να με καταλάβει. Και τώρα ξαναγυρίζω στο θέμα μου.

Σ' αυτό λοιπόν το σεπτό μνημόσυνο που —δυστυχώς— έλαβε χώραν στον πρόναο (στον πρόναο, γιατί για κάτι τέτοια μνημόσυνα οι «ναοί» είναι κλειστά άδυνα για να μην τύχει και τρυπώσει καμιά αλήθεια και κλονισθούν τα ιερά ταμπλού). Σ' αυτό λοιπόν το μνημόσυνο, όπως βλέπω, είχαν πάρει μέρος με κείμενά τους κι άλλοι συνάδελφοι. Και πρώτος και καλός ο λεβεντόγερος μπαρμπα-Βασίλης ο Ρώτας, που (για τιμή του και για καμιά μας) δεν θα κάνει ποτέ «ζάπι» στη γλώσσα του και δεν θα υποστείλει ποτέ τη σημαία της πνευματικής και αγωνιστικής του περφηγείας. Επίσης ο Δημήτρης Δούκαρης, ή Βούλα Δαμιανάκου (προσπερνά τον Κοτζιά) και σταματά μπρός σε δυο ονόματα. Πρόκειται για τον Τάσο Βουρνά και το Στάθη Δρομάζο. Ο Ένας θυμάται, πονά και μεταννοεί (με το δικό του τρόπο). Ο άλλος κατασδιάζει τον μεταννοούντα, όχι όμως (δυστυχώς) με τον δικό του γνώριμο τρόπο. Ο σαρκασμός, πολλές φορές, είναι σάτιρα καλής ποιότητας, εδώ όμως σταματά στο έλπιδο της εριστικότητας. Γιατί, φίλε μου, να κατασδιάζουμε κείνους που εξοφλούν τα χρέη τους έστω και εκπρόθεσμα και ν' αφήνουμε ανενόητους στη φακιριζή τους νιοβάνια τους αναξιόχρεους; Κείνους δηλαδή που όχι μόνο δεν τα εξοφλούν, αλλά ούτε και τ' αναγνωρίζουν; Βρίθει ή πολιτική «πιάτσα» από αυτούς.

Δεν θα τ' λεγα ποτέ όλ' αυτά, αν δεν γνώριζα την παιδεία και το ήθος του Στάθη Δρομάζου, που μαζί ξεκινήσαμε και μαζί διανύσαμε τον δρόμο (τον αυχηρό) και τον γεμάτο «τριβόλους» και «παγίδες».

Πρέπει να δηλώσω ότι είχα αρχίσει να διαβάζω το κείμενο του Βουρνά χωρίς να στρέψω τη σελίδα να δω την υπογραφή. Και όμολογώ ότι με συντάραξε. Ένας αυτόπτης μάρτυς καταθέτει — άσχετο αν άργοποιημένα — και διεκτραγωδεί την τελευταία φάση των παθών ενός καταποδομένου αγίου που αυτός δεν είναι προσωπικά κατά τίποτε υπεύθυνος. Άπλως ακίζει και μέμφεται τον έαυτό του για την άμέλεια ή για την άργητα, αλλά γιατί όχι και για το φόβο; Τόσο γρήγορα ξέχασε ο κ. Δρομάζος τις οικίες και ανελέητες ντιρεκτίβες, τις «σιδερένιες πειθαρχίες» και τα διά-

φορα άλλα σιδηρά άνθη που θέριευαν και θαρσομανούσαν στο οικογενειακό μας περιβόλι;

Είκοσι χρόνια πέρασαν από το σταύρωμα του μάρτυρα. Και όταν ύστερα από τόσα χρόνια μια συνειδητή δέχεται τέτοιους κραδασμούς, μάς γίνεται άξια συμπόνιας και όχι χλευασμού. Κείνος ο ίσχυρισμός της δήθεν επιδείξεως «ναρκισσισμού» από μέρος του Βουρνά και —προπάντων— ή μόλις άποκρυβόμενη ειρωνεία του για το «λγιοήμερο» πέρασμα του κ. Βουρνά απ' τις ελληνικές Βαστίλες... είναι κάτι που μ' έκανε πολύ να λυπηθώ. Αυτό ίσως θα μπορούσαν να το ειρωνευτούν άλλοι. Ποτέ όμως ο κ. Δρομάζος, που γέρασε — και άκριβώς έπειδή γέρασε — σ' αυτές τις Βαστίλες και τον άγγιξε μάλιστα και το χνώτο του θανάτου.

Άπ' το κείμενο του κ. Βουρνά άπομονώνω μια μόνο φράση για να την ξανασηκώω μαζί με τον κ. Δρομάζο, αν στέργει. Είναι εκείνη που ο Βουρνάς αναφέρεται στην άπάντηση του Πλουμπή σ' έρώτηση του φύλακα αν γνωρίζει το Βουρνά. Κι ο Πλουμπής άπάντησε: «Όχι, τον έχω μόνο διαβάσει». Και ρωτώ τον κ. Δρομάζο: ήταν άξιο ειρωνείας αυτό; Κι έπρεπε ν' άποκληθεί «ναρκισσισμός»; Χίλιος χρησιμολόγοι ν' όθουν δεν θα με πείσουν ότι ο Βουρνάς τό γράψε αυτό έπαιρόμενος ότι, νά, τον διαβάζουν και τέτοια ποιότητας άναγνώστες. Όχι. Κι αν δεν το συνειδητοποιήσε αυτό ούτε ο ίδιος ο Βουρνάς, ο καλόβολος άναγνώστης θα έρμήνευε σωστά τα κίνητρα που τον ώθησαν να παραθέσει αυτή τη φράση. Άπλουστάτα ήθελε να διατρανώσει την πεποίθησή του ότι ο Πλουμπής δεν ήταν, όπως ίσχυριζόταν όλόκληρη ή τοτινή και ή μισή σημερινή ήγεσία, «χαφιές». Άλλοιώς θα έλεγε: «Πώς, τον γνωρίζω καλά, είναι φίλος μου και συνεργάτης μου». Δεν μπορεί ο Στάθης Δρομάζος, που έζησε τόσα χρόνια στο περιβάλλον της «ΑΥΓΗΣ», να μην ξέρει το πόσο άκριβιά πλήρωσε τότε ο Βουρνάς αυτή τη φιλία. Έχω και προσωπική έμπειρία πάνω σ' αυτό. Όταν το καλοκαίρι του 1954 μ' άφησαν για λίγους μήνες έλεύθερο, ή πρώτη φράση που άκουσα στην «ΑΥΓΗ» άντις για καλοσώρισμα ήταν: «Φυλάξου άπ' το Βουρνά. Είναι ύποπτος». Την τήρησα την έντολή; Αυτό το άφήνω να το πει ο κ. Βουρνάς, που, δεν μπορεί, θα μάθε ότι εξ αιτίας αυτής άκριβώς της άνυπακοής ή ιστορία επαναλήφθηκε σε βάρος μου: «Φυλάξου άπ' το Λουντέμη. Είναι ύποπτος». Και πώς να μην ήμουν άφου συναναστρεφόμενοι κάτι «ύποπτους» σαν το Βουρνά; Το ότι όμως ο κ. Βουρνάς δεν εξέτιμησε αυτήν την άντιπαράθεση — προστιθέμενη σε πολλές άλλες — με κατέστησε persona non grata, δεν σήμαινε ότι είναι άξιος άνασκολοπισμού και ότι δεν όφείλω εγώ σήμερα να βγω και να τον ύπερασπιστώ. Δεν θα 'θελα όμως για κανένα λόγο να

νομισθεί ότι ή συνηγορία μου αυτή άποτελεί χειρονομία επανασύνδεσης της φιλίας μας. Η πολύχρονη φιλία μου με το Βουρνά δεν ύπάρχει πια. Άπλως έπιτελώ ένα ανθρωπινό χρέος.

Για άλλα όμως ξεκινήσαμε... Για τον Νίκο Πλουμπή τον ίδιο κι όχι για τους εύλαβούμενους ή μη της μνήμης του. Δεν ήξερα ότι το θέμα είχε ήδη μπει — και μάλιστα με τόσο πάθος — απ' τις στήλες του ΑΝΤΙ, αλλοιώς θα είχα μετάσχει κι εγώ στο μνημόσυνο, παρ' όλο που είχα προηγηθεί με μια σύντομη περικοπή στο βιβλίο μου «Κονταρομάχος» που —ποιός ξέρει ίσως και γι' αυτό— οι δύο ήμερησίες έφημερίδες της Άριστεράς να το καταχώνιασαν, θάβοντας μαζί με το βιογράφο και το βιογραφούμενο... Ήταν δά κι εκείνος άρκετά «τζαναμπέτης» και δεν δέχονταν να του περάσουν χαλινάρι. Η δόξα προσφέρεται σε κείνους που δεν ψέλλισαν ποτέ κανένα «όχι», έστω και μ' ένα σάλεμα των βλεφάρων. «Σιωπαίνετε... σιωπαίνετε... κι ή δόξα σας περιμένει στο τέλος».

Τελειώνω ευχαριστώντας το ΑΝΤΙ που μου παραχώρησε λίγο χώρο για ν' άποτίσω κι εγώ φόρο τιμής και πίκρας σ' άδικόθάνατο παλικάρι που βαδίζοντας χωρίς πόδια άνάμεσα απ' την άλεια των τουφεκιών έσκυψε για να κόψει ένα άληθινό λουλούδι. Το μάρτυρα εκείνον που χωρίς ζωή πολέμησε το θάνατο... Τον ήρωα που άθωράκιστος πολέμησε μ' όλες τις κακίες και τις μικρότητες που χύμηναν κατά πάνω του με βόλια, με έρτζιανά και με βιβλία, και νίκησε. Μόνο που άφέθηκαν να ξεπλύνουν το «άμαρτημα» οι άναμάρτητοι: Οι συνεργάτες κι οι άπλοι, οι πολύ άπλοι άνθρωποι.

Κάθε χρόνο οργανώνονται μνημόσυνα (συνοδευόμενα και με πολλούς κανγάδες) στη μνήμη του Νίκου Μπελογιάννη. Άξια. Τι γίνεται όμως με τον «δικαιώμένο» και πάντα άδικαίωτο Πλουμπή; Δεν ξέρω... Άπό δω μου λείπουν τα μέσα ένημέρωσης. Φορές-φορές όμως μου φαίνεται σαν να ζω κάποιες παραινήσεις, σαν να βουίξει στ' αυτιά μου μια φράση που δεν θέλω να την άποκρυπτογραφώ γιατι φοβάμαι πως θα λέει: «Δεν του φτάνει που τον άποκαταστήσαμε, μάς γυρεύει τώρα και τα ρέστα;»

Άλλά... άς σταματήσω εδώ. Γιατί —ποιός ξέρει;— μπορεί ύστερ' απ' τον άναμάρτητο Βουρνά να βγει και κάποιος άμαρτωλός, να χτυπήσει το στήθος του και να πει: «Ήμουν κι εγώ ένας από κείνους που τον σκότωσαν — όχι με τη σιωπή τους, αλλά με την ένοχή τους». Άλλά ζητούμε τ' άδύνατα. Άναγνωρίζουν ποτέ τα λάθη τους οι ειδιευμένοι στην άνακάλυψη μόνο των ξένων λαθών;

Σας ευχαριστώ από καρδιάς για τη φιλόξενη προσδοχή Δικός σας

Μενέλαος Λουντέμης

ΙΤΑΛΙΚΑ

(ιδιαιτέρα) ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

ΣΕ 25 ήμέρες

50 μαθήματα

(ειδική μέθοδος)

άπό άριστο καθηγητή

602.728 - 633.881

•θέατρο•

Εταιρίες και οργανισμοί

Γύρω στα μέσα Ιουνίου, ο αύξων αριθμός των καταστατικών από νεοϊδρυμένες εταιρίες και οργανισμούς «πολιτιστικού περιεχομένου», έφτανε στο πρωτοδικείο Αθηνών το φανταστικό νούμερο των 132. Από αυτές τις εταιρίες ή οργανισμούς, οι πέντε τουλάχιστον έχουν κύριο χώρο τους το θέατρο, ενώ άλλοι πολλοί το συμπεριλαμβάνουν στις βασικότερες πολιτιστικές τους δραστηριότητες.

Ήδη μιά από τις εταιρίες, και συγκεκριμένα οι «Δεσμοί», βοηθημένη από το Υπουργείο Πολιτισμού και την Αγροτική Τράπεζα, μπόρεσε να πραγματοποιήσει μεγάλη περιοδεία στην Κύπρο, στους Δελφούς, στην Άρτα και στην Πρέβεζα.

Η «Λαϊκή Πειραματική Σκηνή» ετοιμάζεται ν' αρχίσει το φθινό-

πωρο τις προσπάθειές της, μ' ένα πρόγραμμα που θα καλύπτει το ΘΕΑΤΡΟ σάν θεωρία, σάν πράξη και σάν κατάρτιση-παιδεία. Στις παραπάνω εταιρίες, τα ιδρυτικά, τα επίτιμα και τα ενεργά μέλη, αποτελούν κάτι παραπάνω από έγγηση για την ποιότητα και την καθαρότητα των στόχων. Σύσ-ωμο, σχεδόν, το πνευματικό και

καλλιτεχνικό δυναμικό του τόπου έχει βάλει την υπογραφή του στα καταστατικά αυτών των εταιριών.

Αυτόματα λοιπόν κάνει κανένας τη σκέψη, πώς αν τελικά αυτή ή συντονισμένη προσπάθεια τύχει και συγκροτημένης βοήθειας από πλευράς κρατικών, δημοτικών και κοινοτικών αρχών (επιχορηγήσεις, δάνεια, έξασφάλιση χώρου), τότε θα πρέπει από τον ερχόμενο χειμώνα να περιμένουμε την άπαρχή μιάς μεγάλης θεατρικής άνθησης και ακμής στον τόπο μας.

Περισσότερη αισιοδοξία από τη διατύπωση της μεγάλης ελπίδας δεν μās επιτρέπουν δυστυχώς τα πράγματα. Τα νέα θεατρικά σχήματα έχουν να παλέψουν με το παραλέκατο τέρας που λέγεται ελληνική θεατρική παιδεία, έχουν να παλέψουν με γραφειοκρατικούς, κοντόθωρους και έξοντωτικούς μηχανισμούς που διόλου δεν συγκινούνται από τη θεατρική τέχνη, έχουν να παλέψουν με μιά Λερναία Ύδρα που 'χει τη ρίζα της βαθιά χωμένη στο κοινωνικό σύστημα. Ο χώρος που θα κινηθούν θα είναι ο ίδιος ο θεσινός. Τί θα γίνει με την «άποβεντετο-

ποίηση», τί με τους άλλους τρωμένους ήθοποιους της πιάτσας, τί με τον πόλεμο που θα τους ανοίξει από τη μιά το Έθνικό Θέατρο κι από την άλλη το έμπορικό κύκλωμα; Τί θα γίνει, τέλος, με το μεγάλο κοινό, το ξεστρατισμένο, το αποπροσανατολισμένο, το ανυπόμονο και κουρασμένο; Αυτό το κοινό, που με τη συνηγορία μας έσπευσε κιόλας να «προσωποποιήσει» τις εταιρίες και να τις φέρει στα μέτρα που συνήθισε ως τώρα, της ζευγοκρατίας ή μονοκρατορίας; Πουθενά δεν άκουσε την ονομασία «Δεσμοί» ή «Λαϊκή Πειραματική Σκηνή». Οι υποψιασμένοι, οι πληροφορημένοι και οι ένημεροι, σου μιλούν πιά για «σχήμα» Άσπασίας Παπαθανασίου και «σχήμα» Τριβιζά. Πρόφθασε πάλι στην Ελλάδα να πολιτογραφηθεί το όνομα πριν απ' την προσπάθεια; Μήπως αυτό το για την ώρα άσημαντο παρατήρημα προειδοποιεί για έναν κίνδυνο που μοιραία έλλοχεύει πίσω κι από τις πιο άγνες και δημοκρατικές προσπάθειες; Το εντοπίζουμε όσο είναι νωρίς.

Άννυ Θ. Κολτσιδοπούλου

•μουσική•

ΕΘΝΙΚΗ ΛΥΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Έργα ύποδομής θα.
κρίνουν
τη νέα διεύθυνση

μιλά ο Γιώργος Λεωτσάκος
στο Χάρη Ξανθουδάκη

ΕΡΩΤΗΣΗ: Με τη φετινή επανάληψη της όπερας του Μπιζέ «Άλιεις Μαργαριταριών», αυτή τη φορά με μαέστρο το Λεωτέρη Χαλκιαδάκη, ή νέα διεύθυνση της Έθνικής Λυρικής Σκηνής (γεν. διευθυντής Δημήτρης Χωραφάς, διευθυντής Δημήτρης Χωραφάς, διευθυντού Μάνος Χατζιδάκις) συμπλήρωσε την πρώτη χειμερινή περίοδο δραστηριότητάς της. Βρίσκετε τη στιγμή κατάλληλη για έναν απολογισμό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και ναι και όχι. Έξηγουμαι: Είναι πρόωγο ακόμη να κρίνουμε τη νέα διεύθυνση. Μπορούμε όμως να κάμουμε μιά γενική εκτίμηση της όλης κατάστασης της Ε.Λ.Σ. όπως την παρέλαβε κι όπως είναι τώρα και να επισημάνουμε τα «δέοντα γενέσθαι». Από τη στιγμή του επίσημου διορισμού (28.9.74) ως την προμέρα του έναρκτηριου έρχου της περιόδου («Ορφείας» του Γκλόκ, 18.12.1974) μεσολάβησε χρόνος σχεδόν μηδέν - μόνο δυό-

μισι μήνες! Υπήρχε ήδη ο προγραμματισμός της παλιάς διεύθυνσης και θα ήταν άδιανόητο να γίνει στο διάστημα αυτό ένας εντελώς νέος. Έξ' άλλου ο Δημ. Χωραφάς δεσμευόταν στο έξωτετικό από υποχρεώσεις πού, φυσικά, είχε αναλάβει πριν από την αίφνidia πτώση της δικτατορίας. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές όλα παρουσιάστηκαν και όπως παρουσιάστηκαν το χειμώνα ασφαλώς δεν αντιπροσωπεύουν, σύμφωνα με την άποψή μας, παρά ελάχιστο μέρος από τις φιλοδοξίες της νέας διεύθυνσης. Στο μεταξύ ο πληθωρισμός με έω σε, ουσιαστικά, τους προϋπολογισμούς των κρατικών μουσικών μας οργανισμών κι ανάγκασε την Ε.Λ.Σ. (όπως κι άλλα θεάματα) ν' αυξήσει το αντίτιμο των εισιτηρίων. Έτσι οι λιγοστές ξένες διασημότητες που μετακάλεσε ήταν απαραίτητες και για να δικαιολογηθεί ή αύξηση αυτή - ασφαλώς απαραίτητη για την κάλυψη

στοιχειωδών λειτουργιακών αναγκών του ιδρύματος. Ουαί και άλιμονο όμως αν ανέβαζε τις τιμές των εισιτηρίων και εμφάνιζε σάν πρωταγωνιστές όρισμένα στελέχη της - όνόματα φυσικά δε λέμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έννοείτε μήπως ότι ή Ε.Λ.Σ. δε διαθέτει καν όσους πρωταγωνιστές χρειάζονται για να καλύψει άξιο ο ρόλο; Καί, θα θέλατε να περιγράψετε την κατάσταση έτσι όπως την παρέλαβε ή πρώτη μεταχουντική διεύθυνση του ιδρύματος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η απάντηση στο ερώτημά σας είναι ένα μεγάλο «ναι». Όσο για την κατάσταση στην οποία αναφέρεστε, δεν είναι πολύ διαφορετική από τη σημερινή. Από τους μονωδούς της Ε.Λ.Σ. ζήτημα είναι αν περισσότεροι των 5, και αίγιορα λιγότεροι των 10, διαθέτουν τα φωνητικά χαρίσματα, τη φωνητική άγωγή, τη μουσική ευαισθησία, αλλά και την «κουλούρα» που θα τους έκανε άξιους να σταθούν σε οποιοδήποτε έξνο λυρικό θέατρο, ακόμη κι έπαρχιακό. Οι υπόλοιποι, δυστυχώς, είναι θύματα της κακής ώδειακής παιδείας, ιδιωτικής ή ανεξέλεγκτης, που σάς περιέγραφα στην προηγούμενη συνομιλία μας. (Βλ. «Αντί», Περίοδος Β', άρ. τεύχους 18, Σάββατο 3 Μαΐου 1975, σελ. 53-54). Φωνές όχρες, κακοτοποθετημένες, φάλτσες ή άλλες ώδεις άλλα άμουςες και «κουτές» που ό κάτωχρος τους νομίζει πως όπερα σημαίνει ν' ανοίγεις τά πόδια σου πάνω από τό ύποβολείο και νά μπήξεις άγριοφώνες προς τους φιλαράκους της παρέας σου στα θεωρεία, στους

όποιους έχεις μοιράσει προσκήσεις. Συνηθέστατα, βέβαια, τό ίδιο κάνουν και πάρα πολλοί κακόφωνοι, όποτε τό πράγμα καταντά άνυπόφορο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς νομίζετε ότι πρέπει ν' αντιμετώπιστεί τό πρόβλημα αυτό; ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μέρος μόνο από τις σκέψεις μου για τό πώς θα πρέπει να προχωρήσει ή νέα διεύθυνση της Ε.Λ.Σ. διατύπωνα σε δυό έπιστολές μου στο περιοδικό «Ταχυδρόμος» (Άρ. φύλλου 1075, της 14.11.1974 και άρ. φύλλου 1080, της 19.12.1974). Δέ θεωρώ όμως άσκοπο νά εντάξω εδώ τις σκέψεις αυτές σ' ένα πλαίσιο πολύ ευρύτερο. Χρειάζονται λοιπόν μεταρρυθμίσεις που τις διακρίνουμε σε όμοιες και καλλιτεχνικές, μ' όλο που για νά γίνουν οι δεύτερες είναι απαραίτητο νά πραγματοποιηθούν πρώτα οι πρώτες. Και οι πρώτες αυτές διακρίνονται σε βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες. Βραχυπρόθεσμες, έξαιρετικά επείγουσες, θα ρωτήσετε, ποιές είναι: 1) Τό ν' άποχτήσει ή Ε.Λ.Σ. ένα νέο καλό διευθυντή χορωδίας κι ένα συντονιστή, άς τόν πούμε, της εκμάθησης των ρόλων, άφού οι φωνητικές άγωγές των τραγουδιστών και ό τρόπος έρμηνείας τους συνθέτων συνήθως ένα άποκαθιωτικό μωσαϊκό από στυλ... Ό συντονιστής αυτός θα πρέπει νά έχει καθήκοντα αυθεντίας άπ' εκείνα των συναδέλφων του ξένων λυρικών θεάτρων, άφού, σε πολλές περιπτώσεις, θά χρειάζεται νά συμπληρωθεί, ύποτυπώδως έστω, ακόμη και κενά αισθητικής άγωγής όφειλόμενα στην ώδειακή

παιδεία πολλών καλλιτεχνών μας. Και για την πρώτη και για τη δεύτερη αυτή εργασία μοναδική στόν τόπο μας είναι η Έλλη Νικολαΐδη. Άν δέ θελήσει ή ίδια να ξαναγυρίσει στην Ε.Λ.Σ. είναι επιβεβλημένη ή μετάκληση αξίων ξένων που θα πρέπει να φροντίσουν να βγάλουν Έλληνες μαθητές. Ανάλογα όμως πάσχει και ή σκηνική άγωγή πολλών σολιστ και χορωδών. Απαραίτητη είναι λοιπόν ή παρουσία ενός μόνιμου αξίου σκηνοθέτη που, πέρα από άλλα καθήκοντά του, να ασχολείται έμπνευσμένα και δημιουργικά με τις αναβιώσεις διδασκαλιών: όχι να εκτελεί άπλως χρέη τροχονόμου της σκηνικής κίνησης με βάση σημειώσεις κρατημένες κατά την πρώτη διδασκαλία του έργου – χρονολογούμενη κάποτε έδω κι άρκετά χρόνια! Συχνά ή σκηνική εντύπωση από μια «άναβίωση» καθώς και από τό παραμορφωμένο «παίξιμο» (!) των πρωταγωνιστών διαφέρουν τρογικά από τις εντυπώσεις της πρώτης διδασκαλίας. Σ' ένα λυρικό θέατρο έξ' άλλου, ένα από τὰ καίρια προβλήματα είναι ό καταρτισμός δραματολόγιου, με βάση πάντα τό υπάρχον φωνητικό ύλικό, στο όποιο οί «κεκλημένοι» ξένοι πρέπει να θεωρούνται σαν ένα είδος επίσημης, καθώς και ή κατανόηση των δοκιμών. Πρόκειται για έργα πολύ λεπτή, που απαιτεί βαθύτατη γνώση του ρε-

περτορίου, παλιού και σύγχρονου, και των φωνών (λ.χ. δέ μπορεί ό καλλιτέχνης που τό βράδυ τραγουδά Μότσαρτ τό πρωί να κάνει δοκιμή σέ Βάγκνερ – τό φωνητικό στυλ είναι τελείως διαφορετικό και τέτοιου είδους εναλλαγές είναι αντίθετες με τη φωνητική ήγμενική) και πρέπει να γίνεται με γνώμονα τις δυσκολίες του έργου και τις δυνατότητες του υπάρχοντος ανθρώπινου ύλικού ν' ανταποκριθεί σ' αυτό. Επί πλέον απαιτεί σολομώντια δικαιοσύνη και άμεροληψία, έπειδή κανείς δέ μένει ευχαριστημένος από τόν αριθμό δοκιμών που του δίδονται και πάντα προσπαθεί να «ρίξει» κάποιο συνάδελφό του. Η εργασία αυτή ως τώρα, άν άληθεύουν κάποιες πληροφορίες μας, γίνεται κάπως εκ των ένόντων: ίσως θα πρέπει ν' ανατεθεί σέ πρόσωπα περισσότερο δόκιμα.

Φυσικά, υπάρχει πάντα τό πρόβλημα του ν' άποκτήσει τό λυρικό μας θέατρο την όρχήστρα του, με μόνιμους, «μονοθεσίτες» μουσικούς. Έδώ παραπέμπω στην προηγούμενη συνομιλία μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτό όμως δέν υπάγεται στίς μακροπρόθεσμες μεταρρυθμίσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με προλάβετε. Έτοιμαζόμουν να τό πώ. Ποιές είναι οί μεταρρυθμίσεις αυτές; Πρώτα-πρώτα αναφέρονται στην άνανέωση, κυρίως, των σολιστ. Μίλησαμε ήδη για τό στελέχη έ-

κείνα που αποτελούν καλλιτεχνικό παθητικό για τό θέατρο. Σ' όλο τόν πολιτισμένο κόσμο τό στελέχη αυτά συνταξιοδοτούνται και φεύγουν όταν δέν μπορούν πια να άποδώσουν. Φυσικά, λόγω της φύσης της φωνής, δέν μπορεί να όρίσει κανείς συγκεκριμένο όριο ήλικίας για την άποχώρηση. Δυστυχώς όμως ή άσφάλιση – συνταξιοδότηση των καλλιτεχνών του λυρικού μας θεάτρου είναι τόσο μηδαμική, ώστε να άποτελεί ντροπή για την πολιτεία. Άρκετοί παλαίμαχοι του λυρικού μας θεάτρου, για να ζήσουν τραγουδούν σε ταβέρνες! Κάποιο βράδυ στού Μακρυγιάννη ανατρίχιασα σαν είδα τό όνομα μιας παλιάς δόξας του λυρικού μας θεάτρου (τήν είχα άκούσει παιδάκι!) να «διαφημίζεται» στην είσοδο ενός έστιατορίου, όπου τραγουδούσε ντυμένο με κάποιον άλλο. Πρώτα άπ' όλα λοιπόν πρέπει να φτιάξουν οί συντάξεις, για να μπορούν οί ακατάλληλοι ν' άποχωρούν άξιοπρεπώς. Καί γι' αυτό χρειάζεται συνδικαλιστικός άγώνας. Τότε μόνο θα μπορεί να γίνει άνετα και άνθραπιστικά ή άνανέωση των στελεχών προς δύο κατευθύνσεις: Άπό τη μία θα πρέπει να προσελκυστούν πάλι πίσω όσο γίνεται περισσότεροι από τούς αξιόλογους Έλληνες τραγουδιστές που κάνουν καριέρα στο έξωτερικό. Άπό την άλλη θα πρέπει να παρακολουθούνται οί νέοι που φοιτούν στα όδεία και να γίνεται μια άυστηρή έπιλογή των καλύτερων.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα πρέπει να μιλήσουμε τώρα για τόν καλλιτεχνικό προγραμματισμό, για τὰ έργα που θα πρέπει να παρουσιάσει μελλοντικά ή λυρική, για τό που θα πρέπει να στρέψει τό κοινό κ.τ.λ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σιγά-σιγά. Με βάση όσα είπαμε, λοιπόν, τό βραχυπρόθεσμο ιδεώδες για την Ε.Λ.Σ. θα ήταν να μπορεί να παρουσιάζει, μια όποιαδήποτε στιγμή, με δικές της άποκλειστικά δυνάμεις, δίχως μετακλήσεις, μια καθ' όλα άξιοπρεπή παράσταση των πιο συννησιμένων έργων του λυρικού ρεπερτορίου, ένα «Ριγολέττο» ή μια «Τόσκα» λ.χ. Πρόγραμμα που άκόμη δέν είναι έφικτό. Να μάς κάνει, σε τέτοιες παραστάσεις να λέμε: «Χαλάλι τις 250 δοχ.» Γιατί από τὰ έργα ύποδομής θα κριθεί ή σημερινή διεύθυνση της Ε.Λ.Σ. κι όχι από τις 5, 10 ή 20 θριαμβευτικές έπιτυχίες που θα έχει χάση σε μετακλήσεις (απαράτητες σ' ένα λυρικό θέατρο και για την αίγλη του, αλλά και σαν παράγοντας άνανέωσης) και πρόσκαιρες ξένες συνεργασίες – έπιτυχίες στίς όποιες θ' άφιερώνουμε έμεις οί ίδιοι διθυραμβικές κριτικές, αλλά θα είναι χωρίς έπαύριο. Τέτοιες έπιτυχίες, μεμονωμένες και δίχως συνέπεια, είχε και ή προηγούμενη διεύθυνση – έξασφαλίζοντας έκτακτες συνεργασίες άρχιμουσικών όπως ό ίδιος ό Δημήτρης Χωραφάς και ό Τσού Χούι. Εύτυχώς, συνεργασίες σαν κι αυτές, με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο πραγματοποιήθηκαν.

Όσο για τὰ έργα στα όποια θα πρέπει να στρέψει την προσοχή της τώρα ή Ε.Λ.Σ. αυτά προσδιορίζονται έν μέρει και από τις μικρές διαστάσεις της αίθουσας: αυτόματα λ.χ. άποκλείουν τις περισσότερες όπερες του Βάγκνερ, άρκετες όπερες του Ρίχαρντ Στράους – γενικά, όπερες μεγάλου θεάματος και μεγάλης όρχήστρας. (Τό άνέβασμα τέτοιων έργων τό καλοκαίρι στο έντελώς άπόρροφο Ηρώδειο δέν πολυενδείκνυται: μ' όλη την τέχνη σκηνογράφων και σκηνοθετών όλες οί παραστάσεις όπερας που έχω παρακολουθήσει εκεί έχουν άφήσει μέσα μου μια γενική όπτική εντύπωση συγκεκριμένη κι όμοιόμορφη σχεδόν!). Γι' αυτό μια άκόμη προσπάθεια της σημερινής διεύθυνσης πρέπει να είναι κι ή προώθηση της άνέγερσης ενός νέου, συγχρονισμένου θεάτρου, όπου να μπορούν να άνεβαίνουν και τέτοια μεγάλα ή πλούσια έργα. Για την ώρα θα πρέπει ν' άπομακρυνθούμε κάπως από τούς Βέρντι και Πονταίνι, με τούς όποιους, καλά-κακά, μάς έχει πάντως εξοικειώσει ή Ε.Λ.Σ. Να στραφούμε στο λυρικό θέατρο της έποχής από τόν Πέρσελλ ως τό Μότσαρτ και στα άγνωστα στο κοινό μας λυρικά άριστουργήματα του 20ού αιώνα. Είναι ντροπή λ.χ. να είναι άκόμη άγνωστο στην Έλλάδα ό «Πελέας» του Ντεμπυσσύ! Άκόμη και με τη μικρή αυτή αίθουσα μπορούμε να διαπαιδαγωγήσουμε άρκετά τό κοινό μας σ' όλες τις μεγάλες έποχές της μουσικής: τὰ έργα που μπορούν ν' άνεβαστούν εκεί κάλυπτουν στα σίγουρα όλο τό φάσμα της ιστορικής εξέλιξης του λυρικού θεάτρου, από τό Μοντεβέρνι και μετά.

Φυσικά, σαν λέω «κοινό», δέν αναφέρομαι στο σημερινό κοινό των συνδρομητών, συνήθως άνω των 50 ετών – μικρή μενοψηφία συντηρητικών μουσοφίλων. Υπάρχει ένα τεράστιο κοινό νέων, φοιτητικής και μεταφοιτητικής ήλικίας, που πληρώνει τούς ύπολοιπους μουσικούς μας θεσμούς με δίκαιη περιφρόνηση και τρέφεται μουσικά (και μάλιστα πλουσιοπάροχα) από δίσκους. Εκεί πρέπει να στραφεί ή σημερινή διεύθυνση της Ε.Λ.Σ. Κι άσφαλώς έχει άπόλυτη έπίγνωση ότι σ' ένα τέτοιο κοινό θα πρέπει να παρουσιάσει και τό ελληνικό λυρικό ρεπερτόριο, από τούς Έπτανήσιους συνθέτες ως τούς νεότερους – με ξεχωριστές φροντίδες μιας άνανεωμένης σκηνικής και μουσικής διδασκαλίας. Σύμφωνα με πληροφορίες μας μάλιστα, και ή διδασκαλία της όπερας του Τίτου Ξηρέλλη, που είχε άναγγελλεί για φέτος, άναβλήθηκε άκριβώς για να παρουσιαστεί άρτιότερα την προσεχή περίοδο. Τό έργο, με τό όποιο ήρθαμε σε μια όχι ολοκληρωμένη, άτυχώς, έπαφή, παρουσιάζει άφθονα στοιχεία ξεχωριστού ενδιαφέροντος.

Έτσι τὰ σημειώματα που ακολουθούν (α' 3μηνο του 75, ως τό τέλος της χειμερινής σαιζόν, ού-

κυκλοφορούν ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ

ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ

Μαρίνα Γουέν — Κάθι Μιασόν
Μαργκερίτ Μπενγίον
Μερενίτ Τσιέ
Τζούλιετ Μινιέλ
Εβελίν Ρίσι

η συνειδηση της γυναικας μεσα στον ανδρικο κοσμο

Σίλα Ροσενμπομ

Έκδόσεις «Κύτταρο»
τηλ. 713.604

σιαστικά*), ακόμη και όπου είναι άρνητικά, δεν θα έπρεπε να θεωρηθούν σαν άρνητικές κρίσεις για τη νέα διεύθυνση. Ούτε, πάλι, όπου είναι θετικά, πρέπει να διαβαστούν σαν εγκώμια στρεφόμενα προς την ίδια κατεύθυνση, παρ' όλο που όρισμένες παραστάσεις σαν ένδεικτικές των θεωρηθούν της σημερινής Λυρικής: «Ορφείας» του Γκλουκ, «Μποέμ»,

«Ντάμα Πίκα» και «Ζωή ένός Ακόλαστου». Οι 4 αυτές διδασκαλίες ή αναβιώσεις, σε σύνολο 11, μπορούμε να πούμε ότι όροθετούν κάπως το επίπεδο στο οποίο όνειρεύεται ή νέα διεύθυνση να προωθήσει το μονακριβο Λυρικό μας θέατρο. Είθε να το πετύχει.

* Δεν παρακολούθησα επαναλήψεις όπως του «Άλεις Μαργαριταριών».

•ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ•

ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

του Άλ. Γ. Ξύδη

N.E.T. (έσ.)-N.E.T. (έξ.)
Σκέψεις για συζήτηση

Την ιστορία της νεότερης ελληνικής τέχνης, τη συνθέτουν διεργασίες και ζυμώσεις ολότελα ιδιότυπες, που δε φαίνεται να παρουσιάζονται στην τέχνη άλλων χωρών. Αυτές διαμορφώνουν κάθε φορά και το ελληνικό καλλιτεχνικό δυναμικό. Οφείλονται καθαρά στην πολιτική και κοινωνική εξέλιξη της Ελλάδας από τη γένεσή της σ' σύγχρονου κράτους.

Οι διεργασίες αυτές πήραν καινούργια τροπή με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας το 1967. Τό χάσμα ανάμεσα στη Νεότερη Ελληνική Τέχνη του έσωτερου (NET. έσ.) και στη Νεότερη Ελληνική Τέχνη του Έξωτερου (NET. έξ.) βάθυνε και διευρύνθηκε πάλι, ενώ από το 1960 περίπου είχε αρχίσει να κλείνει. Η εξέλιξη αυτή έπληρασε, πιστεύω, ριζικά και τη διαμόρφωση της τέχνης στα έφτα χρόνια μέσα στον τόπο, γιατί ανέστειλε την κανονική της ανάπτυξη, παρεμποδίζοντας τις φυσιολογικές επικοινωνίες και ανταλλαγές με το έξωτερο, ενώ οι Έλληνες καλλιτέχνες που βρίσκονταν έξω συνέχιζαν περίπου ανέπαφοι την εργασία τους, μετέχοντας δημιουργικά σε όλες τις ζυμώσεις που πραγματοποιούνταν στα διεθνή κέντρα όπου ήταν εγκατεστημένοι (Παρίσι, Λονδίνο, Νέα Υόρκη κ.τ.λ.)

Έτσι, αν θέλαμε να κάνουμε έναν απολογισμό, μ'αν απογραφή του σημερινού ελληνικού καλλιτεχνικού δυναμικού, θα χρειάζονταν να όρισουμε κάποια κριτήρια

που να μάς βοηθήσουν ν' αναγνωρίσουμε και να όριοθετήσουμε την έκταση που καλύπτει ή σύγχρονη Ελληνική τέχνη, μέσα κι έξω από την Ελλάδα, και σε συνέχεια να διαπιστώσουμε ποιές κορυφές και ποιά ρεύματα της ανήκουν, και την αντιπροσωπεύουν σήμερα προς τα έξω, προς το παγκόσμιο κοινό. Τό πρόβλημα ίσως να μην ενδιαφέρει τόσο τον καλλιτέχνη όσο τους κριτικούς, τους μελετητές, και τις «αρμοδιές» κρατικές ή υπηρεσίες, όταν χρειάζονται να προσδιορίσουν, να επιλέξουν τους καλλιτέχνες ή τα έργα που θα «έκπροσωπήσουν» τη σημερινή ελληνική τέχνη έξω από την Ελλάδα. Υπάρχει ακόμα ή σκοπιά, τό ειδικότερο κριτήριο, με τό οποίο σχεδιάζεται μία συγκεκριμένη εκδήλωση, τό «πρόγραμμα» ή τό «θέμα» της. Αναρωτιέμαι όμως, αν άμέσως μετά τη δικτατορία, και για λίγα χρόνια ακόμα, μπορεί να υπάρξουν ποικίλες σκοπιές, ή αν δεν επιβάλλεται—για τό κράτος—μόνο μία, εκείνη που θ' αναδείξει τις έπιτεύξεις της ελληνικής τέχνης κατά, και παρ' τη δικτατορία. Η

σκοπιά αυτή συνεπάγεται φυσικά τους περιορισμούς της. Στην επιλογή θ' απαιθεθεί να προτιμηθούν, δίχως κανένα σκόντο στην ποιότητα, οι καλλιτέχνες εκείνοι που εργάζονται μέσα στον τόπο, κάτω από τις καταθλιπτικές συνθήκες της έφταετίας. Εκείνοι που βρέθηκαν έξω από τον τόπο, όσο και σημαντικοί να είναι τό έργο τους, θ' έρθουν σε δεύτερη μοίρα, μ' ένδεχόμενη προτίμηση ανάμεσά τους για κείνους που ή δικτατορία τους ανάγκασε να βρεθούν έξω, ή που τό έργο τους δείχνει, πέρ' από την ποιότητά του, τά χνάρια μιάς έντονης αντίδρασης (réaction) στη δικτατορία.

Είναι άναμφισβήτητο ότι παρ' την ειδικότερη κατάθλιψη που επέβαλε ή δικτατορία στους Έλληνες καλλιτέχνες, μερικοί έφτιαξαν έργα που αποδίνουν με γνησιότητα τη βαθύτερη αντίθεση τους προς τη βία, αποτέλεσαν όξυτατη κριτική και κραυγή διαμαρτυρίας ένάντια στην άπανθρωπία του ελληνικού καθεστώτος ειδικά, τά οποία είχαν τό θάρρος να έκθέσουν στην Ελλάδα. Τά έργα αυτά έμειναν άγνωστα στο έξωτερο, και θ' έπρεπε όπωσδήποτε να τά παρουσιάσει τό κράτος όσο γίνεται πιο γρήγορα, π.χ. στον «Ελληνικό Μήνα» που διοργανώνεται τον έρχόμενο Νοέμβριο στο Λονδίνο (1). Οι καλλιτέχνες αυτοί είναι άλφαβητικά: Δεκουλάκος, Θόδωρος, Κανιάρης, Καραβέλα, Κοκκινίδης.

Έξ άλλου, στην έφταετία, άναπτύχθηκε στην Ελλάδα, για πρώτη φορά, μιά τάση που μπορεί να όνομαστεί κατασκευαστική-γεωμετρική και άντιπροσωπεύεται από έργα καλλιτεχνών που στά χρόνια εκείνα είχαν άποσυρθεί βαθιά μεσ' στα εργαστήριά τους, και μόνοι τους ό καθένας, ξεκινώντας από θέσεις διαφορετικές, συγκλίνανε προς ένα κοινό πεδίο άναζητήσεων, όπου τους βρίσκουμε σήμερα να παράγουν έργα αξιόλογα, και έφάμιλλα σε ποιότητα και αισθητική ένημερότητα με όσα άνάλογα παράγονταν στην ύπολοιπη έλευθερη Εύρώπη. Έν μέρει όφείλουμε τά έργα αυτά του Κοσμ' Ξενάκη, του Τούγια, του Ξαγοράρη, της Σβορώνου, της Ζούνη, του Μπουτά, στη δικτατορία, που ώθησε τους ευαίσθητους αυτούς καλλιτέχνες προς μιά έσωτερική μετανάστευση, προς μιά μονήρη έγκυψη πάνω στα σχεδιαστήρια, στους διαβήτες, στους γραμμόστυπες, στους ύπολογιστές τους. Και τά έργα αυτά, ίσως και μερικόν άλλων, πρέπει να έμφανισθούν κι αυτά γρήγορα στο διεθνές κοινό, για να καταδειχθεί πως οι καλλιτέχνες του έσωτερου, κάτω από τις πολύ δύσκολες συνθήκες, δεν ύστερούν από τους συναδέλφους, και από τους συμπατριώτες τους στα ξένα, που εργάστηκαν στα ίδια χρόνια με συνθήκες έλευθερίας και άνεσης ψυχολογικής και υλικής(2).

(Συνεχίζεται)

30.7.75
Α.Γ. Ξύδης

1. Τό ANTI άρ.22 5.7.75, σελ.51, σε σχολίο του, είχε άπευθύνει όρισμένα ερωτήματα σχετικά με την εκδήλωση αυτή. Έχουν μείνει άναπάντητα ως σήμερα. Στο μεταξύ οι κ.κ. Ρόζενταλ και Ίωακειμίδης πέρασαν από την Αθήνα και ξανάβησαν. Από πληροφορίες των ίδιων ή χρηματοδότη της εκδήλωσης (ή υπολογίζεται να χρειαστούν περίπου 45.000 £) θ' γίνει κυρίως με εισφορές Έλλήνων έφοπλιστών και άλλων έπιχειρηματιών που θ' συλλέξει στο Λονδίνο ή Έλληνική Πρεσβεία. Μικρό μόνο τμήμα θ' καλυφθεί από τό Ίνστιτούτο Σύγχρονης Τέχνης του Λονδίνου (ICA) που εκπροσωπεί ό κ. Ρόζενταλ. Άν δε συλλεγεί ολόκληρο τό ποσό, τό Έλληνικό Δημόσιο θ' καλύψει τη διαφορά. Είναι φανερό λοιπόν πως ή εκδήλωση οργανώνεται από ελληνικές κρατικές ή υπηρεσίες, μάλλον από τό Ύπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως, γιατί τό Ύπ. Πολιτισμού δηλώνει άγνοια για την όλη υπόθεση. Συνεπώς οι ύποχρεώσεις και εϋθύνες των αρμοδίων είναι αύξημένες, και επιβάλλουν να προσεχθεί έξαιρετικά ή είκόνα που θ' δοθεί της σημερινής ελληνικής τέχνης, πέρα από την παρουσίαση του Γκίκα, του Τσαρούχη, του Θεόφιλου και του Παν. Ζωγράφου που σχεδιάζεται. Στο μεταξύ, στην Αθήνα διαδίδεται από πολλές μεριές ότι έχουν «κλήθει» κιόλας στην εκδήλωση οι έξις όχτώ καλλιτέχνες: Άντωνάκος, Κανιάρης, Κουνέλης, Παύλος, Σαμαράς, Τάκης, Τσόκλης, Χρύσα. Άπ' αυτούς τουλάχιστο τέσσερις δε μπορούν να θεωρηθούν ότι ανήκουν στο ελληνικό καλλιτεχνικό δυναμικό, και έφτα δεν έζησαν στην Ελλάδα κατά την έφταετία, ούτε έδειξαν πως τους άπασχόλησε ιδιαίτερα ή μοίρα του τόπου.

2. Δείγμα της γραφειοκρατικής αντίληψης με την όποια οργανώνεται τό κράτος καλλιτεχνικές εκδηλώσεις είναι ή παρομοίωση της καλλιτεχνικής έκθεσης του «Ελληνικού Μήνα» με έκθεση άγροτικών προϊόντων που κάνει ό κ. Μ. Δραγούμης (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 27.7.75) άπαντώντας σε συνημμένα άποσπάσματα άρθρου της τεχνοκρατικού της έφημερίδας, που επικρίνει τον τρόπο με τον όποιο οργανώνεται ή έκθεση (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 17.7.75). 'Ο κ. Δραγούμης συμβαίνει να είναι Σύμβουλος Τύπου της Έλλ. Πρεσβείας στο Λονδίνο. Μιά ζωγραφία ή ένα γλυπτό είναι άναμφίβολα «καρποί» (όχι όπωρα) της παραγωγής ένός καλλιτέχνη. Διπλά άτυχ η όμως είναι ή παρομοίωση που κάνει της καλλιτεχνικής παραγωγής κατά την έφταετία με «δευτέρης ποιότητας φρούτα» που θ' στέλνονταν στην έκθεση (άποδειχοντας έτσι τις δλέθριες συνέπειες της άνομολίας... (διάβλεψε: της δικτατορίας). Η ώρίμανση ένός έργου τέχνης άκολουθεί νόμους κάπως άλλωτικους από εκείνους που διέπουν τό γίνωμα ένός ροδάκινου, κ' ή δικτατορία είναι κάπως πολύπλοκότερο, ανθρώπι-

νο (δυστυχώς) φαινόμενο και πο-
ν, πιδ δλέθριο από μιὰ «θεομη-
νία» όπως ή άνομβρία. Η παρου-
σίαση λοιπόν στο ξένο κοινό έρ-
γων ψηλής αισθητικής ποιότητας
πιδ άνοιχτά καταδικάζουν ένα
τέτοιο φαινόμενο και πιδ Έλλη-
νες καλλιτέχνες έφτιαξαν μέσα
στην Ελλάδα κατά την έφταετία,
άποτελεί χρέος του κράτους πρds
τους καλλιτέχνες αυτούς, έφσον
βέβαια επιθυμεί νά εμφανίσει τη
γήνια εικόνα της σημερινής
έλληνικής τέχνης, και όχι άπλως
νά πουλήσει μερικά μέτρα πα-

νι ή λίγους τόνους μάγμαρα πα-
ραπάνω. Στο κάτω-κάτω της
γραφής οι Έλληνες καλλιτέχνες
έδειξαν, στη μεγάλη πλειοψηφία
τους, πιδ ρωμαλέο δημοκρατικό
ήθος από τους φρουτοπαραγω-
γούς, τους κρεατεμπόρους και
δρισμένες άλλες κατηγορίες της
έλληνικής κοινωνίας. Όσο γνω-
ρίζω, κανένας καλλιτέχνης δέν
κάθεται στα πολλά έδώλια πιδ
έχουν στηθεί στην Ελλάδα τις
έβδομάδες τούτες.

Α.Γ. Ξούδης

•βιβλίο•

ΚΩΣΤΑΣ ΡΟΔΑΡΑΚΗΣ
ΥΔΡΑ

Έκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1975

Το τρίτο ποιητικό βιβλίο του
Κώστα Ροδαράκη είναι ένα έκτε-
ταμένο ποίημα δπου ό έντονος
έρωτισμός και ή άηδία για τις
σύγχρονες ανθρώπινες σχέσεις
συμπλέκονται με τις πιδ μυτικές
φρικιές για ό,τι πιδ ώραίο και
αίώνιο.

«Έντυσα άλλες με ξένα όνόματα.
Σέ όνόμασα 'Αντιγόνη / 'Αγλαία,
Βερονίκη, Περσεφόνη / όμως
πυθενά δέ βρήκα τη μυρωδιά άπ'
τά δαμάσκηνα / πιδ μύριζε τό
παιδικό σου σώμα / Ποτέ δέν ήρ-
θες! / Κι έμεινα μόνος σέ κρυές
νύχτες, άδειος κι άχρηστος / σάν
μιὰ παλιά μαξιλαροθήκη.»

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ
ΣΧΟΛΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

Έκδόσεις:

Ανώνυμος, Αθήνα 1975

Ό Φίλιππος Δρακονταειδής
άποπειράται κάτι ιδιαίτερα δύσ-
κολο· τό συγκερασμό συγγραφής
ένος χρονικού, με παράθεση ντο-
κουμέντων, με παράλληλη όμιλία
σέ πρώτο πρόσωπο. Τό χρονικό
είναι για τα χρόνια της κατοχής,
της αντίστασης, του έμφυλίου και
της συνέχειάς του στίς μέρες μας.
Η όμιλία σέ πρώτο πρόσωπο εί-
ναι ή βιωμένη έμπειρία σέ σχέση

με τόν έκτελεσμένο, για τη δράση
του στην αντίσταση, πατέρα του.

Πολύ αξιόλογη δοκιμή πάνω σ'
ένα είδος συνθετικής γραφής πιδ
μαρτυρά τις ικανότητες του συγ-
γραφέα πέρα από την άδιαφι-
σβήτητη ευαισθησία του.

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ
ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
(έπιλογή από την άλληλογραφία
του)

Έκδόσεις: Πύλη, Αθήνα 1975

Μετ. ΝΙΚΟΥ ΚΟΛΟΒΟΥ

Μία προσεκτική έπιλογή από
την άλληλογραφία του Φράντς
Κάφκα καθώς και ένα διαφωτι-
στικό δοκίμιο του Νίκου Κολοβού
για τόν «δυσνόητο» συγγραφέα,
δημιουργούν τα «παράθυρα στον
κόσμο».

Ό Κάφκα κοιταγμένος από
μαρξιστική σκοπιά είναι ένα έγ-
χείρημα ιδιαίτερα δύσκολο,
όπως ήποτε όμως παρουσιάζει
ένδιαφέρον. Ό Ν. Κολοβός άπο-
πειράται νά μάς δείξει τόν Κάφκα
χωρίς μεταφυσική, έπιχειρώντας
μιὰ τοποθέτηση του ανθρώπου
και του έργου στίς «σωστές» δια-
στάσεις του.

ΡΩΗΣ ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΥ

ΣΦΑΓΗ

Αθήνα 1975

Με την ποιητική του συλλογή
«Σφαγή», ό Ρώης Παπαγγέλου
προσθέτει τη δική του φωνή στο
θρήνο για τη σφαγή της Κύπρου.
Διαβάζουμε: «Ακούς αυτή τη λυ-
γμική φωνή; / Τούτη την πίκρα
της όδύνης; / Τούτο τό παθια-
σμένο κλάμα; / Σάν τό στερνό
ξεφωνητό / από 'να ξεφτερουγια-
σμένο έρωδιό / πιδ τόν σπαράζει
αγόριμ».

ΑΝΤΩΝΗΣ ΡΙΖΟΣ
ΟΔΟΙΠΟΡΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΚΑΙ
ΞΟΠΡΟΒΟΔΙΣΜΑ

Έκδόσεις: Διαγώνιος
Θεσσαλονίκη 1974

Μπρds σ' ένα ποιητή σάν τόν

Αντώνη Ρίζο, τό περιορισμένο
σχόλιο μιάς άπλής βιβλιοπαρου-
σίσης είναι περιττό. Όσοι άνα-
ζητούν μιὰ γνήσια ποιητική φωνή,
αξίζει νά διαβάσουν αυτό τό βι-
βλίο.

ARLES: Ένα κομμάτι δροσερό
καρπούζι / Πάνω στην άνοιχτή /
Τοιμμένη σαροκοφάγο.

ΟΔΟΙΠΟΡΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ
ΚΑΙ ΞΟΠΡΟΒΟΔΙΣΜΑ: Ιστο-
ρίες άκους νά λέν, / Άν ποτέ βρε-
θείς μόνος, όι κοιλάδες / Ός κό-
ρην όφθαλμού νά τις προσέξεις /
Και νά μήν σέ τρομάζουν / Όι τί-
γρεις τών βουνών: / Έμάς μόνον
σπαράζουν. Έκδικούνται. / Στίς
στράτες άμα βγεις / Άστρο θά
'χεις την μνήμη. / Σκοτάδι γέμισε
τους κάμπους / Άλλά μήν φοβά-
σαι: / Τά μέρη π' άγαπās / Θά σ'
όδηγάνε πάντα.

ΚΥΡ. ΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΤΟ ΣΧΟ-
ΛΕΙΟ. Νέες προοπτικές και κα-
τευθύνσεις.

Αθήνα 1975

Ένδιαφέρον μελέτημα του Κυρ.
Ντελόπουλου, πιδ μάς εισάγει
στη νέα αντίληψη για τη βιβλι-
οθήκη. Σήμερα ή βιβλιοθήκη δέν
νοείται πια σάν ό χώρος στέγασης
βιβλίων ταξιθετημένων στα ράφια
με τό ένα ή τό άλλο σύστημα και
με ένα «σοφό» βιβλιοθηκάριο άπ'
τίς γνώσεις του όποιου εξαρτά-
σαι, αλλά σάν ένα ζωντανό και
δραστήριο πνευματικό κέντρο,
δπου μπορείς νά διακρίνεις τις
άνησυχίες και τις πνευματικές τά-
σεις της κοινότητας.

Η μελέτη του Κυρ. Ντελόπου-
λου, προδόν άγάπης, πείρας αλλά
και άποδοχής δοκιμασμένων ξέ-
νων πειραματισμών, περιορίζεται
στην τοποθέτηση του θέματος και
στον καθορισμό δράσης μιάς σύγ-
χρονης βιβλιοθήκης.

ΒΙΛΧΕΛΜ ΡΑΪΧ
Ο ΑΙΘΕΡΑΣ, Ο ΘΕΟΣ ΚΙ Ο
ΔΙΑΒΟΛΟΣ

Έκδόσεις: Πύλη, Αθήνα 1974

μετ. ΜΑΡΙΝΑ ΛΩΜΗ

Τό έλληνικό άναγνωστικό
κοινό γνωρίζει ήδη από πολλές

έκδόσεις μεγάλο μέρος άπ' τό
έργο του Βίλχελμ Ραΐχ.

Η τόλμη τών ιδεών του, αλλά
και τό δραμά του, με την άυθεντι-
κότητά τους, συγκλονίζουν και
δυναμώνουν τις συνειδήσεις. Τό
βιβλίο «Ό αιθέρας, ό Θεός και ό
Διάβολος» προσφέρει ένα ευρύ-
τατο πεδίο γνωριμίας και μελέτης
και μάς δίνει στοιχεία τών προφη-
τικών όραματισμών του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΟΣ

Η βασιλεία τών κατσαρίδων

Έκδόσεις: Έγνατία

Τό μυθιστόρημα αυτό λειτουργ-
γεί δυναμικά άνάμεσα συγγραφέα
και άναγνώστη, μάς οδηγεί στο
χώρο - βασίλειο της καθημερινής
ζωής, στεγνό, με μόνη βλάστηση
μνήμες από πολύ μακριά. Ό έξω-
τερικός κόσμος δέν είναι πιδ
άπάνθρωπος άπ' τόν έσωτερικό,
και τό άτομο, ενεργόν και ταυτό-
χρονα ένεργούμενο, οδηγείται
στην αυτοαναίρεσή του.

Βιβλίο πιδ εισβάλλει στο έσώ-
τατο έγώ του άναγνώστη και κτί-
ζει την άποτροπία «Βασιλεία
τών κατσαρίδων».

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΗΛΟΨΙΑΝ

Έκδόσεις Μτάυρον, Αθήνα 1975

Ποίηση βιωμένη πιδ βλέπει
πρds τά έξω «μέσ' άπ' την ίριδα
μιάς YASHIKA» και ταυτόχρονα
ένδοσκοπεί.

«Ός εκ τούτου ιδεολογικός
άνγκω είς τόν / χώρον του τέτελε-
σμένου μέλλοντος με παρεκ- /
κλίσεις πρds τόν παρακείμενον
πρds μεγά- / λην ίκανοποίησιν
του πνέοντος τά λoίσθια δημοδι-
δασκάλου μου μιὰ πιδ τό παρόν
άπλως / ύπενθυμίζει ότι κατάγο-
μαι - ως φαίνεται- / από όρεινή
θάλασσα.»

Στην έκδοση αυτή περιλαμβά-
νεται και ή πρώτη ποιητική δου-
λειά του Γιάννη Κακούλιδη «Νέ-
ροβίλ», πιδ κυκλοφόρησε έκτός
έμπορίου τό 1970.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ
ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. ΕΦΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

'75

Κυκλοφορεί Τό Σάββατο και κάθε Σάββατο

Δημοσιεύονται όλα τα ύλικά γύρω από την
Παναθηναϊκή Σύσκεψη της ΕΔΑ Αθήνας
και την Πανελλαδική.

'75

Διευθυντής:
Μανώλης Γλέζος

«Καὶ ἐγένετο σκότος», ἐκδόσεις ΔΩΔΕΚΑΘΗ ΩΡΑ, Ἀθήνα 1975
 2. Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ
 «Μέρες ἀπὸ τὴ ζωὴ μας», ἐκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ, 1975
 3. ΒΟΥΛΑΣ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΥ
 «Υπεύθυνος δὴλωση», Ἀθήνα 1975
 4. ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΖΑΧΑΡΕΑ
 «Σχέδιο προγράμματος τῆς ἀριστερᾶς», ἐκδόσεις ΒΕΓΑΣ
 5. «Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος (Μπολσεβίκων) τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης» ἐκδόσεις ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

6. ΖΗΣΗ ΣΚΑΡΟΥ
 «Οἱ κλοῦβες», ἐκδόσεις ΔΩΡΙΚΟΣ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗ «Δημοτικά Τραγούδια - Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἐκδόσεις ΔΙΟΝΥΣΟΣ

8. ΜΑΝΩΛΗ ΠΙΜΠΑΗ
 «Πῶς δουλεύει ἡ ἀσφάλεια», Θεσσαλονίκη 1975.

Βιβλία ποὺ λάβαμε: ΑΝΑΪΣ ΝΙΝ, Κατάσκοπος στὸ σπίτι τοῦ ἔρωτα. Ἐκδ. Πύλη - ΒΙΛΧΕΛΜ ΡΑΪΧ, Ὁ Φρόντ κι ἐγώ. Ἐκδ. Πύλη - ΒΙΛΧΕΛΜ ΡΑΪΧ, Ἄκου, Ἀνθρωπάκο! Ἐκδ. Πύλη - ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ, Δοκίμια γιὰ τὸ Μπρέχτ. Ἐκδ. Πύλη - ΜΑΡΙΟΥ ΠΛΩΡΙΤΗ, Μέγιστον Μάθημα. Ἄπ' τὴ Δικτατορία στὴ Δημοκρατία. Ἐκδ. Φυτράκη - ΑΝΑΣΤ. ΜΗΝΗ, 111 μέρες στὴν ΕΣΑ. Ἐκδ. Φυτράκη - ΑΝΤΩΝΗΣ ΡΙΖΟΣ, Τὸ Ἄξιον ἐστὶ, προσπάθεια ὁρισμοῦ, ἀνάτυπο ἀπ' τὸ περιοδικό «Προσανατολισμοί».

Ἐπιμέλεια βιβλιοπαρουσίασης Ἀντεια Φραντζή

•ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ•

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ κ. ΣΤΡΕΜΜΕΝΟ

Δὲν μπορεῖ τὸ γράμμα τοῦ καθ. Στρεμμένου νὰ μείνει δίχως ἀπάντηση. Δὲν θὰ κατεβούμε φυνικὰ στὸ ἐπίπεδό του. Ἐπίσης, ἐμεῖς δὲν θὰ περιοριστοῦμε στὴν «ἀρχὴ» τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ θὰ κάνουμε χρῆση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, γιὰ νὰ θέσουμε ἓνα σοβαρὸ γιὰ τὴ χώρα μας ζήτημα.

Τὸ γράμμα τοῦ κ. καθηγητῆ δὲν ἔχει σὰν κύριο στόχο του τὸ ΚΕΣ. Ἀντίθετα, μέσω τοῦ ΚΕΣ, ὁ ἐπιστολογράφος σου προσπαθεῖ νὰ χτυπήσει «τάσεις ἐλιτισμοῦ καὶ ὁμαδοποιήσεων». Εἴμαστε βέβαιοι πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τῆς «παρατήρησής» του περὶ «ἐσκεμμένης καὶ προκλητικῆς διαστρέφουσας τῆς ἀλήθειας» καὶ τῆς ἀπορίας του περὶ τοῦ «σκοποῦ αὐτῶν τῶν ἀνακριβειῶν».

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ΠΑΚ, κ. Α. Παπανδρέου, σὲ κάθε παρέκκλιση ἀπὸ τὶς περὶ κομάντος «θέσεις» του, ἔλεγε πῶς: «ὅποιαδήποτε θέση ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ αὐτὲς τὶς βασικὲς ἀρχὲς ὑπονόμευι ἡθελή- μένα τὸν ἀπελευθερωτικό μας ἀγώνα. Προτιθέμεθα ὅχι μόνον νὰ τὴν ἀπορρίψουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν καταδικάσουμε».

Τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ ἡ ἴδια πρᾶξη διακρίνει ἀκόμα τὸν ἴδιο ὅσο καὶ ὁρισμένους ὁπαδούς του, παρὰ τὴν κατακόρυφη πτώση καὶ τὸ ὄχημα τέλος τῶν ἀντιστασιακῶν θέσεων καὶ πράξεων τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ ΠΑΚ. Χρωακοπία καὶ ὄχημα τέλος ποὺ ὄχι «ὁμάδες» ἢ «ἐλιτικὲς τάσεις», ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τοὺς ἐπιφύλαξε.

Μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1971 ἡ ΕΚ καὶ τὸ ΠΑΚ τυπικὰ καὶ οὐσιαστικὰ συγχέονταν. Τὰ νοκομμένα καὶ τὰ γεγονότα ποὺ ἐπαληθεύουν τὰ παραπάνω, πλήθουν.

Οἱ συγχρούσεις μέσα στὴν ΕΚ, μέσα στὸ ΠΑΚ καὶ ἀνάμεσα στὴν ΕΚ καὶ ΠΑΚ ἦταν σχήματα ποὺ ἔκφραζαν περισσότερες τάσεις. Ὁ καταλυτικὸς παράγοντας τῆς ἐκδήλωσης τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων τῆς ΕΚ-ΠΑΚ ἦταν ὁ ἀγώνας ἐνάντια στὴ χούντα, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴ σειρά του, ὑποβόηθησε τὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ πολλὰ στελέχη καὶ ἀγωνιστές, μᾶς σκληρῆς πραγματικότητας ποὺ καλοῦμαστε νὰ ἀλλάξουμε ἀναμφίδρομα.

Ἡ «ὀλιγάριθμη ὁμάδα» -συμπληρώνουμε ἐμεῖς - μετριοτὰν κυριολεκτικὰ στὰ δάκτυλα. Ἀλλὰ καὶ οἱ σχέσεις -προσθέτουμε- ἀνάμεσα στὰ άτομα ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν, δὲν ἦταν ὁμοιογενεῖς. Στὴν πορεία τοῦ Κινήματος Ἑλλήνων Σοσιαλιστῶν, πολλὰ ἀπὸ τὰ άτομα τῆς «ὁμάδας» ἔμειναν στὸ δρόμο, ἀποκλείστηκαν. Ἔτσι ποὺ τώρα οἱ κεντρὸς προέλευσης ὁπαδοὶ καὶ μέλη τοῦ ΚΕΣ εἶναι... ἔξη, ἐνὸς τὸ ΚΕΣ σχεδὸν ἐκατονταπλασιαστικὴ σὲ σχέση μὲ τοὺς ἰδρυτές του, ποὺ ἐξακολουθοῦν σ' αὐτὸ νὰ θητεύουν.

Μὲ τὴν ἰδρυτικὴ του διακήρυξη (τὸν Ἀπρίλι τοῦ 1971) τὸ ΚΕΣ ἔκοψε κάθε δεσμὸ μὲ τὴν Ε.Κ., τὴν ὁποία θεωροῦσε σὰν ἔκφραση «ἐθναστικῶν διαμαχῶν» καὶ σὰν «κίνημα γνώμης». Ἐπίσης τὸ ΚΕΣ ἔκρινε πῶς ἡ ἑλληνικὴ ἀστική τάξη ἦταν ἀνίκανη νὰ ὑπερασπίσει τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία, τὶς δημοκρατικὲς ἐλευθερίες καὶ νὰ ὀδηγήσει τὴ χώρα σὲ μιὰ πραγματικὴ ἀνάπτυξη.

Ὁ καθ. Στρεμμένος ξεχνᾷ πῶς ἡ «ὁμάδα» θεωροῦσε τὸ ΠΑΚ προσαρμογὴ τῆς ἡγεσίας τῆς ΕΚ στὶς συνθήκες τῆς φασιστικῆς δικτατορίας, δηλ. θεωροῦσε τὴν ΕΚ καὶ τὸ ΠΑΚ σὰν τὸ ἴδιο πράγμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ΠΑΚ ἔκρινε τὸν ἑαυτὸ του σὰν κεντρὸ τόσο

μὲ τὴν ταύτιση τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δύο ὁργανώσεων στὸ πρόσωπο τοῦ κ. Α. Παπανδρέου, καθὼς καὶ μὲ τὴ φαιδρὴ «θεωρία τῶν δύο καπέλων» καὶ μὲ τὴν ἀνθάδη «θεωρία τῶν χώρων» καὶ ἄλλα πολλὰ.

Ἀκόμα δὲ καὶ οἱ Ἴταλοι θεωροῦσαν τὸ ΠΑΚ κεντρώο. Τὸ χειμῶνα τοῦ '71 ὁ ὑπεύθυνος ἐσωτερικῶν σχέσεων τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος Ντὲ Πασκάλις εἶπε πῶς: «τὸ ΠΑΚ εἶναι ἡ στρατιωτικὴ ὁργάνωση τῆς ΕΚ», ὅπως τοῦ εἶχε δηλώσει ὁ κ. Α. Παπανδρέου. Ἡ περιφρονητὴ, κατὰ τὸν ἀλαζόνα δημοσιογράφου «ὁμάδα», ποτὲ δὲν δέχτηκε νὰ μπεῖ στὶς «ὁργανωτικὲς δομὲς» τοῦ ΠΑΚ, οἱ ὁποῖες ὑποβάλλονταν σὲ διαρκεῖς ἀναδιαρθρώσεις ἀπὸ τὸν κ. Α. Παπανδρέου μὲ τὸ ἴδιο ἀκριβὲς πνεῦμα τοῦ διατάγματος κατάλυσης τῆς Κ.Ε. τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Τὸ ΚΕΣ, ἀντίθετα μὲ τὸ ΠΑΚ, ταυτόχρονα μὲ τὴ δημιουργία του υἱοθέτησε τὴ μαρξιστικὴ διδασκαλία, ἐντόπισε τὴ γενικότερη ἀντίφραση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἀνάμεσα σὲ ἐργατικὴ τάξη, ἀγρότες, τὸ μεγάλο μέρος τῶν μεσαίων στρωμάτων ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τὴν συμμαχία ἀνάμεσα στὴ μεγαλοαστικὴ τάξη καὶ τὸν ἱμπεριαλισμὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ὁ ἀγώνας τῶν τάξεων αὐτῶν θὰ ἐπέφερε μιὰ «δημοκρατικὴ ἀλλαγὴ» στὴν ἐθνικὴ ὑποτέλεια, στὸ φασισμό καὶ τὴν ἀπολυταρχία, τὴν οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ, πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀποτελμάτωση τῆς χώρας μας. Ὁ ἀγώνας

αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτυχθεῖ μὲ βάση τὶς ταξικὲς ἀντιφάσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Θὰ ἔπρεπε νὰ πάρει τὶς διαστάσεις μαζικοῦ λαικοῦ κινήματος. Στὰ πλαίσια τοῦ ἀγώνα αὐτοῦ, κατὰ τὸ Κίνημα Ἑλλήνων Σοσιαλιστῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθεῖ καὶ ὁ ἀντιστασιακὸς ἀγώνας, καὶ στὴν πάλι αὐτὴ οἱ Ἕλληνες Σοσιαλιστὲς θὰ ἔπρεπε νὰ παῖξουν ρόλο πρωταγωνιστῆ. Γιὰ τὴ μαζικὴ δράση, ἢ «ὁμάδα», κατόπιν ΚΕΣ, ἔβλεπε ἀπαραίτητη τὴν ὑπαρξὴ παράνομης πολιτικῆς ὁργάνωσης καὶ μάλιστα τῆς πολιτικῆς ὁργάνωσης τῶν σοσιαλιστῶν ποὺ θὰ παρνε τὴν τελειωτικὴ τῆς μορφῆς μὲ τὴ συγκρότηση σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἐνὸς κόμματος μαρξιστικοῦ, ἀγωνιστικοῦ, σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὶς μάζες στὰ πλαίσια τῆς ἑλληνικῆς ἀριστερᾶς.

Ἦταν πάνω στὸ ζήτημα τοῦ πολιτικοῦ ἰδεολογικοῦ φορέα, μ' ὅλες τὶς διαλεκτικὲς συνέπειές του, ἡ βασικὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὴν «ὁμάδα» καὶ στοὺς ἐν Ἰταλία Παπανδρεϊκοὺς τῆς ΕΚ.

Στὸ Α' συνέδριο τῆς ΕΚ ἐξωτερικοῦ, στὸ Ἀννόβερο (καλοκαίρι 1968), ὅλη ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς ὁργάνωσης Ἰταλίας τῆς ΕΚ πρότεινε τὴ δημιουργία παράνομης ὁργάνωσης τοῦ κόμματος στὴν Ἑλλάδα. Ἡ πρόταση αὐτὴ ἔδειχνε τὶς αὐταπάτες μας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγνὸ καὶ ἀποφασιστικὸ, ἀγωνιστικὸ φρόνημά μας. Αὐταπάτες, γιὰτὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ LAISSER FAIRE εἶχε ἤδη υἱοθετηθεῖ ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῆς ΕΚ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Παπανδρέου,

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΛΟΥΝΤΕΜΗ
 Μόλις ἐκυκλοφόρησαν

ΚΡΑΥΓΗ ΣΤΑ ΠΕΡΑΤΑ
 (ποήματα)

ΘΡΗΝΟΛΟΪ ΚΑΙ ΑΣΜΑ
 ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟ ΝΗΣΙ

(ποήματα)

ΘΑ ΚΛΑΨΩ ΑΥΡΙΟ

(Θεατρικὸ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΩΡΙΚΟΣ»

Ζωοδ. Πηγῆς 2-4, τηλ. 629.675, Ἀθήνα

παρ' όλο πού ό τελευταίος είχε την όξυδέρκεια νά καλύπτει την πολιτική αυτή με ριζοσπαστική φρασεολογία.

Η πρότασή μας έγινε άρχικά δεκτή από τό συνέδριο. Η άποδοχή της πρότασής μας όφειλονται βασικά στόν κομματικό πατριωτισμό και όχι σέ συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της παράνομης πολιτικής δουλειάς.

Όμως ή βαρύτητά της έγινε άν-

τιληρή από τόν «άρχηγό» κ. Α. Παπανδρέου. Πράγματι, με έντολή του, έναν πρώην στέλεχος του από τη Δ. Γερμανία έκανε ένσταση γιατί «τήν πρόταση δέν την κατάλαβαν οί συνέδριοι». Η ένσταση έγινε δεκτή με μεγάλη πλειοψηφία, καταψηφίστηκε ή πρότασή μας, ψηφίστηκε δέ καί ψηφισμα με τό όποιο άπαγορευόταν ακόμα και ή συζήτηση της πρότασής μας στην Κεντρική Έπιτροπή.

ΤΑ ΜΕΤΑΛΛΙΑ ΤΗΣ XXI ΟΛΥΜΠΙΑΔΑΣ

Όραία προσφορά στους πιστούς της Όλυμπιακής Ίδέας, στους συλλέκτες νομισμάτων, άλλα και σέ όσους θέλουν νά κάμουν μιάν άσφαλ ή έπικερδή έπένδυση, είναι και τά άναμνηστικά νομίσματα τών Όλυμπιακών Αγώνων Μόντρεαλ '76, πού μπορείτε νά προμηθευήτε από όποιοδήποτε Κατάστημα της Έμπορικης Τραπέζης της Ελλάδος.

Η XXI Όλυμπιάδα θά πραγματοποιηθή τόν Ιούλιο του 1976 στο Μόντρεαλ του Καναδά με συμμετοχή αθλητών από 130 χώρες. Η σχετική δαπάνη προϋπολογίζεται σέ 310 εκατομμύρια καναδικά δολάρια.

Γιά νά καλύψη ένα μέρος από τό τεράστιο αυτό ποσό, ό Καναδάς άποφάσισε, ακολουθώντας τό παράδειγμα και άλλων χωρών - Φιλλανδία, Αυστρία, Μεξικό, Δυτική Γερμανία, - νά εκδώσει 7 σειρές ειδικών άσημένων άναμνηστικών νομισμάτων, πού θά πωληθούν σέ όλον τόν κόσμο. Κάθε σειρά περιλαμβάνει δύο πεντοδόλλα και δύο δεκαδόλλα, μέσα σέ συνηθισμένες ή πολυτελείς κασετίνες, με παραστάσεις έμπνευσμένες από την ιστορία τών Όλυμπιακών Αγώνων.

Στην Ελλάδα την πώληση τών άναμνηστικών αυτών νομισμάτων, οί τρεις πρώτες σειρές τών όποιων έχουν ήδη κυκλοφορήσει, ανέλαβε ή Έμπορική Τράπεζα, ενώ την έσοπτεία του όλου προγράμματος έχει ή Καναδική Κυβέρνηση.

Ό αριθμός τών νομισμάτων είναι περιορισμένος, ή δέ πείρα δείχνει πώς πρόκειται γιά μιá πολύ καλή τοποθέτηση χρημάτων, με κέρδη πού μπορεί νά φθάσουν τό 300%.

Στην έπιστολή του ό έπιστολόγραφος σας καθηγητής, γράφει, μεταξύ άλλων, ότι ή ομάδα νόμιζε πώς ή ΕΚ μπορούσε νά καθοδηγήσει την αντίσταση. Καί κατόπιν άπορρίπτει τις «καθοδηγητικές δυνατότητες» της τότε ΕΚ σάν κόμματος άστικού. Πρόκειται γιά σαλονίστικη φιλολογία πού άποτέλεσε τόν κατ' έξοχή πυροσβεστήρα του άγώνα ενάντια στή χούντα. Σαλονίστικη φιλολογία ή όποία, άνεξάρτητα από τη δόση ριζοσπασμού, ήταν και είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του κ. Α.Π. και τών ανθρώπων του. Η παραπάνω πρότασή μας στό έν λόγω συνέδριο βασίζονταν στή διαπίστωση της άντινομίας πού ύπήρχε ανάμεσα στην ήγείσα, δηλαδή στά σημαίνοντα πρόσωπα της Ε.Κ., και στους όπαδούς-ψηφοφόρους της. Η πρώτη είχε καθαρά άστικό χαρακτήρα, ή δεύτερη λαϊκό χαρακτήρα. Η άγωνιστική κινητοποίηση της δεύτερης πάνω σέ ταξικές βάσεις ενάντια στή χούντα, σήμαινε τό ξεπέραςμα της πρώτης και έτσι δημιουργόνταν προϋποθέσεις - «άνοιγματα», όπως τά λέγαμε τότε - γιά τη συγκρότηση σοσιαλιστικού φορέα.

Στό ζήτημα τών πολιτικοϊδεολογικών φορέων ό κ. Α. Παπανδρέου και οί έκάστοτε όπαδοί του αντιδρούσαν έντονα θεωρώντας όλα τά πολιτικά κόμματα τροχοπέδες. Γιά τη μαζική δράση προφίτευαν «πορτογαλοποίηση της Ελλάδας». Στην πολιτική όργάνωση αντιπαράθεταν τό ΠΑΚ. Στην παράνομη πολιτική δουλειά και στίς προοπτικές ανάπτυξης λαϊκού μαζικού κινήματος, τά προκλητικά φαιδρολογήματα της «θεωρίας του κόστους» και της «δράσης τών κομάντος».

Τό ΠΑΚ ήταν έκφραση του άσταθούς πολιτικού χαρακτήρα του κ. Α. Παπανδρέου πού οί δομές του, οί άνθρωποί του, ή «πολιτική» του μεταβάλλονταν με έντυπωσιακή συχνότητα με τη γνώση της πραχτικής της από καθέδρας έκδοσης έγκυκλίων και διαταγμάτων. Οί κατά καιρούς «θέσεις του ΠΑΚ» άναιρούσαν και κυριολεκτικά άνάτρεπαν τις προηγούμενες. Καί ή ίσχυς τών «θέσεων» αυτών διαψεύδονταν με πρωτοφανή καθοριστικισμό από τά γεγονότα.

Ό φιλολογικός ριζοσπαστισμός του κ. Α. Παπανδρέου και συχνά φιλολογικός έξτρεμισμός κατά τη διάρκεια της φασιστικής δικτατορίας, παρέμειναν άλалаγμοί και ταμπανοκρουσίες. Ποτέ τά όσα «διακήρυττε», δέν πέρασαν στην πράξη.

Όσο γιά τόν καθηγητή Στρεμμένο, του ύπενθυμίζουμε ότι, ιδιαίτερα αυτός, δέν πρέπει νά θέτει σέ άμφιβήτηση τις «καθοδηγητικές δυνατότητες» της τότε Ε.Κ. Ήταν ή Περιφερειακή Έπιτροπή της όργάνωσης Ίταλίας της Ε.Κ. πού τόν διόρισε εκπρόσωπο του ΠΑΚ στην Ίταλία, σάν «άνθρωπο της έμπιστοσύνης του κόμματος» στό όποιο ήήτευε.

Κι όσο γιά την άντιστασιακή δραστηριότητα του ΠΑΚ στην

Ίταλία και του διορισμένου από την άστική ΕΚ πολιτικού του εκπροσώπου, έχουμε νά αναφέρουμε και δύο έκδηλώσεις πραγματικής τυχοδιωκτικής έπιπολαιότητας: στρατολόγησης μέσω κάρτ-ποστάλ (SIC!) κομάντος γιά την Ελλάδα και έγκατάσταση ισχυρού «άντιστασιακού» ραδιοφωνικού σταθμού στην Ίταλία, πού μετά από τη μοναδική μετάδοση από τό σταθμό ενός λόγου του «άρχηγού» ή Ίταλική άστυνομία τόν ανακάλυψε.

Συμπωματική ήταν ή κρίση πού διατύπωσε πάνω στίς παραπάνω διαμάχες ό τότε αντιπρόεδρος της Ίταλικής κυβένησης και τώρα γραμματέας του Ίταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος Ντέ Μαρτίνο, σέ κάποια στενή συζήτηση:

«Πρόκειται - έλπε ό Ντέ Μαρτίνο - γιά δυό διαφορετικές αντίληψεις. Η σύγκρουση είναι άναπόφευκτη». Καί συμπλήρωσε: «Τό κόμμα δέν πρέπει νά παρέμβει στίς υποθέσεις τών Έλλήνων» (χειμώνας του '71).

Είναι, λοιπόν, τό αίτιο της δημιουργίας του Κινήματος Έλλήνων Σοσιαλιστών οί «δυό διαφορετικές αντίληψεις», οί συνεχείς μεταβολές στό ΠΑΚ, οί «τάσεις όμαδοποιήσης», ή διάλυση της Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ κ.λπ. Είμαστε βέβαιοι πώς άλλα παρόμοια φαινόμενα θά ακολουθήσουν.

Και τούτο είναι τό καυτό ζήτημα γιά τη χώρα μας πού αναφέραμε στην άρχή:

«Σοσιαλιστικός φορέας» σά Δούρειος Ίππος πού νά άποτελεί πυροσβεστήρα τών λαϊκών άγώνων, πού νά περιορίζεται στή «ριζοσπαστική» φιλολογία, πού νά καλύπτει κάθε λογής άντιδραστικές μανούβρες, με όξυδερκή τρόπο, πού νά επιδιόδετα σέ τυχοδιωκτικές έπιπολαιότητες, πού νά εύνοη και νά εκμαυλίζει μάζες και άγωνιστές κ.λπ., ή σοσιαλιστικός φορέας σάν ένωση άγωνιστών, με άνεβασμένο πολιτικοϊδεολογικό έπίπεδο, στην ύπηρεσία του λαού και του τόπου, γιά τό λαό και τόν τόπο, και τελικά και γιά τό σοσιαλισμό, σέ διαλεκτική σχέση με τις άγωνιζόμενες μάζες και με άλλες λαϊκές δυνάμεις μακριά από κάθε άντιδραστικό «τριτοδυναμικό» πειρασμό κ.λπ.;

Δέν πρέπει νά νομίζει ό καθ. Στρεμμένος πώς ή έκτόξευση πυρινων φράσεων άρκει γιά νά λάβει κανείς έπαναστατικά και σοσιαλιστικά χρώματα. Καί νά μη νομοθεί έπίσης ότι άναθήματα, είτε από καθέδρας αυτά άναγγέλλονται, είτε από έρείς του χαμηλού κλήρου, μπορεί νά χουν πολιτική αξία.

Όλα αυτά είναι έκδήλωση άνίσχυρης και τελικά φαιδρής αϋθάδειας πού δέν βρίσκουν και ποτέ δέν θά βρουν χώρο σέ άγωνιστές δέν έργατικού και του λαϊκού κινήματος και ιδιαίτερα στά μέλη και στους όπαδούς του Κινήματος Έλλήνων Σοσιαλιστών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ. 615.783

Νέες εκδόσεις

Ι.Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ
Σιγή και κραυγή της θάλασσας
Ποιήματα

ΙΩΑΝΝΑ ΑΣΜΑΝΗ
Βούτυρο και Μαργαρίνη
Κινηματογραφικό Μυθιστόρημα

ΣΛΑΒΟΜΙΡ ΜΡΟΖΕΚ
Ένα εύτυχες γεγονός
Θέατρο
Μετάφραση
ΘΟΔΩΡΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ

κυκλοφορούν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ
Πανεπιστημίου 39, τηλ. 32.46.633

αντι

κυκλοφορούν

Δρχ. 250

Ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο
από κείμενα και αναθήματα στο
Α' έτήσιο μνημόσυνο για τα
θύματα του Πολυτεχνείου

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

ΠΡΟΒΑ ΚΑΙ ΩΔΕΣ
Ποιήματα

Δρχ. 70

Μιά «στροφή» του
ποιητή του «ΚΑΤΑ
ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ» με
έπιμετρο και γλωσσάρι

Μαροδ.

18 ANTI
ΚΕΙΜΕΝΑ
ή ύστερ διυλιστορείας λόγου

Δρχ. 70

Μιά συλλογή από
κείμενα και σκίτσα του
ΜΠΟΣΤ: ανέκδοτα
ή πρωτοδημοσιευμένα
στο «ANTI»